

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2022–2023)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2023

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

DET KONGELIGE
FORSVARSDPARTEMENT

Prop. 1 S

(2022–2023)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2023

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

Innledning

Russlands angrepskrig mot Ukraina er en trussel mot norsk og europeisk sikkerhet. Krigen har allerede fått store sikkerhetspolitiske, økonomiske og humanitære konsekvenser. Ut over den direkte trusselen mot Ukrainas selvstendighet, utfordrer Russlands angrep de normer og regler som har lagt grunnlaget for sikkerhet og velstand i Europa. Behovet for militær støtte til Ukraina er nødvendig, omfattende og tidskritisk.

Russiske styrker står for en brutal krigføring, og har ifølge troverdige rapporter begått grove krigsforbrytelser. På norsk side må vi ta inn over oss at faren for militær konflikt har økt. Denne erkjennelsen vil i større grad bli retningsgivende for valg av nasjonale målsettinger, strategier, planer, kapasiteter, strukturer, konsepter og budsjett-prioriteringer.

Krigen i Ukraina har endret de sikkerhetspolitiske rammebetingelser også i Norges nærområder. Vi står overfor en stormakt med territorielle krav mot naboland som vil endre den internasjonale verdensorden. Russland forbereder seg på en langvarig konfrontasjon med Vesten, og Vestens relasjon til Russland er varig endret. Forholdet til vår nabo i øst vil i lang tid fremover være krevende. Det er ikke utsikter til å få et Russland som respekterer sine internasjonale forpliktelser, grunnleggende menneskerettigheter og andre staters utenrikspolitiske veivalg. Et konvensjonelt svekket Russland vil bli mer avhengig av kjernevåpen, og Kola-halvøya forblir sentral for den russiske gjengjeldelseevnen. Den militære situasjonen i nordområdene vil kunne få økt oppmerksomhet både på vestlig og russisk side.

I møte med et aggressivt Russland er samhold på vestlig side avgjørende. Norsk hovedlinje er å bidra til en felles tilnærming blant allierte og likesinnede i håndteringen av Russland. Som naboland kan Norge bli utsatt for økt russisk press. En fast og felles tilnærming på vestlig side er viktig. En felles tilnærming vil bli styrket med finsk og svensk NATO-medlemskap og et tettere nordisk samarbeid.

Finsk og svensk NATO-medlemskap endrer dynamikken i vår del av Europa. Det åpner nye

arenaer for samarbeid, avskrekking og forsvar, og en rekke initiativer er tatt. Norge har en langsiktig ambisjon om forutsigbarhet og stabilitet i nordområdene. Samtidig må vi på kort sikt være forberedt på økt spenning, og på lengre sikt en usikker, men endret, russisk strategisk tilnærming til et samlet Norden i NATO. I tiden som kommer vil en på norsk side ha en spesiell årvåkenhet når det gjelder utviklingen av planverk, kommandoarrangementer og forsterkningskonsepter på vestlig side. Perspektivet med et samlet Norden i NATO åpner nye muligheter. Dette vil kreve grundige analyser, og er ikke gjort i en håndvending.

Forsvar av landet og trygghet for befolkningen er en av statens viktigste oppgaver. Forsvaret av Norge har siden andre verdenskrig vært basert på erkjennelsen av at sikkerhetsutfordringene mot Norge overgår det Norge vil være i stand til å stille opp med av kapasitet alene. Den helhetlige ivaretagelsen av norsk sikkerhet må, også i tiden fremover, hvile på både sterk nasjonal militær kapasitet, på det kollektive forsvaret i rammen av NATO og på bilateral støtte fra allierte land. Videre er utnyttelse av samfunnets øvrige ressurser avgjørende både for den nasjonale forsvarsevnen og evnen til å motta og samhandle med styrker fra allierte land. Forsvaret av Norge ivaretas gjennom nasjonal innsats ute og hjemme, og tilrettelegging for alliert innsats i Norge og i våre nærområder.

Utviklingen av Forsvaret går i riktig retning, og Norge står i dag bedre rustet til å ivareta våre sikkerhetsinteresser sammenliknet med for noen år tilbake, da forrige langtidsplan ble lagt frem. Status for Forsvaret er likevel ikke det den burde være, og regjeringens vurdering er at den vedtatte langtidsplanen la til grunn en for høy samlet risiko i gjennomføringen.

Regjeringen har identifisert utfordringer i gjennomføringen, som sammen med endrede sikkerhetspolitiske rammebetingelser, stiller Norge overfor særskilte utfordringer. Denne regjeringen følger opp hovedlinjene i langtidsplanen, men har gjennom Meld. St. 10 (2021–2022) pekt på utfordringer i gjennomføringen og justeringer i veivalg

og prioriteringer fremover. Gjennom Prop. 78 S (2021–2022) har denne regjeringen i 2022 styrket Forsvaret ut over langtidsplanen for å møte den krevende sikkerhetspolitiske situasjonen, og særlig vektlagt reaksjonsevne, tilstedeværelse og situasjonsforståelse, evnen til mottak og samvirke med allierte og bedre beredskap.

Vi må på norsk side ha et mer bevisst forhold til hva den teknologiske utviklingen betyr. Utviklingstakten stiller småstater overfor særskilte utfordringer, da det tar tid å omsette teknologiske nyvinninger i økt forsvarsevne. Trenden internasjonalt er at teknologiutviklingen for nasjonal sikkerhet og robusthet i økende grad utvikles i et samvirke mellom statlige styresmakter og samfunnet for øvrig. Dette gjelder særlig innenfor cyber, det ytre rom og forsyningssikkerhet. Forebyggende sikkerhet, etterretning og situasjonsforståelse blir viktigere i årene som kommer, og volum av egne styrker vil i stigende grad få en egenverdi. Vektleggingen av volum vil treffe hele Forsvaret og medføre at vi vil stå overfor vanskelige avveininger mellom drift og investering, vekslingsfeltet mellom dagens og morgendagens kapasiteter, og mellom konkurrerende målsettinger som alle er viktige for ivaretagelsen av norske interesser.

Fra norsk side må vi forholde oss til ytterligere konkurranse og konfrontasjon mellom stormaktene. Det er viktig å arbeide målbevisst og langsiktig for å unngå at vi mister innflytelse på viktige faktorer for norsk sikkerhet. Statlige og ikke-statlige aktørers bruk av sammensatte virkemidler gjør skillet mellom samfunns- og statssikkerhet mindre tydelig. I en situasjon der marginene kan være små, blir det mer krevende for småstater som Norge å ivareta nasjonal situasjonsforståelse og vårt sikkerhetspolitiske handlingsrom.

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitik og Forsvarets innsats skal bidra til å forebygge og forhindre væpnet konflikt. I den nye sikkerhetspolitiske situasjonen blir evnen til avskrekking og forsvar stadig viktigere, men også mer krevende å ivareta. Det er nødvendig med et sterkt nasjonalt forsvar for å møte utfordringene Norge står overfor, sammen med NATO og våre allierte. I en uforutsigbar verden er det viktig at Forsvaret videreutvikles som et fleksibelt og forebyggende sikkerhetspolitisk instrument. Blir Norge eller allierte utsatt for press, anslag eller angrep, må Forsvaret kunne reagere raskt og med relevante styrker. Dette innebærer at Norge, innenfor en alliert ramme, må råde over relevante og tilstrekkelige maktmidler.

Regjeringen foreslår et forsvarsbudsjett for 2023 på om lag 76 mrd. kroner, som er en økning

på nærmere 7 mrd. kroner fra 2022. Regjeringens budsjettforslag bygger videre på de økonomiske forutsetningene i langtidsplanen og tidligere års satsinger, og innebærer også i 2023 en betydelig bevilgningsøkning. Økningen vil legge til rette for at Forsvaret vil videreføre et høyt aktivitetsnivå i 2023 og at Forsvarets operative evne styrkes gradvis. Forslaget innebærer også betydelige omprioriteringer i forsvarsbudsjettet for å styrke driften av dagens forsvar og beredskap. Regjeringen legger opp til å prioritere betydelige ressurser til forsvarssektoren også i årene som kommer for å sikre en fortsatt styrking av Forsvaret og en modernisering av strukturen over tid. Regjeringen står med dette ved sin ambisjon om å styrke forsvarsevnen, herunder en styrking av Forsvarets operative evne og den nasjonale beredskapen på kort sikt og modernisering og utvikling på lengre sikt.

I den rådende sikkerhetspolitiske situasjonen prioriterer regjeringen å styrke den daglige driften i Forsvaret. Først og fremst må det forsvar vi har virke godt. Grunnmuren må fortsatt styrkes og beredskapen bedres. Regjeringen foreslår å ytterligere styrke Heimevernet, sette av mer midler til EBA-vedlikehold, øke elevtallet ved Forsvarets skoler og forsere personellopptrapping fra 2024 til 2023.

Ny inndeling i proposisjonen

Budsjettproposisjonen er på flere områder omarbeidet fra de siste årene, herunder rekkefølge og innhold i flere av kapitlene.

Del I er delt inn i fem kapitler.

I kapittel 1 presenteres mål og ansvarsområder for forsvarssektoren.

I kapittel 2 presenteres en oppdatert analyse og beskrivelse av sikkerhetspolitisk situasjon, herunder noen sentrale utviklingstrekk og drivere av endringer, aktører og noen sentrale tema.

I kapittel 3 presenteres en status i sektoren, hvor det gjøres en vurdering av forsvarsevnen sett opp mot forsvarskonseptets tre hovedlinjer: den nasjonale forsvarsevnen, det kollektive forsvar i NATO og bilaterale forsterkningsplaner med nære allierte. En del av områdene beskrevet i kapittel 2 om sikkerhetspolitikken vil således også inngå i statusvurderingen i kapittel 3.

I kapittel 4 presenteres regjeringens forslag til hovedprioriteringer og økonomiske rammer for 2023.

I kapittel 5 beskrives oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak fra Stortinget.

Del II, kapittel 6, er i stort som tidligere. Men det er eksplisitt lagt inn noen beskrivelser av status under de respektive budsjettkapitlene, herunder status i investeringsprosjekter som tidligere er lagt frem, eller som nå legges frem, for Stortingets godkjenning. Statusbeskrivelsen av investeringsprosjektene under budsjettkapitlene 1710 og 1760 var i tidligere års budsjettproposisjoner del av et eget kapittel 4 om investeringer.

Del III, kapittel 8, er nytt og samler omtalen av viktige områder innenfor personell og kompetanse. I kapittel 10 er omtalen av oppfølgingen av FNs bærekraftsmål betydelig utvidet.

Det er også lagt inn et nytt vedlegg som viser oversikt over Forsvarsdepartementets enkeltstående tilskudd i 2022 og forslag for 2023.

Innhold

Del I	Innledende del	13	4	Hovedprioriteringer og økonomiske rammer 2023	45
1	Mål og ansvarsområder for forsvarssektoren	15	4.1	Behov for endringer	45
1.1	Sikkerhets- og forsvarspolitiske mål	15	4.2	Økonomiske rammer og hovedprioriteringer i 2023	46
1.2	Om forsvarssektoren	16	5	Anmodningsvedtak	50
2	Tryggingpolitisk situasjon	19	5.1	Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak	50
2.1	Nokre sentrale utviklingstrekk	19	Del II	Nærmere om budsjettforslaget	57
2.2	Drivarar av endring	21	6	Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.	59
2.2.1	Teknologi	21	Programområde 04 Militært forsvar	59	
2.2.2	Samansette verkemiddel	22	<i>Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.</i> .	59	
2.2.3	Klima og tryggleik	22	Kap. 1700 Forsvarsdepartementet	61	
2.3	Aktørar	23	Kap. 4700 Forsvarsdepartementet	70	
2.3.1	Russland	23	Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	71	
2.3.2	Kina	24	Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	81	
2.3.3	USA	25	Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt	81	
2.3.4	NATO og det transatlantiske samarbeidet	26	Kap. 1720 Forsvaret	82	
2.3.5	Nordisk og europeisk samarbeid	27	Kap. 4720 Forsvaret	92	
2.3.6	EU	28	Kap. 1735 Etterretningstjenesten	93	
2.3.7	FN	29	Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	94	
2.4	Sentrale tema	29	Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	113	
2.4.1	Nordområda	29	Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten	113	
2.4.2	Russland sin invasjon av Ukraina .	29	Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten	115	
2.4.3	Finsk og svensk søknad om medlemskap i NATO	30	Kap. 4799 Militære bøter	115	
2.4.4	Terrorisme	30	Del III	Omtale av særlige tema	117
2.4.5	Masseødeleggingsvåpen	30	7	Informasjonssaker	119
3	Status i sektoren	31	7.1	Varslingssaker i Forsvaret	119
3.1	Nasjonal evne	32	7.2	Ny overflatestruktur i Sjøforsvaret	119
3.1.1	Beredskap og evne til operasjoner i krise og krig	33	7.3	Donasjoner til Ukraina	120
3.1.2	Målrettede daglige operasjoner	33	7.4	Implementering av sikkerhetsloven i forsvarssektoren	121
3.1.3	Evne til samvirke med NATO, allierte og totalforsvaret	35	8	Menneske, læring og utvikling	123
3.1.4	God situasjonsforståelse gjennom tilgjengeliggjort etterretning	37	8.1	Personell og kompetanse	123
3.1.5	Langsiktig utvikling av nasjonal evne	37	8.2	Ny godtgjøringsmodell for reservister	124
3.1.6	Forutsetninger for utvikling av nasjonal forsvarsevne	39			
3.1.7	IKT og digitalisering	39			
3.1.8	Modernisering og effektivisering .	40			
3.2	Det kollektive forsvaret i NATO ...	40			
3.3	Støtte og forsterkning fra nære allierte	41			
3.3.1	Forsvarssamarbeid med USA	42			
3.3.2	Europeiske allierte	43			

8.3	Bonusutbetaling	124	9.4.1	Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver	133
8.4	Vernepliktsundersøkelsen	125	9.4.2	Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsbygg	133
8.5	Mangfold, likestilling og kompetanse	125	9.5	Forsvarets forskningsinstitutt	135
8.6	Integritet, etikk og forvaltningskompetanse	125	9.5.1	Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver	135
8.7	Mobbing og seksuell trakassering	126	9.5.2	Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarets forskningsinstitutt	135
8.8	Veteraner	126	9.5.3	Inkluderingsdugnaden	136
9	Oppfølging av §§24 og 26a i likestillings- og diskrimineringsloven – Aktivitets- og redegjørelsesplikten (ARP) for Forsvarssektoren	127	9.5.4	Forsvarssektoren – antall nyansettelser og antall i målgruppen for inkluderingsdugnaden i 2020 og 2021	137
9.1	Forsvarsdepartementet	127	10	Oppfølging av FNs bærekraftsmål.....	138
9.1.1	Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet	127	11	Heleide foretak under Forsvarsdepartementet.....	150
9.1.2	Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver	127	Forslag	152
9.1.3	Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsdepartementet	127	Vedlegg		
9.2	Forsvaret	129	1	Ordninger i tilknytning til verneplikten	157
9.2.1	Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet	129	2	Oversikt over Forsvarsdepartementets enkeltstående tilskudd	159
9.2.2	Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver	129	3	Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)	160
9.2.3	Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling i Forsvaret	129	4	Budsjettstatistikk for perioden 2020–2023	166
9.3	Forsvarsmateriell	131	5	Nøkkeltall for perioden 2020–2023	169
9.3.1	Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver	131	6	Forsvarets fremtidige styrkestruktur	170
9.3.2	Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsmateriell	132			
9.4	Forsvarsbygg	133			

Tabelloversikt

Tabell 4.1	Regjeringens budsjettforslag for 2023 sammenliknet med saldert budsjett for 2022	46	Tabell 6.15	Oversikt over felles materiell- og EBA-investeringsprosjekter .	112
Tabell 4.2	Økte bevilgninger til LTP-formål i 2021–2024	47	Tabell 6.16	Endringer fra 2022	114
Tabell 4.3	Økte bevilgninger til LTP-formål i 2023	48	Tabell 9.1	Militære og sivile ledere	129
Tabell 5.1	Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer	50	Tabell 9.2	Tilstand for kjønnslikestilling blant ansatte	130
Tabell 6.1	Endringer fra 2022 til 2023	62	Tabell 9.3	Lønnsforskjell totalt i virksomheten, avtalt fastlønn (i kroner)	130
Tabell 6.2	Endringer fra 2022 til 2023	72	Tabell 9.4	Kjønnsbalanse og gjennomsnittlig årslønn fordelt etter kjønn og stillingskategori	132
Tabell 6.3	Endringer fra 2022 til 2023	72	Tabell 9.5	Lønnsforskjeller mellom kjønnene	134
Tabell 6.4	EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner	73			
Tabell 6.5	Endringer fra 2022 til 2023	84	Vedlegg		
Tabell 6.6	Tabell styrking i tråd med langtidspanen og gjenanskaffelse av donert materiell til Ukraina: ..	85	Tabell 2.1	Oversikt over enkeltstående tilskudd	159
Tabell 6.7	Forsvarssjefens planlagte tildeling innenfor kap. 1720, post 01	91	Tabell 3.1	Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art	160
Tabell 6.8	Endringer fra 2022 til 2023	95	Tabell 3.2	Virksomhetens inntekter spesifisert etter inntektskilde	162
Tabell 6.9	Endringer fra 2022 til 2023	96	Tabell 3.3	Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember	163
Tabell 6.10	Finansiering av kampfly med baseløsning	97	Tabell 4.1	Budsjett og regnskap	166
Tabell 6.11	Kategori 1-prosjekter innenfor materiell (kostnadsramme over 500 mill. kroner)	99	Tabell 5.1	Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2020–2023 med og uten kampfly med baseløsning	169
Tabell 6.12	Kampflyanskaffelsen	108	Tabell 5.2	Fordeling av saldert budsjett 2020–2022 og forslag for 2023 ...	169
Tabell 6.13	Kostnadsbilde kampflyanskaffelsen	109	Tabell 6.1	170
Tabell 6.14	Kategori 1-prosjekter i kampflyanskaffelsen	110			

Figuroversikt

Figur 1.1	Aktører i forsvarssektoren	16	Figur 10.1	FNs bærekraftsmål	138
Figur 3.1	Forsvarskonseptet	31			

DET KONGELIGE
FORSVARSDEPARTEMENT

Prop. 1 S

(2022–2023)

Proposisjon til Stortinget (forslag til stortingsvedtak)

FOR BUDSJETTÅRET 2023

Utgiftskapitler: 1700–1791

Inntektskapitler: 4700–4799

*Tilråding fra Forsvarsdepartementet 23. september 2022,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Støre)*

Del I
Innledning del

1 Mål og ansvarsområder for forsvarssektoren

1.1 Sikkerhets- og forsvarspolitiske mål

Norges og NATOs fremste strategiske mål er å unngå konflikt. Samtidig er vi beredt på å beskytte og forsvare nasjonale og allierte sikkerhetsinteresser om konflikt skulle oppstå. Dagens utfordrende sikkerhetspolitiske situasjon medfører at betydningen av både evne til troverdig og rask avskrekking og gjennomføring av stabiliserende tiltak har økt. Det samme har behovet for planlagt, forberedt og øvet evne til samvirke med allierte styrker, også i fredstid for tidlig avskrekkende effekt. Utviklingen forsterker også en risiko for at Norge vil kunne få mindre innflytelse over egen sikkerhet. Det vil kreve mer av Norge å opprettholde innflytelse i våre nærområder og ivareta egen sikkerhet. Samtidig er vi mer avhengig av alliert støtte og evne til samvirke.

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk har som mål å verne om norsk suverenitet, territoriell integritet, våre demokratiske verdier og styresett og vår handlefrihet mot politisk, militært og annet press. Den teknologiske utviklingen stiller Norge overfor både utfordringer og muligheter. Bruken av sammensatte virkemidler øker, og benyttes for å destabilisere og teste stater i fredstid. Klimaendringene vil i årene som kommer påvirke innretningen til Forsvaret på stadig nye områder. Det tradisjonelle skillet mellom statsikkerhet og samfunnsikkerhet blir mindre tydelig.

Norge vil medvirke til å forebygge væpnet konflikt, og arbeide for fred og stabilitet innenfor en global, multilateral rettsorden tuftet på prinsippene som er nedfelt i FN-pakten. Forsvarssektoren skal bidra til å:

- Beskytte Norges befolkning, territorium, sentrale samfunnsfunksjoner og infrastruktur mot trusler, anslag og angrep fra både statlige og ikke-statlige aktører.
- Forhindre væpnet konflikt og fremveksten av trusler mot norsk og alliert sikkerhet.
- Fremme fred, stabilitet og videre utvikling av den internasjonale rettsorden.
- Forsvare Norge og allierte mot trusler, anslag og angrep i en alliert ramme.

De sikkerhets- og forsvarspolitiske målene uttrykker hva regjeringen vil oppnå med sikkerhets- og forsvarspolitikken, og utgjør forsvarssektorens samfunns mål.

NATO og det transatlantiske sikkerhetsfellesskapet er bærebjelken i norsk sikkerhetspolitikk. Forsvarskonseptet angir at Norge forsvares som en funksjon av tre gjensidig forsterkende elementer: vår nasjonale evne, kollektivt forsvar gjennom NATO og bilaterale avtaler med nære allierte. Alle disse elementene understøttes av sivilt-militært samarbeid i rammen av totalforsvaret. Dette styrker nasjonens motstandskraft og utholdenhet, samt reduserer sårbarheten mot sammensatte trusler eller annen sikkerhetstruende virksomhet. Det er den samtidige kombinasjonen av nasjonal evne, kollektivt forsvar og tilstedeværelse og forsterkning fra nære allierte som utgjør vår samlede forsvarsevne. Kjernen i konseptet er Forsvaret og dets egenevne.

De dramatiske endringene i sikkerhetssituasjonen vi nå må forholde oss til er ikke tatt høyde for i gjeldende langtidsplan. Det er derfor nødvendig å styrke Forsvarets egenevne raskt med den overordnede målsettingen om å styrke evnen til avskrekking og forsvar sammen med allierte og partnere. Dette innebærer blant annet å styrke reaksjonsevnen og evne til tilstedeværelse, spesielt i nord, styrke evnen til mottak og samvirke med allierte allerede i fredstid, herunder økt samarbeid med Finland og Sverige, styrke utholdenhet og øke volum og styrke beredskap for krise og krig.

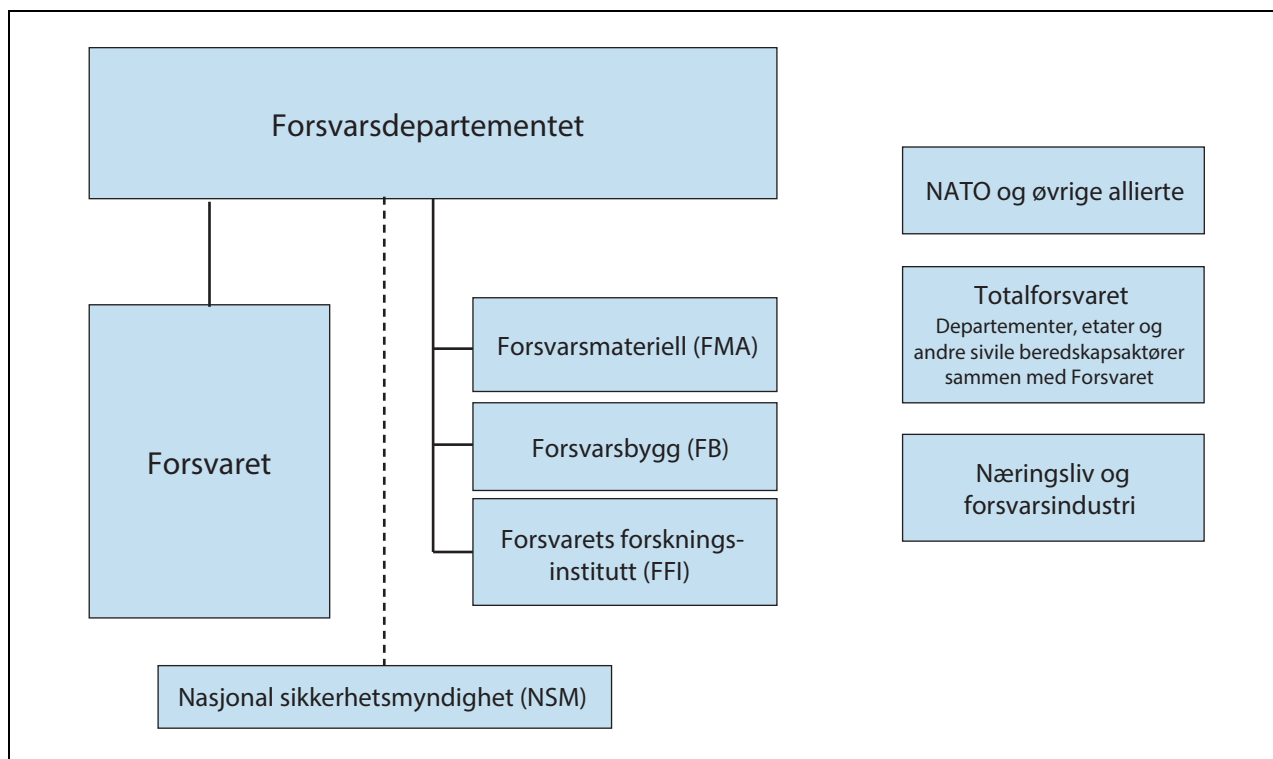
Målsettingene og forsvarskonseptet består, men en forverret sikkerhetspolitisk situasjon og økt alliert kriseforståelse etter invasjonen av Ukraina gir økt behov for årvåkenhet, beredskap og forventninger om større militære bidrag hjemme og ute. Se nærmere omtale av den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i del I, 2 Tryggingpolitisk situasjon.

For å ivareta samfunnsmålet er det behov for fortsatt styrking og modernisering av forsvarssektoren. Evnen til utnyttelse av ny teknologi forventes å bli en stadig viktigere del av innsatsen for å styrke forsvarsevnen. Regjeringen er opptatt av at også forsvarssektoren skal medvirke til at interna-

sjonale og nasjonale bærekraftsmål, herunder klima- og miljøpolitiske mål, nås. Sektoren utvikler bærekraft basert på FNs bærekraftsmål og NATOs strategiske konsept.

1.2 Om forsvarssektoren

Figuren under viser aktørene i forsvarssektoren:

Figur 1.1 Aktører i forsvarssektoren

Forsvarsdepartementet har det overordnede ansvaret i sektoren og skal utvikle og implementere sikkerhets- og forsvarspolitikken i tråd med regjeringens politikk og Stortingets vedtak. Forsvarsdepartementet har ansvaret for helhetlig styring i sektoren i tråd med prinsippene for tillitsreformen og god statlig styring. Styringen skal basere seg på tillit, egenart, risiko og vesentlighet, og skal forenkles og gjøres mindre ressurskrevende. I praksis betyr dette at departementet utøver styring gjennom å fastsette mål for resultater og effekter, mens etatene har ansvar for innsatsfaktorer, ressurser og aktiviteter innenfor tildelte budsjetttrammer. Etatsstyringen er endret i tråd med disse prinsippene fra 2020 til i dag, men Forsvarsdepartementet er fremdeles tungt involvert i ressurs- og aktivitetsstyringen til etaten på flere områder. Det medfører at etatene ikke kan ta fullt ansvar for egen måloppnåelse, og det forsinke beslutningsprosessene. Uklare roller og ansvar i sektoren har ført til ineffektivitet og til at gjennomføringsevnen ikke er god nok. Dette er tydelig på områder som strukturutvikling, IKT samt modernisering og effektivisering. Forsvars-

departementet er i gang med å gjøre endringer i roller, ansvar og myndighet mellom departementet og etatene på flere områder. Målet med endringene er mer optimal utnyttelse av forsvarssektorens ressurser, og en forsvarssektor som er bedre i stand til å tilpasse innsatsen mot de til enhver tid høyest prioriterte målene.

Forsvaret er statens fremste virkemiddel for å kunne ivareta Norges sikkerhet mot eksterne trusler, anslag og angrep. Forsvarets oppgaver er Stortingets og regjeringens overordnede oppdrag til Forsvaret. Forsvarets planverk, struktur og operative kapasiteter skal utvikles for å kunne løse disse oppgavene. Forsvaret skal løse oppgavene fastsatt av Stortinget, innenfor et definert ambisjonsnivå og fastlagte rammer, og består av ni oppgaver fordelt på beredskap for krise og krig, fredsoperative oppgaver og krisehåndtering nasjonalt og internasjonalt. Se Forsvarets oppgaver lenger ned.

Øvrige etater i forsvarssektoren skal understøtte Forsvaret slik at Forsvarets oppgaver kan løses på en mest mulig effektiv måte. Forsvarets forskningsinstitutt skal gi den politiske og mili-

tære ledelsen forskningsbaserte og uavhengige råd til utvikling av forsvarspolitik, forsvarsplanlegging og forvaltning av sektoren.

Forsvarsmateriell skal anskaffe, forvalte og avhende materiell for å understøtte Forsvarets oppgaver. Det forutsetter kostnadseffektive prosesser i tråd med vedtatte planer. Fornyelse og modernisering av materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA) er en viktig og nødvendig forutsetning for å opprettholde relevant operativ evne.

Forsvarsbygg skal understøtte Forsvarets operative evne og beredskap gjennom kostnadseffektive og funksjonelle EBA-tjenester og rådgivning. Forvaltning av sektorens EBA gjennomføres som en kombinasjon av egenproduserte tjenester og kjøp av varer og tjenester i det sivile markedet.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) har ansvar for å følge opp forebyggende sikkerhet i sektoren. Forsvarsdepartementet har instruksjonsmyndighet overfor NSM i saker innenfor Forsvarsdepartementets ansvarsområde.

I tillegg til departementet og etatene i forsvarssektoren, har følgende aktører en rolle i å nå samfunnsmålene.

NATO og sentrale allierte

Den allierte rammen er avgjørende for forsvaret av Norge. En aktiv alliansepolitikk, innenfor NATO og i bilateral og flernasjonalt ramme er derfor viktig. En demonstrert evne til å motta og samvirke med allierte forsterkningsstyrker er en forutsetning for effektiv avskrekking og forsvar. Norge bidrar til og påvirker det kollektive forsvaret i NATO gjennom vår nasjonale forsvarsevne, økonomiske tilskudd, bidrag i investeringsprogram og trening og øving. Norge samarbeider også bilateralt og multilateralt. Samarbeidet med nære allierte understøtter og komplementerer NATO-samarbeidet, og bidrar dermed til økt samlet alliert forsvarsevne.

Totalforsvaret

Totalforsvaret bygger på gjensidig støtte og samarbeid mellom Forsvaret og sivile beredskaps- og myndighetsaktører. Totalforsvarskonseptet innebærer at samfunnets totale ressurser kan benyttes til å løse utfordringer mot både samfunnssikkerheten og statssikkerheten. Det handler om å utnytte samfunnets begrensede ressurser best mulig innenfor forebyggende arbeid, beredskapsplanlegging og håndtering av uønskede situasjoner og kriser.

I en alvorlig krisesituasjon og i væpnet konflikt vil Forsvarets behov for varer, tjenester og tilgang til infrastruktur overstige det Forsvaret selv disponerer. Sammen med kapasitetene til Forsvaret må det sivile samfunnet kunne støtte den nasjonale styrkestrukturen og de allierte forsterkningsstyrkene. Drivstofforsyning, transport og helsetjenester er eksempler på prioriterte områder sivilsamfunnet må understøtte med, særlig i tilknytning til mottak av allierte styrker og vertslandsstøtte.

Samarbeidet mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien

Forsvarssektoren anskaffer primært ferdigutviklet materiell, og mesteparten av materiellbehovet dekkes av internasjonale forsvarsleverandører. Om lag 30 pst. av materiellinvesteringen leveres imidlertid av norske virksomheter. Norsk forsvarsindustri bidrar betydelig til nasjonal beredskap, sikkerhet og forsvarsevne. Norsk forsvarsindustri evne til å levere materiell og tjenester til Forsvaret er strategisk viktig for Norge og vår sikkerhet. Samarbeidet med industrien tar utgangspunkt i Forsvarets behov for materiell og tjenester, og baseres på kostnadseffektive løsninger.

Regjeringens forsvarsindustrielle strategi legger til grunn at samarbeidet mellom forsvarssektoren og forsvarsindustrien skal ivareta nasjonale sikkerhetsinteresser og Forsvarets behov. Videre skal strategien bidra til å opprettholde og videreutvikle en internasjonalt konkurransedyktig norsk forsvarsindustri.

Forsvarets oppgaver

Forsvarets oppgaver er Stortingets og regjeringens overordnede oppdrag til Forsvaret. Forsvarets planverk, struktur og operative kapasiteter skal utvikles for å kunne løse oppdrag innenfor rammen av disse. Forsvarets ni oppgaver er redegjort for i inneværende langtidsplan (Prop 14 S (2020–2021) og sammenfattes som følger:

1. Sikre troverdig avskrekking med basis i NATOs kollektive forsvar.
2. Forsvare Norge og allierte mot alvorlige trusler, anslag og angrep, innenfor rammen av NATOs kollektive forsvar.
3. Avverge og håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser med nasjonale ressurser, herunder legge til rette for alliert engasjement.
4. Sikre et nasjonalt beslutningsgrunnlag gjennom overvåking og etterretning.

5. Hevde norsk suverenitet og suverene rettigheter.
6. Ivareta myndighetsutøvelse på avgrensede områder.
7. Delta i flernasjonalt krisehåndtering, herunder fredsoperasjoner.
8. Bidra til internasjonalt samarbeid på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
9. Bidra til ivaretagelse av samfunnsikkerhet og andre sentrale samfunnsoppgaver.

Forsvarets oppgaver fastslår Forsvarets rolle i forsvaret av Norge. Sammenhengen mellom den nasjonale og allierte innsatsen er styrende for forsvaret av Norge og Forsvarets utvikling. Forsvaret skal både følge utviklingen i vår omverden, varsle om trusler mot vår sikkerhet, avskrekke og om nødvendig forsvare Norge mot væpnet angrep. Oppgavene 1–7 er dimensjonerende for Forsvaret, og Forsvaret organiseres, utrustes, bemannes, ledes, utdannes og øves primært for å løse disse oppgavene.

2 Tryggingpolitisk situasjon

2.1 Nokre sentrale utviklingstrekk

Fundamentet for norsk tryggleik er i endring og faren for militær konflikt er aukande. Russland sitt åtak på Ukraina stiller Noreg overfor store utfordringar på kort og lang sikt. Dette stiller store krav til Noreg om å tenkja langsiktig samstundes som vi set i verk tiltak på kort og lengre sikt. Dette er både ei utfordring og ein moglegheit. Det tar tid å tilpassa Noreg si militære kraft til nye utfordringar. Store delar av forsvarsbudsjettet vil vera bunde opp av faste utgifter. Desto viktigare vert det å identifisera områda der vi kan gjera endringar. Her vert det viktig å sjå dei langsiktige verknadene av dei vala vi gjer her og no.

Verda er i endring og det er krig i Europa. I dag er samhandlinga mellom stormaktene meir kjenneteikna av konkurranse enn av samarbeid. Rivaliseringa er kvassare og meir open enn tidlegare. Rivaliseringa mellom stormaktene handlar ofte om eigen økonomisk vekst og økonomiske interesser som del av eit breiare strategisk bilete. Vi er samstundes vitne til eit maktspel der geopolittikk, verdiar og politiske mål i enkelte høve går føre økonomiske interesser. På fleire vis har Kina og Russland funne saman, dei delar fleire strategiske mål, men viktige motsetnader mellom dei held samstundes fram. Mot dei står Vesten meir eller mindre samla. Noreg er ein del av dette maktspelet. Sjølv om Noreg er ein småstat, er det ikkje likegyldig kva Noreg gjer og ikkje gjer, kven Noreg samarbeider med og knyter seg til. Det er i vår interesse å tryggja norsk suverenitet, territorial integritet, demokratisk styresett og politiske handlefridom. Som småstat kan vi ikkje gjere dette aleine, og det gir lita meining å sjå Noreg si militære kraft isolert. Til det er ubalansen overfor Russland for stor. Vi må også sjå den militære krafta i samheng med kva vi kan forventast av militær støtte frå NATO, allierte og partnarar når den vert vurdert opp mot slagkrafta til ein motstandar.

Som småstat er Noreg utsett og har handsama denne utfordringa gjennom NATO-medlemskap og eit nært tilhøve og støtte til det internasjonale, regelbaserte systemet. No er dette internasjonale,

regelbaserte systemet under alvorleg press. Stormaktrivaliseringa og svekka vilje til fleirnasjonale løysingar kan redusera FN si rolle og evne til å handla. Det vert difor viktigare å verna om og styrka FN.

Den strategiske konkurransen om politiske, økonomiske og militære interesser, verdigrunnlag og innverknad utspelar seg på tvers av alle samfunnsområde. Bruken av verkemiddel er brei og omfattar ulike strategiar for å påverka. Dette inkluderer å styrka eller svekka alliansar, søka eller oppretthalda teknologiovertak, tryggja eigen økonomisk vekst og velstandsutvikling, regional innverknad på tryggleik, samt vern av demokratiske verdiar som t.d. rettstryggleik. For Noreg vert det viktig å identifisera kva som driv endringane. For å betra vår situasjon vert det viktig å identifisera og dokumentera kvar dei sentrale aktørane har fortrinn og kvar dei er sårbare. Som drivarar av endring er teknologi, samansette verkemiddel og klimaendringar særst viktige.

Den teknologiske utviklinga formar rammene for den militære utviklinga. Endringstakta er særst krevjande for småstatar. På mange område er sivil industri i front av utviklinga, og evne til omsetting av sivil teknologi til militær bruk vert avgjerande. Den teknologiske utviklinga skapar uvisse om tryggingpolitikken, mellom anna om og korleis det er mogeleg å forsvara seg. Dermed aukar risikoen for ustabilitet og eskalering. Utviklinga syner også at romteknologi for militær bruk vert viktigare. Teknologien opnar for at motstandarar kan rammast effektivt med lågare politisk risiko. Vi er også vitne til ei utvikling av teknologi som opnar for auka rekkevidde, potensial for øydelegging og presisjon. Samla inneber utviklinga redusert varslingsstid og auka behov for vern.

Militær opprusting, modernisering av masseøydeleggingsvåpen og evne til konvensjonell og irregulær krigføring bidrar til at handlingsrommet for bruk av samansette verkemiddel aukar. Noreg må vera førebudd på å vera kontinuerleg utsett for samansette verkemiddel. Ei hovudutfordring er at desse verkemidla skapar dilemma på tvers av samfunnssektorane. Samarbeid mellom sektorane vert difor avgjerande. Tryggleik vert

påverka av fleire faktorar. Evna til forsvar og militær makt vert meir knytt til andre maktmiddel og bruken av desse. Desse verkemidla viskar dessutan bort skiljet mellom fred og krig. Det kan vera vanskeleg å identifisera kva omfang, kompleksitet og verknad truslane har, og dermed setja i verk mottiltak. Vi må vera førebudde på auka etterretningsverksemd og påverknad mot Noreg framover. Dermed vert kontraetterretning og førebyggjande tryggleik viktigare.

Klimaendringar er ein alvorleg trussel mot fred og stabilitet i verda. Vi må være førebudd på at klimaendringar vil prega trusselsituasjonen, konseptutviklinga og kapabilitetsutviklinga på tvers av sektorane. Klimaendringane i dei polare regionane er omfattande og raske. Samstundes kan klimaendringane føra til auka økonomisk aktivitet i nordområda og dermed gi auka merksemd retta mot den militære aktiviteten. Overvaking vert viktigare og utfordringane med å skjula egne aktivitetar og operasjonar vil auka. Klimaendringar kjem dermed til å påverka rammene for russiske strategiar i nordområda. Redusert omfang eller totalt bortfall av polisen som følgje av klimaendringar vil påverka rammene for aktiviteten i nordområda, mellom anna rolla til dei strategiske ubåtane.

USA har demonstrert eit tydeleg engasjement for europeisk og alliert tryggleik, og har ei leiande rolle i koordineringa av våpenhjelp frå vestlege land til Ukraina. Samstundes har USA i sitt tryggingspolitiske utsyn dei seinare åra helde fram med å leggja vekt på den auka stormaktrivaliseringa med Kina og Russland. Tilhøvet til og samarbeid med USA er avgjerande for norsk tryggleik, også i ei NATO-ramme. For Noreg er det av stor verdi å halda fram med ei framtidretta vida-reutvikling av samarbeidet med USA. I europeisk samanheng ser vi at særleg Storbritannia, Tyskland og eit samla Norden i NATO vert viktig for norsk tryggleik.

Russland vert ståande som ein dimensjonerande faktor for norsk tryggingspolitikk og korleis vi skal forsvare Noreg. Russland vil i høgste grad vera ei strategisk utfordring for Vesten og for NATO. På vestleg side har vektlegginga av målretta avskrekking og forsvar med retta tiltak for betre reaksjonstid, volum og uthald vorte stadig tydelegare. På norsk side bør vi vera budde på at denne vektlegginga vil auka i åra som kjem. Alliansen sine styringsdokument, planar og styrkestrukturar vil utfordra det enkelte medlemslandet. Noreg bør også vera budd på skjerpa krav til å vera til stade og til å auka innsatsen nasjonalt og i utlandet med større styrkeforband.

Interessa for nordområda vil auka både på russisk, kinesisk og vestleg side. På norsk side bør vi ha eit bevisst forhold til korleis vi ynskjer å handsama eit auka nærvær av militære kapasitetar i våre nærområde. Den tryggingspolitiske utviklinga gjer at behovet for relevant nærvær, truverdig avskrekking og stabiliserande tiltak i nord aukar, også i fredstid. Difor er nordområda regjeringa sitt viktigaste strategiske satsingsområde. Den auka aktiviteten stiller store krav til Noreg si evne til å koordinera og overvaka aktiviteten i nord.

Det er for tidleg å slå fast kva lærdomar Russland vil trekkja av krigen i Ukraina, og om vi bør førebu oss på modernisering, omorganisering og konseptuelle endringar. Russland har omfattande tryggingsinteresser i nordområda, og det er grunn til å tru at dei vert viktigare i åra som kjem. Mykje tyder på at Russland vil støtta seg tungt på sine kjernefysiske kapasitetar. Kolahalvøya er eit tyngdepunkt for russiske kjernevåpenstyrkar. Det vert viktig å danna seg eit bilete av kva auka vektlegging av kjernevåpen vil føre til for utvikling av styrkane, operativ innretning og strategiske målsettingar.

Framveksten av Kina som stormakt har vorte definerande og dimensjonerande for Vesten sin politikk i høve til omverda. Kina si utvikling som ei stormakt vert også reflektert i auka evne til nærvær i ulike delar av verda, politisk, økonomisk og etter kvart militært. Kina si rekkevidde og evne til påverknad aukar. Kina har dei siste åra kome høgare på EU og NATO sine dagsordenar. Kina har ein særskilt måte å operera på som utfordrar oss på nye vis. Den uttalte interessa for Arktis har utgangspunkt i tilgang på naturressursar og utsiktene til ei handelsrute i nord. Russland og Kina har styrka sitt strategiske samarbeid. Dei har sams interesse i å splitta og svekka vestlege land og USA si leiande verdsrolle. Dette kan på sikt virka destabiliserande. Russland vil truleg koma økonomisk og militært svekka ut av krigen i Ukraina. Det vert særst viktig å sjå om og korleis dette vil påverka samhandlinga med Kina, også i nordområda.

At Finland og Sverige truleg vert medlemmar i NATO er starten på ein ny epoke i nordisk tryggingspolitikk. Alle nordiske land vil dermed vera traktatfesta til gjensidig støtte i krise og krig innanfor ramma av NATO sin kollektive tryggingsgaranti. Ein slik folkerettsleg forpliktande avtale vil skapa grunnlag for eit vesentleg tettare tryggings- og forsvarspolitisk samarbeid. Det nordiske forsvarssamarbeidet vil verta meir føreseieleg og relevant.

Samarbeidet i NATO og det regulerte tilhøvet vårt til EU har danna ryggrada i og grunnlaget for norsk tryggleik. I ei verd der skiljeliner og motsetnader veks mellom Vesten på den eine sida og Russland og Kina på den andre, følgjer Noreg prosessen i EU om tettare samarbeid om tryggleik og forsvar nært. EU vil ikkje kunna erstatta NATO med omsyn til avskrekking, tryggleik og forsvar. Men EU kan med sine politiske og økonomiske verkemiddel, samt evne til krisehandsaming, utvikla seg til å verta eit viktig supplement. Dette må Noreg vera involvert i. Russland sin krig i Ukraina syner at breiare vestleg samordning har vorte heilt sentral for Noreg, våre allierte og likesinna.

Vektlegginga av auka volum for mellom anna å styrka evna til samvirke, nærvær og uthald i krig vil treffa heile Forsvaret. Det fører til at vi på norsk side vil stå overfor vanskelege avvegingar. Dette er mellom drift og investering, vekslingsfeltet mellom dagens og morgondagens kapasitetar, og mellom konkurrerende mål som alle er viktige for å ivareta norske interesser. Her vert det viktig å identifisera korleis auka volum vil påverka maktspilet, og dermed den relative forsvarsevna, mest. Korleis, i kva rekkefølge, når og kva delar av Forsvaret som bør prioriterast må vurderast nærare. Rivaliseringa med Russland vil vera prega av aktuelle utfordringar. Fredeleg rivalisering er betre enn rivalisering prega av spenning og konflikt, og det er difor i norsk interesse å tenkja langsiktig, vera pårekeleg og arbeida for lågspenning. I første rekke må Noreg styrka den relative forsvarsevna i ein langsiktig konkurranse med Russland. Då må det tenkjast dynamisk. På same måte som russisk politikk og praksis påverkar norsk og alliert forsvarsplanlegging, må vi tenkja nøye gjennom korleis norsk og vestleg trygging- og forsvarspolitikk påverkar russisk tenking. Balansepolitikk må difor framleis utgjera eit viktig element i norsk planlegging.

Evne til å handtera heilskapen av dei utfordringane Noreg står overfor handlar om samfunnet si samla motstandskraft og ressursbruk, og Noreg si evne til å motstå samfunnsmessige sjokk. Dette er ein av grunnane til at regjeringa har nedsett ein forsvarskommisjon og ein totalberedskapskommisjon. Saman med eit fagmilitært råd vil dette gje regjeringa eit godt grunnlag for den komande langtidsplanen.

2.2 Drivarar av endring

2.2.1 Teknologi

Teknologiar som til dømes stordata, kunstig intelligens, autonomi, romteknologi, hypersonisk teknologi og kvanteteknologi vil verta viktigare for norsk tryggleik og forsvarsevne i åra som kjem. Utviklinga skjer i eit omfang, og med eit tempo og ein potensiell effekt på samfunnet, som har likskapstrekk med ein teknologisk revolusjon. Dei langsiktige konsekvensane for samfunnet og for forsvarssektoren er samansette og krevjande å sjå på førehand. Endringane påverkar alle politikkområde og sektorar. Dei forsterkar også ei igangsett maktforskyving mellom stormaktene på område som militær evne, økonomisk vekst og politisk innverknad. Det er sivil industri som i stor grad står for teknologisk utvikling. Evne til omsetting av sivil teknologi for militær bruk er ein avgjerande del av stormaktsrivaliseringa. Denne teknologiske utviklinga introduserer også nye truslar og sårbarheiter. Det er difor avgjerande å forstå trusselen, kva for verdiar den påverkar, kva for sårbarheiter som oppstår og korleis desse sårbarheitene kan reduserast og handterast.

Kombinasjonen av hypersonisk teknologi og romteknologi, som vi til dømes ser ved utviklinga av hypersoniske glidefartøy, utfordrar tradisjonelle system for missilforsvar. Det digitale rom, rombaserte tenester og det elektromagnetiske spekteret opnar for at aktørar kan ramma oss effektivt med låg politisk risiko. Nye teknologiske gjennombrøt gir samstundes auka rekkevidde, større øydeleggingspotensial og betre presisjon. Til dømes kan kunstig intelligens i kombinasjon med romovervaking og langtreggkande våpen kunna endra sårbarheita til overflatefartøy og einingar. Det gir igjen reduserte varslingsstider og auka behov for vern av kritisk infrastruktur både på sivil og militær side.

Den strategisk konkurranse og Russland sitt åtak på Ukraina har auka den strategiske verdien av både Arktis og det ytre rommet. Rombaserte tenester står sentralt i militære operasjonar og etterretning, og dei vert ein stadig viktigare komponent i samarbeidet med allierte, partnerar, og i NATO-fellesskapet. Norsk territorium, i både dei nordlege og sørlege polarområda, gjer at den tryggingpolitiske situasjonen og verdien av det ytre rom konvergerer i norske nærområde. Rombaserte kapasitetar vil verta viktigare for å oppretthalda handlefridommen til Noreg og NATO i nordområda. Samstundes som Noreg vidarefører og styrker romprogram med fokus på verksemd

på havet og i Arktis, representerer norsk romsektor ein nisjekapasitet av global interesse.

Evna til situasjonsforståing i rommet må etablerast i samarbeid mellom Forsvaret, sivile aktørar og nære allierte. Etter kvart som satellittsystem vert stadig viktigare for stats- og samfunnstryggleiken, kan desse verta attraktive mål for fiendtlege åtak som fører til ein stor risiko for samfunnet si funksjonsevne og totalforsvaret si operative evne. Stormaktene utviklar ei rekkje antisatellittsystem som kan redusera funksjonaliteten til eller øydeleggja rombasert infrastruktur. Auka krav til redundans, reserveløysingar og meir robuste løysingar vil vera kostnadsdrivande.

Trusselen frå ny teknologi gjeld alle sektorar. Angrep mot mål som tradisjonelt har vore knytt til samfunnstryggleiken kan også ramma statstryggleiken. Teknologi som kan trua statar sin tryggleik er i aukande grad tilgjengeleg både for statlege og ikkje-statlege aktørar. Fleire aktørar utviklar evne til å utføra komplekse, offensive nettverksoperasjonar, der utnytting av infrastrukturen til ein tredjepart, operasjonar med sabotasjeføremål og krypteringsvirus er karakteristiske trekk. Samstundes gjer den digitale utviklinga, så som utbreiinga av mobile plattformer, sosiale media og kunstig intelligens, at både Forsvaret og samfunnet elles er stadig meir sårbare for avanserte informasjonsoperasjonar.

2.2.2 Samansette verkemiddel

Alvoret i våre tryggingspolitiske omgivingar gjer det meir truleg at samansette truslar får direkte eller indirekte konsekvensar for Noreg sin nasjonale tryggleik. Det er difor viktigare å styrka sentrale styresmakter si forståing av risiko knytt til samansette truslar og dei nasjonale tryggingsinteressene. I løpet av det siste året har vi vorte minna om korleis våre nasjonale tryggingsinteresser vert utfordra både direkte og indirekte. Putinregimet sitt forsøk på å endra den europeiske tryggingsordninga er eit særskild døme, men både Kina og Russland utgjer på mange område truslar for Norge sine nasjonale tryggingsinteresser. Stormaktsrivalisering og samansette truslar vil truleg i større grad enn før prega våre omgivingar i lang tid framover.

Samansette truslar er ei nemning på strategiar for konkurranse og konfrontasjon under terskelen for direkte militær konflikt. Slike truslar kan kombinera diplomatiske, informasjonsmessige, militære, økonomiske og finansielle, etterretningsmessige og juridiske verkemiddel for å nå strategiske målsettingar. Bruken av verkemiddel er

gjærne distribuert breitt, har ei langsiktig tilnærming, og kombinerer opne, fordekte og skjulte metodar. Forenkla kan ein seie at samansette truslar er aktivitetar frå framande statar som har som føremål å råka tryggleiken til Noreg direkte eller indirekte. Dette ynskjer dei å gjera under terskelen for væpna konflikt.

Skiljet mellom statstryggleik og samfunnstryggleik har vorte mindre tydeleg. Enkelthendingar kan inntreffa i ulike sektorar, innanfor privat og offentleg verksemd, på tvers av domene og til ulik tid. Dette gjer det meir komplisert å identifisera nøyaktig kva som er mest skadeleg eller viktig. Truslane sin verkelege kompleksitet og verknad kan vera ukjent eller underforstått når ein set i verk mottiltak. Samansette truslar utfordrar tidleg varsling, samt forståing av situasjonen og effektiv og samordna handtering. Samarbeid på tvers av sektorar er heilt avgjerande for å verna om våre verdier.

Desinformasjon, politisk undergraving, militære aktivitetar for å senda politiske signal, oppkjøp av strategiske ressursar, kontroll over energiresursar, korrupsjon og utfordringar mot vår rettsorden er døme på ulike former for verkemiddelbruk som kan vera samansette truslar. Truslar om bruk av konvensjonell, irregulær og/eller kjernefysisk militærmakt skapar handlingsrom for bruk av andre verkemiddel og kan bidra til at desse vert meir effektive.

2.2.3 Klima og tryggleik

Klimaendringar vil i åra framover verta viktigare for tryggings- og forsvarspolitikken. Det er svært uvisst kor omfattande klimaendringane vil påverka tryggings- og forsvarspolitikken. Men dei vil truleg i aukande grad svekka evna statar har til å verna samfunn og folk. Dermed kan klimaendringar vera ein trusselmultiplikator. I dette ligg det at klimaendringar påverkar faktorar som kan bidra til å skapa eller forsterka konflikter. Dette kan vera tørke og ørkenspreiing, smelting av is og heving av havnivået, flaum og uvær, eller knapp tilgang på naturressursar som vatn og jord.

For norsk tryggings- og forsvarspolitik er effekten av klimaendringar i nordområda særleg tydeleg. Smelting av havisen kan opna for ny verksemd og nye aktørar i eit område som er strategisk viktig både for stormaktene og for Noreg. Dette kan gi utslag i auka interesse for potensielle naturressursar, nye seglingsmønster og endringar i det militære nærværet i regionen. Redusert omfang eller fullstendig bortfall av polisen som følge av klimaendringar kan påverka korleis

Russland opererer i nordområda. Samstundes kan krigar og konflikhtar som heilt eller delvis skuldast klimaendringar skapa behov for meir bistand til sivil og militær krisehandtering i åra framover. Klimaendringane kan også påverka Forsvaret sine kompetansebehov, konsept, infrastruktur, materiell og logistikk. I Noreg kan det mellom anna oppstå utfordringar knytt til handtering av høgare havnivå, flaum, overvatn, sterk vind, ras og skred, medan Forsvaret i internasjonale operasjonar også kan møte andre klimaskapte utfordringar.

Klimaendringane og det grøne skiftet vil føra til at nye energiformer i framtida i stor grad vil overta for tradisjonelt drivstoff. For Forsvaret og NATO er forsyningstryggleik av energi avgjerande for å kunna operera. Det vil verta naudsynt å innføra ny teknologi som gjer Forsvaret mindre avhengig av fossilt drivstoff. Dei vala forsvarssektoren tek i dag, vil binda sektoren i lang tid framover. Det er difor viktig å planleggja med energiteknologi som både møter dei operative behova og nye krav til redusert klimaavtrykk. Vi viser til del III, 10 Oppfølging av FNS bærekraftsmål, for ein samla omtale av arbeidet med bærekraft i sektoren.

2.3 Aktørar

Det gir lita meining å sjå Noreg si militære kraft isolert. Den militære krafta må vurderast og vegast opp mot slagkrafta til ein mostandar, og mot kva ein kan forventa av militær støtte frå NATO, allierte og partnarar. Tryggingssituasjonen som følgje av krigen i Ukraina er ei alvorleg påminning om det.

2.3.1 Russland

Noreg sitt tilhøve til Russland vart endra som følge av Russland si annektering av Krym i 2014, og ytterlegare forverra av angrepskrigen mot Ukraina i 2022. Russland har ettertrykkeleg vist vilje til å nytta makt mot eit fredeleg naboland i Europa, og har med dette endra sjølve grunnlaget for europeisk tryggleik. NATO sitt nye strategiske konsept omtalar no Russland som det «mest signifikante og direkte trugsmålet mot allierte sin tryggleik». Russland si framferd har sementert skiljet mellom statar i eit demokratisk og liberalt verdifelleskap på den eine sida, og autoritære statar på den andre. Dette skapar varige endringar som også Noreg må ta omsyn til. Russland er igjen den dimensjonerande trusselen, ikkje berre i nordområda, men for heile Europa.

Russland syner også ei evne til å kombinera vilje til bruk av militærmakt med eit breitt spekter av andre verkemiddel. Dette ser vi gjennom Russland sin bruk av desinformasjons- og påverkningsoperasjonar, påverking av val, forsøk på giftdrap og fleire døme på cyberåtak. Framferda viser at Russland har ein uroande stor vilje til å ta risiko. Dette vert forsterka av stadige russiske trugsmål om bruk av kjernevåpen. Vi må forventa at denne framferda vil halda fram, og kanskje vil verta styrka, i lys av at motsetningane mellom Russland og Vesten har vorte mykje tydelegare.

Russland har sidan 2008 gjennomført ei omfattande styrking av militærmakta. Dei har lagt vekt på å betra fleksibiliteten, mobiliteten og reaksjonsevna, også gjennom fleire og meir komplekse øvingar og militære operasjonar. Samstundes har krigen i Ukraina vist at den russiske militærmakta har betydelege svake sider. Krigen har dratt ut i tid, og Russland strevar med å nå måla sine. Krigen har også ført med seg store kostnader for Russland, både i form av sanksjonar og materielle tap. Russland kjem til å koma svekka ut av krigen, både økonomisk, politisk og militært. Eit svekka Russland kan raskt verta eit farlegare Russland. Svekka konvensjonell evne kan føra til eit auka fokus på kjernevåpen. Samstundes vil eit allereie isolert Russland ha lite å tapa politisk på å provosera Vesten ytterlegare.

Auka vektlegging av kjernevåpen gjer det særskild viktig for Noreg å følgja tett med på russisk militær utvikling i nord. Dette grunna vår plassering attmed dei viktige russiske baseområda på Kola. Sjølv om dei konvensjonelle kapasitetane til Russland vil vera svekka på grunn av krigen, disponerer den russiske militærmakta framleis fleire typar våpen med stor fart, lang rekkevidde, moderne presisjonsegenskapar og høg gjennomtrengingsevne. Dei langtrekkande presisjonsvåpena set Russland i stand til å gjennomføra åtak frå store avstandar, og med kort varslings tid. Russland har militær kapasitet til å engasjera mål i alle delar av norsk territorium.

Vi kan forventa at dei russiske kapasitetane i nord framleis vil vera høgt prioritert, gitt den sentrale rolla som Nord-Atlanteren og Barentshavet spelar i det russiske bastionskonseptet. Det har i fleire år vore eit høgt nivå av russisk militær øvingsverksemd i nord. Gjennom øvingar har Russland mellom anna vist ei evne til å forstyrre allierte forsyningslinjer over Atlanteren. Dette er ei strategisk utfordring for NATO. I eit slik scenario kan Noreg koma bak dei framskotne russiske forsvarslinene, med avgrensa høve til å ta imot allierte forsterkingar. Sjølv om vi ikkje ventar ei eska-

lering av krigen i Ukraina til nordområda, kan vi ikkje utelukka at den auka spenninga kan føra til misforståingar og enkelthendingar, også i desse områda. Vi forventar også at aktiviteten i området vil kunna auka, noko som i seg sjølv kan føra til større spenning. Dette stiller store krav til Noreg si evne til å koordinera og overvaka aktiviteten i nord. Den strategiske utviklinga i Nord-Atlanteren verkar inn på fleire av regjeringa sine prioriteringar i styrkinga av forsvaret av Noreg. Den russiske militære utviklinga er difor ein sentral faktor i den samla vurderinga av trygging- og forsvarspolitiske utfordringar i norske nærområde.

At Sverige og Finland venteleg går med i NATO vil også påverka Noreg sitt tilhøve til Russland. Det er forventa at Russland vil møte den nye tryggingssituasjonen med auka militært nærvær både i nord og i Østersjøen, og med auka militær signalering. Vi må også vera budde på at Russland vil nytta ikkje-militære verkemiddel for å påverka den nordiske opinionen og fremma ein pro-russisk budskap. Dette kan inkludera alvorlege cyberåtak frå russisk hald, eit verkemiddel som har vore nytta til dømes i Ukraina, og som også har ramma Norge tidlegare. Det har vore døme på at russiske fly har simulert åtak mot mål i Noreg. I tillegg har forstyrring av GPS-signal i samband med russisk militær øvingsverksemd på Kola ramma norsk sivil luftfart og beredskap. Dette er ikkje framferd som fremmar godt naboskap og samarbeid.

Russland si framferd er i seg sjølv ei viktig påminning om kvifor Noreg bør stå saman med allierte i tryggingspolitikken. NATO-medlemskapet er avgjerande for at Noreg skal kunna handtera det asymmetriske naboskapet med fast og pårekleleg politikk. Den russiske militære utviklinga tydeleggjer kor viktig tett og forpliktande samarbeid med NATO og våre nærmaste allierte er for norsk tryggleik. Noreg medverkar til NATO sin politikk om avskrekking og forsvar. Med det krevjande tilhøvet mellom NATO og Russland er det samstundes avgjerande å unngå misforståingar og uønskt eskalering.

Det bilaterale forsvarssamarbeidet med Russland vart suspendert i 2014 på grunn av Russland si folkerettsstridige annektering av Krym. Dette var i tråd med NATO sine avgjersler om å suspendera det praktiske, militære samarbeidet innanfor ramma av NATO-Russlandsrådet. Det bilaterale forsvarssamarbeidet har vorte ytterlegare innstramma som følge av krigen i Ukraina, men Noreg har framleis valt å halda fram med samarbeid på nokre område som er kritisk avgjerande for tryggleiken til sjøs og i lufta, og for ein stabil

og pårekleleg situasjon i nærområda våre. Dette gjeld delar av samvirket innanfor kystvakt, grensevakt, søk og redning og mekanismane i *Incidents at Sea*-avtalen. I tillegg er den direkte lina mellom Forsvarets operative hovudkvarter (FOH) og Nordflåten framleis open.

2.3.2 Kina

Ukraina-krigen er eit vegskilje som også påverkar tilhøvet mellom Kina og vestlege statar. Presidentane Xi og Putin publiserte 4. februar 2022 ei felles erklæring, der dei stadfesta det strategiske partnerskapet mellom dei to landa og uttalte at potensialet for samarbeid er «utan grenser». Xi har seinare ikkje tatt avstand frå Russland si krigføring i Ukraina. Kina held fast at landet ikkje er part i den væpna striden, men Beijing si linje har svekka Kina sitt omdøme, og bidrar til at USA og EU har nærma seg kvarandre i synet på Kina.

Vestleg skepsis til Kina veks, og er styrka av Ukraina-krigen. Samstundes har økonomiske verkemiddel vorte ein viktigare del av tryggingspolitikken. Sanksjonar og tiltak knytt til handel har vorte viktige instrument i handteringa av interessemotsetnader. Vestlege statar har vist både vilje og evne til å setja i verk tunge tiltak mot Russland. Kina si haldning til Russland er også prega av frykt for å verta ramma av vestlege sekundærsanksjonar.

Kina vert sett som den einaste reelle og langsiktige strategiske utfordraren til USA. Framveksten av Kina som stormakt har vorte definerande og dimensjonerande for USA og amerikansk politikk. Kina si utvikling som stormakt vert også reflektert i auka kinesisk evne til nærvær i ulike deler av verda. Landet si evne til å påverka aukar, og Kina si økonomiske makt medverkar til at kinesiske næringsaktørar engasjerer seg økonomisk i vestlege land. Det skjer mellom anna i form av investeringar i, oppkjøp av og leveransar til næringsliv og infrastruktur. Det kan også skje i form av strategiske kjøp av eigedom.

Bruk av samansette verkemiddel er eit kjenneteikn på måten Kina opererer på. Leiinga i Beijing legg vekt på at ny sivil teknologi og kompetanse i størst mogleg grad skal kunna nyttast for militære føremål. Også nye militære kapasitetar medverkar til fleire kombinasjonar av verkemiddel, men i mindre grad. Kina vil militært truleg konsentrere seg om utviklinga i eigen region, knytt til Taiwan, Sør-Kinahavet og Aust-Kinahavet. Dette er i lys av USA si tradisjonelt sentrale rolle, og Kina sine ambisjonar, i regionen.

Stormaktsrivaliseringa er kvassare og klårare enn tidlegare. Eit svekka Russland kan verta endå meir avhengig av Kina, og kan risikera å måtta gi innrømmingar. Kina har interesser i Arktis, og ser på området som ein global allmenning. Men kinesisk aktivitet i regionen er framleis låg, og i denne regionen har Kina så langt ikkje utfordra havretten sine reglar. For Russland er Arktis sentralt for egne tryggingsinteresser. Dersom Russland vert meir avhengig av Kina etter krigen, kan det også få konsekvensar i nordområda. Frå norsk side vil ein følgja utviklinga i nord nøye, inkludert korleis tilhøvet mellom Russland og Kina vil utvikla seg her.

Kappestriden mellom USA og Kina gjeld ikkje berre ny teknologi, men også kva slags nye kapasitetar partane klarar å produsera. Fleire og rimelegare plattformer kan utfordra og trua store og kostbare plattformer. USA si dominerande militærmakt vert utfordra av Kina. Folkets frigjeringshær, PLA, nyttar framleis russiske våpen og militær teknologi, sjølv om stadig fleire system er eigenproduserte. Russland si ganske mislukka krigføring i Ukraina gir difor grunn til å stilla spørsmål om kor effektive dei kinesiske militære styrkane eigentleg vil vera i strid, og kor godt samtrente dei ulike forsvarsgreinene i røynda er, trass i den kraftige moderniseringa og omorganiseringa av PLA særleg det siste tiåret.

NATO har følgd utviklinga av militære og andre relevante kinesiske kapasitetar. Kor viktig Kina er for alliert forsvar og tryggleik er eit sentralt spørsmål. Kina si rekkevidde og fotavtrykk i det euro-atlantiske området aukar, og har fleire tryggleiksrelaterte sider. På alliert hald er ein også meir merksame på samansette verkemiddel og bruk av ein kombinasjon av militære og ikkje-militære instrument. NATO er også i aukande grad opptatt av potensialet for samordning og samarbeid mellom Kina og Russland. Kina kan på sikt verta ei viktigare utfordring enn eit svekka Russland for NATO. USA sitt fokus og amerikanske ressursar er festa til Kina, og kan påverka korleis ein framtidig amerikansk administrasjon vil balansera USA sine interesser overfor Kina og Asia på den eine sida og Europa på den andre. NATO sitt nye strategiske konsept omtalar rolla til Kina og likeins effekten og potensialet av samarbeidet mellom Kina og Russland for alliert forsvar og tryggleik.

Stormaktene har ulike syn på kva køyrereglar som bør gjelda for internasjonalt samkvem, og på om engasjement gjennom fleirnasjonale kanalar og mekanismar tener interessene deira. Den auka rivaliseringa er merkbar politisk, økonomisk og

militært, samt gjennom ein aukande teknologisk kappestrid, særleg mellom USA og Kina. Som utsett småstat har Noreg handtert stormaktsrivalisering og krig i Europa gjennom NATO-medlemskap og eit nært tilhøve og støtte til det internasjonale regelbaserte systemet. No er dette felles systemet under press.

Når USA vert meir opptatt av tilhøvet til Kina, vil Europa definera haldninga si og politikken sin overfor Kina i eit slikt perspektiv. Med den forverra internasjonale utviklinga vert det viktigare for Noreg å følgja ei nordisk og europeisk line overfor Kina. Noreg følgjer prosessen i EU om å styrka europeisk samarbeid om krisehandtering, forsvar og tryggleik tett. Ukraina-krigen har bidrege til å utløysa denne prosessen, og til auka samordning mellom NATO og EU. EU vil med omsyn til forsvar og tryggleik aldri kunne erstatta NATO, men kan ha potensial til å utvikla seg til eit supplement, der særleg politisk og økonomisk samordning og handsaming for å styrka felles tryggleik er viktig. Dette må Noreg forhalda seg til. Europa har tradisjonelt vore sentralt for norsk tryggleik. Samarbeidet i NATO og det regulerde tilhøvet vårt til EU har danna ryggrada og grunnlaget for norsk tryggleik i ei verd der skiljeliner og motsetnadar veks mellom dei store statane. Samstundes har Ukraina-krigen gitt auka samhald på tvers av Nord-Atlanteren. Den sentrale internasjonale rolla til Kina får såleis på fleire vis konsekvensar for norsk og alliert forsvar og tryggleik.

2.3.3 USA

Noreg sitt sterke tilhøve til USA har vorte stadfesta som følgje av Russland sin angrepskrig mot Ukraina. USA er ei stormakt og global tryggingspolitisk aktør, og i ramma av den auka globale stormaktsrivaliseringa legg USA relativt sett større vekt på Kina som den største strategiske konkurrenten. Vi kan samstundes sjå ei nyanseering i korleis USA vurderer utfordringane frå dei to autoritære stormaktene. Medan administrasjonen ser på Kina som den største dimensjonerande langsiktige utfordringa, er det no Russland som er den akutte trusselen som må handterast på kortare sikt. Eit sentralt element i amerikansk strategi er at dette skal gjerast i tett samarbeid med europeiske allierte, både bilateralt og i ei NATO-ramme.

Den amerikanske administrasjonen legg betydeleg vekt på utvikling av USA si leiarrolle i internasjonale institusjonar og samarbeid med allierte og partnarar for å verna om eit ope internasjonalt system og demokratiske verdier. USA har ei viktig

pådrivarrolle både for vidareutviklinga av NATO og som bidragsytar til utviklinga av den militære eigenevna til Europa. I samsvar med målsetningane i NATO, har USA dei siste åra vore ein pådrivar innanfor NATO for at alle land i alliansen skal bruka minst to prosent av BNP på forsvar. Samstundes ser USA tryggingsspolitisk handtering og militær styrkeallokering i eit globalt perspektiv, og etter mange år med operasjonar i Afghanistan og andre lavteknologistatar, førebur USA seg no i aukande grad på å kunna møte også meir likeverdige motstandarar, i første rekkje Kina og Russland. Det er difor i norsk interesse at vi held fram arbeidet med å vera ein relevant europeisk alliert og løfter fram norske perspektiv knytt til tryggleiksutfordringar i vår region, både i ei NATO-ramme og i dialogen med vår næraste allierte. Av særskilt interesse for Noreg er det at Arktis og nordområda får stadig større merksemd i amerikansk strategisk tenking, ikkje minst i lys av auka russisk og kinesisk interesse for nordområda og at Sverige og Finland søkjer medlemskap i NATO. Det amerikanske forsvaret gjennomfører fleire prosessar for å vidareutvikla og oppdatere militære operasjonskonsept. Dette vert også sett i samanheng med styrking av evna til avskrekking og utvikling av operativ fleksibilitet i lys av tryggingssituasjonen. Frå norsk side vert det lagt vekt på dialog med USA om konseptutviklinga, samt vurdering av korleis utviklinga kan påverka det bilaterale samarbeidet knytt til forsvaret av Noreg og NATO sin nordflanke.

Samarbeidet mellom USA og Europa har vore grunnleggjande for norsk og europisk tryggleik i meir enn 75 år. Amerikansk militært nærvær i Europa er eit konkret uttrykk for transatlantisk solidaritet og interessefelleskap. Sjølv om USA dei siste tiåra i aukande grad har retta merksemda si mot stillehavsregionen, er eit Europa prega av stabilitet og demokrati framleis viktig for USA. Utviklinga i Europa har dei siste åra vore prega først av den russiske folkerettsstridige annekseringen av Krym i 2014, og deretter av Russland sitt angrep på Ukraina i 2022. Denne utviklinga har ført til ei stadig tydelegare line frå USA om at det er naudsynt at dei europeiske landa styrker sine respektive nasjonale forsvarevner.

USA har i fleire år løyva store summar til forsvaret av Europa gjennom sitt europeiske avskrekkingssinitiativ, *European Deterrence Initiative* (EDI). Forløparen til EDI vart etablert for å forsikra austlege europeiske allierte om USA si vedvarande støtte til Europa etter den russiske annekseringa av Krym og destabiliseringa i Aust-Ukraina i 2014. Konseptet vart seinare utvida for

ytterlegare å bidra til å styrka kollektivt forsvar og avskrekking i Europa etter fleire år med kutt og nedbygging av forsvaret i dei europeiske landa.

EDI er eit viktig element i den amerikanske tryggleiksgarantien i Europa, men det er ikkje nok om ikkje Europa sjølv bidrar til å styrka eigen forsvarevne. Aukinga i forsvarsbudsjetta også i større europeiske land som Tyskland vil vera viktig for å sikra at USA vidarefører sin innsats i Europa. USA som global tryggingsspolitisk aktør står overfor stadig auka krav til å vera til stade militært og til å ha evne til å handtera situasjonar og kriser. Tryggleik i eit globalt perspektiv og det transatlantiske tryggleiksfelleskapet vil difor vera tent med at dei europeiske allierte tar ei meir proaktiv haldning og auka ansvar for handtering av europeiske tryggleiksutfordringar også i ramma av NATO. Samla sett er dynamikken i den globale tryggingsspolitikken med på å tydeleggjere behovet for å halda fram med vidareutviklinga av Noreg sitt tette bilaterale forhold til USA.

2.3.4 NATO og det transatlantiske samarbeidet

NATO-medlemskapet er kjerna i Noreg si evne til truverdig avskrekking og forsvar. NATO er tryggingsspolitisk garantist for alle medlemslanda. NATO er både ein politisk og militær tryggingssallianse, der medlemslanda solidarisk er klare til å verna felles territorium, verdiar og interesser. NATO er ein unik tryggingssorganisasjon med ein integrert militær struktur, eit integrert kommandoapparat og ein permanent tilgjengeleg mekanisme for å ta politiske avgjerder. Verdifelleskapet mellom medlemslanda er eit viktig grunnlag for evna til planlegging, konsultasjonar og gjennomføring av vedtak.

NATO held fram med å tilpassa til seg ein varig endra tryggingsspolitisk situasjon. Russland sin invasjon av Ukraina underbyggjer og styrker behovet for at denne utviklinga held fram og vert intensivert. NATO har respondert på ein klar måte og med samhald etter invasjonen, og tydeleg vist relevansen til alliansen i den noverande tryggingssituasjonen. At Finland og Sverige vil verta NATO-medlemmar er ei stadfesting av verdien av NATO og tryggingssgarantiane som eit slikt medlemskap inneber.

NATO sitt toppmøte i juni 2022 stadfesta samhaldet i alliansen og vedtok eit nytt strategisk konsept som stadfestar at NATO sine tre kjerneoppgåver vert vidareført (i. Avskrekking og forsvar, ii. Krisehandtering og iii. Tryggingssamarbeid). Desse tre oppgåvene skal bidra til NATO si evne

til kollektivt forsvar og er i tråd med langsiktige norske prioriteringar. Sjå nærare omtale av den kollektive forsvarsevna i NATO under kapittel 3.2. Det inneheld tydelege vurderingar av russisk framferd, og skildar mellom anna for fyrste gong Kina som ein utfordrar i eit strategisk konsept. Det tek også omsyn til at NATO må være førebudd på nye truslar og har lagt til to nye domene, det digitale og det ytre rom. Allierte vart under toppmøtet samde om ei styrking av alliert territorium i aust, ei styrking av den politiske dimensjonen og auka fellesfinansiering av NATO si verksemd og ambisjonar.

NATO-samarbeidet er tufta på transatlantisk solidaritet og samarbeid, der aktiv amerikansk deltaking er avgjerande både for avskrekking og forsvar av alliansen. Både for alliansen og Noreg er det avgjerande at amerikanske styresmakter held fram engasjementet og støtta til NATO. Gjennom sitt svar på den russiske aggresjonen har USA demonstrert si avgjerande leiarrolle i det transatlantiske tryggingssamarbeidet. USA står for ein stor del av dei totale forsvarsutgiftene i NATO, og har over tid signalisert auka forventningar om at dei europeiske allierte må bidra meir. Søkelyset på fordeling av byrdene mellom allierte vil halda fram også i åra som kjem.

Den militærstrategiske utviklinga på russisk side, og den strategiske verdien til Nordområda har fått mykje merksemd. Den endra kommandostrukturen og arbeidet med NATO sin maritime profil svarar på denne utviklinga. NATO-hovudkvarteret i Norfolk i USA, som mellom anna har ansvar for Nord-Atlanteren og forsterkingar over Atlanterhavet, er eit særskilt viktig element i dette arbeidet.

2.3.5 Nordisk og europeisk samarbeid

At Finland og Sverige vert medlemmar i NATO er starten på ein ny epoke i nordisk tryggingsspolitikk. Det vil til dømes kunna vera strategisk hensiktsmessig å leggja til rette for alliert mottak langs den norske kysten og heilt ned til Gøteborg. Finland og Sverige vil ønske å nytta kommunikasjonslinene frå Oslo-området til Sør-Sverige, frå Trondheims-området til Midt-Sverige, og frå Narvik-området til Nord-Sverige og Finland. Finsk og svensk medlemskap vil difor føra til auka forventningar og behov for tilrettelegging av alliert mottak for heile det nordiske området. Dette vil i så fall verta ressurskrevjande, men samstundes vera viktige bidrag både til avskrekking og forsvarsevne, også i fredstid. Tiltak i eit breitt omfang vil måtta vurderast i tida framover.

Regjeringa legg vekt på å halda fram med eit aktivt og omfattande regionalt samarbeid. Eit nærare forsvarssamarbeid i Norden medverkar til å styrka tryggleiken og stabiliteten i regionen vår. Dette er også i NATO si interesse. Det er i dag ei tett kopling mellom samarbeid i ramma av det nordiske *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO), det nordisk-baltiske samarbeidet, og i Northern Group-samarbeidet. Sistnemnde er eit uformelt samarbeid som, i tillegg til dei nordiske og baltiske landa, inkluderer Tyskland, Storbritannia, Nederland og Polen. Slik får fleire nære allierte eigarskap til sentrale spørsmål som vedkjem det nordeuropeiske området.

Eit viktig samarbeidsområde som er under utvikling er den britisk-leia *Joint Expeditionary Force* (JEF), der Noreg deltar. JEF utgjer et rammeverk for nært samarbeid mellom likesinna nordiske og nordeuropeiske land. Sett i lys av den alvorlege tryggingsspolitiske situasjonen i Europa og finsk og svensk NATO-medlemskap vil samarbeidet i JEF verta viktigare framover. Det tysk-leia *Framework Nation Concept* (FNC) er også eit samarbeidsområde innanfor kapabilitetsutvikling og større styrkeformasjonar, og Noreg deltek aktivt i fleire kapabilitetsaktivitetar. Begge desse samarbeidsområda knyter nære allierte nærare til Noreg innanfor rammene av alliansen. Noreg deltar også i *European Intervention Initiative* (EI2) som er ein tryggingss- og forsvarsspolitisk arena utanfor EU-ramma som bidrar til å utfylla andre samarbeidsinitiativ. Målsettinga med EI2 er at deltakarlanda skal oppnå større gjensidig kjennskap til system, tenking og tilnærming i det enkelte landet. Dermed vil dei styrka den felles strategiske tenkinga og den operative evna til å delta i og gjennomføra operasjonar. Noreg var vert for forsvarsministermøtet i EI2 i 2022.

Den tryggingsspolitiske utviklinga har ført til auka felles situasjonsforståing og tryggingsspolitisk utsyn mellom dei nordiske landa. Ynsket til Finland og Sverige om å verta NATO-medlemmar er ei stadfesting av dette. Dessa landa har allereie auka samarbeidet sitt med NATO og USA dei siste åra. Nærområda vert i aukande grad prioriterte.

Eit meir likt tryggingsspolitisk utsyn har ført til ein tettare dialog og meir samarbeid, mellom anna innanfor trening og øving. Dette har resultert i eit behov for, og ynske om, tettare tryggingsspolitisk dialog og samarbeid i ramma av NORDEFECO, men også bilateralt og trilateralt samarbeid mellom dei nordiske landa. Visjonen for NORDEFECO-samarbeidet slår mellom anna fast at dei nordiske landa skal leggja til rette for «samarbeid i fred, krise og konflikt». Den tilhøyrande hand-

lingsplanen gir konkrete mål mellom anna innanfor trening og øving, totalforsvar, cyber- og hybridtruslar, kapabilitetsutvikling, og logistikk- og materiellsamarbeid. Dette er viktig grunnlagsarbeid for å kunna setja i gang militært samarbeid på kort varsel.

Mogleg vidareutvikling av det nordiske samarbeidet om totalforsvar vil verta undersøkt i samråd med andre departement og etatane deira. I 2020 inngjekk Noreg, Finland og Sverige ein intensjonsavtale om samarbeid om operasjonsplanlegging. Avtalen går ut på å leggja til rette for samarbeid om operativt planverk mellom dei tre landa med sikte på koordinering av operasjonar på Nordkalotten. I 2021 inngjekk Noreg, Danmark og Sverige ein tilsvarende intensjonsavtale om operativt samarbeid i dei sørlege skandinaviske områda. Det er ein ambisjon om å utvida dette samarbeidet i ei større nordisk ramme. Dette er også i tråd med NORDEFECO-visjonen for 2025. Noreg har formannskapet for NORDEFECO i 2022.

I 2015 inngjekk Danmark, Finland, Noreg og Sverige ein folkerettsleg bindande avtale (traktat) om samarbeid på forsvarsmateriellområdet. Avtalen gjeld samarbeid om materiell og tenester til forsvarsformål mellom to eller fleire av partane i fred, krise eller krig. Dette samarbeidet har kome lengst innanfor ammunisjon og er her knytt til grunnleggjande avtalar om informasjonsutveksling. Dette samarbeidet kan fungera som eit rammeverk for utviding innanfor andre områder av forsyning. Det allereie etablerte nordiske samarbeidet innanfor trygging av forsyningar bør vidareførast og forsterkast ved finsk og svensk NATO-medlemskap. Det bør også vurderast om samarbeidet kan utvidast til andre departement med ansvar innanfor totalforsvaret.

2.3.6 EU

Den forverra tryggingssituasjonen i Europa dei siste åra har ført til at EU rettar større merksemd mot unionen si evne til å ivareta indre og ytre tryggleik. Dynamikken i EU på forsvarsområdet kjem til uttrykk gjennom iverksetting av fleire initiativ, som permanent strukturert samarbeid (PESCO) og EU sitt forsvarsfond (EDF). Kommisjonen prioriterer iverksetting av forsvarsinitiativa og romfart. Utviklinga på det forsvarsindustrielle området vert i aukande grad sett i samheng med utviklinga av EU sin indre marknad. EU sine reaksjonar mot den russiske invasjonen av Ukraina, i form av sanksjonar og finansiering av våpendonasjonar, har bidratt til å styrka ytterlegare unionen si tryggingsspolitiske rolle. Dette

kjem til uttrykk i EU sin nye tryggingssstrategi, *Strategic Compass*, som vart vedtatt av EU-rådet i mars 2022.

EU tar i samarbeid med NATO ei større tryggingsspolitiske rolle i Europa. Noreg vil halda fram arbeidet med å styrka det tryggingss- og forsvarsspolitiske samarbeidet med EU, innanfor dei rammene som ligg i at vi ikkje er medlem av EU. Dette inneber mellom anna å vidareutvikla den tryggingsspolitiske dialogen og samordninga med EU, inkludert tryggingsspolitiske seminar og konsultasjonar, informasjonsutveksling med EU-kommisjonen, Europaparlamentet og EU-rådet, samt dialog med utvalde medlemsland. Regjeringa vil også bidra i det praktiske samarbeidet gjennom deltaking i EU sine krisehandteringsøvingar, og vurderer deltaking i EU-leia operasjonar og treningsmisjonar.

Noreg deltar i EU sitt forsvarsfond (EDF) i perioden 2021–2027. EDF er eit nytt program som skal bidra til å styrka og vidareutvikla den europeiske forsvarsteknologiske og industrielle basen gjennom fleirnasjonalt samarbeid om forskning og utvikling av forsvarsteknologi mellom styresmakter og industri. EDF er viktig for å sikra norsk forsvarsindustri og forsvarsforskning si tilgang til den europeiske marknaden, og kunna delta i utviklinga av relevante forsvarskapabilitetar. Vår deltaking i EDF må også sjåast i samheng med andre sivile EU-program Noreg deltek i, inkludert innanfor forskning, innovasjon og romverksemd.

Noreg deltar også i fleire forskings- og teknologiutviklingsprosjekt, samt program for kapabilitetsutvikling i *European Defence Agency* (EDA). Vidare deltar Noreg i samarbeidet for militær mobilitet og i ulike militære øvings- og treningsaktivitetar. EU har opna for deltaking frå tredjeland i PESCO, og saman med USA og Canada deltar Noreg i PESCO-prosjektet for militær mobilitet. Prosjektet har som mål å betra evna til å flytta militære styrkar gjennom Europa, gjennom å byggja ned tidkrevjande hinder for å kryssa grenser med militære styrker. Militær mobilitet er eit prioritert område i EU-NATO-samarbeidet. Ei effektiv og rask evne til å flytta militære styrker over landegrensene er avgjerande for truverdet til NATO si evne til forsterking av allierte i krise og krig.

Noreg har gjennomført EU sitt direktiv om forsvars- og tryggleiksanskaffingar. Regjeringa deltek aktivt i Kommisjonen si ekspertgruppe for forsvars- og tryggleiksanskaffingar, der det vert diskutert kartlegging, analyse og vidareutvikling av EU sin indre marknad for offentlegeanskaffingar til forsvarsformål. Deltaking i ekspertgruppa er svært viktig for å få innsikt i kva verknad direkte

vet har hatt på den europeiske forsvarsmarknaden, for å kunna diskutera juridiske problemstillingar med dei andre medlemslanda, og verta oppdatert på utviklinga i EU på rettsområdet.

Utviklinga i EU på det trygging- og forsvarspolitiske området utfyller NATO og bidrar til det transatlantiske samarbeidet. Det er difor viktig at PESCO, EDF og andre initiativ i EU på det trygging- og forsvarspolitiske området vert utvikla på ein open og inkluderande måte overfor NATO og allierte land som ikkje er med i EU.

2.3.7 FN

FN-pakta gir Tryggingrådet i FN ansvar for å setja i verk kollektive tiltak for å fremma fred og global tryggleik. Utanom maktbruk legitimert av folkeretten er FN den einaste globale instansen som kan legitimera bruk av makt, og den viktigaste arenaen for å søka mellomstatlege løysingar på truslar mot internasjonal fred og tryggleik.

I ein periode etter tusenårsskiftet var det ei auke i talet på fredsoperasjonar. Denne tendensen har snudd, og er svakt på veg ned. Det er i dag likevel framleis 14 fredsoperasjonar, med innsats av om lag 110 000 personell frå over 100 medlemsland. Dei fleste av konfliktane er interne, prega av ein vanskeleg tryggingssituasjon, mange krigførande partar og vald mot sivilbefolkninga. Vern av sivile er difor ei hovudoppgåve for FN sine fredsoperasjonar. Stadig fleire FN-leia operasjonar har dei seinare åra fått meir robuste mandat, der styrkane har vorte autoriserte til å nytta militærmakt for å verna sivile.

Det er avgjerande med tydelege mandat frå Tryggingrådet i FN, og vilje og evne til å gjennomføra desse. Noreg vart 17. juni 2020 valt inn i Tryggingrådet for perioden 2021–2022.

Tryggingrådet er det einaste organet i verda med mandat til å fatta bindande vedtak for alle medlemslanda på freds- og tryggingområdet, og deltakinga gir Noreg ein unik sjanse til å påverka og vera synleg. Tryggingrådet har, med referanse til prinsippet om *Responsibility to Protect*, vist seg handlekraftig ved å reagere på akutte situasjonar der ingen stormaktsinteresser vert utfordra. Den aukande stormaktrivaliseringa kan gjera det meir krevjande å oppnå semje i Tryggingrådet. Det vil vera i Noreg og FN sine interesser at folkeretten vert forsvart, inkludert å bidra til å styrka Tryggingrådet si evne til å bevare internasjonal fred og tryggleik. Krigen i Ukraina viser at Tryggingrådet er makteslaust i møte med den største tryggingspolitiske krisa i vår tid. Då er det andre organ som viser handlekraft, og står i front

for å verne om folkeretten. EU står no i første rekke.

2.4 Sentrale tema

2.4.1 Nordområda

Noreg må vidareføra ei fast og pårekeleg line i nord, og bidra til avskrekking med eit sterkt og truverdig forsvar i samarbeid med våre NATO-allierte. Forsvaret i nord skal gjennom daglege operasjonar og nærvær medverka til stabilitet og redusera potensialet for konflikt. Forsvaret har ei sentral rolle i suverenitetshevdning, overvaking og bruk av styringsretten til lands, til havs og i lufta, og har dei seinare åra auka aktiviteten og nærværet i nord. Samla medverkar nasjonalt og alliert nærvære i nord også til truverdig avskrekking og forsvar. Det er viktig at Noreg held fram med å engasjera nære allierte i nordområda, slik at dei har kjennskap til den politiske og militære utviklinga i området. Fleire allierte land, særleg USA og Storbritannia, viser stadig større interesse for utviklinga i nord. Dei har ytra ønske om tettare samarbeid og auka nærvær i form av trening og øving i våre nærområde saman med norske styrkar. Dette er positivt for norsk tryggleik. Eit synleg, militært nærvær i nord bidrar til stabilitet og ei pårekeleg utvikling. Samstundes er det viktig at den samla militære aktiviteten skjer på ein måte og i eit omfang som ikkje røkkar ved stabiliteten i nordområda.

Med minkande havis i Arktis har det i fleire år vore aukande kommersiell interesse for transitt gjennom Nordaustpassasjen. Trafikken er førebels avgrensa, og i nær framtid er omfattande kommersiell trafikk mellom aust og vest via nordområda lite truleg. Derimot har det vore ein kraftig vekst i trafikken langs enkelte strekningar. At kommersiell aktivitet i nordområda aukar er i samsvar med regjeringa sin nordområdepolitikk. Samstundes inneber trafikken også ein auka risiko for ulykker og hendingar, mellom anna med auka fare for akutt forureining i nærområda våre.

2.4.2 Russland sin invasjon av Ukraina

Russland sin invasjon av Ukraina i februar 2022 har endra den tryggingspolitiske situasjonen i Europa på grunnleggjande vis. Russland har krenka alle ordningar som er laga etter 1945 for å fremja regelstyrt handsaming av konfliktar i Europa og hindra utbrot av krig. Etter alt å døma vil invasjonen halda fram i 2023. Det er særleg på tre område forsvarssektoren merkar utviklinga.

For det første er det viktig å oppretthalda eit godt situasjonsbilette i nordområda, særleg med tanke på endringar i Russland sin beredskap rundt dei strategiske installasjonane på Kola-halvøya. For det andre vil Forsvaret vidareføra bidraga sine til NATO si forsterka rolle i Baltikum. Siktemålet er å visa alliert samhald og å hindra at Russland truar eller angrip allierte land i regionen. For det tredje vil Forsvaret vera budd på å halda fram støtta til Ukraina med våpen eller anna forsvarsmateriell om regjeringa skulle avgjera det.

Krigen i Ukraina vil kunna verta langvarig. Noreg vil halda fram å byggja opp under alliert samhald for å vidareføra effektiv støtte til Ukraina og redusera risikoen for at konflikta spreier seg til alliert territorium. Dette inneber også at Noreg støtter Ukraina sin forsvarskamp gjennom donasjon av forsvarsmateriell og opplæring. I denne samanhengen vert også omsynet til nasjonal beredskap, inkludert naudsynt grad av gjenanskaffingar, vurdert. Sjå nærare omtale av donasjonar og støtte til Ukraina under informasjonssaker i del III, 7 Informasjonssaker.

2.4.3 Finsk og svensk søknad om medlemskap i NATO

At Finland og Sverige truleg vert medlemmar i NATO er starten på ein ny epoke i nordisk tryggingsspolitikk. Alle nordiske land vil vera traktatfesta til gjensidig støtte i krise og krig innanfor ramma av NATO sin kollektive tryggingssgaranti. Ein slik folkerettsleg forpliktande avtale vil skapa grunnlag for eit vesentleg tettare tryggingss- og forsvarsspolitisk samarbeid og gi auka forutsigbarheit og relevans i det nordiske forsvarssamarbeidet. Dette gjeld også innanfor vidareutvikling av operativt planverk på fleire nivå, inkludert eit samla nordisk perspektiv. Det vil til dømes truleg vera strategisk hensiktsmessig å leggja til rette for alliert mottak langs den norske kysten og heilt ned til Gøteborg. Finland og Sverige vil ynskja å nytta kommunikasjonslinene frå Oslo-området til Sør-Sverige, frå Trondheims-området til Midt-Sverige, og frå Narvik-området til Nord-Sverige og Finland. Finsk og svensk og medlemskap vil difor føra til auka forventningar og behov for tilrettelegging av alliert mottak for heile det nordiske området. Dette vil verta ressurskrevjande, men samstundes vera viktige bidrag både til avskrekking og forsvarsevne, også i fredstid.

2.4.4 Terrorisme

Terrorisme er først og fremst ein trussel mot samfunnstryggleiken, men terroren kan ramma og lamme heile regionar. Valdelege ekstremistar er ei alvorleg tryggingssutfordring for Noreg og andre land. Terrornettverk, som mellom anna ISIL og Al-Qaida, har vist evne til å utføra terroråtak globalt. Tryggingssituasjonen i Midtausten er framleis ustabil. Sjølv om ISIL territorialt er nedkjempa utgjer dei framleis ein trussel. Også i Noreg må vi vera medvitne om at framandkrigarar som returnerer til vestlege land med kamperfaring, kan utgjera ein risiko for at enkeltmenneske i sårbare lokalmiljø kan verta ytterlegare radikalisererte. Dei siste åra har tryggleiken i Sahel og Nord-Afrika vorte verre. Dette er mellom anna som følge av framveksten av valdeleg ekstremisme, og framandkrigarar som har flytta hit frå mellom anna Midtausten. Ustabile nærområde har direkte implikasjonar for norsk og europeisk tryggleik. Forsvaret vil i 2023 framleis støtta styresmaktene i Irak i deira innsats for å nedkjempa ISIL. Dette gjer vi i ramma av den internasjonale koalisjonen for slå ISIL, som er sett saman av ei rekke militære, humanitære og diplomatiske delar. Forsvaret vurderer i kva grad dei kan gjera ein innsats framover for å setja land i Sahelregionen i stand til å ta betre vare på eigen tryggleik. Tilsvarande vil regjeringa si støtte til ulike samarbeidskonstellasjonar som nedkjempar av terrorisme først vidare.

2.4.5 Masseøydeleggingsvåpen

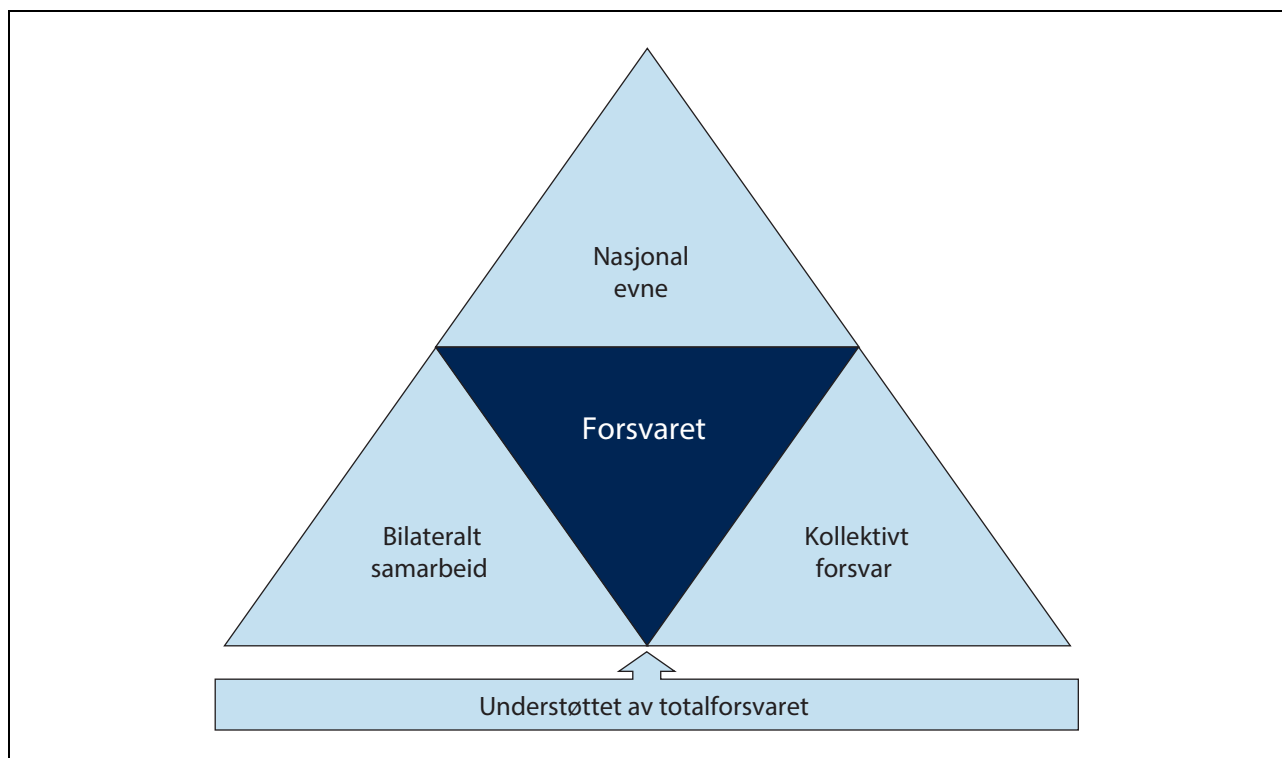
Spreiing av masseøydeleggingsvåpen er ein alvorleg trussel mot internasjonal tryggleik. Masseøydeleggingsvåpen og spreiiing av teknologi for langtrekkande leveringsmiddel er ein trussel mot europeisk tryggleik. Det internasjonale klimaet for nedrusting og ikkje-spreiing av masseøydeleggingsvåpen er prega av aukande polarisering, og stormaktsmotsetningar gjer seg gjeldande. NATO har slått fast at spreiiing av masseøydeleggingsvåpen og ballistisk missilteknologi er ein aukande trussel. Frå norsk side støttar regjeringa etableringa av eit alliert missilforsvar. Utviklinga av dette held fram.

3 Status i sektoren

Forsvaret av Norge handler om hvordan Forsvaret innrettes for å beskytte verdier, fremme interesser og bidra til kollektiv avskrekking og beroligelse. Dette omfatter også beredskap for rask styrkeoppbygging og evne til forsvar av landet sammen med allierte i tilfelle væpnet konflikt. Det er gjennom hvordan Forsvaret opererer og opptrer sammen med andre nasjonale og allierte ressurser at Norge best utnytter egne fortrinn. Norges relative handlingsrom og innflytelse er størst før væpnet konflikt, og Forsvarets kapasiteter gir størst effekt for Norge når de er i stand til å operere slik at det gir norske myndigheter handlingsalternativer. Forsvaret av Norge er slik en kontinuerlig og helhetlig aktivitet for vern om norsk sikkerhet og norske sikkerhetsinteresser.

Måten Forsvaret skal løse sitt oppdrag på er forankret i forsvarskonseptet, se illustrasjon i figuren under. Forsvaret av Norge skjer langs tre

hovedlinjer; den nasjonale forsvarsevnen, det kollektive forsvaret i NATO og bilaterale forsterkningsplaner med nære allierte. De tre hovedlinjene i forsvarskonseptet blir støttet av totalforsvaret som også styrker samfunnets motstandskraft og utholdenhet, i tillegg til å redusere sårbarheten mot sammensatte trusler eller annen sikkerhetstruende virksomhet. Forsvaret av Norge forutsetter et sterkt nasjonalt forsvar som sammen med den allierte dimensjonen gir en troverdig evne til å forsvare landet. Et finsk og svensk medlemskap i NATO gir nye muligheter for å utvikle forsvarskonseptet med en styrket regional dimensjon. Russlands invasjon av Ukraina understreker betydningen av å se den nasjonale og allierte dimensjonen i sammenheng, også i fredstid og i en tidlig fase av en krise under utvikling. I neste omgang påvirker utviklingen rammene for vår forsvarsplanlegging.

Figur 3.1 Forsvarskonseptet

Dagens utfordrende sikkerhetspolitiske situasjon medfører at betydningen av både troverdig og rask avskrekking og stabiliserende tiltak har økt. Behovet for planlagt, forberedt og øvet evne til mottak og understøttelse av allierte styrker har økt, også i fredstid, for å kunne ha en tidlig avskrekkende effekt. Dette dreier seg ikke bare om volum, men også om evnen til å raskt nok kunne etablere egnet avskrekking i samarbeid med NATO og nære allierte, selv i fredstid og på meget kort varsel. Slik avskrekkingsevne er avgjørende for troverdigheten til Norges og NATOs fremste strategiske mål, samtidig som den underbygger den uttrykte viljen og evnen til å beskytte og forsvare nasjonale og allierte sikkerhetsinteresser dersom væpnet konflikt like fullt skulle oppstå.

Norges sikkerhetspolitiske handlingsrom er under press. Det vil kreve mer av Norge å opprettholde innflytelse i våre nærområder og ivareta vår egen sikkerhet. Samtidig er vi mer avhengig av alliert støtte og evne til samvirke.

Kapittelet gir en overordnet status for utviklingen av forsvarsevnen langs de tre linjene i forsvarskonseptet, understøttet av totalforsvaret.

3.1 Nasjonal evne

Regjeringen er opptatt av at den nasjonale forsvarsevnen skal styrkes. Et sterkt nasjonalt forsvar med evne til å utnytte, legge til rette for og samvirke med alle komponentene i konseptet i hele skalaen fred, krise og krig er en grunnleggende forutsetning for å bygge nødvendig forsvarsevne. Således er Forsvarets operative evne kjernen i forsvarskonseptet og muliggjør maksimal utnyttelse av de øvrige elementene i forsvarskonseptet.

Regjeringen overtok implementeringen av en langtidsplan som var ambisiøs og som hadde til hensikt å utvikle Forsvaret for å håndtere fremtidens utfordringer. Forsvarets operative evne er styrket gjennom den økonomiske opptrappingen av forsvarsbudsjettet de senere årene. Det har vært nødvendig å øke tilgjengeligheten, reaksjonsevnen og utholdenheten til Forsvaret. Dette har resultert i bedret evne til å gjennomføre nasjonale operasjoner, kortere klartider og mer trening og øving. Like fullt er det fortsatt betydelige utfordringer og operative svakheter som krever prioriteringer og videre målrettet innsats. Hovedutfordringene ligger fortsatt innenfor beredskap for krise og væpnet konflikt. Samtidig er det viktige positive utviklingstrekk knyttet til alliert samvirke både mht. NATO og sentrale allierte. Samvirke i

rammen av totalforsvaret har også en positiv utvikling.

Regjeringen igangsatte en gjennomgang av utfordringer i forsvarssektoren høsten 2021. Regjeringens vurdering, presentert i Meld. St. 10 (2021–2022), er at den vedtatte langtidsplanen la til grunn en for høy samlet risiko i gjennomføringen som skaper utfordringer og usikkerhet knyttet til den videre utviklingen av Forsvarets operative evne på kort og mellomlang sikt. Dette kommer særlig til syne ved utfordringer knyttet til utvikling og innfasing av nye kapabiliteter, evnen til å beholde og tilføre riktig personell og kompetanse og manglende gevinstrealisering. Samtidig mener regjeringen at det er svakheter i forsvarssektorens evne til samhandling på tvers, gjennomføringsevne knyttet til investeringer og virksomhetsutvikling, styrkestrukturens ytelse, forebyggende sikkerhet, reaksjonsevne og utholdenhet, logistisk understøttelse og vedlikehold av nytt og eldre materiell. Sektorens arbeid med å frigjøre ressurser gjennom modernisering og effektivisering som lagt til grunn i langtidsplanen er betydelig forsinket.

Den sikkerhetspolitiske utviklingen utfordrer forsvarssektorens evne til å løse sitt oppdrag, slik dette er beskrevet i sektorens samfunns mål og konkretisert gjennom forsvarskonseptet, Forsvarets oppgaver og utledede mål for forsvarsevne. Konsekvensene kommer blant annet til uttrykk gjennom økt behov for tilgjengelighet på personell og materiell i strukturen, ut over umiddelbar kriseshåndtering. Forsvarssektoren må også forholde seg til indirekte konsekvenser gjennom prisøkninger, manglende råvare- og komponenttilgang og endrede rammebetingelser for øvrig.

Den sikkerhetspolitiske utviklingen, kombinert med endrede forutsetninger, rammevilkår og status i gjennomføringen av gjeldende langtidsplan danner derfor grunnlaget for justeringer for å utnytte de samlede ressursene for å oppnå best mulig effekt. Slik kan det tilrettelegges for en bærekraftig utvikling av forsvarssektoren som gir mest mulig operativ evne til enhver tid. På bakgrunn av Russlands invasjon av Ukraina har regjeringen gjennom satsingen i Prop. 78 S (2021–2022) økt sine ambisjoner for Forsvarets beredskap og tilstedeværelse gjennom daglige operasjoner.

Under gjøres en nærmere vurdering av den nåværende nasjonale evnen langs beredskapsdimensjonen, målrettede daglige operasjoner, evnen til å utnytte og samvirke med NATO, andre allierte og aktørene i totalforsvaret og situasjonsforståelse, samt status i videreutviklingen av den nasjonale evnen i tråd med målsettingene i langtidsplanen.

3.1.1 Beredskap og evne til operasjoner i krise og krig

Forsvaret av norsk territorium vil involvere NATO allerede i den innledende fasen og skal kunne gjennomføres som integrerte allierte fellesoperasjoner ledet av NATO. Forsvarsforpliktelsen er gjensidig, og Norge må også kunne stille styrker til kollektivt forsvar av allierte. Evne til samvirke med NATOs kommandostruktur, allierte planverk og styrker til kollektivt forsvar av Norge og allierte er derfor avgjørende for forsvaret av norske sikkerhetsinteresser.

Det blir stadig viktigere å styrke evnen til samvirke med allierte styrker, samt evnen til å ta imot og understøtte våre allierte, også i fredstid. Regjeringens gjennomgang viser at dette ikke er tilstrekkelig tatt høyde for i vedtatt langtidsplan. Mottak av og understøttelse til allierte er også avhengig av sivil støtte i rammen av totalforsvaret. Et samlet Norden i NATO vil ha strategisk betydning for NATO, Norge, Finland og Sverige. Bilateralt samarbeid med nære allierte er en nødvendig del av den allierte dimensjonen i forsvaret av Norge. Evnen til samvirke med relevante styrker fra USA og Storbritannia, og andre sentrale allierte blir særlig viktig.

Innenfor disse overordnede rammene handler Forsvarets beredskap om å være klar til strid på rett tid, på rett sted og med rett kapasitet, og utgjør Forsvarets evne til å respondere hurtig og adekvat innenfor angitte klartider og med tilstrekkelig utholdenhet. Troverdige beredskap bidrar også til mer effektiv og troverdig avskrekking. Samtidig er beredskapsklare avdelinger med kompetent personell og riktig materiell fundamentet for god evne til allierte fellesoperasjoner i krise og krig. Robust beredskap krever videre at Forsvaret innehar et tilgjengelig, oppdatert, øvd og avstemt operativt planverk, samt evne til alliert mottak og understøttelse i tråd med planverket.

Beredskapen er samlet sett blitt styrket gjennom 2021 gjennom målrettet innsats for å trekke allierte til forsvaret av Norge, arbeid med å oppdatere planverk, utvikle krigsoppsettingsplanene (KOP) og fylle styrkestrukturen. Satsingen på å innhente etterslep i vedlikehold, reservedeler og oppbygging av beredskapslager har gitt resultater, og regjeringen forventer at den positive utviklingen vil fortsette i 2023. Kravene til Forsvarets reaksjonsevne blir gradvis skjerpet, og klartidene har for deler av strukturen blitt redusert. Samtidig er det fremdeles utfordringer med spesielt materielltilgjengelighet og forsyningstilgjengelighet, som

gjør at deler av styrkestrukturen i Hæren, Luftforsvaret og Sjøforsvaret ikke møter fastsatte krav. Det er også behov for å styrke evnen til alliert mottak, inkludert infrastruktur.

Logistikkunderstøttelsen for krise og krig er et område hvor det har vært utfordringer, blant annet knyttet til personlig bekledning og utstyr, og stridsavgjørende ammunisjon. Utholdenheten ble ved utgangen av 2021 fortsatt påvirket negativt av lave lagerbeholdninger innenfor både materiell og ammunisjon. I tillegg var det utfordringer med logistikkunderstøttelse for gjennomføring av vedlikeholdsprosesser og forsyningstjeneste. I 2021 og 2022 har Forsvaret derfor arbeidet for å forbedre egne logistikkprosesser, herunder organisering og styring på logistikkområdet.

Med tiltakene i Prop. 78 S (2021–2022) har regjeringen lagt til rette for å øke beredskapsbeholdningene, herunder ammunisjon, personlig bekledning og utrustning, materiell- og logistikkberedskap, reservedeler og drivstoffbeholdninger. Dette vil bidra til å øke reaksjonsevne og utholdenhet i krise og konflikt.

3.1.2 Målrettede daglige operasjoner

Forsvaret skal operere kontinuerlig for å være til stede med relevante kapasiteter i prioriterte områder og integrert i alle domener. Økt tilstedeværelse og aktivitet i nord er høyt prioritert. Trening og øving er en sentral del av kontinuerlige operasjoner og bidrar til tilstedeværelse, integrasjon med allierte, oppbygging av relevant beredskap, samt vedlikehold og utvikling av Forsvarets operative evne. Den kontinuerlige innsatsen omfatter også Forsvarets deltakelse i operasjoner utenfor Norge. Disse aktivitetene bidrar til norsk og alliert sikkerhet, alliert samhold og internasjonal stabilitet.

Nasjonale operasjoner

Forsvaret av Norge er en kontinuerlig og helhetlig aktivitet hver dag for vern om norsk sikkerhet og norske sikkerhetsinteresser. Forsvaret bidrar til dette gjennom å forstå våre omgivelser og operasjonsmiljøet, operere kontinuerlig og være til stede med relevante kapasiteter i prioriterte områder og alle domener. Dette innebærer at Forsvaret må ha evne til tidsriktig og tilstrekkelig tilstedeværelse for å kunne utøve overvåkning og informasjonsinnhenting, episode- og krisehåndtering, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse, kontraterroroppdrag, luftmilitær beredskap samt støtte opp under samfunnssikkerheten.

Alliert tilstedeværelse i det daglige og norsk evne til å operere sammen med allierte styrker er helt sentralt for vår og alliansens samlede avskrekkings- og forsvarsevne. Tidsriktig og tilstrekkelig tilgang på relevante kapasiteter for samvirke og koordinering med allierte er videre sentralt for innflytelse på alliert aktivitet i våre nærområder, og en forutsetning for en kombinasjon av avskrekkende og stabiliserende effekter som sikrer norske interesser og suverenitet.

Forsvaret har økt både operativ aktivitet og tilstedeværelse i prioriterte områder de siste årene, også som følge av en forverret sikkerhetspolitisk situasjon. Dette inkluderer forbedring tilknyttet mer målrettet trening og øving av relevant alliert og nasjonalt planverk, samt evnen til alliert samvirke og integrasjon i våre nærområder. Samlet sett er Forsvarets evne til å lede og gjennomføre daglige operasjoner i 2021 bedret fra 2020. Samtidig anses statusen som sårbar, og krigen i Ukraina har bidratt ytterligere til å forsterke behovet for et høyt aktivitetsnivå. Samlet medfører dette økt belastning på strukturen som helhet, inkludert ytterligere press på materiell- og personelltilgjengelighet. Økt operasjonstempo over tid vil kunne medføre personellmangel på kritiske områder, samt større behov for vedlikehold. Dette er blant annet en betydelig risiko i Sjøforsvaret. Kombinert med noe redusert tilgjengelighet på grunn av generasjonsskifte innenfor en rekke kapabiliteter, utfordrer dette til tider Forsvarets egne evner til effektiv oppgaveløsning.

Trening og øving er en sentral del av våre kontinuerlige operasjoner. Det er også en viktig forutsetning for at den norske forsterkningsmodellen er troverdig, og krever utstrakt evne til å understøtte alliert trening og øving. Dette ble tydelig understreket i Meld. St. 10 (2021–2022). Det siste året har Forsvaret gjennomført regelmessig trening og øving nasjonalt og i en alliert ramme, i Norge og norske nærområder, i tråd med Forsvarets planer. Utover dette har norske militære kapasiteter deltatt i alliert aktivitet i norske nærområder. Sammen demonstrerer dette norsk evne og vilje til å håndheve suverene rettigheter og forsvare hele landet. Omfattende aktivitet med sentrale allierte, og NATO samlet ved anledninger, er et sentralt element for troverdig avskrekking. Øvelse Cold Response som ble gjennomført i mars 2022 underbygger dette.

Forsvaret løser daglige nasjonale operasjoner, slik som grensevakt, kongevakt, kystvakt, overvåking og suverenitetshevdelse. Forsvaret har opprettholdt aktivitet og tilstedeværelse med opera-

tive kapasiteter i strategiske områder i nord. Økt russisk aktivitet har tidvis krevd omprioritering av Sjøforsvaret og Luftforsvarets ressurser for å kunne overvåke og følge aktiviteten. For Sjøforsvarets del var aktiviteten i 2021 lavere enn i forutgående år på grunn av nødvendig vedlikehold av sentrale kapasiteter. I 2021 bidro Forsvaret også sterkt til flere internasjonale operasjoner, og til sivil støtte i forbindelse med pandemien. Blant annet bidro Heimevernet til støtte av politiet ved grenseoverganger og ved Oslo Lufthavn.

Utviklingen i den sikkerhetspolitiske situasjonen i 2022 forsterket behovet for at Forsvaret må ha evne til tidsriktig tilstedeværelse med relevante kapasiteter i prioriterte områder for å verne om norske interesser og sikkerhet. Gjennom Prop. 78 S (2021–2022) har regjeringen lagt opp til at Forsvaret skal styrke evnen til å utføre målrettede daglige operasjoner ved tilstedeværelse og aktivitet i Norge og norske nærområder med prioritet i nord. De daglige operasjonene i nordområdene understøtter den norske evnen til overvåking, suverenitetshevdelse og myndighetsutøvelse.

Regjeringen prioriterer aktivitet i nord med forsterket tilstedeværelse og bedret situasjonsforståelse. Dette underbygger regjeringens politikk som omfatter en kombinasjon av avskrekkende og stabiliserende effekter som skal sikre norske interesser og suverenitet, herunder en videreutvikling av forsvarsevnen i nordområdene. Regjeringen har blant annet økt ambisjonen for seiling med Marinens og Kystvaktens fartøyer i nordområdene i 2022. Også rammene for aktivitet i Hæren ble økt med det formål om at Hærens avdelinger kan øke treningsnivået i 2022, og samvirke mer med allierte avdelinger som trener og øver i Norge. Den økte aktiviteten vil kreve mer vedlikehold, og Prop. 78 S (2021–2022) legger derfor også til rette for økt vedlikehold slik at understøttelsen av den økte aktiviteten skal kunne styrkes innenfor den økte tildelingen. Mer trening og øving av Brigade Nord og Finnmark landforsvar bidrar til å bedre reaksjonsevnen og til å styrke det fellesoperative samvirket. Under pandemien har det vært nødvendig å redusere en del planlagt trening og øving for reservister, inkludert for Heimevernet. For å opprettholde og videreutvikle styrkestrukturens operative evne og beredskap i 2022, er det gjennom Prop. 78 S (2021–2022) lagt til rette for at trening av innsatsstyrkene og en økt andel av områdestrukturen i HV kan gjennomføres.

Norske styrker i utlandet

Norge avsluttet sin innsats i *Resolute Support Mission (RSM)* i Afghanistan i 2021, etter beslutninger i Norge og NATO. Forsvaret bidro til evakueringen av Kabul høsten 2021 etter Talibans raske maktovertakelse i landet.

Forsvarets internasjonale innsats er en integrert del av norsk sikkerhetspolitikk. Den allierte dimensjonen er tyngdepunktet i våre forsvarsplaner. Russlands folkerettsstridige angrep på Ukraina og en stadig mer truende fremtreden i Europa de senere år har ført til at det er lagt økt vekt på å bidra til NATOs kollektive forsvar. I 2021 og 2022 videreførte Forsvaret internasjonal innsats med vekt på bidrag til NATOs kollektive forsvar og innsats som er viktig for våre nærmeste allierte. Videre var innsats i FN-operasjoner viktige bidrag til internasjonal fred og sikkerhet og til en regelstyrt internasjonal orden.

Norge videreførte i 2021 deltagelse i NATOs fremskutte nærvær i Baltikum, *Enhanced Forward Presence (eFP)*. På bakgrunn av Russlands invasjon av Ukraina og den endrede sikkerhetssituasjonen i Europa, økte Norge sin innsats i eFP i februar 2022 og planlegger å opprettholde en forsterket innsats. Norge videreførte også småskala kapasitetsbygging i land på Vest-Balkan og Georgia.

I 2021 og 2022 deltok Norge i koalisjonen *Operation Inherent Resolve (OIR)* i Irak. Styrken bidrar til å rådgi og assistere irakiske sikkerhetsstyrker. Norge besluttet også å delta i rådgivningsmisjonen *NATO Mission Iraq (NMI)* og har stilt med et mindre personellbidrag i 2021 og 2022. Det nasjonale logistikelement i Jordan ble videreført. Forsvarets spesialstyrker trente og øvde i Jordan.

Norge deltok fra slutten av 2021 til april 2022 med en fregatt til en amerikanskledet flåtegruppe gjennom det amerikansk-ledete samarbeidsprogrammet Cooperative Deployment. Fregatten skulle i utgangspunktet kun delta til første kvartal 2022, men norsk deltakelse ble forlenget som følge av Russlands invasjon av Ukraina.

Norge deltok i 2021 og 2022 med et mindre antall stabspersonell i den maritime overvåkningsoperasjonen *European Maritime Awareness in The Strait of Hormuz (EMASoH)* i Hormuzstredet og i den maritime operasjonen *Combined Maritime Force (CMF)* i Bahrain.

Norge har siden 2016 koordinert en rotasjonsordning for transportfly til støtte for FN-operasjonen *Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)* i Mali og driftet en leir

for å understøtte ordningen. Den norskledede ordningen og leiren blir avviklet høsten 2022. Nedtrekket skjer på bakgrunn av endrede forutsetninger for å delta i MINUSMA, herunder sikkerhetsutfordringene i landet og opptreden til maliske myndigheter, samt utfordringer med å identifisere fremtidige deltakerland til rotasjonsordningen. Norge stilte i tillegg med et begrenset antall stabspersonell til MINUSMA. Norge videreførte deltagelsen i FN-operasjonene UNTSO (Midtøsten) og UNMISS (Sør-Sudan). Et mindre antall stabspersonell støttet den norske styrkesjef i UNFICYP (Kypros) i 2021 og 2022. Norge videreførte også et lite personellbidrag til den flernasjonale observatørstyrken MFO i Sinai, som overvåker Camp David-avtalen av 1979.

3.1.3 Evne til samvirke med NATO, allierte og totalforsvaret

Operativ evne i fred, krise og krig fordrer evnen til å gjennomføre fellesoperasjoner med allierte samarbeidspartnere og aktørene i totalforsvaret. Samvirke i rammen av NATO og i tråd med totalforsvarskonseptet er derfor avgjørende for nasjonens samlede forsvarsevne, og må planlegges og øves i fredstid. Innsatsen langs disse linjene må skje i et tett samspill, ettersom de står i et gjensidig avhengighetsforhold til hverandre og har gjensidig forsterkende effekt.

Gjennom Prop. 78 S (2021–2022) er det lagt til rette for økt evne til samvirke og tilrettelegging for økt samtrening gjennom utvikling av forsvarssektorens skyte- og øvingsfelt. Det er videre igangsatt forbedring av lagringskapasitet for utstyr for allierte forsterkningsstyrker.

Forsvaret av norsk territorium mot alvorlige trusler, anslag og angrep skal kunne gjennomføres som integrerte allierte fellesoperasjoner ledet av NATO. Nasjonal håndtering av kriser må derfor sømløst kunne gli over til alliert og kollektivt forsvar. Interoperabilitet og evne til samvirke med NATOs kommandostruktur og allierte styrkebidrag er derfor avgjørende. Forsvaret må tilrettelegge for mottak og understøttelse av allierte forsterkninger, også i fredstid. Planverk for mottak og integrering av allierte forsterkninger på norsk territorium må holdes oppdatert, og må trenes og øves. Den kollektive forsvarsforpliktelsen er gjensidig og Norge må kunne stille norske styrker til kollektivt forsvar i bi- og multilateral innsats. Dette inkluderer å stille norske styrker til beredskap for NATOs hurtige reaksjonsstyrker, flernasjonale øvelser, beroligelsestiltak, kapasitetsbygging, preventive stabiliseringsoperasjoner, mer

tradisjonelle fredsbevarende operasjoner og fredsopprettende operasjoner. I årene som kommer kan det bli mer aktuelt å operere med norske styrker under NATO-kommando.

Forsvaret har gjennom 2021 aktivt søkt anledninger til samvirke med allierte, internt i Forsvaret og med totalforsvaret. Samarbeid med allierte land, både i en bilateral og en multilateral ramme, er en viktig del av den allierte dimensjonen i forsvaret av Norge. For å legge til rette for alliert forsterking er det avgjørende å styrke det operative samarbeidet med nære allierte i norske nærrområder, også i fredstid. Trening og øving er derfor viktig for at Forsvaret skal være best mulig forberedt på å håndtere krise og krig sammen med allierte. Til tross for mindre trening og øving ved starten av 2021 på grunn av smittevern under koronapandemien, har den allierte aktiviteten i Norge og i våre nærrområder i 2021 og 2022 gitt mange anledninger til samvirke. Øvelser som Cold Response i 2022 bidrar til å demonstrere alliert samhold og utvikler evne til å operere sammen på tvers av domener. Øvelsen underbygger også avskrekking mer direkte, ved å demonstrere alliert evne og vilje til samvirke i våre nærrområder. Betydningen av alliert deltakelse er spesielt tydelig i en tid der NATO har sitt primære fokus på forsterkning av Øst-Europa for å berolige medlemsland som grenser til Ukraina, eller til Russland og deres allierte. Mottak og støtte til allierte forsterkninger fungerte tilfredsstillende under øvelsen, men må utvikles videre. Planverk for mottak og integrering av allierte forsterkninger på norsk territorium er nylig oppdatert. Den økte allierte tilstedeværelsen i norske nærrområder har gitt mange anledninger til samvirke og har utviklet seg positivt. Dette inkluderer samvirket nasjonalt mellom F-35 og andre sentrale kapasiteter i Forsvaret, og med allierte. Dette bidrar til å demonstrere alliert samhold og utvikler evne til å operere sammen på tvers av domener. KNM Fridtjof Nansens deltakelse i Cooperative Deployment i 2021 og 2022, jevnlig deltakelse med fartøyer i NATOs stående maritime styrker og fellesoperativ samvirketrening med amerikanske strategiske bombefly i våre nærrområder, har også bidratt meget positivt til styrket evnen til samvirke med allierte.

En beslutning om finsk og svensk medlemskap i NATO vil være positivt for Norge og NATO, men det vil også kreve arbeid fremover for å legge til rette for integrasjon og evne til samvirke, og oppdatering av nasjonalt og alliert planverk for å ta inn over seg den nye situasjonen. Som del av

dette vil det bli behov for å se på om rammene for alliert trening og øving i Finnmark må oppdateres, jmfør retningslinjene Finland vil legge seg på. I 2023 gjennomføres den nasjonale øvelsen Joint Viking 23 og den nordisk øvelsen Arctic Challenge Exercise. I tillegg til norske avdelinger, vil deltakerne være allierte som allerede er på sin årlige vintertrening i Norge. Den neste store øvelsen er Cold Response 2024, som vil inngå som en del av NATOs Steadfast Defender 2024. Ved finsk og svensk medlemskap i NATO vil det være naturlig å utvikle denne øvelsen for best mulig utnyttelse av potensialet som ligger i felles nordisk forsvarsplanlegging.

Samvirket i rammen av totalforsvaret er avgjørende for nasjonens samlede forsvarsevne, og må planlegges og øves i fredstid. For Forsvaret er det viktig å sikre nødvendig sivil støtte i form av varer, tjenester og tilgang til infrastruktur for hele den nasjonale styrkestrukturen og allierte forsterkningsstyrker samtidig. Med håndtering av flere samtidige hendelser og gjennomføring av øvelser de siste årene har dialog og samordning mellom sivile og militære etater på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå vært av stor nytteverdi. For eksempel viste dette seg da Forsvarets ressurser støttet sivile beredskapsaktører i forbindelse med leirskredet på Gjerdrum og i den utvidede grensekontrollen som ble iverksatt under covid-19-pandemien. I Forsvarets øvelse Polaris Gram 2021 og 2022 deltok sentrale sivile totalforsvarsaktører, og liasonordningen fra sivile etater til FOH ble benyttet aktivt. Under forberedelsene til og gjennomføring av øvelse Cold Response i 2022 stod totalforsvarskonseptet sentralt i flere tilfeller, bl.a. bruk av sivile regionale og lokale ressurser i tilknytning til vertslandsstøtte og mottak av allierte. Tverrsektorielle øvelser og samhandling i rammen av totalforsvaret er et kontinuerlig arbeid som også blir viktig i 2023 for å opprettholde og styrke evnen til forsvar av landet vårt.

Evne til å kommunisere godt på graderte plattformer med sivile aktører er avgjørende for gjensidig støtte og samarbeid i totalforsvaret, og må videreutvikles. Omforent og helhetlig situasjonsforståelse er et ledd i dette og ligger til grunn for vurderinger om bruk av samfunnets ressurser i rammen av totalforsvaret. Informasjonsdelingen og bruk av kunnskap på tvers av sektorer er således viktig for Regjeringens videre arbeid med å bedre den helhetlige nasjonale situasjonsforståelsen, som igjen er avgjørende for totalforsvaret.

Når det gjelder bistand fra Forsvaret til andre offentlige myndigheter enn politiet og til andre beredskapsaktører arbeides det med en forskrift

hjemlet i forsvarsloven. I forskriften skal det presiseres hva slags bistand Forsvaret kan gi og prosedyrene for støtte. Forskriften er en parallell til instruksen om Forsvarets bistand til politiet. Det særskilte samarbeidet mellom Forsvaret og politiet om blant annet bruk av helikopterressurser videreføres i 2023.

3.1.4 God situasjonsforståelse gjennom tilgjengeliggjort etterretning

Forsvaret skal gjennom overvåkings- og etterretningsvirksomhet være i stand til å gi rettidig varsel om situasjoner og utviklingstrekk som er av betydning for norsk suverenitet og norske interesser. Formålet med Forsvarets overvåkings- og etterretningsvirksomhet er å opprettholde god situasjonsforståelse for til enhver tid å kunne bidra til beslutningsgrunnlag for politiske myndigheter, herunder sivile aktører, og Forsvarets ledelse.

Regjeringen har i tråd med langtidsplanen fortsatt den teknologiske og kapasitetsmessige moderniseringen av Etterretningstjenesten. I tillegg har Etterretningstjenesten blitt styrket i 2022 for å bedre evnen til situasjonsforståelse og nasjonal kontroll i nordområdene. Regjeringen følger opp denne styrkingen med et forslag om å øke bevilgningen til Etterretningstjenesten også i 2023. Dette gir økt evne til nasjonal situasjonsforståelse i nord, ut over ambisjonene i langtidsplanen, og bidrar til økt kapasitet, kompetanse og relevans innenfor tjenestens ansvarsområde.

Hele Forsvarets operative struktur skal kunne bidra med å innhente, sammenfatte, analysere og videreformidle informasjon. Den nasjonale etterretningskapasiteten skal også støtte operasjoner hjemme og ute på operasjonelt og taktisk nivå. Innfasing av nye kapasiteter vil bidra til å forbedre Forsvarets overvåkings- og etterretningsvirksomhet.

3.1.5 Langsiktig utvikling av nasjonal evne

I de nærmeste årene skal Forsvaret fase inn en rekke nye kapasiteter og gjennomføre flere oppgraderinger av eksisterende kapasiteter for å sikre operativ relevans. Den planlagte strukturutviklingen er omfattende ettersom enkeltelementene materiell, personell og kompetanse, IKT og eiendom, bygg og anlegg (EBA) må utvikles slik at de er tilgjengeliggjort parallelt og til samme tid.

Målsettingene for Forsvarets strukturutvikling i 2021 og 2022 er nådd, men det er usikkerhet og mulige utfordringer med å nå de planlagte

milepælene i årene fremover. Dette skyldes i hovedsak kostnadsøkninger og forsinkelser som følge av at sektorens samlede gjennomførings-evne har vist seg å være lavere enn forutsatt. Videre er vedlikeholdsetterslepet og underdekning av eiendom, bygg og anlegg i hele sektoren betydelig, noe som utfordrer oppnåelsen av flere milepæler for strukturutvikling til forutsatt tid og kostnad fremover.

Strukturutviklingen gjennomføres ved en rekke investeringsprosjekter fordelt på to kategorier. Kategori 1-prosjekter, som er forsvarssektorens største og viktigste investeringer, og kategori 2-prosjekter, som er mindre i omfang. Kategori 1-prosjektene legges frem for Stortinget for godkjenning, og senere ved eventuelle vesentlige endringer. Materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme over 500 mill. kroner og EBA-investeringsprosjekter med en kostnadsramme over 200 mill. kroner defineres som kategori 1-prosjekter.

Under gjøres det en statusvurdering på utviklingen av enkeltelementer i vedtatt styrkestruktur. For nærmere omtale av de enkelte investeringsprosjektene i eiendom, bygg og anlegg og materiellinvesteringsprosjekter vises det til del II 6 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., kapittel 1710 og 1760.

Hæren

De største strukturutviklingstiltakene i Hæren fremover er mekanisering av 2. bataljon og etablering av en fjerde mekanisert bataljon i Brigade Nord, samt etablering av Finnmark landforsvar med oppbygging av Porsanger bataljon og videreutvikling av Grensevakten. Mekanisering av 2. bataljon er forsert med tilgjengelig CV90-materiell fra Brigade Nord styrkestruktur og fullføres i januar 2023 uten stridsvognkapasitet. Nytt artilleriskyts er implementert og kampluftvern er under etablering. Samtidig mottar Hæren en rekke utgaver av pansrede kjøretøyer gjennom pågående materiellprosjekter, og fra 2025 vil innfasing av stridsvogn begynne. Porsanger bataljon er etablert med en kavaleriskvadron, noe kampstøtte og bataljonsledelse. I tillegg ble Jegerkompaniet fullt etablert med personell ved Garnisonen i Sør-Varanger i 2022. Bemanningsøkningen i Hæren har det siste året primært blitt fordelt til Finnmark landforsvar.

For den videre strukturutviklingen i Hæren er det avdekket et større etterslep på vedlikehold og fornyelse av eiendom, bygg og anlegg som vil påvirke den videre utviklingen av Brigade Nord

og Finnmark landforsvar. Dette gjelder blant annet tjenestesteder som Skjold, Porsangmoen og Setermoen.

Utviklingen av øvrige avdelinger i Hæren, dvs. Trenregimentet, Etterretningsbataljonen, Hærstaben/Nasjonalt landoperasjonssenter, Forsvarets militærpolitivdeling og Hærens våpenskole, er i rute og har tilfredsstillende prognose fremover samlet sett.

I tillegg til strukturutviklingen er videreutviklingen av rekruttutdanningen en viktig oppgave for Hæren. Etableringen av en felles rekruttskole på Terningmoen er igangsatt. Det er planlagt med EBA-fasiliteter for økt kapasitet til rekruttskole på Terningmoen, og det arbeides fremdeles med å kartlegge det totale behovet for eiendom, bygg og anlegg til rekruttutdanningen. I en overgangsperiode vil rekruttutdanning derfor videreføres ved enkelte avdelinger inntil det etableres tilstrekkelig kapasitet på Terningmoen. Se omtale av bruk av Haslemoen og Drevjamoen under anmodningsvedtak nr. 131 i 5. Omtale av anmodnings- og utredningsvedtak.

Sjøforsvaret

Sjøforsvaret har en aldrende struktur og en vedvarende utfordring knyttet til teknisk tilgjengelighet på fartøyene. Det er derfor planlagt flere oppgraderingsprosjekter på eksisterende fartøyer i årene fremover. Levetidsforlengelse av Skjold-klassen korvetter pågår og vil fortsette i perioden frem mot 2025, noe som vil muliggjøre videreføring av korvettene frem mot 2030. Nansen-klassen fregatter skal også gjennomgå levetidsforlengelser for å kunne holdes operative inntil midten av 2030-tallet, men det er usikkerhet og risiko rundt kostnader for levetidsforlengelsen. Oppgraderingen av fregattene vil ses i sammenheng med innfasing av ny overflatestruktur.

Videre erstatter Jan Mayen-klassen Nordkapp-klasse kystvaktfartøy, og første fartøy planlegges overlevert ultimo 2022. Ytterligere ett fartøy er planlagt levert i 2023. Oppgraderingstiltak for å videreføre KV Svalbard kystvaktfartøy pågår, og det er planlagt oppgraderinger for å videreføre øvrige kystvaktfartøyer ut levetiden etter 2030. Fire nye ubåter planlegges innfaset fra slutten av 2020-tallet, og Ula-klassen ubåter skal oppgraderes for å kunne opprettholde kapasitet gjennom perioden med innfasing av nye ubåter. Fire Alta- og Oksøy-klassen minerydderfartøyer skal erstattes av autonome mineryddesystemer mot slutten av 2020-tallet, men grunnet kostnadsøkninger er det usikkerhet knyttet til hvilken kapasitet som vil

la seg realisere. Tiltak for å opprettholde eksisterende kapasitet frem mot ny minerydderkapasitet går i henhold til plan, men som følge av usikkerhet rundt fremtidig kapasitet kan det bli nødvendig å videreføre eksisterende fartøyer lenger enn forutsatt.

Dagens overflatekampfartøy, korvetter og fregatter ivaretar i dag oppdrag i alle deler av krisespekteret. Korvettene er planlagt utfaset i 2030 og fregattene midt på 2030-tallet. Det er derfor behov for å starte prosessen med å erstatte både de kapasiteter som i dag leveres av disse fartøyene og ivareta nye behov i tråd med sikkerhets- og trusselsituasjonen. Se egen omtale under del III, kap. 7 Informasjonssaker.

Luftforsvaret

De største strukturutviklingstiltakene i Luftforsvaret er innfasingen av F-35 kampfly, AW101 redningshelikoptre og P-8 maritime patruljefly. Implementeringen går i stort i henhold til plan. F-35 overtok NATO-beredskapen fra F-16 ved inngangen til 2022 og ivaretar i tillegg nasjonal beredskap. Erfaringene med driftssettingen av F-35 så langt har gitt ny innsikt i både hvilke personell og materiellressurser som kreves for å kunne oppnå effektiv drift og ønsket operative effekt tilstrekkelig tidlig. Det er stor risiko for at det ikke vil være tilstrekkelig personell til å oppnå full operativ effekt i 2025. Det er også noe utfordringer knyttet til forsinkelser i leveranser av våpen og støttemateriell til F-35.

Tre av seks redningshelikopterbasen er nå oppsatt med AW101, og videre innfasing planlegges fra 2023. Fire av fem P-8-fly er mottatt og første flytur ble gjennomført i juni 2022. Videre pågår det arbeid med å oppgradere og øke Forsvarets luftvernstruktur, fornye luftromssensorene, øke evnen til å lede luftoperasjoner og endre deler av Luftforsvarets utdanningsvirksomhet. Det er identifisert utfordringer knyttet til materielltilgjengelighet på NASAMS, noe som kan påvirke måloppnåelsen fremover. Implementeringen av øvrige strukturtiltak går i henhold til plan.

Over lang tid har Forsvarets operative evne vært lavere enn forutsatt ettersom helikopteret NH90 ikke har levert tilstrekkelig flytimer eller operativ effekt. Det er lagt ned betydelig arbeid i sektoren for å lykkes med NH90. Etter en fornyet vurdering av den operative effekten og ressurspådraget for drift av helikoptrene er Forsvarets kontrakt med leverandøren av NH90-helikoptrene blitt terminert. Arbeidet med å finne en erstatter for maritime helikopterkapasitet er i gang, men

det vil ta tid å finne en permanent løsning. Nye maritime helikoptre ses i sammenheng med den planlagte anskaffelsen av helikoptre til Forsvarets spesialstyrker og Hæren. Inntil det er besluttet en permanent og varig løsning for maritim helikopterkapasitet, arbeider Forsvaret med en midlertidig ivaretagelse av det operative behovet, samtidig som berørt personell ivaretas.

Heimevernet

Heimevernet (HV) er i slutfasen med å etablere 52 materiellagre til områdestrukturen. HV overtar Zodiac gummibåter fra Sjøforsvaret i 2022. Båter tilpasset styrkebeskyttelsesoppdrag i fredstid for allierte fartøy forventes levert i 2023. Avslutning av avtale om logistikkunderstøttelse våren 2022 har gitt noen logistikkutfordringer så langt i 2022.

Forsvarets spesialstyrker

Arbeidet med å etablere en ny maritim *Special Operations Task Group* (SOTG) i Forsvaret ble påbegynt i 2021 og går i henhold til plan. Arbeidet fortsetter i 2023 og vil redusere risikoen for samtidighetskonflikter og samtidig øke kapasiteten, evnen til innsats, alliert mottak og samvirke i nord. I tillegg styrkes relevante funksjonsområder, herunder kommando og kontroll av spesialstyrkene gjennom NORFOP HQ (Nasjonalt spesialoperasjonssenter), som vil øke den operative evnen til det taktiske ledelsesnivået nasjonalt og i rammen av NATO. Overordnet bidrar dette til å innfri NATOs kapabilitetskrav til Norge. I tråd med Stortingets tidligere beslutninger fortsetter Forsvaret arbeidet med å videreutvikle og integrere *Special Operations Aviation Squadron* (SOAS – 339 skvadron) med Bell 412-helikoptre og *Special Operations Air Task Group* (SOATG) som del av Forsvarets spesialstyrker. Disse luftavdelingene vil gi Forsvarets spesialstyrker økt evne til å løse sine militære oppgaver både nasjonalt og internasjonalt, i tillegg til å øke spesialstyrkenes evne til å bistå andre etater og sektorer med relevante kapasiteter.

Felleselementer

Overordnet går implementeringen av felleselementer i henhold til plan. Oppbyggingen av IKT-responsmiljøet (milCERT) går som planlagt og full operativ kapasitet forventes nådd i 2024. Fristen for å avvikle Forsvarets leir med flyplass på Kjeller er utsatt til 2026. Avviklingen er avhengig av relokalisering av Forsvarets og Forsvarsmateri-

ells avdelinger. Dette vil kreve investeringer og vil følges opp mot investeringsplanen. Etableringen av et sanitetsledelseselement på bataljonsnivå går i stort i henhold til plan.

3.1.6 Forutsetninger for utvikling av nasjonal forsvarsevne

Langsiktig utvikling av forsvarsevnen forutsetter omfattende modernisering av forsvarssektoren. I tillegg til økt evne til effektiv ressursbruk innebærer dette å integrere relevante tema knyttet til bærekraft, teknologi, innovasjon og prosessforbedringer i hele spekteret av sektorens arbeid. Ut over å løse eget samfunnsoppdrag, skal forsvarssektoren bidra til at Norge oppnår sine forpliktelses til FNs bærekraftsmål, jf. utfyllende rapportering på bærekraftsmålene i del III, 10 Oppfølging av FNs bærekraftsmål. Forsvarssektoren bidrar blant annet til bærekraftsmål 16 «Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner», 5 «Likestilling og mangfold» og alle mål som gjelder klima og miljø, forbruk og produksjon.

3.1.7 IKT og digitalisering

Forsvarets evne til å utnytte ny teknologi er avgjørende både for nasjonal operativ evne og for virksomhetsutviklingen i Forsvaret. Over tid har forsvarssektoren hatt et forbedringspotensial knyttet til IKT-styring, kompetanse og modenhet på organisatorisk nivå. Det er også utfordringer knyttet til IKT-sikkerheten i sektoren.

Forsvarsdepartementet utga i 2019 *IKT-strategi for forsvarssektoren*. Til grunn for tiltaksområdene i strategien ligger en grundig analyse av utfordringsbildet innenfor IKT-området i forsvarssektoren. Tiltaksområdene i IKT-strategien omfatter blant annet etablering av en styringsmodell for å oppnå styrket styring, videreutvikling av porteføljestyling, arkitekturstyring og tydeliggjøring av prosesser og ansvar. Tiltakene i IKT-strategien er omfattende og strekker seg over tid. De innebærer gjennomgående endringer både i Forsvarsdepartementet og i etatene når det gjelder hvordan forsvarssektoren forvalter, utvikler, investerer og styrer innenfor IKT-området. Forsvarsdepartementet arbeider videre for å øke gjennomførings- evnen med utgangspunkt i IKT-strategien.

IKT-området i sektoren er nå preget av utvikling og omfattende satsinger på nye og fremvoksende teknologier som vil kunne påvirke fremtidig forsvarsevne. Strategiske partnerskap med næringslivspartnere og mer smidig utvikling og anskaffelse av IKT for rask anvendelse av ny tek-

nologi er blant hovedgrepene som skal bidra til større operativ effekt på området. Arbeidet er hovedsakelig organisert gjennom de to virksomhetsprogrammene MAST (Militær anvendelse av skytjenester) og Mime (kampnær IKT). Det er sannsynlig med forsinkelser i disse IKT-investeringene. Eventuelle forsinkelser vil kunne ha negativ effekt på operativ evne, herunder IKT-sikkerhet og kommando- og kontrollsystemer.

3.1.8 Modernisering og effektivisering

Betydelig omstilling i forsvarssektoren for å frigjøre ressurser er nødvendig for å nå målsettingen om økt operativ evne. Forsvaret har derfor arbeidet med å finne nye og bedre måter for å drifte Forsvaret og samhandle med øvrige etater i sektoren. Gjennom et systematisk effektiviseringsarbeid jobber Forsvaret med forenkling og standardisering av prosesser, samt samling og spesialisering av kompetanse i stabs- og støttefunksjoner. Dette innbefatter å utrede muligheter for nedtrekk av årsverk innenfor vedlikehold, anskaffelse, lagerstyring, stabsfunksjoner, økonomifunksjonen, HR, eiendom, bygg og anlegg og investering. I det videre løpet vil effektiviseringen også ta inn i seg en teknologisk transformasjon, gjennom nye tjenester, plattformer og infrastruktur. Etter hvert vil effekter gjøres mulig gjennom automatisering og digitalisering der IKT i større grad vil understøtte operativ evne.

For Forsvaret har det vært krevende å gjennomføre en stor omstilling av organisasjonen parallelt med øvrig virksomhetsutvikling og å løse operative behov. Forsinkelser i arbeidet har resultert i en prognose om at økonomiske gevinster ikke vil realiseres som planlagt før i 2024 og 2025.

3.2 Det kollektive forsvaret i NATO

Det kollektive forsvaret innenfor rammen av NATO er en bærebjelke for forsvaret av Norge, og betydningen av en robust og effektiv kollektiv forsvarsevne har økt i takt med den negative sikkerhetspolitiske utviklingen i Europa. Dette innebærer økt vektlegging av å sikre en troverdig og effektiv avskrekking i Alliansen, samtidig som det foreligger økt risiko for konflikt, og bruk for den allierte forsvarsevnen.

NATO har siden 2014 styrket alliansens evne til kollektivt forsvar. Det helhetlige konseptet for avskrekking og forsvar av det euro-atlantiske området (DDA) legger rammen for en rekke enkelttiltak for å styrke evnen til avskrekking og

kollektivt forsvar, inkludert oppdatering av NATOs planverk. Den russiske invasjonen av Ukraina viser at den militære omstillingen var og er nødvendig. Norge har bidratt aktivt i omstillingen av alliansen og i oppfølgingen av konseptet. Det vil være i tråd med norske interesser at omstillingen fortsetter, og Norge vil vektlegge følgende områder i NATO for å styrke evnen til kollektivt forsvar:

NATO-toppmøtet i 2022 vedtok et nytt strategisk konsept. Strategisk konsept er alliansens overordnede styringsdokument og har hovedfokus på kollektivt forsvar og alliansens nærområder. Konseptet som gjaldt frem til NATO-toppmøtet var fra 2010. Blant annet er omtalen av den sikkerhetspolitiske situasjonen oppdatert, særlig sett i lys av den russiske invasjonen i Ukraina. Betydningen av felles verdier og godt styresett står også sentralt. Blant annet som følge av at flere land moderniserer kjernevåpenarsenalene sine og utvikler nye leveringsplattformer, fremgår det av konseptet at kjernevåpen inngår som en del av den samlede strategien til NATO. Samtidig vil mulig bruk av slike våpen være siste utvei. Den militære omstillingen av NATO vil fortsette.

Implementeringen av NATOs konsept for avskrekking og forsvar (DDA) fortsetter. Konseptet er ikke en forsvarsplan, men en strategisk overbygning som har knyttet sammen summen av ulike beslutninger og tilpasningstiltak i NATO siden 2014. En sentral del av det videre arbeidet er å oppdatere operativt planverk i tråd med dette rammeverket, noe som også har blitt framskyndet som følge av Ukrainakrigen. Det er viktig å styrke koordineringen av nasjonal og alliert aktivitet samt NATO-aktivitet, for slik å legge til rette for at alliansen opptre ensartet og ikke bidrar til uønsket eskalering. Norge arbeider også for en nærmere kobling mellom vårt eget fellesoperative hovedkvarter FOH og NATOs kommandostruktur. Norge er pådriver for at mer av treningen og øvingen som allierte allerede i dag er ansvarlig for, blir lagt inn i allianserammen med status som NATO-aktivitet.

En del av den videre utviklingen omfatter også endringer tilknyttet NATOs styrkestruktur, som består av styrker på beredskap for NATO. Etter mange år med fokus på internasjonale operasjoner og krav til allierte om å ha tilgjengelige styrker på høy beredskap for å operere utenfor alliansens geografiske område, er det nå økt behov for å ha en større del av nasjonale styrker klare på høy beredskap for å kunne operere i egne nærområder. Fremheving av geografi og tilknytning av konkrete

styrker til planverk vil vektlegges i større grad for å styrke evnen til kollektivt forsvar.

Gjennomføringen av *NATO Warfighting Capstone Concept* (NWCC) fortsetter. Dette konseptet skal sørge for at NATO utvikler nødvendige forsvarskapabiliteter i et 2040-perspektiv. NWCC skal dermed bidra til at alliansen i et langsiktig perspektiv har relevante kapabiliteter for avskrekking og forsvar.

Som en del av NATO sin 2030-agenda ble det på toppmøtet i Brussel i juni 2021 lagt fram en rekke initiativ for å opprettholde det teknologiske overtaket til NATO. De allierte var enige om å opprette *Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic* (DIANA). Hensikten er å øke innovasjonstakten for ny og banebrytende teknologi. Norge har forpliktet seg til å være med på etableringen og finansieringen av DIANA. DIANA skal være i drift fra midten av 2023 og skal være fullt ut operativt fra 2025. Innovasjonsprogrammet *ICE worx Arctic (Innovation, Concept Development and Experimentation)* på Forsvarets forskningsinstitutt er valgt som ett av testsentrene i DIANA. I tillegg til DIANA kommer investeringsfondet NATOs innovasjonsfond, hvor det vises til omtale under kap. 1700, post 53.

Økt stormaktrivalisering gir en mer krevende sikkerhetspolitisk situasjon globalt, og Russlands invasjon av Ukraina gjør situasjonen i Europa svært krevende. Begge utviklingstrekkene understreker hvor viktig det er med alliert samhold og at USA er engasjert og til stede i vår region. Dette fordrer bedre transatlantisk byrdefordeling – politisk, militært og økonomisk – ved at europeiske land øker forsvarsbudsjettene og bidrar med relevante kapasiteter for å løse militære oppgaver. Fra norsk side blir det lagt vekt på å støtte opp om fellesfinansiering og -løsninger for allierte kapasiteter, både for eksisterende og nye kapasiteter. Regjeringen tar til orde for å tilpasse fellesbudsjettene i NATO for å medvirke til at alliansen skal kunne gjennomføre oppdrag og oppgaver i tråd med økte politiske ambisjoner. Dette bidrar til solidaritet og samhold i alliansen og sørger for at helt nødvendige kapabiliteter fungerer.

For å nå målet om at NATO har de nødvendige kapabilitetene, definert gjennom *NATO Defence Planning Process* (NDPP), kreves styrking av den europeiske forsvarsevnen. Det er særlig viktig at evnen til kollektivt forsvar blir tatt hensyn til i utviklingen av kapabiliteter. Norge vil bidra med sin del av NATO sine samlede kapabiliteter, slik at alliansen er i stand til å løse oppgavene sine. Det er et mål for Norge å bidra regelmessig og sub-

stansielt til stående styrker og beredskapsstyrker i NATO. Norge bidrar til å styrke NATOs kollektive forsvar gjennom å investere i forsvaret av Norge. Samtidig har vi interesse av å unngå uheldige episoder og uønskete hendelser som følge av økt alliert nærvær i våre nærområder.

3.3 Støtte og forsterkning fra nære allierte

Samarbeid med allierte land, både i en bilateral og en multilateral ramme, har bidratt til en positiv utvikling av forsvarsevnen. Det gjelder blant annet knyttet til tilgang til nødvendige kapabiliteter og materiell, trening, øving, operasjoner og videreutvikling av evnen til samvirke. Innenfor dette bredere bildet er det tetteste bilaterale samarbeidet med USA, Storbritannia, Tyskland og Nederland. Bilateralt samarbeid med nære allierte er en viktig del av den allierte dimensjonen i forsvaret av Norge. For å legge til rette for allierte forsterkninger er det avgjørende å videreutvikle og styrke det operative samarbeidet med nære allierte i norske nærområder, også i fredstid. Dette samarbeidet understøtter og komplementerer NATO-samarbeidet og bidrar dermed til økt samlet alliert og norsk forsvarsevne. I kjølvannet av en forverret sikkerhetspolitisk situasjon i våre nærområder ønsker regjeringen å styrke det bilaterale samarbeidet med nære allierte, i tråd med utviklingen i NATO. Økt samtrening og felles konseptutvikling mellom norske, amerikanske og andre allierte styrker bidrar til å styrke Forsvarets operative evne og vår nasjonale forsvarsevne.

Bi- og flernasjonalt samarbeid med nære allierte er en viktig del av arbeidet med å engasjere allierte land i norsk sikkerhet og for å bidra til utviklingen av vår nasjonale forsvarsevne. Det setter også Norge bedre i stand til å bidra til alliert sikkerhet i en bredere ramme. Arbeidet bidrar samtidig til å utvikle kunnskap og innsikt i NATO for norske synspunkt, behov og vår rolle i forsvaret av alliert territorium.

For at alliert støtte i krise og krig skal være troverdig må en på norsk side legge til rette for at allierte styrker kan trene og øve i Norge, også i fredstid. Norsk og alliert samtrening i våre nærområder i fredstid er svært viktig for troverdig avskrekking mot konflikt og krig. Intensivt samarbeid med utvalgte allierte, innenfor rammen av norsk basepolitikk, er viktig for evnen til bilateralt og alliert samvirke, og dermed forsterkning av Norge. Samarbeid med USA og andre nære allierte vil i økende grad være nødvendig for å kunne

anskaffe, drifte og operere kapabiliteter Norge har behov for, for å styrke evnen til samvirke mellom norske og allierte styrker, og for å oppfylle sammenfallende sikkerhets- og forsvarspolitiske målsettinger. Videreutvikling av forsvarssamarbeidet med våre nære allierte er en viktig del av oppfølgingen av Innst. 392 S (2021–2022), jf. Meld. St. nr. 10 (2021–2022), der det også ble lagt vekt på behovet for å styrke evnen til mottak og understøttelse av allierte forsterkninger.

3.3.1 Forsvarssamarbeid med USA

USA er vår viktigste allierte. Det praktiske, bilaterale samarbeidet er basert på viktige gjensidige sikkerhetspolitiske interesser, og samarbeidet er kjennetegnet av direkte og effektiv dialog på alle nivåer. Innenfor den bilaterale allierte dimensjonen av forsvaret av Norge er USA i en særstilling, og det bilaterale samarbeidet mellom Norge og USA vil fortsatt ha stor positiv betydning for utviklingen av Norges forsvarsevne. Dette knytter seg blant annet til utvikling av planverk, konseptutvikling, trening og øving, materiell- og kapabilitets-samarbeid, samt amerikansk forhåndslagring i Norge.

Samarbeidet med USA har blitt styrket gjennom 2021 og 2022. I juni 2022 ga Stortinget sitt samtykke til inngåelse av en tilleggsavtale om forsvarssamarbeid med USA (*Supplementary Defense Cooperation Agreement* (SDCA)), og avtalen trådte i kraft 17. juni. Avtalen har i seg selv ingen direkte betydning for forsvarsevnen, men er likevel et viktig signal til omverdenen om at USA ønsker å holde fast ved et tett samarbeid med Norge og vil videreutvikle sin støtte til allierte land og NATO. Denne type avtaler vil blant annet kunne redusere USAs transaksjonskostnader knyttet til sin støtte til allierte ved at rammevilkårene for amerikansk militær aktivitet og nærvær i land med slike avtaler blir mer ensartede og forutsigbare. Videre vil reduserte transaksjonskostnader være positivt for effektiv utnyttelse av ressurser og forsvarsevnen både for Norge, USA, og NATO.

Avtalen handler først og fremst om å ivareta norske interesser. Gjennom avtalen er det opprettet fire omforente områder; på flystasjonene Rygge, Sola og Evenes samt på Ramsund orlogsstasjon. Dette er avgrensede områder som i utgangspunktet er til felles bruk for USA, Norge og andre allierte for militære formål. Etter avtale med Norge kan USA få eksklusiv bruksrett til deler av et omforent område. På de omforente områdene vil USA også kunne foreta investeringer i infrastruktur, innenfor rammen av USAs

European Deterrence Initiative (EDI). Avtalen åpner for etablering av flere omforente områder i Norge. Dersom det skulle bli aktuelt å opprette flere slike områder, vil regjeringen be om Stortingets samtykke. De omforente områdene og eventuelle EDI-investeringer i infrastruktur kan få betydning for prioriteringer knyttet til utviklingen av norsk basestruktur, og vil også måtte ses i sammenheng med eventuelle fellesfinansierte infrastrukturinvesteringer i Norge i regi av NATO. Tilpasset infrastruktur, også i et alliert perspektiv, er en forutsetning for evnen til å gjennomføre både NATOs og USAs planverk for forsvaret av Norge og Europa.

Avtalen med *U.S. Marine Corps* (USMC) om forhåndslagring og forsterkning er sentral for forsvaret av Norge, og USMCs trening og øving i Norge har vært positiv for utviklingen av evnen til samvirke mellom norske og allierte styrker. Erfaringen de senere årene med en mer periodevis innretning av denne trenings- og øvingsaktiviteten har vært gode, og USMC deltok med betydelige bidrag i den norske invitasjonsøvelsen Cold Response i 2022. Det pågår fortsatt en omfattende endringsprosess i USMC, for å gjøre styrkene og organisasjonen bedre i stand til å håndtere nye sikkerhetsutfordringer og krevende operasjonsomgivelser. Blant annet er økt vekt på anvendelse av ny teknologi, mer fleksibilitet og redusert forutsigbarhet en del av denne prosessen. Dette understreker betydningen av å fortsatt legge til rette for USMCs trening og øving i Norge, blant annet for å bidra til opprettholdelse og videreutvikling av evnen til samvirke mellom USMC og norske styrker. USMCs trening og øving i Norge vil bli videreført og ønskes videreutviklet. Samtidig må det tas høyde for at de sikkerhetspolitiske endringene, inkludert finsk og svensk NATO-medlemskap, vil kunne medføre justeringer i trenings- og øvingsmønsteret de nærmeste årene. USMCs aktivitet i Norge er også viktig for utviklingen av norsk samarbeid med marineinfanteristyrker fra Storbritannia og Nederland, innenfor en flernasjonalt ramme.

Den tette dialogen med vår nærmeste allierte om forsterkningsplanverk og -kapabiliteter vil bli videreført i 2023. Arbeidet med å fornye den bilaterale avtalen med USA om *Co-located Operating Bases* (COB) følges aktivt opp, slik at den kan tilpasses den nye sikkerhetspolitiske situasjonen, oppdaterte behov, fremtidig utstyr, basestruktur og operasjonskonsepter. Blant annet i lys av Stortingets behandling av Innst. 392 S (2021–2022) til Meld. St. 10 (2021–2022), samt ikrafttreddelsen av SDCA, vil videreutvikling av forsvarssamarbeidet

med USA i luftdomenet prioriteres høyt. Dette ses i sammenheng med at allierte luftstyrker vil være i en særstilling ved behov for rask og tidlig avskrekking, spesielt i Nord-Norge.

Avtalen med den amerikanske marinen om forhåndslagring av sykehusmateriell ble revitalisert i 2022 ved at materiell tilhørende det oppdaterte konseptet *Expeditionary Medical Facility* (EMF) blir lagret i Norge. EMF er en modernisert, lettere og mer fleksibel innretning av feltsykehus, istedenfor det eldre og større *Navy Fleet Hospital* som tidligere ble lagret i Norge. Slik modernisering gjør forhåndslagringen mer relevant og bedre egnet til å understøtte nyere operasjonskonsepter både i en bilateral og en alliert NATO-ramme. I dialogen med USA er det derfor nødvendig å legge vekt på å forberede og legge til rette for tilstrekkelig forhåndslagring innenfor både land-, sjø- og luftdomenet for at Norge skal kunne ta imot og understøtte allierte styrker, selv på kort varsel og i fredstid. Styrket dialog med USA også om forsvarssamarbeid i det maritime domenet vil inngå som en del av oppfølgingen av både SDCAs ikrafttredelse og i lys av Stortingets behandling av Innst. 392 S (2021–2022) til Meld. St. nr. 10 (2021–2022).

Videreutviklingen og betydningen av samarbeidet med USA må også ses i sammenheng med de norske investeringene i nye kampfly og maritime patruljefly. Norge ble i 2014, sammen med to andre europeiske nasjoner, utpekt til å etablere kapasitet for vedlikehold av motoren til F-35. *Kongsberg Aviation Maintenance Services* (KAMS) er av norske myndigheter utpekt til å etablere denne kapasiteten. Vedlikeholdskapasiteten for F-35-motoren skal gradvis bygges opp i takt med økende antall operative fly globalt. Driften av disse kapasitetene vil prege det bilaterale forholdet til USA i lang tid fremover.

3.3.2 Europeiske allierte

Norge har styrket det bi- og flernasjonale samarbeidet med Storbritannia, Nederland og Tyskland.

Storbritannia er vår viktigste europeiske allierte. Det er en felles ambisjon å øke britisk militær tilstedeværelse i Norge og våre nærområder gjennom utvidet trenings- og øvingsaktivitet, samt ved gjennomføring av operasjoner. Dette er en ønsket utvikling. Samtidig må aktivitetene tilpasses sikkerhetssituasjonen, herunder balanseringen mellom behov for avskrekking og ønske om lavspenning. Det tette samarbeidet med britene vil bli videreført og styrket i årene som kommer, herunder knyttet til koordinering av planverk,

begrenset forhåndslagring av materiell og jevnlig samvirke. Norge vil også ha stor nytte av å utvikle et tettere samarbeid om kapabiliteter med Storbritannia blant annet knyttet til nye kampfly og maritime patruljefly – både bilateralt og i en trilateral ramme med USA. Dette vil kunne styrke vår egen kompetanse. Samtidig kan det stimulere til britisk utvikling av kapasiteter rettet mot utfordringer i våre nærområder. En mer systematisk ordning med forhåndslagring av utstyr for britiske styrker i Norge vil bli vurdert. Et tettere samarbeid med Storbritannia vil styrke Norges forsvarsevne.

Nederland er en sentral og viktig samarbeidspartner for Norge. I 2021 ble intensjonserklæringen for ytterligere styrking av det bilaterale forsvarssamarbeidet oppdatert. Nederland har en lang tradisjon for å trene og øve i Norge med sine marineinfanteristyrker, noe som fortsatt vil være en særlig viktig del av det operative samarbeidet. Nederland har de senere årene i økende grad deltatt i norske øvelser. Dette bidrar positivt til evnen til samvirke mellom norske og andre allierte styrker og dermed også vår nasjonale forsvarsevne. En sentral del av den allierte trenings- og øvingsaktiviteten i Indre Troms dreier seg om firelands-samarbeidet mellom Norge, Nederland, Storbritannia og USA knyttet til marineinfanteristyrker. De fire landene ser også på muligheter for styrket koordinering av planverk, noe som vil være viktig for rask alliert avskrekking og forsterkning av Norge både i fredstid, krise eller krig. Dette er med på å understreke behovet for å videreføre det systematiske arbeidet for å utvikle alliert støtte og forsterkning til Norge også i en bi- og multilateral kontekst.

Det sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeidet med Tyskland er av vesentlig betydning for Norge. Gjennom det tysk-nederlandske korps har norske styrker over tid vært tett knyttet til hær-samarbeidet med Tyskland. Dette har vært en viktig ramme for norske bidrag inn i NATOs hurtigreaksjonsstyrke på landsiden. Samarbeid med Tyskland er også rammen for norske bidrag til NATOs framskutte nærvær i Litauen, et bidrag som er styrket som følge av den russiske invasjonen i Ukraina. Avtalen om maritimt forsvarsmateriellsamarbeid med Tyskland fra 2017 og kontrakten fra 2021 om felles anskaffelse av ubåter legger til rette for et langsiktig og tettere bilateralt maritimt samarbeid. I tillegg innledes et bilateralt missilsamarbeid i to trinn. Første trinn er felles anskaffelse og samarbeid om det norske sjømålsmissilet *Naval Strike Missile* (NSM). Andre trinn er felles utvikling av neste generasjon sjømålsmissil, benevnt *Future NSM*, som planlegges å være

ferdig utviklet og klar for operativ bruk fra 2035. Norsk forsvarsindustri vil være hovedansvarlig, men vil samarbeide tett med tysk forsvarsindustri. Det er positivt at Tyskland i 2021 vedtok å anskaffe P-8 maritime patruljefly, noe som vil kunne bidra til økt tysk tilstedeværelse i norske havområder. For Europa og spesielt for Tyskland ble Ukraina-krigen et avgjørende veiskille. Siden andre verdenskrig har Tyskland hatt en rekke selvpålagte restriksjoner i sin sikkerhets- og forsvarspolitik. Nå ser vi en radikal omveltning med et vesentlig styrket tysk forsvarsbudsjett og betydelig tysk våpenstøtte til Ukraina. En tydeligere og mer aktiv tysk sikkerhetspolitisk rolle vil være av stor positiv betydning for NATO, våre europeiske allierte og for Norge.

Det sikkerhets- og forsvarspolitiske samarbeidet med Frankrike er også styrket. Det er en økende hyppighet i den sikkerhetspolitiske dialogen på alle nivå. Dette har sammenheng med et styrket fransk fokus på nordområdene og Nord-Atlanteren, mens man ser på mulighetene for tettere samarbeid om håndtering av de store sikkerhetsutfordringene i Sahel-regionen i Afrika. Blant annet har Frankrike vært blant de europeiske allierte som har stilt med de største styrkebidragene i forbindelse med større øvelser Norge. Videre deltar Norge aktivt innenfor franskininitierte samarbeidsinitiativ som Sahelkoalisjonen og *European Intervention Initiative* (EI2).

De nordeuropeiske landene har et sikkerhetspolitisk og militært interessefellesskap som støtter opp om det bredere samarbeidet i NATO. Deltakelse i flernasjonale samarbeidsfora innenfor alliansen er derfor viktig. Samarbeid med andre allierte og NATO-partnerland blir prioritert der det er i norsk interesse.

Utviklingen av det nordiske forsvarssamarbeidet blir videreført i rammen av *Nordic Defence Cooperation* (NORDEFECO) på områder som gir sikkerhetspolitisk, kapasitetsmessig og operativt utbytte, men også bilateralt og trilateralt samarbeid mellom de nordiske landene. Med Finland og Sverige i NATO, vil de som våre nærmeste

naboer med landforbindelse, bli naturlig nære allierte der våre samlede ressurser gir et godt utgangspunkt for å kunne samarbeide om en betydelig operativ evne innenfor en alliert ramme. Regjeringen legger vekt på å fortsette med et aktivt og omfattende regionalt samarbeid. Et nærmere forsvarssamarbeid i Norden bidrar til å styrke sikkerheten og stabiliteten i vår region. Dette er også i NATOs interesse.

Regjeringen har satt i gang et arbeid for å kartlegge mulighetsrommet i det nordiske forsvarssamarbeidet etter at Finland og Sverige forventes å bli medlemmer av NATO. Vurderingene er knyttet til sikkerhetspolitiske konsekvenser, forsvarsplanlegging og kapabilitetssamarbeid, utdanningssamarbeid og materiell- og industrisamarbeid. Det er også satt i gang et arbeid mellom Forsvarsdepartementet og Forsvaret om å vurdere de militærstrategiske og operative konsekvensene for Norge og innretningen av Forsvaret. Norge har benyttet formannskapsperioden i NORDEFECO i 2022 til å initiere et arbeide for å se nærmere på NORDEFECOs videre innretning etter svensk og finsk inntreden i NATO. De nordiske forsvarsministrene ble på NORDEFECO-ministermøte i Kirkenes 11. mai enige om å vurdere hvordan samarbeidet skal utvikles videre. En foreløpig rapport blir presentert under NORDEFECO-ministermøtet senere i høst.

Siden 2014 har Norge deltatt i den britisk-ledete *Joint Expeditionary Force* (JEF) samt det tysk-ledete *Framework Nation Concept* (FNC). Begge initiativene er med på å styrke evnen til samvirke mellom medlemslandene i alliansen, og med utvalgte partnerland. JEF er knyttet nært opp til NATO og kollektivt forsvar av medlemslandene sine nærområder, noe Norge har vært en pådriver for. Ved behov vil JEF også kunne utgjøre en forsterkningsstyrke i krise- og krig, også i en artikkel 5-kontekst. Med finsk og svensk NATO-medlemskap vil dette bli svært viktig for norsk sikkerhet. Videreutviklingen av JEF og samøving og aktivitet med de andre JEF-landene vil bli prioritert fremover.

4 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer 2023

4.1 Behov for endringer

Regjeringen satte høsten 2021 umiddelbart i gang en gjennomgang for å få status i forsvarssektoren. En del av funnene ble omtalt allerede i Meld. St. 10 (2021–2022) våren 2022. Status i sektoren er ikke det den burde være. Nytt materiell kommer senere enn planlagt, byggeprosjekter blir dyrere, og forsvarssektoren har utfordringer med å rekruttere og beholde riktig kompetanse. Dette innebærer at vi må tenke nytt og offensivt hvis vi skal nå de målene vi har satt oss, samt sikre Norge det forsvaret vi har behov for. Stortingets behandling av Innst. 392 S (2021–2022) til Meld. St. 10 (2021–2022) viser at det er bred politisk enighet av hvor vi står i omstillingen av Forsvaret. Den sikkerhetspolitiske utviklingen forsterker blant annet behovet for styrking av den nasjonale egeevnen, evnen til koordinering av aktivitet i våre nærområder og dermed også evnen til hurtig og effektivt mottak av allierte.

De dramatiske endringene i sikkerhetssituasjonen vi nå må forholde oss til er ikke tatt høyde for i gjeldende langtidsplan. Det var derfor nødvendig å øke bevilgningene til Forsvaret med 3 milliarder kroner våren 2022 ut over langtidsplanens økonomiske forutsetninger for å raskt styrke Forsvarets egeevne. Stortingets behandling av Innst. 270 S (2021–2022) til Prop. 78 S (2021–2022) viste at det var bred politisk støtte for regjeringens forslag. På kort sikt innebar dette først og fremst tiltak innenfor følgende innsatslinjer:

- styrke Forsvarets tilstedeværelse gjennom daglige operasjoner, spesielt i nord.
- styrke evnen til å samvirke med allierte og nordiske partnere, herunder mottak og understøttelse av allierte.
- økt beredskap, reaksjonsevne og utholdenhet i krise og krig.
- styrke situasjonsforståelsen og motstand mot digitale trusler.

Norsk sikkerhets- og forsvarspolitikker legger vekt på nærvær i land-, sjø-, luft- og cyberdomenene. Å være regelmessig tilstede i form av daglige operasjoner kommuniserer norske interesser og priori-

teringer, virker stabiliserende, bidrar til nødvendig situasjonsforståelse og gir kortere reaksjonstid. For å skape en forutsigbar og stabil situasjon, er det derfor viktig å prioritere militært nærvær med relevante kapasiteter i nordområdene, både på eget territorium og i de maritime nærområdene våre. Fredstidsnærvær blir ivaretatt gjennom en kombinasjon av operativ aktivitet og trening og øving med nasjonale, flernasjonale og allierte styrker. Nærvær over tid forutsetter militær infrastruktur med gode trenings- og øvingsområder i strategisk viktige og operativt relevante områder.

Regjeringen er opptatt av at Forsvaret har tilstrekkelige ressurser til, og prioriterer, å følge allierte når de opererer i nordområdene, samt at Norge evner å koordinere alliert aktivitet i nord. Regjeringens ambisjon for videreutvikling av Forsvarets evne på prioriterte områder ble også reflektert gjennom Meld. St. 10 (2021–2022), der blant annet behovet for og ambisjonen om å styrke evnen til alliert mottak i Nord-Norge, trening og øving med allierte, samt styrket evne til mottak av allierte luftstyrker ble fremhevet. Som en del av oppfølgingen av Meld. St. 10 (2021–2022) vil regjeringen komme tilbake til fremtidig ambisjonsnivå for Andøya som en del av fremtidig mottakskapasitet for allierte styrker.

Kampfly er en helt sentral del av det norske forsvaret. Våre nye F-35 har vist seg å gi oss enda bedre kampkraft enn det som lå til grunn da vi inngikk kontrakten. Gitt den nye sikkerhetspolitiske situasjonen vurderer Forsvaret nå bemanningen knyttet til flyene på nytt, samt om beskyttelsen av flyene er tilstrekkelig. Dette kan innebære økte utgifter, men også gi Forsvaret større kampkraft og bedre utholdenhet.

Problemene med NH90-helikopteret skaper utfordringer for både Kystvakten og fregattene. Helikoptrene har langt fra møtt forventningene, og det anses heller ikke realistisk at de påpekte utfordringene lar seg løse fra leverandør. Regjeringen valgte derfor å si opp kontrakten. Regjeringen anser det er helt nødvendig å vurdere Forsvarets helikopterkapasitet i en helhet, spesielt sett i lys av dagens sikkerhetspolitiske situasjon. Se nær-

mere omtale i del II, kapittel 6 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv, under kap. 1760, post 45.

4.2 Økonomiske rammer og hovedprioriteringer i 2023

Budsjettforslaget innebærer et forsvarsbudsjett med en utgiftsramme på 75 832,9 mill. kroner og en inntektsramme på 8 889,2 mill. kroner.

Tabell 4.1 Regjeringens budsjettforslag for 2023 sammenliknet med saldert budsjett for 2022

	(i 1000 kr)	
	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
Total forsvarsramme	69 050 571	75 832 904
Drift	44 576 683	49 802 142
Investeringer i eiendom, bygg og anlegg (EBA)	4 127 402	4 734 498
Materiellinvesteringer	20 346 486	21 296 264

Den nominelle økningen av forsvarsbudsjettet er på 6 782,3 mill. kroner (om lag 9,8 pst.) sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Regjeringens forslag til bevilgningsramme for forsvarssektoren er, korrigert for pris- og lønnskompensasjon og tekniske endringer, økt med 5 409,6 mill. kroner (om lag 7,8 pst.).

Budsjettforslaget til regjeringen legger opp til at daglige nasjonale operasjoner og beredskap og evne til operasjoner i krise og krig prioriteres først i 2023. Det Forsvaret vi har må virke.

I Meld. St. 10 (2021–2022) konstaterte regjeringen at vedtatt langtidsplan, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), tar risiko på for mange områder. Summen av disse risikoene medfører store utfordringer og usikkerhet om Forsvarets operative evne på kort og mellomlang sikt. Langtidsplanen la opp til at en økende andel av opptrappingen i 2023 skulle gå til investeringer i nytt materiell, og at midler fra drift skulle overføres til investering gjennom effektivisering. Regjeringens forslag skiller seg fra dette, ved at en mindre andel av den økonomiske opptrappingen settes av til materiellinvesteringer. Det innebærer at vi må skyve noe på den langsiktige strukturutviklingen. Som regjeringen allerede varslet i Meld. St. 10 (2021–2022), er det flere årsaker til dette.

Det viktigste hensynet er at den sikkerhetspolitiske situasjonen tilsier at forsvarsevnen bør styrkes på kort sikt. Vi må forsterke den umiddelbare evnen og øke utholdenheten i dagens struktur. Videre har det, som varslet i Meld. St. 10 (2021–2022), vist seg at effektiviseringsplanen i gjel-

dende langtidsplan ikke har vært godt nok gjennomarbeidet og forankret i Forsvaret. Det er med dagens prognoser ikke realistisk å frigjøre midler på driftssiden i Forsvaret i 2023. Det betyr ikke at regjeringen reduserer ambisjonene om ressursfrigjøring, men at det vil ta lenger tid enn langtidsplanen la til grunn. Til sist har pandemien og krigen i Ukraina lagt press på forsvarsindustrien og leverandører. Det er utfordrende å få tilgang til relevante ressurser, det er etterslep på leveranser etter pandemien, og det forventes økt etterspørsel etter materiell, fra blant annet store allierte stater. Det vil derfor ikke la seg gjøre å øke investerings-takten like mye som langtidsplanen forutsetter.

Regjeringen vil, i tråd med Meld. St. 10 (2021–2022), konsolidere og omprioritere for at Forsvaret gis bedre rammer for å løse oppgavene her og nå, og for å bedre legge til rette for en videre styrking. Regjeringen ser det som en viktig prioritering å styrke grunnmuren. Folk er Forsvarets viktigste ressurs, og folkene i Forsvaret skal ha gode arbeids- og boforhold. Regjeringen vil derfor forsere personellopptrappingen samt styrke Heimevernet med flere folk og mer øving. Regjeringen foreslår å legge på ytterligere midler til vedlikehold av personellrelatert EBA, og legger opp til at det i 2023 øremerkes 100 mill. kroner mer til dette.

Regjeringen foreslår at om lag halvparten av den økonomiske opptrappingen prioriteres til Forsvaret. En vesentlig andel av dette settes av til å øke ammunisjonsbeholdningen. Personellopptrappingen fortsetter og forseres i 2023, og regjeringen setter i tillegg av ekstra midler for å øke

inntaket på Forsvarets skoler i 2023. Opptrappingen i 2023 bidrar videre blant annet til økt aktivitet ved innfasing av nye F-35 kampfly og P8 maritime patruljefly, levetidsforlengelse for Ula-klasse ubåter, økt vedlikeholds nivå for fregattene og fornyelse, vedlikehold og drift av simulatormateriell til Hæren. Det er også tatt høyde for at den erfarte kostnadsveksten, som følger av behovet for høyteknologisk og svært avansert utstyr i Forsvaret, vokser raskere enn kostnadsveksten for øvrig i samfunnet.

Regjeringen foreslår også i 2023 særskilt bevilgning til Etterretningstjenesten til økt situasjonsforståelse og til Forsvarsbygg for økt evne til alliert mottak, som oppfølging av tiltak iverksatt våren 2022, jf. Prop. 78 S (2021–2022). Regjeringen foreslår videre å bevilge 428 mill. kroner til gjenanskaffelse av militært utstyr donert til Ukraina som inngår i Forsvarets beredskap. I tillegg settes det av ytterligere 572 mill. kroner i 2023 til militær støtte til Ukraina, se nærmere omtale av donasjoner i del II under kap. 1700, post 79 og i del III, 7 Informasjonssaker. Videre foreslås å øke bevilgningen til investeringer med 982 mill. kroner for å finansiere økte valutakostnader for større materiellinvesteringsprosjekter.

Regjeringen foreslår videre å øke forsvarsbudsjettet med 173 mill. kroner i 2023 til gjennomføring av program for felles IKT-løsning for departementsfellesskapet, ledet av Kommunal- og distriktsdepartementet og Forsvarsdepartementet i fellesskap.

Regjeringen foreslår i tillegg inntektsøkninger med tilsvarende utgiftsøkninger, på 1 026,6 mill. kroner. Inntektsøkningen skyldes i første rekke salg av F-16, med forventet inntekt i 2023 på 1 485 mill. kroner og tilhørende utgifter til vedlikehold og salg på 531,5 mill. kroner. Nettogevinsten tilbakeføres statskassen. Inntekter fra salg av arealer på Bodø flystasjon til Avinor inntektsføres under Forsvarsdepartementet og tilbakeføres statskassen.

Tabell 4.2 viser de økonomiske forutsetningene frem mot 2024, slik det fremgår av langtidsplanen etter Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) og budsjettøkningen i 2023 som er knyttet til oppfølging av langtidsplanen.

For perioden 2021 til 2024 vil tabellen bli oppdatert årlig i forbindelse med fremleggelsen av Prop. 1 S.

Tabell 4.2 Økte bevilgninger til LTP-formål i 2021–2024

Bevilgningsmessig styrking mot 2024 (mill. 2023-kroner) sammenliknet med saldert budsjett for 2020	2021	2022	2023	2024	Planlagt samlet styrking
Økning til LTP-formål	2 243	2 219	2 203	-	9 183

Omregnet til 2023-kroneverdi er de økonomiske forutsetningene som ligger til grunn i langtidsplanen, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), et bevilgningsnivå i 2024 som er om lag 9,2 mrd. 2023-kroner høyere enn saldert budsjett for 2020 (enkelte forhold holdt utenfor). Den konkrete opptrappingen de enkelte år vurderes i forbindelse med de årlige budsjettproposisjonene.

Den foreslåtte økningen i 2023 som er knyttet til formål i langtidsplanen fordeler seg på de ulike budsjettkapitlene som vist i tabell 4.3. Norsk delta-

kelse i EDF ble besluttet gjennom Stortingets behandling av langtidsplanen, men programkontingenten for norsk deltakelse i EDF finansieres ut over den planlagte LTP-opptrappingen, slik at disse utgiftene ikke går ut over tiltak som ligger i langtidsplanen.

I tillegg finansieres merutgifter til valutakostnader for store materiellinvesteringer, utgifter til sikker teknisk infrastruktur for nytt regjeringskvartal og merutgifter til en felles IKT-løsning for departementsfellesskapet over forsvarsbudsjettet og ut over LTP-opptrappingsplanen.

Tabell 4.3 Økte bevilgninger til LTP-formål i 2023

Kap.		Økning til LTP-formål (mill. kroner)
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	255,5
1720	Forsvaret	1 655,6
1735	Etterretningstjenesten	233,5
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	1 052,4
Sum		3 197,0

Forskjellen mellom 3 197,0 mill. kroner i tabell 4.3 og 2 203,0 mill. kroner i tabell 4.2 skyldes at forsvarsrammen, isolert sett, reduseres som følge av reduserte utgifter til kampfly og kystvaktfartøyer i 2023 i forhold til 2022. Dersom de økonomiske ambisjonene i langtidsplanen for forsvarssektorene skal følges opp, innebærer dette at økningen i forsvarsrammen også må motsvare disse reduksjonene.

For nærmere omtale vises det til egne tabeller og omtaler under respektive budsjettkapitler i del II, 6 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Regjeringens budsjettforslag legger til rette for å særlig prioritere følgende områder i 2023:

- Forsere over halvparten av den planlagte personellopptrappingen i 2024 til 2023 og øke inn-taket på Forsvarets skoler. Videre settes det av midler til innføring av ny godtgjøringsmodell for reservister, inkludert i Heimevernet.
- Legge til rette for at sektoren har tilstrekkelige rammebetingelser for å rekruttere og beholde personell. En bærekraftig utvikling av forsvarssektoren fordrer at bemanningsøkningen balanseres mot innsatsfaktorer som materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA), samt organisasjonenes evne til utdanning og kompetanseutvikling. Regjeringen øker derfor avsetningen til utbedring av personellrelatert EBA (eiendom, bygg og anlegg) med 100 mill. kroner sammenliknet med langtidsplanens forutsetninger.
- Redusere klartider for utvalgte avdelinger, bedre Forsvarets reaksjonsevne og utholdenhet og styrke beredskapen.
- Legge til rette for at innfasingen av F-35 kampfly og P-8 maritime patruljefly følger planen og øke driftsrammene for disse viktige kapasitetene.
- Styrke beredskapen og foreslår betydelige økninger til blant annet anskaffelse av ammu-

sjon, hvor en stor andel av dette vil treffe norsk industri.

- Når nytt utstyr blir forsinket må det aldrende utstyret driftes lenger. Regjeringen prioriterer derfor midler til levetidsforlengelse for Ula-klasse ubåter, økt vedlikeholds nivå for fregattene og fornyelse, vedlikehold og drift av simulatormateriell til Hæren. I tillegg økes Forsvarets driftsramme for å bedre kunne håndtere nåværende og nytt utstyr med et økt aktivitetsnivå.
- I tråd med regjeringsplattformen øke områdestrukturen i Heimevernet, og legger i første omgang opp til en økning fra 37 000 til 37 500 mannskaper. Regjeringen legger vekt på at økningen av områdestrukturen skal skje gradvis over flere år, slik at nytt personell også får det utstyret de trenger og tilstrekkelig trening. Regjeringen vil også øke andelen i Heimevernet som øver årlig. Fra å øve 70 pst. av områdestrukturen årlig, økes dette til 80 pst.
- Videreføre tiltak for økt kapasitet, teknisk modernisering og videreutvikling av Etterretningstjenesten. I tillegg foreslår regjeringen å følge opp bevilgningsøkningen i Prop. 78 S (2021–2022) til Etterretningstjenesten for økt situasjonsforståelse knyttet til krigen i Ukraina.
- Styrke den nasjonale evnen til alliert mottak ut over det som fremgår av langtidsplanen. Vi trenger mer mottakskapasitet og personell til å understøtte våre allierte når de trener og øver i Norge. Regjeringen foreslår å bevilge 150 mill. kroner til tiltak i nord.
- Fortsette også i 2023 økningen til materiellinvesteringer for pågående og nye prosjekter. Gitt betydelige utfordringer på en rekke leveranser er økningen noe lavere enn forutsatt i langtidsplanen.
- Videreføre et forsterket styrkebidrag til Baltikum og aktiviteten i nordområdene.

- Vi skal ha en militær tilstedeværelse på Andøya også i fremtiden, da Andøya er viktig for forsvaret av Norge. Regjeringen vil sørge for at infrastrukturen på Andøya videreføres også etter at de maritime patruljeflyene flytter sitt virke til Evenes. Dette innebærer blant annet at nødvendig vakthold og vedlikehold videreføres. Regjeringen vurderer et fremtidige ambisjonsnivået for militær tilstedeværelse på Andøya og vil komme tilbake til dette.
- Finsk og svensk NATO-medlemskap vil skape en ny militærstrategisk situasjon i Nord-Europa. Et samlet Norden i NATO vil åpne for et tettere og sterkere forsvarssamarbeid og perspektivet med et samlet Norden i NATO åpner nye muligheter. Dette vil kreve grundige analyser. Regjeringen vil derfor komme tilbake til dette i arbeidet med ny langtidsplan.

5 Anmodningsvedtak

5.1 Oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak

Nedenfor gis en oversikt over oppfølging av anmodnings- og utredningsvedtak under Forsvarsdepartementet. Oversikten inkluderer alle de vedtakene fra tidligere stortingssesjoner som kontroll- og konstitusjonskomiteen i Innst. 141 S

(2021–2022) mente ikke var utkvittert. I tabellen nedenfor angis det også hvorvidt Forsvarsdepartementet planlegger at rapporteringen knyttet til anmodningsvedtaket nå avsluttes eller om departementet vil rapportere konkret på vedtaket også i neste års budsjettproposisjon. Det er ingen nye vedtak i sesjonen 2021–2022.

Tabell 5.1 Oversikt over anmodnings- og utredningsvedtak, ordnet etter sesjon og nummer

Sesjon	Vedtak nr.	Stikkord	Rapportering avsluttes
2020–2021	31	Veteraner – kartlegging av prioriterte forskningsområder	Ja
2020–2021	35	Veteraner – spesialisterklæring	Ja
2020–2021	36	Veteraner – vedtak som kan være i strid med gjeldende rett	Ja
2020–2021	123	Utdanne nok personell til HV etter modell fra Finnmark	Ja
2020–2021	124	Vurderinger om standardisert fartøyklasse	Nei
2020–2021	125	Sette ned en forsvarskommisjon	Ja
2020–2021	128	Nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren	Nei
2020–2021	131	Utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen	Nei
2020–2021	133	Utredning om bruk av ikke-militært ansatte	Nei
2020–2021	136	Personell til HV på Drevjamoen etter modell frå FLF	Ja
2020–2021	1099	Ivaretagelse av de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller	Nei
2020–2021	1187	Statlig bidrag til istandsettelsen av Den gamle krigsskole	Nei
2019–2020	676	Evaluerer av ny etterretningstjenestelov	Nei
2016–2017	576	Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger	Nei

Stortingssesjon 2020–2021

Veteraner – kartlegging av prioriterte områder
Vedtak nr. 31, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringen legge frem en kartlegging av prioriterte forskningsområder relatert til forsvarspersonell i utenlandstjeneste. Denne skal legge grunnlaget for en strategi for norsk veteranforskning.»

Vedtaket ble truffet under behandlingen av Innst. 20 S (2020–2021) til Meld. St. 15 (2019–2020) *Også vi når det blir krevet – Veteraner i vår tid.*

Forsvarsdepartementet har etablert Forum for veteranforskning. Forumet, som hadde sitt første møte 16. februar 2021, består av både militære og sivile institusjoner. Fra forsvarssektoren er Forsvaret og Forsvarets forskningsinstitutt representert. På sivil side er Forskningsrådet, Folkehelseinstituttet, Nasjonalt kunnskapssenter om vold

og traumatisk stress samt Modum Bad representert. Det er også åpnet for at andre sivile relevante institusjoner skal kunne inviteres. Veteranorganisasjonene er referansegruppe for forumet, og kan fremme konkrete ønsker og behov for prosjekter. Til sammen representerer institusjonene i forumet en vesentlig andel av norsk forskningskompetanse innenfor veteranfeltet. Med bakgrunn i forumets arbeid og kompetanse, er det vedtatt en strategi for veteranforskning. Prioriterte forskningsområder relatert til forsvarspersonell i internasjonale operasjoner er norske veteraners psykiske og fysiske helse, samt samfunnsfaglig og historiefaglig forskning om veteraner.

Det vises til Del II, 6 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv., kap. 1720 Forsvaret, post 01, under Forsvarets sanitet og Forsvarets høyskole og post 71, Støtte til veteranforskning.

Veteraner – spesialisterklæring

Vedtak nr. 35, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringen sikre at spesialisterklæring om varig psykisk belastningsskade ikke settes til side av Statens pensjonskasse eller erstatningsordningenes klageorgan, uten at erklæringen først sendes tilbake til den aktuelle spesialisten for en kommentar eller tilleggsrklæring. Dersom Statens pensjonskasse eller klageorganet mener at erklæringen fortsatt ikke er tilfredsstillende, må det hentes inn en ny medisinsk vurdering.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 21 S (2020–2021) til Dokument 8:101 S (2019–2020) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjørnar Moxnes om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.*

Vedtaket er fulgt opp. Forskriftsendringer trådte i kraft 1. april 2022.

Veteraner – vedtak som kan være i strid med gjeldende rett

Vedtak nr. 36, 15. oktober 2020

«Stortinget ber regjeringa sikre at veteranar kan få ta opp saka si på nytt der vedtak frå Statens pensjonskasse og/eller klagenemnda kan vere i strid med gjeldande rett.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 21 S (2020–2021) til Dokument 8:101 S (2019–2020) *Representantforslag fra stortingsrepresentant Bjør-*

nar Moxnes om å sikre rettmessig erstatning for norske veteraner med psykiske skader.

Skadelidte veteraner er allerede i dag sikret mulighet for prøving og gjenopptak av vedtak om erstatning og kompensasjon som er i strid med gjeldende rett. Vedtak fra Statens pensjonskasse kan klages inn for en særskilt klagenemnd. Vedtak fra klagenemnda kan bringes inn for domstolene innenfor en søksmålsfrist på seks måneder. Klagere som har fått saken sin avgjort i klagenemnda har også mulighet til å begjære gjenopptak etter reglene i forvaltningsloven. Skadelidte kan videre bringe klager mot forvaltningen inn for Sivilombudet etter reglene i lov 18. juni 2021 nr. 121 om Stortingets ombud for kontroll med forvaltningen. Dette var nytt av 2021. Tidligere falt ansvaret for slike klager under Ombudsnemnda for Forsvaret. Overføringen av ansvaret til Sivilombudet innebærer en styrking av kontrollen med sakene. Regjeringen mener anmodningen ivaretas gjennom gjeldende ordninger, og anser etter dette vedtaket for å være fulgt opp.

Utdanne nok personell til HV etter modell fra Finnmark

Vedtak nr. 123, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen se på muligheten for å utnytte eksisterende EBA og etter behov opprette midlertidig rekruttutdanning for å utdanne nok personell til HV etter modell fra Finnmark, innenfor budsjettammen.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forhold vedrørende behov for å opprette egen rekruttutdanning for Heimevernet er vurdert og redegjort for i Prop. 1 S (2021–2022). Innenfor dagens heimevernsstruktur er det etter forsvarssjefens militærfaglige vurderinger og en helhetlig vurdering av Forsvarsdepartementet, ikke funnet behov for en egen rekruttutdanning for Heimevernet.

Vurderinger om standardisert fartøyklasse

Vedtak nr. 124, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen på egnet vis fremme en sak om erstatning av dagens kystvakt- og støttestartøy, herunder en vurdering av en fremtidig

standardisert fartøyklasse, og komme tilbake med mulige forseringer i Prop. 1 S (2021–2022).»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har gitt Forsvaret i oppdrag å gjennomføre en konseptvalgutredning etter statens prosjektmodell for å vurdere muligheten for en standardisert fartøyklasse. Et mulig standardisert fartøy kan på sikt vurderes som en erstatning for dagens kystvakt- og støttefartøyer når disse faller for levetid, eller når leiekontrakter går ut. En konseptvalgutredning vil kunne dokumentere effektene av en mulig overgang til standardisert fartøyklasse, og eventuelle gevinster i form av enklere drift, utdanning og understøttelse, men også gi anbefalinger om eierskapsform og anskaffelsesstrategi.

Sette ned en forsvarskommisjon

Vedtak nr. 125, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen i løpet av 2021 sette ned en forsvarskommisjon med bred faglig og politisk sammensetning for å vurdere de sikkerhetspolitiske utfordringene for Norge, med sikte på å skape et bredest mulig grunnlag for videre utvikling i forsvarssektoren.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Regjeringen vedtok 17. desember 2021 å nedsette en bredt sammensatt forsvarskommisjon som skal ha relevans for neste langtidsplan, i tråd med Hurdalsplattformen. Formålet med etableringen av forsvarskommisjonen var å få uavhengige innspill, vurderinger og presentasjoner av hvilke veivalg og prioriteringer som best bidrar til å verne om Norges sikkerhet, samt synliggjøre hvilke konsekvenser dette har for den videre utviklingen av forsvarssektoren. Dette arbeidet er også en mulighet for regjeringen til å legge til rette for en bred debatt om Norges sikkerhets- og forsvarspolitiske utfordringer og muligheter. Forsvarskommisjonen skal levere et utkast til NOU 1. mai 2023.

Nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren

Vedtak nr. 128, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med den planlagte anskaffelsen av nye helikoptre til spesialstyrkene fra 2024, også anskaffe nye helikoptre til dedikert helikopterstøtte for Hæren. De nye helikoptrene skal organiseres i en skvadron på Rygge, og en skvadron på Bardufoss for å understøtte og samvirke med Hæren. Det henstilles til regjeringen å komme tilbake til Stortinget med en egen sak om anskaffelsen av helikoptrene, herunder antall.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Arbeidet er pågående og er en del av regjeringens helhetlige tilnærming til Forsvarets fremtidige helikopterkapasitet. Forsvarsdepartementet har besluttet at det skal etableres en skvadronsledelse på Bardufoss for helikopterstøtte til Hæren. Forsvaret er gitt i oppdrag å utrede innretningen på dette innen utgangen av 2022, herunder å gi råd om tidsplanen for gjennomføring. Det er videre besluttet å flytte ett Bell helikopter til Bardufoss fra Rygge for å drive opplæring. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget med en egen sak om anskaffelsen av helikoptrene.

Utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen

Vedtak nr. 131, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen utrede å benytte Haslemoen og Drevjamoen som supplement til rekruttskolen som lokaliseres på Terningmoen, og på egnet måte komme tilbake til dette i forbindelse med Prop. 1 S (2021–2022).»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har i tråd med Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) utredet bruk av Drevjamoen og/eller Haslemoen som supplement i rekruttutdanningen i Forsvaret. Som beskrevet av den forrige regjeringen i Prop. 1 S (2021–2022) avdekket utredningen en feil i plangrunnlaget for antall rekrutter pr. rekruttskole. Parallelt med dette vil beslutningen om tolv

eller 16 måneder førstegangstjeneste, samt en pågående utredning om effektivisering av vakt- og sikringsfunksjonen i Forsvaret, ha betydning for utdanningsbehovet. Forsvaret er anmodet om å fremskaffe oppdaterte analyser av utdanningsbehovet ved rekruttskolene. Hensiktsmessigheten av å benytte andre leire som supplement til Terningmoen er utredet. Utredningene viser at det er fordeler med å samle utdanningsmiljøer på få lokasjoner og at å ta i bruk flere leirer vil medføre utgifter til oppgradering av bo- og fellesarealer og kostnader knyttet til å tilfredsstille kravene til kjønnsnøytral verneplikt. Videre vil utdanningsbelastningen for de operative avdelingene reduseres og skape rom for økt operativ tilgjengelighet. Basert på Forsvarets utredninger vil Forsvarsdepartementet supplere eksisterende utredning med en oppdatert vurdering av det totale utdanningsbehovet for rekrutter. Terningmoen bygges i første omgang opp for å ivareta en økning på 1 100 rekrutter pr. innrykk. Pågående utredninger i Forsvaret vil definere rekruttutdanningsbehovet og være styrende både for det endelige utdanningsvolumet ved Terningmoen og behovet for å iverksette eventuelle ytterligere tiltak. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om dette.

Utredning om bruk av ikke-militært ansatte

Vedtaket nr. 133, 1. desember 2020

«Stortinget ber regjeringen innen 2022 legge fram en utredning om bruk av ikke-militært ansatte og forhold knyttet til krigens folkerett og ikke-militært personell som legitime militære mål.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forsvarsdepartementet har iverksatt en kartlegging om bruk av ikke-militært ansatte og forhold knyttet til krigens folkerett og ikke-militært personell som legitime militære mål. Kartleggingen er nå i slutfasen, og regjeringen tar sikte på å informere Stortinget om saken innen utgangen av 2022.

Personell til HV på Drevjamoen etter modell fra FLF

Vedtaket nr. 136, 16. desember 2020

«Stortinget ber regjeringa greie ut utnytting av eksisterande EBA og etter behov opprette mel-

lombels rekruttutdanning for å utdanne personell til HV på Drevjamoen etter modell frå Finnmark landforsvar.»

Vedtaket ble truffet under behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) *Evne til forsvar – vilje til beredskap. Langtidsplan for forsvarssektoren.*

Forhold vedrørende behov for å opprette egen rekruttutdanning for Heimevernet er vurdert helhetlig av forrige regjering og redegjort for i Prop. 1 S (2021–2022). Innenfor dagens Heimevernsstruktur er det etter forsvarssjefens militærfaglige vurderinger og en helhetlig vurdering av Forsvarsdepartementet ikke funnet behov for en egen rekruttutdanning for Heimevernet. Heimevernet har i dag utfordringer med å rekvirere personell med lokal tilknytning i de nordligste fylkene. Forsvaret har tilgjengelig flere virkemidler for å bøte på denne utfordringen, eksempelvis seleksjon etter geografisk tilhørighet i forbindelse med rekvirering til førstegangstjeneste. Regjeringen vil se den videre styrkingen av Heimevernet i sammenheng med en helhetlig vurdering av Heimevernets fremtidige utnyttelse og innretning i den neste langtidsplanen for forsvarssektoren.

Ivaretakelse av de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller

Vedtaket nr. 1099, 2. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen legge fram en sak for Stortinget med en plan for hvordan staten kan bidra til at de nasjonale kulturhistoriske verdiene på Kjeller blir ivaretatt.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 543 S (2020–2021) til Dokument 8:241 S (2020–2021) *Representantforslag om en permanent løsning for småflyaktiviteten i Oslo-området og luftfartøyvern-senter på Kjeller.*

Forhold knyttet til ivaretakelse av nasjonale, kulturhistoriske verdier på Kjeller ses i sammenheng med arbeidet knyttet til avhendingen av Kjeller base, og koordineres med pågående prosesser hos Riksantikvaren og Lillestrøm kommune. Det vises også til informasjonssak om avviklingen av Kjeller base i Prop. 1 S (2021–2022) Del III, 6.8 Avhending av Kjeller base. Fremdriften i Lillestrøm kommunes planprosess medfører at planen som skal danne grunnlag for etterbruk av Kjeller først ferdigbehandles ved utgangen av 2026. Riksantikvarens fredningsprosess samkjøres med

dette arbeidet. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget om oppfølging av vedtaket.

Statlig bidrag til istandsettelsen av Den gamle krigsskole

Vedtak nr. 1187, 9. juni 2021

«Stortinget ber regjeringen utrede og avklare hvorvidt eventuelle fremtidige tilskudd og/eller driftsmidler til Stiftelsen Den Gamle Krigsskole i forbindelse med bygningsmassen i Tollbugata 10 i Oslo bør utløses via Kulturdepartementet.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 494 S (2020–2021) til Dokument 8:278 S (2020–2021) *Representantforslag om statlig bidrag til istandsettelsen av Den Gamle Krigsskole i Oslo.*

Forsvarsdepartementet igangsatte i 2021 et tverrsektorielt arbeid for å utrede alternativer for fremtidig forvaltning av forsvarssektorens kulturhistoriske eiendommer. Utredningen skal også belyse hvordan man eventuelt kan sørge for finansiering innenfor rammen av sektorprinsippet, selv om man eksempelvis avhender slike eiendommer eller velger andre organisasjonsformer for eierskapet. En arbeidsgruppe ledet av Forsvarsbygg leverte sin rapport til Forsvarsdepartementet 15. juni 2022. Det gjennomføres nå en høring av utredningen, som vil utgjøre et viktig grunnlag for regjeringens videre behandling av arbeidsgruppens anbefalinger. Om det skal etableres spesielle tilskuddsordninger for kulturhistoriske eiendommer som tidligere har vært i forsvarssektorenes eie, inkludert Tollbugata 10, vil være en del av anbefalingen knyttet til fremtidig forvaltning av disse eiendommene.

Stortingssesjon 2019–2020

Evaluerings av ny etterretningstjenestelov

Vedtak nr. 676, 11. juni 2020

«Stortinget ber regjeringen sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse. Evalueringen skal være offentlig og foreligge senest fire år etter at loven er satt i kraft. Evalueringen skal gjelde lovens virke og mulighet for kontroll av dens bestemmelser, inkludert ressursituasjonen, kompetanse og virkemidler hos EOS-utvalget og domstolene.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 357 L (2019–2020) til Prop. 80 L (2019–2020) *Lov om Etterretningstjenesten (etterretningstjenesteloven)* og Lovvedtak 134 (2019–2020).

Regjeringen vil sørge for en uavhengig evaluering av etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse slik Stortinget ber om. Etterretningstjenesteloven har trådt i kraft trinnvis. Den siste bestemmelsen, paragraf 7-3, ble satt i kraft 2. september 2022, slik at systemet for tilrettelagt innhenting kan testes og utvikles på trygt juridisk grunnlag. Aktiviteten begrenses gjennom en instruks til innsamling av data for å teste og utvikle systemet. Dataene skal ikke brukes til etterretningsformål. Ikrafttredelsen av bestemmelsen 2. september 2022 innebærer at hele etterretningstjenesteloven er ikraftsatt, og at evalueringen vil foreligge senest 2. september 2026.

Samtidig er endringer i paragraf 7-3 på høring, og planen er å sende en lovproposisjon til Stortinget før påske 2023. Regjeringen foreslår å endre bestemmelsen på bakgrunn av utvikling i internasjonal rettspraksis avsagt etter at loven ble vedtatt. I høringsnotatet foreslås det at sjefen for Etterretningstjenesten fortsatt skal kunne treffe beslutning om at ekomtilbydere skal tilrettelegge for testinnhenting og testanalyser av trafikk i nett og tjenester. Systemet for tilrettelagt innhenting kan ikke settes i operativ drift før Stortinget har behandlet en proposisjon om endringer i paragraf 7-3.

Stortingssesjon 2016–2017

Lovhjemmel for å ivareta rettighetene for fanger

Vedtak nr. 576, 18. april 2017:

«Stortinget ber regjeringen utrede en egen lov hjemmel for å sikre at fanger som holdes av norske styrker i forbindelse med væpnet konflikt får ivaretatt sine rettigheter, samt hvordan rettighetene til personer som holdes fanget av norske soldater kan ivaretas i våre internasjonale operasjoner.»

Vedtaket ble truffet ved behandling av Innst. 248 S (2016–2017) om *Redegjørelse av utenriksministeren og forsvarsministeren om Afghanistan, inkludert rapporten fra det regjeringsoppnevnte utvalget som har evaluert og trukket lærdommer av Norges sivile og militære innsats i Afghanistan for perioden 2001–2014.* Forslaget ble fremmet av Miljøpartiet De Grønne etter at innstillingen var fremmet for Stortinget.

Forsvaret har på oppdrag fra Forsvarsdepartementet utført en utredning av temaet frihetsberøvelse i militære operasjoner, som et grunnlag for det videre arbeidet med problemstillingen. Saken har vist seg noe mer kompleks enn hva først var antatt. Det pågår nå et arbeid i Forsvarsdeparte-

ment med å utrede behovet for lovforankring, i dialog med Utenriksdepartementet og Justis- og beredskapsdepartementet. Forsvarsdepartementet tar sikte på å ferdigstille denne utredningen innen første halvdel av 2023. Regjeringen tar sikte på å informere Stortinget om saken våren 2023.

Del II
Nærmere om budsjettforslaget

6 Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv.

Programområde 04 Militært forsvar

Programkategori 04.10 Militært forsvar mv.

Kapitlene i budsjettet

For en del av budsjettpostene er det satt inn en tabell som viser en mer detaljert nedbrytning av endringene på posten fra 2022 til 2023. I tabellene fremgår kompensasjoner som er lagt til posten. I tillegg fremgår tekniske endringer, som blant annet er flytting av oppgaver og organisatoriske endringer, med tilhørende ressurser, som endrer bevilgningen uten at det har økonomisk betydning for virksomheten. Deretter fremkommer de budsjettmessige endringene inndelt i hva som er direkte knyttet til oppfølging av langtidsplanen og øvrige reelle endringer i 2023. I øvrige endringer inngår også eventuell frigjøring av midler gjennom forbedring og effektivisering.

I henhold til etablert praksis inkluderer utgiftssiden budsjetterte inntekter. Dersom inntektene blir lavere enn budsjettert, vil forsvarsrammen bli tilsvarende redusert. Dersom inntektene blir større enn budsjettert, gjelder Forsvarsdepartementets generelle merinntektsfullmakt.

Budsjettgevinster fra endrede jobbreisevaner

Pandemien har ført til endrede jobbreisevaner. Redusert reiseaktivitet vil både redusere reiseutgifter i virksomhetene og spare reisetid for de ansatte. Selv om reiseaktiviteten er høyere nå enn under pandemien, forventes nivået på reiseaktiviteten trolig være varig redusert. I saldert budsjett for 2022 ble det lagt til grunn et gevinstuttak på om lag 7 prosent av reiseutgiftene før pandemien. I forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett (RNB) for 2022 ble gevinstuttaket økt til om lag 14 prosent i andre halvår 2022. Regjeringen foreslår å øke gevinstuttaket i 2023 til om lag 20 prosent av

reiseutgiftene før pandemien. Dette innebærer et økt gevinstuttak under Forsvarsdepartementet sammenliknet med saldert budsjett for 2022 på om lag 162 mill. kroner. Det vises til omtale på den enkelte budsjettpost.

Kompensasjonsberegninger i forbindelse med innføring av ny premiemodell for statlige virksomheter fra 2022

Statens pensjonskasse (SPK) innførte fra og med 2022 en ny hendelsesbasert og virksomhetsspesifikk premiemodell for statlige virksomheter. Det ble lagt opp til at omleggingen skulle være om lag budsjettneutryl på innføringstidspunktet, ved at de berørte virksomhetene fikk en reduksjon eller en økning i bevilgningen i tråd med endret premie, sammenliknet med hva som ville fulgt av gammelt premiesystem. Saken var omtalt i Arbeids- og sosialdepartementets Prop. 1 S (2021–2022) på sidene 28 og 29.

I etterkant av at kompensasjonsberegningene ble gjennomført, er det registrert forhold som tilsier at virksomhetene samlet er noe overkompensert. Dette skyldes at beregningene i saldert budsjett 2022, av pensjonspremier etter gammel premiemodell, var basert på estimert pensjonsgrunnlag per 1. januar 2022. Grunnlaget ble ved en inkurie ikke oppjustert med lønnsveksten gjennom året. Det betyr at premieanslagene etter gammel modell skulle vært noe høyere, som igjen betyr at kompensasjonen skulle vært noe lavere. Under Forsvarsdepartementet utgjør dette 31 mill. kroner. Regjeringen vil som følge av dette redusere bevilgningen under Forsvarsdepartementet med samme beløp fra 2023. Det vises til Arbeids- og inkluderingsdepartementets Prop. 1 S (2022–2023) for nærmere omtale.

Utgifter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023	Pst. endr. 22/23
1700	Forsvarsdepartementet	1 599 449	1 795 509	2 801 587	56
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	9 080 242	8 694 471	9 498 751	9
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	249 539	249 780	252 010	1
1720	Forsvaret	32 460 490	32 178 056	35 476 861	10
1735	Etterretningstjenesten	2 416 570	2 580 633	2 955 881	15
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	21 019 719	22 891 101	24 143 880	5
1791	Redningshelikoptertjenesten	764 523	661 021	703 934	6
	Sum kategori 04.10	67 590 533	69 050 571	75 832 904	10

Forslaget for 2023 inkluderer pris- og lønnskompensasjon.

Inntekter under programkategori 04.10 fordelt på kapitler

(i 1 000 kr)

Kap.	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023	Pst. endr. 22/23
4700	Forsvarsdepartementet	80 672	52 627	105 836	101
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	5 100 739	4 520 821	5 322 741	18
4720	Forsvaret	1 469 731	768 453	878 719	14
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	525 336	484 339	1 990 452	311
4791	Redningshelikoptertjenesten	642 195	548 937	591 001	8
4799	Militære bøter	813	500	500	0
	Sum kategori 04.10	7 819 487	6 375 677	8 889 249	39

Kap. 1700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsutgifter	910 485	969 178	671 512
21	Spesielle driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	97 661	140 719	144 941
22	IKT-virksomhet, <i>kan overføres</i>	0	0	531 645
43	Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	3 275	9 936	5 991
52	Overføringer til statlige forvaltningsorganer	0	0	4 300
53	Risikokapital, NATOs innovasjonsfond	0	0	13 300
60	Overføringer til kommuner og fylkeskommuner	0	0	1 550
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	88 070	80 078	82 210
73	Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	137 906	158 078	96 097
78	Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	362 052	437 520	653 361
79	Militær støtte til Ukraina, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 01 og 47, kap. 1720, post 01 og kap. 1760, post 01 og 45</i>	0	0	572 000
90	Kapitalinnskudd, NATOs innovasjonsfond	0	0	24 680
	Sum kap. 1700	1 599 449	1 795 509	2 801 587

Hovedprioriteringer 2023

Budsjettkapitlet dekker bevilgning til drift av Forsvarsdepartementet (FD), IKT-virksomheten i departementet og felles IKT-løsninger som FD har ansvar for på vegne av departementsfelleskapet, den særskilte kompensasjonsordningen for veteraner, tilskudd til frivillige organisasjoner, forskning og utvikling, Norges tilskudd til NATOs ulike driftsbudsjetter, norsk deltakelse i NATOs innovasjonsfond, militær støtte til Ukraina samt uforutsette utgifter som trenger rask avklaring. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen på budsjettkapitlet med 1 006,1 mill. kroner. Se nærmere omtale av forslagene under postene.

Om Forsvarsdepartementet

FD er et regjeringskontor med ansvar for utforming og iverksetting av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Departementet er videre ansvarlig for overordnet styring og kontroll av underlagte etaters virksomhet.

Departementet har ansvar for strategisk langtidspanlegging for forsvarssektoren. I tillegg har departementet det overordnede ansvaret for investeringer i forsvarsektoren og ansvar for porteføljestyringen av investeringsprosjektene.

FD har også ansvar knyttet til internasjonalt samarbeid og for håndtering av spørsmål innenfor det sikkerhetspolitiske området. Dette innebærer blant annet ansvar for å analysere sikkerhetspolitiske trender og risikobilde, utarbeide og ivareta samarbeidsavtaler med andre nasjoner og ivareta Norges relasjon til NATO, EU og FN innenfor dette området. Videre har departementet ansvaret for forsvarsindustrielt samarbeid og materiellsamarbeid. FD ivaretar også sektorens rolle i utviklingen av totalforsvaret og sivilt-militært samarbeid. Departementet har også ansvar for personellpolitikken i forsvarssektoren og har felles juridiske tjenester på forvaltningsområdet for både departementet og Forsvaret.

Videre har departementet ansvar for å forvalte en rekke nasjonale og internasjonale tilskudds-

ordninger, jf. nærmere omtale under post 71, 73 og 78.

Status i Forsvarsdepartementet

Rapportering på forsvarsevnen langs forsvarskonseptet i del I, 3 Status i sektoren gjør en vurdering av sektorens samlede resultater som FD har det overordnede ansvaret for.

Til tross for koronapandemisituasjonen med smittevernstiltak og utstrakt bruk av hjemmekontor også i 2021 har FD klart å opprettholde produksjonen og leveransene. Dialog og samhandling med fokus på politikktvikling og koordinering har blitt opprettholdt ovenfor øvrige departementer, NATO, allierte og partnere. FD har bidratt til å opprettholde og videreutvikle den samlede forsvarsevnen gjennom tilrettelegging av alliert og nasjonal trening, sikkerhets- og forsvarspolitisk samarbeid med sentrale allierte og partnere og videre gjennom kriseledelse under pandemien, uttrekningen fra Afghanistan og den forverrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa.

Langtidsplanen for forsvarssektoren for perioden 2021–2024 implementeres gjennom styringen av etatene og i FDs egen virksomhet, og det er

utviklet en ny forsvarsindustriell strategi. Innretningen av styringen i sektoren er endret med formål om høy måloppnåelse, ressurseffektivitet og gjennomføringsevne. FDs interne virksomhetsstyring er tydeliggjort og i større grad bygd opp rundt sektorens overordnede mål, oppgaver og leveranser. Arbeidet med å medvirke til internasjonale og nasjonale bærekraftsmål, herunder klima- og miljøpolitiske mål, er forsterket. FD har fått god innflytelse i NATO i arbeidet med godt styresett internasjonalt. Samlet sett vurderes måloppnåelse for 2021 som tilfredsstillende.

Post 01 Driftsutgifter

Posten dekker FDs ordinære driftsutgifter som lønn og godtgjørelser, reiser i inn- og utland, representasjon, kompetanseoppbygging, utgifter til husleie samt vedlikehold og drift av bygningsmassen. I tillegg dekker posten blant annet utgifter til FDs internrevisjon, utgifter til Norges faste delegasjon til NATO og forsvarsråder, forsvarsattachéer og militærrådgivere ved norske utenriksstasjoner. Posten foreslås nominelt redusert med 297,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Nedenfor følger endringer fra 2022 til 2023.

Tabell 6.1 Endringer fra 2022 til 2023

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2022	969,2
Pris- og lønnskompensasjon	20,3
Tekniske endringer	-309,6
Øvrige endringer	-8,4
Forslag 2023	671,5

Tekniske endringer innebærer at FDs IKT-virksomhet skilles budsjettmessig fra departementets øvrig drift og samles under ny post 22. Øvrige endringer inkluderer effektivisering, omdispensering til veteranforskning og reduksjon som følge av endrede jobbreisevaner etter pandemien. Bevilgningen under posten er redusert med 0,8 mill. kroner som følge av at det i saldert budsjett 2022 ble beregnet for mye i kompensasjonen ved innføring av ny premiemodell i Statens pensjonskasse, som nærmere omtalt i innledningen til kapittel 6.

FNs fredsoperative virksomhet

Fredsoperasjoner er et av FNs mest sentrale og etterspurte virkemidler for å opprettholde internasjonal fred og sikkerhet. Norge er opptatt av å bidra til at arbeidet med å reformere FNs fredsbevarende og politiske operasjoner styrkes. Norge vil fortsette å støtte ulike prosjekter som går på beskyttelse av sivile i væpnede konflikter og bekjempelse av konfliktrelatert seksualisert vold. Norge har initiert et arbeid med interaktive læringsplattformer med potensial for bruk i en FN-ramme. Regjeringen vil i 2023 videreføre og forsterke dette arbeidet og videreføre støtte til ulike

reformtiltak i FN. Regjeringen vil fortløpende vurdere bidrag i FNs fredsbevarende operasjoner, fortrinnsvis i samarbeid med nære partnere.

Forsvarsattachéer, forsvarsråder og militærrådgivere

Forsvarsattachéene og militærrådgiverne er Forsvarsdepartementets militære representanter, mens forsvarsrådene er Forsvarsdepartementets sivile representanter ved norske utenriksstasjoner. Representantene har ansvar for koordinering og oppfølging av forsvarssamarbeid, forsvarsmateriellsamarbeid samt oppfølging av sikkerhets- og forsvarspolitiske forhold i de land eller organisasjoner de er akkreditert og sideakkreditert til. Den norske NATO-delegasjonen ivaretar Norges interesser i NATO-hovedkvarterets stående komiteer og arbeidsprosesser. Attachéordningen vurderes kontinuerlig, og personellens lokalisering endres etter behov. Behovet knyttes blant annet til sikkerhetspolitisk viktighet, forholdet til nære allierte og prioriterte samarbeidspartnere samt omfang av bilateralt forsvarsrelatert samarbeid. Norge har innenfor denne ordningen i dag representasjon ved 14 ambassader og ved fire organisasjoner (NATO, FN, OSSE og EU).

Virksomheten ved Norges faste delegasjon til NATO, forsvarsråder, forsvarsattachéer og militærrådgivere fortsetter uten store endringer. Det er fortsatt enkelte lokasjoner som preges av covid-tiltak og gjenåpning etter pandemien. Tildelingene vurderes som nøkterne og hensiktsmessige.

Situasjonen for store deler av attachékorpsset er dynamisk på grunn av krigen i Ukraina. Det er viktig å følge situasjonen tett for å sikre tilstrekkelig informasjonstilgang. Det vurderes foreløpig å ikke være behov for endringer i attachékorpssets antall og utplassering i 2023. Uforutsette utgifter til gjenåpning av ambassaden i Kiev vil kunne komme.

Reformprosjekter for å bedre styresettet på Vest-Balkan og i Ukraina

På vegne av Utenriksdepartementet (UD) gjennomfører FD reformprosjekter på Vest-Balkan og i Ukraina. Prosjektene har som mål å bedre styresettet og redusere risikoen for korrupsjon i samarbeidslandene. Samarbeidslandene er Albania, Bosnia og Herzegovina, Kosovo, Montenegro og Nord-Makedonia på Vest-Balkan og Ukraina. FD har også mottatt en henvendelse fra det serbiske forsvarsdepartementet om et tilsvarende prosjekt, og serbisk og norsk FD er høsten 2022 i dialog om en prosjektavtale. I alle landene på Vest-Balkan er

det samarbeid med både forsvars- og innenriksdepartementene, med unntak av Bosnia og Herzegovina, hvor det bare er samarbeid med forsvarsdepartementet. I flere av landene er det også samarbeid med etater som for eksempel personaldirektoratene i landenes forvaltning.

Landenes myndigheter etterspør støtte til reformer fordi de ønsker å tilpasse seg internasjonale standarder og nærme seg medlemskap i for eksempel EU og NATO. Flere av landene har blitt medlemmer av NATO og ser på reformer som et middel for ytterligere integrering i Alliansen.

Prosjektene skal bedre integritet og profesjonalitet i de ulike departementene gjennom reformer av spesielt personalforvaltning og offentlige anskaffelser. Prosjektene gjennomføres av *Centre for Integrity in the Defence Sector* (CIDS), som i Norge er en integrert del av FD. CIDS har lokale kontorer i de ulike hovedstedene med lokale konsulenter som fungerer som faglige bindeledd mellom de lokale samarbeidspartnere og CIDS. CIDS har videre engasjert internasjonale fageksperter som jobber med å støtte reformarbeidet.

Samarbeidet har vært på et lavere nivå på grunn av covid-19, men øker nå i omfang. Krigen i Ukraina har vanskeliggjort samarbeidet her, men det begynner å ta seg opp igjen.

Utgiftene til gjennomføringen av prosjektene refunderes av UD.

Etisk råd for forsvarssektoren

Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) ble oppnevnt av Forsvarsdepartementet i 2011 som et uavhengig råd. ERF har til formål å styrke etisk bevissthet og etisk refleksjon blant alle ansatte i forsvarssektoren. Arbeidet skal bidra til etisk forsvarlig forvaltning av sektorens menneskelige og materielle verdier samt bidra til at tilliten i, og støtten fra samfunnet, opprettholdes.

Post 21 Spesielle driftsutgifter, overslagsbevilgning

Statens pensjonskasse forvalter den særskilte kompensasjonsordningen for personell som har pådratt seg psykiske belastningsskader i utenlandsoperasjoner mellom 1978 og 2010. Statens pensjonskasse utarbeider også prognoser for utbetalinger under ordningen. Prognosene gjelder for utbetalinger etter 35G- og 65G-ordningene samlet. Det er likevel knyttet stor usikkerhet til utgiftene etter den særskilte kompensasjonsordningen. Statens pensjonskasse opplyser at anslagene i prognosene er usikre, og sensitive for

endringer i de underliggende driverne. Usikkerheten beror i stor grad på antall erstatningskrav som blir innvilget, ventetid for spesialisterklæringer og gjennomsnittlig utbetalingsbeløp.

Statens pensjonskasse forvalter også utbetalinger etter forsvarsloven § 55, som gjelder erstatning for skade pådratt i internasjonale operasjoner fra og med 2010. Disse sakene budsjetteres sammen med de eldre sakene på post 21. Det samme gjelder for krav om billighetserstatning etter forsvarstilsatteforskriften kapittel 10.

Dette er også i samsvar med Meld. St. 15 (2019–2020) om å innføre «intopserstatning» som fellesbetegnelse på den særskilte kompensasjonsordningen, billighetserstatning etter forsvarstilsatteforskriften og erstatning etter forsvarsloven § 55.

Posten dekker både forvaltning og utbetaling knyttet til intopserstatning.

Klager over vedtak om særskilt kompensasjon, billighetserstatning og krav om erstatning som følge av psykiske belastningsskader etter forsvarsloven § 55 behandles av en særskilt klagenemnd underlagt Forsvarsdepartementet. Statens sivilrettsforvaltning ivaretar sekretariatsfunksjonen for klagenemnda. Statens sivilrettsforvaltnings utgifter i forbindelse med drift av sekretariatet belastes post 21.

FN har en egen erstatningsordning for veteraner skadet i FN-ledede operasjoner. Posten dekker også utgifter knyttet til forvaltning av et system for fremsendelse av erstatningskrav til FN på vegne av norske veteraner.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som saldert budsjett for 2022.

Post 22 IKT-virksomhet, kan overføres

Forsvarsdepartementets IKT-organisasjon (FD IKT) har de siste årene fått i oppdrag å levere graderte IKT-tjenester til statlige og private virksomheter. Dette gjelder blant annet leveranser av Nasjonalt begrenset nett (NBN), samt Nasjonalt hemmelig nett (NHN), som fra 2022 blir rullet ut til Norges utenriksstasjoner, departementene og andre prioriterte virksomheter. Det er også besluttet at FD skal levere IKT-plattform til SMK, departementene, Norges utenriksstasjoner og DSS, jf. pågående program for Felles IKT-tjenester til departementsfellesskapet. I tillegg skal ny felles saks- og arkivløsning til departementsfellesskapet leveres på FDs IKT-plattform. For å kunne skille IKT-aktivitetene fra FDs øvrige drift i rollen som regjeringskontor, foreslås det å etablere en ny post 22 med stikkordet «kan overføres» under

kap. 1700. I tillegg foreslås det å opprette en ny post 02 under kap. 4700 knyttet til inntekter for IKT-virksomhet i FD. Brukerfinansierte IKT-tjenester innebærer at det kan være større inntekter ett kalenderår som vil dekke utgiftene som påløper i det neste kalenderåret, og omvendt.

Samlet foreslås kap. 1700, post 22 bevilget med 531,6 mill. kroner.

Post 43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet

Posten vil bli benyttet til dekning av uforutsette utgifter som trenger rask avklaring. Bevilgningen på posten foreslås redusert med 3,9 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022, hvorav 2,0 mill. kroner omdisponeres for å styrke veteranforskning.

Post 52 Overføring til statlige forvaltningsorganer

Regjeringen foreslår å tildele 1 mill. kroner til Norges forskningsråd i forbindelse med finansiering av Forskningsrådets program Samfunnssikkerhet- og risikoforskning (SAMRISK). Programmet skal gi et bedre kunnskapsgrunnlag for samfunnssikkerhetsarbeidet. Formålet med SAMRISK er å utvikle kunnskap som skal øke forståelsen omkring samfunnssikkerhet og bidra til kritisk refleksjon over ulike effekter av sikkerhetstiltak. Prosjektene som støttes gjennom programmet bidrar med kunnskap som har stor interesse for politikk, policyer og regelverksutforming i krisesituasjoner og for forebygging. I en totalforsvars- og samfunnssikkerhetssammenheng er prosjektene på informasjonsdeling om trusler og kriser og regulering av dronebruk spesielt relevante for forsvarssektoren. Tildelingen bidrar videre til å styrke FDs samarbeid med Forskningsrådet i tråd med målsettingene i innværende langtidsplan for forsvarssektoren. Her fremgår det at utlysning av midler gjennom Forskningsrådet er i tråd med mål om at mest mulig av forskningen i Norge skal finansieres gjennom frie bevilgninger og åpne nasjonale forskningsprogrammer.

FD har to stillinger som forsvarsindustriråd i utlandet, én i EU-kommisjonen og én ved den norske ambassaden i Washington D.C. Hensikten med forsvarsindustrirådstillingen i EU-kommisjonen er å styrke samarbeidet mellom norske myndigheter og EU-kommisjonen med hensyn til materiellsamarbeid innenfor forsvarssektoren. Et særlig fokus vil være den norske deltakelsen i det

europaiske forsvarsfondet (EDF). Formålet er økt operativ evne for det norske forsvaret og markedstilgang for norsk forsvarsindustri. Stillingen ivaretar nasjonale interesser hva gjelder kontakt mellom EU-kommisjonen, norsk industri og det norske forsvaret. Utgiftene til stillingen fordeles likt med en tredjedel til hhv. FD, Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening og Innovasjon Norge. Regjeringen foreslår derfor at det bevilges 1,5 mill. kroner til FDs andel av stillingen. Innovasjon Norge er arbeidsgiver.

Hensikten med forsvarsindustrirådstillingen i Washington D.C. er å styrke samarbeidet mellom norske og amerikanske myndigheter med hensyn til materiellsamarbeid innenfor forsvarssektoren. Norge har store forsvarsleveranser til USA, og Norge er også en betydelig kjøper av amerikansk forsvarsmateriell. Det er viktig at denne stillingen videreføres slik at Norge sikrer kontinuitet i materiellsamarbeidet med USA. Formålet er økt operativ evne for det norske forsvaret og markedstilgang for norsk forsvarsindustri. Utgiftene til stillingen fordeles likt med en tredjedel til hhv. FD, Forsvars- og sikkerhetsindustriens forening, og Innovasjon Norge. Regjeringen foreslår derfor at det bevilges 1,8 mill. kroner til FDs andel av stillingen. Innovasjon Norge er arbeidsgiver.

Samlet foreslås kap. 1700, post 52 bevilget med 4,3 mill. kroner.

Post 53 Risikokapital, NATOs innovasjonsfond

På NATO-toppmøtet i juni 2022 ble NATOs innovasjonsfond lansert. Som en av 22 allierte sluttet Norge seg til fondet, med forbehold om Stortingets samtykke. Målsettingene for fondet er 1) allierte anskaffer teknologier som fondet har investert i, 2) økosystemer innrettet mot muliggjørende teknologier styrkes på tvers av alliansen og 3) kommersiell suksess. Fondet skal investere i oppstartsbedrifter innenfor muliggjørende teknologier som primært retter seg mot kommersielle markeder. Muliggjørende teknologier omfatter blant annet kunstig intelligens, autonomi og stor-data. Dette er teknologier med stort potensiale for militær anvendelse, men som ofte utvikles av næringsaktører utenfor den tradisjonelle forsvarsindustrien. På flere av teknologiområdene står norsk høyteknologisk næringsliv sterkt. Norsk deltakelse i fondet gir norske bedrifter muligheter for kapitaltilgang i tidlig fase. Norsk deltakelse har videre som formål å styrke sivilt-militært teknologisamarbeid og utvikling av teknologi som

kan anvendes til både sivile og militære formål (såkalt flerbruksteknologi).

Innovasjonsfondet er lansert med en total størrelse på 1 mrd. euro over 15 år fra 2023. Den norske andelen vil bli om lag 37 mill. euro.

Regjeringen foreslår at den nasjonale oppfølgingen av fondet ivaretas av det statlige investerings-selskapet Investinor på vegne av Forsvarsdepartementet. Oppdraget er i tråd med Investinors formål som en sentralt statlig eid egenkapitalinvestor som skal bidra til bedre kapitaltilgang i tidligfasemarked. Videre kan nytteverdien av norsk deltakelse i fondet styrkes gjennom å dra veksler på det eksisterende næringsrettede virkemiddelapparatet under Investinor, i tillegg til Innovasjon Norge og andre relevante aktører. Investinor sin virksomhet er nærmere omtalt i Nærings- og fiskeridepartementets Prop. 1 S (2022–2023) kap. 952.

Regjeringen ber om Stortingets tilslutning til norsk deltakelse i fondet og den norske andelen på 37. mill. euro i 15 år fra 2023, med en fordeling på 65 pst. som en lånetransaksjon under streken. Det vises til omtale under post 90. I 2023 foreslår regjeringen å overføre 13,3 mill. kroner til Investinor for risikokapital til NATOs innovasjonsfond. Videre vises det til omtale av forvaltningsutgifter under post 71 og tilsagnsfullmakt under romertallsvedtak IV.

Post 60 Overføring til kommuner og fylkeskommuner

FD foreslår å tildele et enkeltstående tilskudd i 2023 til Troms og Finnmark fylkeskommune, for drift av Midt-Troms karrieresenter. Formålet med tilskuddet er å tilby sivil karriereveiledning til militært personell og førstegangstjenestegjørende som har sitt tjenestested i Nordland, Troms og Finnmark, men som ikke har tjenestestedet som sin registrerte bostedsadresse. Tilskuddet skal bidra til at Troms og Finnmark fylkeskommune kan tilby karriereveiledning ved tjenestestedet, tilsvarende det den tjenestegjørende ville fått i sin hjemkommune. FD videreførte i 2021 en samarbeidsavtale med fylkeskommunen om driftstøtte til karrieresenteret med varighet til 31. august 2026, hvor FD skal bidra med 1,8 mill. kroner årlig. Avtalen ble opprinnelig inngått for å bidra til å gi karriereveiledning til førstegangstjenestegjørende og militært personell frem til den nasjonale digitale karriereveiledningstjenesten var i stand til å dekke behovet. Denne tjenesten er nå opprettet, og målet er at denne på sikt skal dekke Forsvarets behov for sivil karriereveiledning for personellet.

Regjeringen foreslår å redusere i utgiftene til enkeltstående tilskudd fra 2023-budsjettet. Etter som den nasjonale digitale karriereveiledningstjenesten er opprettet foreslås det å redusere driftstøtten til Midt-Troms karrieresenter fra FD fra 2023, og at avtalen endres tilsvarende. Reduksjonen i tilskuddet til karrieresenteret er i utgangspunktet 0,6 mill. kroner per år, men for å gi fylkeskommunen tilstrekkelig varsling og tid til å omsittle seg til en slik reduksjon gis tiltaket kun halvårsvirkning i 2023. Regjeringen foreslår derfor en bevilgning på 1,5 mill. kroner i 2023, og legger opp til at resten av reduksjonen gjennomføres fra 2024.

Post 71 Overføringer til andre, kan overføres

Sikkerhetspolitiske tilskudd

FD har behov for å videreutvikle sikkerhetspolitisk dialog med USA. Økt tilgang til amerikansk ekspertise, nettverk og fasiliteter bidrar til å sette lys på norske sikkerhetsutfordringer og -interesser. FD har siden 2014 hatt et samarbeid med *The Atlantic Council of the US* (ACUS) og deres *Scowcroft Center for Strategy and Security*. Samarbeidet bidrar til at et voksende bilateralt nettverk av fagpersonell fra både sivil og militær administrasjon får dypere forståelse for transatlantiske sikkerhetsinteresser med fokus på nordområdene. Samarbeidet består i tilrettelegging av konferanser, møter, studiereiser, analyser og rapporter. I tillegg forvalter FD tilskudd til to amerikanske tankesmier, henholdsvis *Center for a New American Security* (CNAS) og *Center for Strategic and International Studies* (CSIS). CNAS tilrettelegger for europeisk-amerikansk forskerkontakt med fokus på Russland, der Norge inngår med ekspertise. Støtten til CSIS representerer et mangeårig norsk-amerikansk forskningssamarbeid om sentrale sikkerhetspolitiske spørsmål. I tillegg er CSIS, som del av det bilaterale samarbeidet, en tilrettelegger for faglige seminarer og møter mellom norske og amerikanske myndigheter på ulike nivå. FD gir også et mindre tilskudd til Rhodium Group for å tilrettelegge gjennom en egen aktivitet for økt kompetanse på Kina. Alle sikkerhetspolitiske tilskudd går til utenlandske institusjoner. Tilskuddene er avtalt i utenlandsk valuta, og mindre avvik i de angitte kronebeløpene vil derfor forekomme.

I 2021 ble det utbetalt om lag 2,7 mill. kroner til ACUS, om lag 0,25 mill. kroner til CNAS, om lag 0,27 mill. kroner til CSIS og om lag 0,1 mill. kroner tilknyttet en egen aktivitet for økt kompetanse på Kina. Det ble i 2021 noe mindre aktivitet som følge av at pandemien la store begrensninger

på reise- og arrangementsvirksomheten, som typisk rammet internasjonale samarbeidsprosjekter. Som følge av dette ble aktivitet og faglig utbytte noe redusert i 2021.

Tilskuddene foreslås videreført på samme nivå som i 2022, med en total bevilgning på om lag 3,3 mill. kroner. Dette omfatter om lag 2,7 mill. kroner til ACUS, 0,25 mill. kroner til CNAS, 0,27 mill. kroner til CSIS og 0,1 mill. kroner til Rhodium Group for tilrettelegging av økt kompetanse på Kina.

Støtte til frivillige organisasjoner på forsvarsområdet

FD tildeler tilskudd til frivillige organisasjoner med det formål å stimulere til at samfunnet bidrar til og støtter opp om Forsvarets mål og virksomhet, samt bidrar til økt kunnskap om, og forståelse for, norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Organisasjoner og virksomheter som bidrar til dette kan søke om midler fra denne tilskuddsordningen. Tilskuddsmottakere må være registrert i Frivillighetsregisteret. Øvrige bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

For tilskuddsåret 2021 tildelte FD om lag 63,0 mill. kroner i tilskuddsmidler til 17 frivillige organisasjoner over denne tilskuddsordningen. FD vurderer at de tildelte midlene ble anvendt etter tilskuddsordningens formål og bidrar til å understøtte frivilligheten i forsvarssektoren. Flere av organisasjonene befant seg i 2021 i en krevende økonomisk og organisatorisk situasjon som følge av covid-19-pandemien. FD anser at lavere egeninntjening, lavere medlemstall og redusert aktivitet vil påvirke de frivillige organisasjonene i noe tid fremover. Under pandemien forvaltet FD tilskuddsmidlene i tråd med føringer fra Kulturdepartementet. Dette innebar blant annet at tilskuddsmottakere i stort fikk beholde ubrukte tilskuddsmidler, og i større grad fikk godkjent omdisponering av midler fra prosjekter som ikke lot seg gjennomføre på grunn av smittevernstiltak til prosjekter i tråd med tilskuddsordningens formål og bestemmelser som kunne gjennomføres.

Bevilgningen til tilskuddsordningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Nasjonalt opplysningsbyrå i tilfelle krig og annen væpnet konflikt

I tråd med Genèvekonvensjonene III og IV av 12. august 1949, om henholdsvis behandling av krigsfanger og beskyttelse av sivile i krigstid, samt Til-

leggsprotokoll I av 1977 til Genèvekonvensjonene, har statspartene en plikt til å etablere og drifte et nasjonalt opplysningsbyrå. Dette skal opprettes straks etter fiendtlighetenes åpning eller okkupasjon, og skal motta og videresende opplysninger om krigsfanger og beskyttede personer som befinner seg i statens makt. Norges Røde Kors påtok seg i 2007 dette ansvaret på vegne av Norge gjennom avtale med FD. Det årlige tilskuddet inkluderer utgifter til å delta på møter, trening og øvelser på dette området.

Tildelingen til Nasjonalt opplysningsbyrå foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur

Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur (SAKK) ble etablert av FD i 1989. Stiftelsens formål er å styrke, organisere og koordinere kulturell virksomhet på Akershus festning, med de særskilte begrensninger festningen har som et verneverdig, historisk og militært område i sentrum av Oslo. Samarbeidet med andre kulturinstitusjoner står sentralt. Videre har stiftelsen en målsetting om å styrke kunnskapen om Norges historie og å åpne festningsområdet ytterligere for kunst- og kulturutfoldelse. Festningen er en viktig del av Oslo sentrum og må holdes levende som byrom, også etter kontortid og forsvarssektorens aktiviteter er innstilt. Stiftelsen skal i sin aktivitet balansere forholdet mellom sivil kulturformidling på festningen og de særlige kravene som stilles for å ivareta Akershus festning som et kulturhistorisk, politisk og militært område.

SAKK ble, som mange organisasjoner i kulturlivet, rammet av smittevernstiltakene knyttet til covid-19-pandemien i 2021. Dette førte til flere avlysninger av planlagte arrangementer. Likevel ble det gjennomført åtte arrangementer i regi av SAKK i 2021.

Tildelingen til SAKK foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Støtte til Narvik Krigsmuseum ved Stiftelsen Narviksenteret

Som nasjonalt og internasjonalt opplærings- og dokumentasjonssenter utvikler og formidler Stiftelsen Narviksenteret kunnskap om krigen 1940–1945, med særlig vekt på Nord-Norge. Formålet med FDs tidligere tilskudd har vært å bidra til at Narvik Krigsmuseum ved Stiftelsen Narviksenteret viderefører museets formidling av norsk krigs-

historie, med spesielt fokus på krigen i Nord-Norge.

Regjeringen har besluttet å redusere antall enkeltstående tilskudd fra 2023-budsjettet, gjennom blant annet å innlemme enkeltstående tilskudd under andre etablerte ordninger. Regjeringen foreslår derfor å rammeoverføre tilskuddet på 0,628 mill. kroner til Stiftelsen Narviksenteret til Kunnskapsdepartementet (KD) på kap. 224, post 70. FD har ingen etablerte tilskuddsordninger for tilskudd til stiftelser eller museer, mens KD har en etablert tilskuddsordning for tilskudd til freds- og menneskerettighetssentre, som omfatter tilskudd til Narviksenteret. FDs formål med støtten til Stiftelsen Narviksenteret og Narvik Krigsmuseums virke som nasjonalt og internasjonalt opplærings- og dokumentasjonssenter om andre verdenskrig, med særlig vekt på Nord-Norge foreslås fulgt opp gjennom tildeling av tilskudd til stiftelsen fra KD.

FN-relatert virksomhet

Forsvarsdepartementet avsetter årlig midler til arrangement og tiltak som understøtter FNs reformprosess, saker som er av viktighet for Norge og andre formål som gir Norge synlighet i FN.

Det ble i 2021 tildelt mindre tilskudd, siden pandemien la store begrensninger på reise- og arrangementsvirksomheten. 2,5 mill. kroner ble tildelt prosjekter som støtter opp under FNs reformprosess. 110.000 USD ble tildelt FNs strategiske styrkegenererings kontor. Støtten ble benyttet til å dekke utgifter ved stillinger som jobber strategisk med implementeringen av *Action for Peacekeeping* og forbedring av styrkegenereringsprosessene i FN. 150 000 USD ble tildelt for å støtte det første året i et to-årig implementeringsprosjekt om FNs nye strategi for digital transformasjon av fredsoperasjonene. Dette er en del av teknologisatsingen i FN. 20 000 USD ble tildelt *Department of Peace Operations Conflict Related Sexual Violence* (CRSV)-team i fortsettelsen av norsk støtte til CRSV-prosjektet. Disse ble benyttet til fransk oversettelse av både CRSV-håndboken og treningsmanualen.

Tildelingen til FN-relatert virksomhet foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Støtte til opplærings- og treningstiltak

FD avsetter årlig midler til opplærings- og treningstiltak i utlandet. Midlene kanaliseres primært gjennom ulike støttefond forvaltet av

NATO. I 2023 tas det sikte på å videreføre prioriteringen av NATOs kapasitetsbyggingsfond (DCB) og integritetsfond Building Integrity (BI). Midlene vil primært anvendes i Georgia (DCB) og blant land på Vest-Balkan (BI).

I 2021 ble det fra disse midlene tildelt 1,6 mill. kroner til DCB og 400 000 kroner til kvinner, fred og sikkerhetstiltak, jf. FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 (2000).

Tildelingen til opplærings- og treningstiltak foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Forvaltningsutgifter Investinor

Regjeringen foreslår 500 000 kroner til Investinor for den administrative forvaltningen av norsk deltakelse i NATOs innovasjonsfond. Det vises videre til den overordnede omtalen av innovasjonsfondet samt omtale av risikokapital på post 53 og omtale av kapitalinnskudd på post 90.

Samlet foreslås det bevilget 82,2 mill. kroner på kap. 1700, post 71.

Post 73 Forskning og utvikling, kan overføres

Støtte til forskningsprosjekt om veteraner og deres familier

Forsvarsdepartementet, Barne- og familiedepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet har i samarbeid gitt tilskudd til forskningsprosjektet Veteraners familier: psykisk helse og hverdagsliv etter utenlandsoperasjoner (VEFAM) i regi av Nasjonalt kompetansesenter om vold og traumatisk stress. Forskningsprosjektet vil bli avsluttet i 2023, og vil kunne bidra til bedre ivaretagelse og oppfølging av personellet og deres familier etter tjeneste i internasjonale operasjoner.

Støtte til utvikling av norsk forsvarsteknologi

Den gjensidige relevansen mellom sivil forskning og forsvarsforskning øker. Samarbeidsordningen for norske bedrifter som ønsker å utvikle forsvarsteknologi er et viktig bidrag til nyskaping og arbeidsplasser. Norske bedrifter kan søke FD om midler til samarbeidsprosjekter mellom forsvarssektoren og industrien. Denne ordningen er beskrevet nærmere i Meld. St. 17 (2020–2021) Samarbeid for sikkerhet – Nasjonal forsvarsindustriell strategi for et høyteknologisk og fremtidsrettet forsvar. Meldingen inneholder blant annet åtte teknologiske kompetanseområder som FD prioriterer når søknadene vurderes.

Søknader som blir godkjent vil bli fulgt opp av Forsvarets forskningsinstitutt, som ivaretar det faglige og merkantile ansvaret for slike samarbeidsprosjekter. Prosjektene varer normalt fra ett til fire år, og vil i de fleste tilfeller innebære utvikling av prototyper. Midlene skal også dekke nasjonale støttetiltak for norsk deltakelse i materiell- og industrielt samarbeid med sentrale allierte, herunder norske, private aktørers deltakelse i det europeiske forsvarsfondet (EDF).

Norsk deltakelse i EDF er en del av oppfølgingen av Meld. St. 17 (2020–2021). EDF er et flerårig EU-fond som skal stimulere til standardisering og felles utvikling av militære kapasiteter. EDF dekker både forskning, utvikling og i noen tilfeller produksjon av forsvarsmateriell. Deltakelse gir tidligfase-tilgang på felles kapabilitetsutvikling i EU. Dette er viktig for å bidra til at EDF-prosjekter også svarer ut norske kapabilitetsbehov.

EDFs første årlige tildeling ble offentliggjort i juli 2022. Om lag 12 mrd. kroner går til 61 ulike prosjekter, herunder 17 prosjekter med norsk deltakelse. Norske aktører mottar om lag 500 mill. kroner fra EDF. Norges årlige bidrag til EDF er i underkant av 300 mill. kroner.

Den støtten norske aktører mottar fra EDF fordeles seg med 85 pst. til forsvarsindustrien og 15 pst. til instituttsektoren (inkludert FFI). Om lag 30 pst. av støtten går til norske små- og mellomstore bedrifter.

Regjeringen har besluttet å redusere tildelingen over tilskuddsordningen fra 125 mill. kroner i 2022 til 75 mill. kroner i 2023. Som følge av den foreslåtte endringen vil midlene i 2023 primært anvendes til finansiering av tilskudd til flerårige prosjekter hvor prosjektene har startet opp tidligere. Der prosjekter som har fått tilsagn om tilskudd blir forsinket vil departementet vurdere omprioritering av midler og forskjøvet utbetaling av tilskuddet. Det reduserte bevilgningen vil ikke redusere norsk deltakelse i EDF i 2023.

Støtte til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning

De siste års alvorlige utvikling i Norges sikkerhetspolitiske omgivelser har ført til en nysatsing på sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning. Satsingen er forankret i gjeldende langtidsplan for forsvarssektoren og reflekterer et pågående arbeid for å bygge opp og fornye det forskningsbaserte kompetansemiljøet for sikkerhetspolitikk i Norge, i tillegg til å søke mer kunnskap om relevante forhold innenfor totalforsvaret, samfunnsikkerhet og beredskap. Satsingen inkluderer

mer langsiktig grunnforskning gjennom tildeling av doktorgrad- og postdoktorgradstipendier, enkeltprosjekter (ett- og/eller treårige) med fokus på relevante sikkerhets- og forsvarspolitiske problemstillinger, et sikkerhetspolitisk program med fokus på nasjonal sikkerhetspolitikk og et program for sikkerhetspolitisk forskning på Kina og Asia. Ordningen omfatter tre styringsmessige delmål:

1. Stimulere faglige kompetansemiljøer på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
2. Gjennom forskningsbasert formidling bidra til styrket kunnskap og innsikt i offentligheten.
3. Bidra til å kunnskapsgrunnlag for policyutforming og planarbeid i forsvarssektoren.

Kontroll og evaluering av ordningen sikres gjennom årsrapportering og, ikke minst, faglig dialog gjennom budsjettåret både med enkeltforskere og institusjoner som har mottatt midler til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning fra FD. Det er fastsatt følgende åtte overordnede faglige tildelingskriterier for ordningen:

1. Utvikle kunnskap om norsk sikkerhets- og forsvarspolitikk, inkludert evne til å gi kunnskap om og innsikt i problemstillinger som Norge står overfor.
2. Utvikle kunnskap om internasjonale rammebetingelser og hvordan disse påvirker Norges internasjonale stilling og sikkerhet.
3. Kompetansebygging og styrking av det norske fagmiljøet om statlige og ikke-statlige aktører og endrede geopolitiske konstellasjoner.
4. Utvikle kunnskap om utviklingen av krigens folkerett og andre aktuelle rettslige spørsmål knyttet til militære operasjoner.
5. Økt kunnskap om og innsikt i endringer i sikkerhetssituasjonen og konsekvensene for Forsvaret
6. Utvikle kunnskap om bakgrunnsfaktorer, dynamikk og skillelinjer i norsk politikk på det sikkerhets- og forsvarspolitiske området.
7. Bidra til et opplyst sikkerhets- og forsvarspolitisk ordskifte i Norge.
8. Bidra til doktrine- og kunnskapsutvikling og det sikkerhetspolitiske grunnlaget for langtidsplanlegging i Forsvaret.

Målt gjennom slutførte forskningsarbeider støttet gjennom ordningen, er det over tid grunn til å konstatere stor grad av måloppnåelse. På grunn av pandemien, ble imidlertid en rekke arbeider forsinket og overført med tildelte midler fra 2021 til 2022. FD har i tillegg bedt forskningsinstitusjoner med prosjekter støttet av FD om å gjennomgå

og eventuelt justere i temaer og problemstillinger i lys av endringene i den sikkerhetspolitiske situasjonen knyttet til Russlands angrepskrig mot Ukraina.

Regjeringen ønsker å stimulere til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning i og utenfor forsvarssektoren. For å sikre bedre etterlevelse av økonomiregelverket vil fremtidig målgruppe for tilskuddsordningen avgrenses til forskningsinstitusjoner utenfor forsvarssektoren. Forsvarets forskningsinstitutt er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter i forsvarssektoren og vil kunne søke om og tildeles midler etter ordningen på lik linje med øvrige forskningsinstitusjoner utenfor sektoren. Bevilgning til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning i forsvarssektoren vil fra 2023 bevilges over kap. 1720, post 01. Se omtale av sikkerhetspolitisk forskning under kap. 1720, post 01, Forsvarets høgskole. Regjeringen foreslår derfor å omdisponere om lag 11 av 29 mill. kroner fra tilskuddsordningen til sektorens egne forskningsinstitusjoner.

Samlet foreslås det bevilget 96,1 mill. kroner på kap. 1700, post 73.

Post 78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, kan overføres

Bevilgningene på posten foreslås økt nominelt med 215,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Økningen på posten skyldes i hovedsak Norges forpliktelser i forbindelse med deltakelse i det europeiske forsvarsfondet (EDF). Det er også forventet at situasjonen i Ukraina vil øke alliansens driftsutgifter.

Posten dekker Norges bidrag til driftsbudsjettene i NATO, inkludert drift av kommandostrukturen og overvåkings- og kommunikasjons-systemer. Dette inkluderer blant annet driftsutgiftene knyttet til samarbeidet innenfor *NATO Airborne Early Warning and Control* (NAEW&C), NATO AGS, *NATO Communications and Information Agency* (NCIA) og *NATO Support and Procurement Agency* (NSPA) med tilhørende programmer. Posten dekker også øving av NATO-styrker, pensjonsutbetalinger og den fellesfinansierte delen av NATO-ledede operasjoner. Videre dekker posten FDs utgifter forbundet med Norges tilknytning til materiellsamarbeidet innenfor rammen av det forsvarspolitiske samarbeidet i EU, herunder EDF, samt til flernasjonalt samarbeid innenfor områdene strategisk lufttransport og tankfly.

Som en del av NATOs 2030-agenda for å øke innovasjonstakten i alliansen, vedtok de alliertes stats- og regjeringssjefer på NATO-toppmøtet i 2021 å opprette *The Defence Innovation Accelerator for the North Atlantic* (DIANA). Gjennom dette har Norge forpliktet seg til etableringen og finansieringen av DIANA. Den norske andelen i 2023 utgjør 4,5 mill. kroner.

Post 79 (Ny) Militær støtte til Ukraina, kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 01 og 47, kap. 1720, post 01 og kap. 1760, post 01 og 45

Regjeringen vil videreføre Norges evne til å gi tellende støtte til Ukrainas forsvarskamp. Støtten vil konkretiseres basert på prioriteringer og behov som meldt inn av Ukraina og bekreftet gjennom internasjonale koordineringsmekanismer. Norsk støtte vil primært være i form av tilskudd til flernasjonale finansieringsmekanismer som plasserer kjøp direkte hos industrien. Støtten vil for eksempel kunne bestå av våpen og annet militært materiell, trening og utdanning av ukrainsk militært personell, vedlikehold, reparasjon og oppgrade-

ring av materiell og etterforsyning av ammunisjon, drivstoff, smøremidler, mat, klær og evakuering av sårede for medisinsk behandling utenfor Ukraina.

Det foreslås å bevilge 572 mill. kroner på posten.

Post 90 Kapitalinnskudd, NATOs innovasjonsfond

Staten har flere ordninger hvor næringslivet kan få tilgang på egenkapital, lån og garantier. Blant annet som følge av lavere avkastning enn forventet i de første rundene med såkornfond og Investinors direkteinvesteringer, har man de senere årene i all hovedsak lagt til grunn en fordeling av nye bevilgninger med 65 pst. som lånetransaksjon og 35 pst. som ordinær utgift for denne typen virkemidler. Regjeringen foreslår at NATOs innovasjonsfond delfinansieres med 24,7 mill. kroner som lånetransaksjon. I likhet med risikokapital under post 53 foreslås denne overført til Investinor. Det vises videre til den overordnede omtalen av innovasjonsfondet på post 53 og forvaltningsutgifter på post 71.

Kap. 4700 Forsvarsdepartementet

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsinntekter	80 672	52 627	9 916
02	IKT-virksomhet	0	0	95 920
	Sum kap. 4700	80 672	52 627	105 836

Post 01 Driftsinntekter

Det foreslås å redusere bevilgningen med 43,0 mill. kroner knyttet til brukerbetaling for Nasjonalt begrenset nett, mot en tilsvarende økning under kap. 4700, ny post 02. Det vises til nærmere omtale under kap. 1700, ny post 22.

Gjenværende inntekter på posten gjelder i all hovedsak viderefakturering av husleie og andre driftsutgifter knyttet til FDs lokaler på Akershus festning.

Post 02 IKT-virksomhet

Regjeringen foreslår å bevilge 43,0 mill. kroner på posten knyttet til brukerbetaling for Nasjonalt begrenset nett mot en tilsvarende reduksjon under kap. 4700, post 01. Det foreslås videre å bevilge 51,6 mill. kroner mot en tilsvarende økning under kap. 1700, ny post 22 knyttet til økte refusjoner samlet for drift av Nasjonalt begrenset nett og Nasjonalt hemmelig nett. Samlet foreslås bevilget 95,9 mill. kroner på kap. 4700, post 02.

Kap. 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	5 396 213	5 161 669	5 505 151
47	Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	3 684 029	3 532 802	3 993 600
	Sum kap. 1710	9 080 242	8 694 471	9 498 751

Budsjettkapitlet dekker blant annet bevilgning til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens eiendommer, bygg og anlegg (EBA), samt investeringer i fornyelse av eksisterende bygg og anlegg i tillegg til nybygg. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen på kap. 1710 med 804,2 mill. kroner. Se nærmere omtale av forslagene under postene.

Forsvarsbygg forvalter forsvarssektorens EBA, som er en viktig innsatsfaktor og forutsetning for Forsvarets operative evne, samt utdanning og trening. Eiendomsmassen utgjør totalt ca. 4,1 mill. kvm, fordelt på over 12 800 bygg, spredd ut over hele landet. Forsvarsbygg er med dette forvalter av Norges største offentlige eiendomsportefølje. Forsvarsbygg er sektorens rådgiver på EBA-området og har et bredt spekter av oppgaver innenfor nybygg, utvikling, utleie, forvaltning, drift, vedlikehold og avhending.

Status i Forsvarsbygg

I 2021 hadde Forsvarsbygg 281 større og mindre investeringsprosjekter i ulike faser over hele landet til gjennomføring. 57 prosjekter ble avsluttet til en samlet sluttkostnad på 1,8 mrd. kroner. Leveransene er viktige bidrag i realisering av besluttet forsvarsstruktur.

Forsvarsbygg har i 2021 gjennomført vedlikeholdstiltak for 723 mill. kroner. Om lag 78 prosent av disse midlene er brukt på planlagt vedlikehold og det resterende er brukt på ikke planlagt vedlikehold. Av husleieinntektene er andelen som har gått tilbake til drift og vedlikehold på om lag 80 prosent, et resultat som er høyere enn Forsvarsbyggs måltall på 73 prosent satt av departementet.

Forsvarsbygg har gjennom 2021 forsterket sin beredskapsorganisasjon og deltatt aktivt i øvelser med Forsvaret.

Forsvarsbygg avhender eiendommer som sektoren ikke lenger har behov for. Avhendingen

omfatter alt fra salg til miljøopprydding og tilrettelegging for sivil bruk. Avhendingen fritar forsvarssektoren for fremtidig drift- og oppryddingsansvar, og er en del av de økonomiske forutsetningene i langtidsplanen. I 2021 ble det solgt forsvareieendommer for 214 mill. kroner. Salgsinntektene består primært av salg av Perminalen i Tromsø og boliger.

Forsvarsbygg bidrar med kulturminnefaglige rådgivning internt og eksternt for å ivareta kulturminneinteresser og forene vernehensyn med optimal bruksfunksjon. Forsvarsbygg forvalter og utvikler de nasjonale festningsverkene og sørger for at disse er tilgjengelige for publikum hele året. 2,6 mill. personer besøkte festningene i 2021. Dette er liten økning fra 2020, men fremdeles en nedgang fra 2019 som er det siste året med normal drift med arrangementer før pandemien.

Forsvarsbygg er i avslutningsfasen med utfasing av fossilt brensel til oppvarming av bygg og anlegg. Foruten en midlertidig dispensasjon i bygg på Bodø flystasjon som er planlagt avhendet, er all bruk av fossilt brensel utfaset.

Ved utgangen av 2021 hadde Forsvarsbygg 1 446 tilsatte fordelt på 1 395 årsverk.

Post 01 Driftsutgifter

Posten omfatter utgifter knyttet til forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftinger og utvikling av forsvarssektorens EBA, inkludert bygninger og festningsmurer ved de nasjonale festningsverkene. Videre omfatter posten blant annet utgifter til miljøtiltak, beredskapsarbeid, tilrettelegging for allmenn verneplikt og oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter.

Posten foreslås økt nominelt med 343,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Nedenfor følger endringene fra 2022 til 2023:

Tabell 6.2 Endringer fra 2022 til 2023

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2022	5 161,7
Pris- og lønnskompensasjon	108,6
Øvrige endringer	234,9
Forslag 2023	5 505,2

Posten foreslås økt hovedsakelig som følge av behov for å styrke prioriterte områder som vedlikehold av personellrelatert EBA, beredskap og planlegging, forbedring av graderte kommunikasjonsystemer samt pålagt miljøopprydding. Gjeldende langtidsplan har ikke i tilstrekkelig grad prioritert vedlikehold av sektorens bygningsmasse. Regjeringen foreslår derfor å øke bevilgningen til vedlikehold av personellrelatert EBA med ytterligere 60 mill. kroner fra 2023, som kommer på toppen av økningen fra 2022 på 40 mill. kroner til samme formål. I tillegg kommer utbetalinger til prosjektet *Sikker teknisk infrastruktur*. Bevilgningen foreslås redusert med 8,2 mill. kroner som følge av endrede jobbreisevaner etter pandemien samt med 126,0 mill. kroner knyttet til effektiviseringskrav. Hensyntatt kompensasjoner

og effektivisering foreslås det en økning på posten med 234,9 mill. kroner.

Post 47 Nybygg og nyanlegg

Posten omfatter investeringer i EBA som følger av prioriteringer i langtidsplanen, herunder EBA til materiellprosjekter. Det prioriteres også å gjennomføre tiltak som er nødvendige for å ivareta arbeidsmiljø, helse, miljø og sikkerhet og andre tiltak for å oppfylle krav i lover og forskrifter, samt fornyelse av bygningsmassen.

Posten foreslås økt nominelt med 460,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022.

Nedenfor følger endringene fra 2022 til 2023:

Tabell 6.3 Endringer fra 2022 til 2023

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2022	3 532,8
Priskompensasjon	67,1
Øvrige endringer	393,7
Forslag 2023	3 993,6

I forslaget til budsjett for 2023 ligger det en justering av tidligere nedtrekk av investeringsrammen og økning i tildeling til fasiliteter for maritime patruljefly på Evenes flystasjon. Regjeringen foreslår videre å øke bevilgningen på posten til tiltak knyttet til operative flater og infrastruktur for mottak av allierte på Bardufoss, samt utvikling av øvings- og skytefelt som nyttes av allierte og norske styrker, som må ses i sammenheng med tildelinger vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 270 S (2021–2022) til Prop. 78 S (2021–2022).

Nærmere omtale om bevilgninger til kampflyanskaffelsen med tilhørende EBA er omtalt under kap. 1760, post 45.

Både pandemien og den russiske invasjonen av Ukraina har ført til råvaremangel og påfølgende sterk økning av priser på innsatsfaktorene i bygge- og anleggsprosjekter. Det er foreløpig ingen tegn til at prisutviklingen vil stoppe opp.

Konsekvensen av at prosjektene ikke er kompensert tilsvarende den ekstraordinære prisøkning er at det blir utfordringer med å gjennomføre prosjektene innenfor gitte styrings- og kostnadsrammer. Det kan derfor bli behov for å øke pro-

sjektenes rammer, eller kutte i prosjekters omfang og ytelse. Videre kan det være nødvendig å utsette eller kansellere gjennomføring av enkelt-

prosjekter, for å finansiere merbehov i andre prosjekter. Regjeringen vil i så fall komme tilbake til Stortinget på egnet måte.

Pågående EBA-prosjekter – status og fremdrift

Tabell 6.4 EBA-prosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner

Formål/Prosjektnavn	Kostnads- ramme	Anslått utbetaling 2023	Forventet gjenstående etter 2023
Blåtind – utvikling skyte- og øvingsfelt	421	312	10
Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon	315	6	0
Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly	2 566	795	236
Evenes – fornyelse og oppgradering av infrastruktur	767	1	0
Evenes – sykestue, velferd og idrett	354	32	0
Haakonsvern – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel	723	127	60
Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg	3 632	71	2150
Haakonsvern – oppgradere utrustningskai	247	1	0
Porsangmoen – boliger og forlegninger	378	92	0
Porsangmoen – EBA for materiell	373	103	170
Værnes – infrastruktur	291	92	156
Værnes – forsyningsbygg	356	8	0
Ørland – ytre perimeter	529	42	7
Ørland – nye hangarer for F-35	2 456	1	0
Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet	1 422	87	3
Ørland – tilpasning Hårberg skole og nytt idrettsbygg	293	1	0
Ørland – forsyningsbygg	239	1	0
Ørland – utbedring taksebanene Y og A4-A7	636	22	0
Ørland – utbedring av hovedrullebane	512	371	53

Blåtind – utvikling skyte- og øvingsfelt

Ved Stortingets behandling av Innst. 270 S (2021–2022) til Prop. 78 S (2021–2022) ble det blant annet besluttet å igangsette en utvikling av Akkasæter i Blåtind skytefelt i Indre Troms.

Hensikten med prosjektet er å understøtte utvikling av og tilrettelegge for alliert trening og øving i forsvarssektorens skyte- og øvingsfelt i Indre Troms. Med bedre fasiliteter i Blåtind skytefelt vil tilgjengeligheten, og dermed kapasiteten i forsvarssektorens totale skyte- og øvingsfelt i Indre Troms, økes, både for nasjonale og allierte styrker.

Prosjektet omfatter infrastruktur, forpleining, velferd og sykestue, i tillegg til forlegninger ved Akkasæter i Blåtind skytefelt. Det vil bli anskaffet både midlertidige og permanente forlegninger i prosjektet innenfor tilgjengelig økonomisk ramme. Prosjektet er planlagt fullført i 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 421 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Eggemoen – nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon

Prosjektet for nytt bygg for Forsvarets satellittstasjon på Eggemoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme og omfang endret.

Prosjektet omfatter et administrasjonsbygg, nytt teknisk bygg, etablering av ny teknisk infrastruktur for antenner og tiltak for å ivareta grunn sikringen av objektet. Hensikten med prosjektet er å utvide og oppgradere satellittstasjonen, som er viktig for å opprettholde Forsvarets operative evne.

De fleste bygningsmessige tiltakene ble ferdigstilt sommeren 2022, og videre følger funksjonstesting og prøvedrift. Enkelte arbeider er avhengig av fremdriften i et tilhørende materiellprosjekt, og disse arbeidene planlegges gjennomført i 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 315 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – fasiliteter for maritime patruljefly

Prosjektet for fasiliteter for P-8 maritime patruljefly ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst.

346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). På grunn av risiko for uønsket turbulens, var det nødvendig å flytte fasilitetene lenger sørover enn den opprinnelig planlagte lokaliseringen, og ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020) ble prosjektets kostnadsramme økt.

Byggeprosjektet omfatter etablering av en hangar med plass for tre P-8, der to plasser er knyttet til vedlikehold og én plass til vask av flyene. Videre inneholder prosjektet administrative fasiliteter, verkstedfasiliteter for P-8 samt teknisk lager og verksted- og lagerfasiliteter for bakkeutstyr og redningsutstyr. Det skal også etableres oppstillingsplasser for P-8, plattform for lasting av ammunisjon og utendørs spyleanlegg for flyene.

Grunntreprise og bygg for høyspent- og reservekraft ble ferdigstilt i 2021. Entrepriene for bygg og utomhus ble kontrahert sommeren 2021, og arbeidene pågår. Prosjektet er forsinket, og det er per i dag vurdert at overlevering kan skje høsten 2024.

Det har vært nødvendig å benytte hoveddelen av usikkerhetsavsetningen i prosjektet, og prosjektet er kostnadmessig presset. Årsaken er i hovedsak at forberedelsen av tomten har et større omfang enn det som tidligere ble lagt til grunn, og at tilbudet som ble mottatt for byggarbeidene viste at det var behov for større omfang av arbeider enn det som lå i tilbudsgrunnlaget. I tillegg har det vært en betydelig uforutsett prisstigning i markedet.

Prosjektet er fremdeles innenfor prisjustert kostnadsramme på 2 566 mill. kroner inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Forsvarsdepartementet fikk 4. april 2022 levert en rapport av den ekstern gjennomgangen av utbyggingen på Evenes. Dette er omtalt i teksten om *Investeringsprogrammet for utbygging av Evenes flystasjon* på side 79.

Evenes – fornyelse og oppgradering av infrastruktur

Prosjektet for fornyelse og oppgradering av infrastruktur på Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter oppgradering og økning av kapasiteten innenfor alle infrastrukturområder ved Evenes flystasjon. Tiltakene omfatter blant annet etablering av ny høyspent kraftforsyning, ny strømforsyning, nytt reservekraftanlegg, nye rør for vann og avløp, fjernvarme/kjølerør, oppgradering av IKT-infrastrukturen på hele basen og ny adkomstvei fra

administrativt område til det nye MPA-området sørvest på basen. Prosjektet har grensesnitt mot infrastruktur utendørs i prosjektet for fasiliteter for maritime patruljefly.

Det planlegges at alle delprosjektene vil bli ferdigstilt innen utgangen av 2022. Avtalt overlevering til drift er planlagt sommeren 2023 og terminering våren 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 767 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Evenes – sykestue, velferd og idrett

Prosjektet for sykestue, velferd og idrett på Evenes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Prosjektet omfatter etablering av et samlet bygg for funksjonene velferdstjeneste, undervisning, prestetjeneste, idrett, kantine og tillitsvalgtdordning. Prosjektet omfatter også fasiliteter for basehelsetjenesten ved Evenes gjennom etablering av sykestue med direkte tilknytning til velferdsbygget.

Bygget er under utførelse, og planlegges ferdigstilt og overlevert innen utgangen av 2022. Terminering av prosjektet er planlagt sommeren 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 354 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere infrastruktur og utfase fossilt brensel

Prosjektet for oppgradering av infrastruktur og utfasing av fossilt brensel på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter tiltak innenfor høyspent og lavspent elektro, utskifting av vannledninger og etablering av grøfter med el-kabler og rør til fjernvarme og fjernkjøling. Forurensede masser fra grøfter leveres til godkjent mottak. Videre omfatter prosjektet utfasing av fossilt brensel ved at oljetanker og oljekjeler fjernes og erstattes med fjernvarme og fjernkjøling fra en ny energisentral basert på sjøvarme.

Entreprenører er kontrahert på infrastrukturen og avrop gjøres fortløpende. Energisentralen er ferdigstilt, og prosjektet ferdigstilles etappevis og fortløpende. Resterende del av infrastrukt

urprosjektet er planlagt ferdigstilt innen utgangen av 2023 med terminering sommeren 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 723 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med kaianlegg

Prosjektet for vedlikeholdsfasilitet for nye ubåter med tilhørende kaianlegg på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Byggeprosjektet omfatter etablering av et bygg med to vedlikeholdshaller med tilhørende verksted og lager, et administrasjonsbygg med kontor og møterom, et kaianlegg og utomhusanlegg. Kaianlegget inkluderer skipsheis og kaihus for klargjøring av ubåtene før tokt. Utomhusanleggene omfatter transportsystem for ubåtene og infrastruktur.

Prosjektering av kai vil ferdigstilles i 2023 og sendes ut på anbud. Prosjektering av bygningsmassen vil pågå i hele 2023. Prosjektets fremdrift tilpasses leveransen av nye ubåter.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 3 632 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Haakonsvern – oppgradere utrustningskai

Prosjektet for oppgradering av utrustningskai på Haakonsvern ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019).

Prosjektet omfatter oppgradering av utrustningskaia og punktvis utdyping av sjøbunnen for å oppnå nødvendig seilingsdybde. Eksisterende omformerstasjon oppgraderes og nytt omformeranlegg for landstrøm etableres. Prosjektet omfatter også to nye kaihus med punkter for tilknytning til blant annet vann, avløp og landstrøm. Videre gjennomføres nødvendige tiltak for sikkerhet rundt kaia.

Arbeidene i prosjektet pågår, og prosjektet er planlagt ferdigstilt sommeren 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 247 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Porsangmoen – boliger og forlegninger

Prosjektet for boliger og forlegninger på Porsangmoen ble vedtatt ved Stortingets behandling av

Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Prosjektet omfattet kjøp av 19 boliger og bygging av 72 nye befalskvarter. Boligene er planlagt i Lakselv sentrum og kvarterene i det eksisterende boligområdet utenfor leiren. Videre omfatter prosjektet bygging av en ny mannskapsforlegning for 192 vernepliktige i seksmannsrom med bad i tilknytning til hvert rom.

Det var byggestart for kvarter og mannskapsforlegning i august 2021, som planlegges overlevert til bruker ved utgangen av 2022. Kjøp av boliger forventes overlevert til bruker ved utgangen av 2023. Terminering av prosjektet er planlagt sommeren 2024. For å kunne gjennomføre prosjektet innenfor kostnadsrammen, er det nødvendig å se nærmere på om antall boliger i prosjektet må reduseres.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 378 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Porsangmoen – EBA for materiell

Stortinget vedtok prosjektet for EBA for materiell på Porsangmoen ved behandlingen av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022). Hensikten med prosjektet er å få nok garasjer, kunne gjennomføre opplæring og vedlikeholde materiellet til Kavaleribataljonen på Porsangmoen. Prosjektet omfatter to flerbrukshaller, som er varme garasjer med areal for undervisning, troppslager og lager for personlig bekledning og utrustning. Det skal også etableres et kontorbygg med rom for undervisning av soldatene, et returpunkt med miljøstasjon og vaskefasiliteter, samt en ny løftebukk i Porsanger tekniske verksted.

Det planlegges signering av entrepriser i løpet av høsten 2022 og første kvartal 2023, med påfølgende bygge- og anleggsarbeider i 2023 og 2024. Alle tiltakene er planlagt å være ferdige i 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 373 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – infrastruktur

Stortinget vedtok prosjektet for infrastruktur i Værnes garnison ved behandlingen av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022). Infrastrukturen i Værnes garnison ble etablert på 1950-tallet for å dekke behovene til tidligere Værnes flystasjon. Prosjektet skal modernisere og tilpasse eksisterende infrastruktur, samt etablere ny infra-

struktur i garnisonen i samsvar med behov for utbygging, samt krav i lov og forskrift.

Signering av hovedentreprise er planlagt tidlig i 2023, med påfølgende bygge- og anleggsarbeider. Prosjektet er planlagt å stå ferdig innen utgangen av 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 291 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Værnes – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020).

Det nye forsyningsbygget på Værnes vil legge til rette for en fremtidsrettet effektiv logistikkjeneste som støtter opp under den operative virksomheten i hele regionen. Det nye forsyningsbygget skal blant annet inneholde forsyningslager, depoter og administrasjonslokaler.

Prosjektet ble overlevert i mai 2022, og det gjennomføres prøvedrift. Prosjektet er planlagt terminert sommeren 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 356 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – ytre perimeter

Prosjektet for etablering av ytre perimeter ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2016–2017) til Prop. 1 S (2016–2017). Prosjektet omfatter tiltak for nødvendig grunnsikring på basen i form av forsterking av ytre perimeter, inkludert hindring av personell og kjøretøyer, overvåkingssystem for deteksjon og verifikasjon, samt nytt adgangs kontrollområde for effektiv og sikker kontroll. Arbeidene gjennomføres i fem faser, der fire av fasene er ferdigstilt og overlevert. Fase fem har avhengighet til ny hovedvakt og til utvikling i området mellom tidligere Hårberg skole og Kleivhaugen. Endret trase for ytre perimeter sør for Hårberg skole har medført omregulering av tidligere landbruksareal, og det er avdekket at det er behov for oppfølging av kulturminner.

Det er gjennomført en ny usikkerhetsanalyse i prosjektet, og det vurderes nå at hele prosjektets omfang ikke kan gjennomføres innenfor gjeldende kostnadsramme. Departementet vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte med forslag om å redusere prosjektets omfang eller å øke prosjektets kostnadsramme.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 529 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – nye hangarer for F-35

Prosjektet for nye hangarer for F-35 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer bygging av tolv hangarer, hver med plass til to F-35 kampfly, og med en robust konstruksjon som gir tilstrekkelig beskyttelse mot inntrengning og ytre påvirkning. Hver hangar har rom og utstyr for klargjøring av flyene før oppdrag.

Alle hangarene er ferdige og overlevert. I 2022 pågår arbeid med ferdigstilling, sluttoppgjør og prøvedrift på tank- og prosessanlegget i hangarene. Prosjektet er planlagt terminert i første halvår 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 456 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – støyreducerende tiltak utenfor baseområdet

Prosjektet for gjennomføring av tiltak for å redusere støykonsekvensene for bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål utenfor baseområdet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å tilby innløsning av bygninger med støyømfintlig bruksformål i rød støysone, og å gjennomføre støyreducerende tiltak på bygningsmasse med støyømfintlig bruksformål i gul støysone innen utgangen av 2019, i henhold til reguleringsplanens bestemmelser for Ørland flystasjon. I tillegg skal eventuell bygningsmasse som innløses i rød støysone avhendes, sikres eller rives.

Alt av støytiltak er nå utført innenfor reguleringsplanens bestemmelser. I rød støysone er nå alle innløsninger utført. For delprosjekt avhending, rivning og sikring pågår arbeidet, og dette vil fortsette i 2023. Planen er at alle bygg skal være revet i 2023, unntatt 44 vernede bygg, der det vil søkes dispensasjon om enten flytting eller rivning. Arbeidet med avhending, rivning og sikring planlegges ferdigstilt i løpet av 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 422 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader

Ørland – tilpasning Hårberg skole og nytt idrettsbygg

Prosjektet for tilpasning av tidligere Hårberg skole og nytt idrettsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter gjenbruk av bygningene ved den gamle Hårberg skole og bygging av nytt idrettsbygg i tilknytning til denne. Velferdsbygget skal inneholde funksjoner som kantine, møterom, areal for prest og aktiviteter i forbindelse med religion og livssyn samt kontorfasiliteter. Idrettsbygget skal inneholde areal for hallidrett, styrketrening og trening av utholdenhet. Det skal også være våtrom, garderøber, resepsjon og lager for utstyr.

Både idrettsbygget og velferdsbygget ble overlevert til bruker i 2021. Prosjektet var planlagt terminert i 2022, men på grunn av noen utestående leveranser er det nå planlagt å terminere prosjektet første halvår 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 293 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – forsyningsbygg

Prosjektet for forsyningsbygg på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Det nye forsyningsbygget er etablert i forlengelsen av det allerede ferdigbygde forsyningslageret til F-35, og skal blant annet inneholde forsyningslager for intendatur, depoter og administrasjonslokale for den økte bemanningen ved flystasjonen.

Prosjektet ble overlevert til bruker i april 2021. Prosjektet var planlagt terminert i 2022, men på grunn av noen utestående leveranser er det nå planlagt å terminere prosjektet første halvår 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 239 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – oppgradering av taksebanene Y og A4-A7

Prosjektet for oppgradering av taksebanene Y og A4-A7 ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020).

Prosjektet omfatter utskifting av asfaltdekke på taksebanene Y og A4-A7 med etablering av ny lyssetting langs taksebanene. Samtidig vil man rette opp et avvik på eksisterende tverrfall for vannavrenning på taksebane Y, og etablere et nytt

betongfundament for flytting av det mobile bremsewiresystemet (*Runway arresting gear*, RAG) ut av sikkerhetssonen langs taksebane Y. I tillegg skal prosjektet utvide den effektive banebredden til taksebane Y og øke bæreevnen på sikkerhetsområdet langs taksebanen til å møte NATO-kravene til nødrullebane/reserverullebane.

Ferdigstillelse av prosjektet og overlevering til bruker er planlagt innen utgangen av 2022. I 2023 planlegges sluttoppgjør og terminering av prosjektet.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 636 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Ørland – utbedring av hovedrullebane

Prosjektet for utbedring av hovedrullebanen på Ørland ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Prosjektet omfatter utskifting av masser for å lukke avvik på bæreevnen i sikkerhetsområdet langs den opprinnelige delen av hovedrullebanen. Det er også nødvendig å fornye banedekket på denne delen av rullebanen. Skadet asfaltlag blir frest bort, og det blir lagt nye asfaltlag. I hele rullebanelengden blir det gjennomført tiltak for å utvide baneskuldrene.

I Prop. 123 S (2020–2021) ble det informert om at Luftfartstilsynet har gitt foreløpig sertifisering av hovedrullebanen for fly kode 4C (tilsvarende Boeing 737 e.l.) med pålegg om å lukke avvik på sikkerhetsområdet innen 1. januar 2023. Luftfartstilsynet har nå forlenget denne fristen til 1. januar 2024. Opprinnelig var det planlagt å starte arbeidene på byggeplass i første kvartal 2023 og overlevering til drift i 2024. Det er nå gjennomført en ny usikkerhetsanalyse i prosjektet, og det er risiko for at prosjektets kostnadsramme ikke er tilstrekkelig for å gjennomføre de nødvendige tiltakene. Dette vil bli utredet nærmere. Regjeringen vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte for å informere om eventuelle konsekvenser for ferdigstilling, endring av omfang i prosjektet eller forslag om ny kostnadsramme.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 512 mill. kroner, inkludert innredning, merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Prosjekter som er avsluttet

Evenes – beskyttelse og sikring av basen

Prosjektet for beskyttelse og sikring av Evenes flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Prosjektet omfatter en rekke tiltak som samlet skal utgjøre et balansert og helhetlig sikringskonsept for Evenes flystasjon. Det ytre området rundt basen og eksisterende adkomstområder er oppgradert. Videre er det etablert overvåkingsystem, nytt vaktbygg samt porter, bomber og sperringer samt nytt post- og varemottak.

Prosjektet planlegges terminert innen utgangen av 2022. Prosjektet har en forventet sluttkostnad på 476 mill. kroner, som er over gjeldende kostnadsramme på 466 mill. kroner. Årsaken er økte kostnader som følge av pålegg om prøvetaking og fjerning av infiserte masser, merkostnader på grunn av behov for å endre perimetertrase, samt økt andel generelle kostnader på grunn av lengre gjennomføringstid og generell prisstigning i byggebransjen.

Evenes – fasiliteter for NATOs kampflyberedskap

Prosjektet for fasiliteter for NATOs kampflyberedskap (QRA) ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter tilpasning og oppgradering av kampflyhangarer, som skal benyttes til F-35 på QRA-beredskap. Videre er hangar H2 tilpasset, og det er bygd et vakt- og beredskapsbygg med tilhørende forlegning. Det er også etablert et oppfangingsystem for kampfly på rullebanen (*Runway Arresting gear*, RAG).

Prosjektet ble terminert i 2022 med sluttkostnad innenfor prosjektets prisjusterte kostnadsramme på 227 mill. kroner.

Evenes – nye befalsforlegninger

Prosjektet for nye befalsforlegninger på Evenes ble igangsatt etter Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019). Utbyggingen på Evenes flystasjon innebærer at forlegningskapasiteten for befal må økes for å dekke det totale behovet. Prosjektet omfatter etablering av 94 kvarter fordelt på to forlegningsbygg.

Prosjektet ble overlevert i 2021, sluttoppgjør er foretatt i 2022 og terminering planlegges høsten 2022. Prosjektet er fullført med sluttkostnad innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme på 236 mill. kroner.

Værnes – lager og forsyning av flydrivstoff

Prosjektet for lager og forsyning av flydrivstoff på Værnes ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2018–2019) til Prop. 1 S (2018–2019) ble prosjektets kostnadsramme endret.

Prosjektet omfatter etablering av tanker for flydrivstoff på en kai i Muruvik i Malvik kommune. I tillegg til tanker plassert i et oppsamlingsbasseng, omfatter prosjektet teknisk bygg med lager, verksted, pumper og reservekraft samt et kaikontor og ledning for drivstoff fra anlegget og inn til Værnes.

Prosjektet ble overlevert til bruker i 2021, og prosjektet termineres høsten 2022. Prosjektet er fullført med sluttkostnad innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme på 363 mill. kroner.

Ørland – hovedrullebane

Prosjektet for forlengelse av hovedrullebanen ved Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet innebærer en 286 meters forlengelse av hovedrullebane og parallellrullebane ved Ørland flystasjon. Selve rullebanen ble tatt i bruk i 2017.

Prosjektet er i hovedsak fullført, men enkelte restarbeider fullføres høsten 2022. Prosjektet planlegges terminert høsten 2022 innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme på 788 mill. kroner.

Ørland – støytiltak Forsvarets bygg på flystasjonen

Prosjektet for gjennomføring av støytiltak på Forsvarets egen bygningsmasse på Ørland flystasjon ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet innebærer å gjennomføre støyreduserende tiltak i henhold til reguleringsplanbestemmelsene og arbeidsmiljøloven på eksisterende bygningsmasse, som skal videreføres i forbindelse med etableringen av Ørland flystasjon som Forsvarets kampflybase. Støytiltak på egen bygningsmasse startet i 2017 og prosjektet planlegges terminert høsten 2022 med sluttkostnad innenfor gjeldende prisjusterte kostnadsramme på 238 mill. kroner.

Til informasjon*Investeringsprogrammet for utbygging av Evenes flystasjon*

Stortinget vedtok gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) og Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) etablering av Evenes flystasjon som fremskutt operasjonsbase for de nye kampflyene og som base for de nye maritime patruljeflyene.

I løpet av 2017/2018 ble det gjennomført en konseptvalgutredning (KVU) for utbyggingen av Evenes flystasjon. KVUen for Program Evenes ble eksternt kvalitetssikret (KS1) i samsvar med Finansdepartementets retningslinjer for store statlige investeringer. Programmets kostnadsramme (P85) og forventningsverdi (P50) ble satt til hhv. 5 220 mill. kroner og 4 553 mill. kroner omregnet til 2021 kroner.

Stortinget har deretter gjennom de årlige budsjett- og investeringsproposisjonene blitt informert om gjennomføringen av hele programmet og om enkeltprosjekter med kostnadsramme over 200 mill. kroner.

Stortinget godkjente gjennom behandlingen av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019) utbygging av fasiliteter for de maritime patruljeflyene på Evenes. Prosjektet ble eksternt kvalitetssikret (KS2) i samsvar med statens retningslinjer. Imidlertid viste det seg at den godkjent plasseringen av hangaren skapte for mye turbulens mot rullebanen ved landing fra sør. Det ble gjennomført en ny analyse av situasjonen for å finne løsninger på utfordringen. Ny lokalisering og utforming ble foreslått, og denne ble godkjent av Luftfartstilsynet i februar 2020. Gjennom behandlingen av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020) godkjente Stortinget en økning av kostnadsrammen for prosjektet basert på ny lokaliseringen av fasilitetene. Merknadene på grunn av endret lokalisering på 393 mill. kroner bandt opp ca. 2/3 av usikkerhetsavsetningen for utbyggingen på Evenes, og reduserte handlingsrommet for eventuelle fremtidige kostnadsøkninger i utbyggingen sett opp mot departementets kostnadsramme på 5 220 mill. kroner.

Program Evenes består nå av 27 enkeltprosjekter, og per juli 2022 er elleve prosjekter ferdigstilt eller terminert. I løpet av høsten 2021 ble det med bakgrunn i økte kostnader i byggebransjen identifisert utfordringer i sju av de større utbyggingsprosjektene på Evenes. Kostnadsutviklingen utfordret Forsvarsdepartementets totale avsetning for gjennomføring av utbyggingen av Evenes flystasjon i tråd med KVU.

Forsvarsministeren besluttet derfor, slik Stortinget ble orientert om gjennom Meld. St. 10 (2021–2022), å gjennomføre en ekstern gjennomgang av utbyggingen på Evenes. Ekstern kvalitetssikrer leverte sin rapport 4. april 2022. Hensikten med kvalitetssikringen var å gjennomgå kostnadene i enkeltprosjektene som inngår i programmet, som ble etablert etter gjennomført konseptvalgutredning i 2018, og identifisere gjenstående usikkerhet.

Analysen viser at utbyggingsprogrammet har vært utsatt for en betydelig kostnadsøkning fra 2020 til 2021, både knyttet til materialer og til entreprenørenes prissetting i utlyste konkurranser. Statistisk sentralbyrås byggekostnadsindeks viser at kostnadene har økt vesentlig det siste året. I tillegg er det identifisert uteglemte forhold i utbyggingen, samt endret løsning og ambisjon som har medført kostnadsøkninger i sju prosjekter.

Ekstern kvalitetssikrer viser til et spenn i usikkerhetsanalysen og hva som gjenstår av investeringsbehov basert på KVVU kontra hvilke ambisjonsøkninger Stortinget har vedtatt underveis, samt mulige tilleggsbehov. Ekstern kvalitetssikrer har kostnadsberegnet den opprinnelige KVVU-porteføljen, hva som må til for å nå økt ambisjon i Prop. 14 S (2020–2021), samt mulige tilleggsbehov. Beregningene på forventet kostnad (P50) er henholdsvis estimert til 6 500 mill. og 7 960 mill. 2021-kroner. Tilsvarende anslag for en kostnad det er 85 prosent sannsynlighet at utbyggingen kan gjennomføres innenfor (P85) er hhv. 6 810 mill. og 8 410 mill. 2021-kroner.

Forsvarsdepartementet har i tillegg igangsatt en ny risiko- og sårbarhetsanalyse, i samarbeid med Avinor AS og flyselskapene, for å vurdere om de tiltakene som er igangsatt med tanke på støy fra F-35 er tilstrekkelige for å sikre passasjerer, ansatte og besøkende til lufthavnen. Basert på innspill fra Avinor AS og Evenes kommune har ekstern kvalitetssikrer identifisert en mulig kostnad på opp mot 450 mill. kroner for slike tiltak. Dette beløpet er inkludert i de tidligere oppgitte kostnadsestimatene fra ekstern kvalitetssikrer.

Den pågående risiko- og sårbarhetsanalysen vil identifisere om disse tiltakene er strengt nødvendige og en konsekvens av F-35-aktiviteten eller ikke.

Investeringsprogrammet for sikring av skjermingsverdige objekter

Forsvarsdepartementet gjennomfører et landsomfattende investeringsprogram (SVO-programmet) for å få tilfredsstillende sikring av skjermingsverdige objekter i Forsvaret. Programmet består av en rekke prosjekter som er planlagt per sted eller landsdel hvor det var identifisert manglende grunnsikring av skjermingsverdige objekter. I programmet gjennomføres fysisk sikring av objektene, som barrierer, deteksjon og verifikasjon.

Prosjektene igangsettes av Forsvarsdepartementet innenfor fullmakten til å starte opp og gjennomføre EBA-prosjekter med en kostnadsramme under 200 mill. kroner. Forsvarsdepartementet sendte oppdrag til Forsvarsbygg om å starte planleggingen i november 2016, og det ble i 2017 satt av 450 mill. kroner til SVO-programmet. Rammen er i dag 486 mill. 2023-kroner. Forsvaret er gitt ansvaret som prosjekteier for SVO-prosjektene.

Forsvaret har rapportert til departementet at det er god kontroll på porteføljen og god oversikt over forestående anskaffelser. Ekstraordinær prisstigning i byggenæringen og problemer med leveranser på grunn av verdensituasjonen kan imidlertid fortsatt gi negativ påvirkning på prisnivå og leveringstid. Det er derfor fremdeles usikkerhet knyttet til løsninger og leverandørmarked, og dermed kostnad og tidspunkt for ferdigstillelse.

Basert på informasjon fra Forsvaret pr. 30. april 2022 er prognosen at ved utgangen av 2022 vil om lag 88 prosent av skjermingsverdige objekter være tilfredsstillende fysisk sikret. Det anses fremdeles sannsynlig at programmet kan gjennomføres innenfor avsatt ramme og innen utgangen av 2023, slik Stortinget tidligere er informert om.

Kap. 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsinntekter	4 944 916	4 503 281	4 765 741
47	Salg av eiendom	155 823	17 540	557 000
	Sum kap. 4710	5 100 739	4 520 821	5 322 741

Post 01 Driftsinntekter

Posten omfatter inntekter knyttet til blant annet forvaltning, drift, vedlikehold, utskiftninger og utvikling av forsvarssektorens EBA samt oppdrag som gjennomføres for andre virksomheter, med tilsvarende utgifter på kap. 1710, post 01.

Posten foreslås økt nominelt med 262,5 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Den foreslåtte økningen skyldes blant annet prisjustering av inntekter fra Forsvaret og en økning i inntektene knyttet til dyrere strømutfgifter som betales av Forsvarsbygg og faktureres Forsvaret.

Post 47 Salg av eiendom

Posten omfatter netto inntekter fra salg av fast eiendom. For 2023 foreslås inntektskravet økt til 557 mill. kroner som følge av at det i 2023 er lagt til grunn avhending av arealer ved Bodø flystasjon gjennom salg til Avinor, og inntektskravet heves derfor til forventet realisering i 2023. Inntekten for avhending av disse arealene vil i sin helhet tilfalle statskassen.

Kap. 1716 Forsvarets forskningsinstitutt

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
51	Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	249 539	249 780	252 010
	Sum kap. 1716	249 539	249 780	252 010

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) er et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter. Instituttet har om lag 800 årsverk, med styret som instituttets øverste organ. Styret er ansvarlig for instituttets virksomhet overfor Forsvarsdepartementet (FD). FFI omsatte i 2021 for ca. 1,15 mrd. kroner, og basisfinansieringen utgjorde 17,6 prosent av dette. Det ble i 2021 gjennomført 174 prosjekter og 234 oppdrag med varierende varighet. Instituttet leverer forskning, utvikling og innovasjon til hele forsvarssektoren, og utfører oppdrag etter kapasitet også for andre totalforsvars- og beredskapsaktører utenfor forsvarssektoren.

FFI er den største forsknings- og utviklingsleverandøren innenfor anvendt militærteknologi i forsvarssektoren. FFIs rolle er todelt. Den ene

består av å være FDs strategiske rådgiver i utforming, planlegging og forvaltning av forsvarspolitikken. Den andre er å ta frem forskning og utvikling (FoU) og understøtte innovasjon, som bidrar til en bærekraftig operativ evne innenfor både gjeldende og fremtidige sikkerhetspolitiske forutsetninger. Dette innebærer et stort militærteknologisk og realfaglig fokus, blant annet brukt for risikoreduserende tiltak i materiellanskaffelser, og teknologisk innovasjon i tett samarbeid med operative miljøer og industriaktører.

FFI er en viktig bidragsyter for sektoren i internasjonalt FoU-samarbeid, både når det gjelder forvaltning av internasjonale forskningssamarbeid, og som representant for norske forsvarspolitiske interesser. Dette skjer gjennom

rammen av NATO og i økende grad gjennom EU, herunder særlig gjennom det europeiske forsvarsfondet (EDF). EDF-deltakelsen gjør at norsk forsvarsforskning kan bidra til kostnadseffektive og relevante operative løsninger, med bidrag fra både akademia, instituttsektor og industri.

Som sektorens største FoU-leverandør har FFI et spesielt ansvar for å stimulere til synergieffekter og utveksling av kompetanse mellom sivile og militære, nasjonale og internasjonale forskningsmiljøer og industri. I tillegg til egen FoU skal FFI derfor bidra til at sektoren kan nyttiggjøre seg av resultater fra andre forskningsmiljøer og relevant industri.

I samsvar med etablerte prosedyrer for innrapportering av nettobudsjetterte virksomheters kontantbeholdning er det utarbeidet tre standardtabeller med nøkkeltall og kommentarer til FFIs regnskapstall for 2019, 2020 og 2021, og budsjettall for 2022, jf. vedlegg 3 til denne proposisjonen.

Post 51 Tilskudd til Forsvarets Forskningsinstitutt

Tilskuddet til FFI består av basisfinansiering, samt tilskudd til hav- og miljøkartlegging, identifi-

kasjonslaboratorium og tverrfaglig forskning på personell og kompetanse i forsvarssektoren. Basisfinansieringen bidrar til å opprettholde FFIs grunnforskning, som er en forutsetning for å utvikle og bevare kompetanse som brukes til kundefinansierte oppdrag på høyere teknologisk modenhetsskala.

Regjeringen foreslår en basisfinansiering av FFI for 2023 på 252,0 mill. kroner. Den nominelle økningen sammenliknet med 2022 er 2,2 mill. kroner. Endringer i rammen på kap. 1716 er knyttet til reduserte reiseutgifter med 3,5 mill. kroner som følge av endrede reisevaner i statlige virksomheter. Bevilgningen under posten er videre redusert med 1,4 mill. kroner som følge av at det i saldert budsjett 2022 ble beregnet for mye i kompensasjonen ved innføring av ny premiemodell i Statens pensjonskasse, som nærmere omtalt i innledningen til kap. 6. I tillegg styrkes posten til forsvarssektorens fagressurser innenfor CBRN-vern og eksplosivrydding iht. gjeldende opptrappingsplan.

Kap. 1720 Forsvaret

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsutgifter	32 436 820	32 137 891	35 432 556
70	Tilskudd Afghan National Army (ANA) Trust Fund	0	0	0
71	Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	23 670	40 165	44 305
Sum kap. 1720		32 460 490	32 178 056	35 476 861

Budsjettkapitlet dekker bevilgning til drift av Forsvaret, ekskl. Etterretningstjenesten. Regjeringen foreslår å øke bevilgningen til Forsvaret med 3 298,8 mill. kroner. Se nærmere omtale av forslagene under postene.

Forsvaret er et avgjørende virkemiddel for å ivareta norsk sikkerhet og verne om norske interesser og verdier. Gjennom å bygge egen operativ evne og understøtte totalforsvaret og allierte, bidrar Forsvaret til å oppnå balansen i det norske

forsvarskonseptet. Gjennom beredskap, operasjoner og samvirke med allierte, bidrar Forsvaret til å beskytte befolkningens trygghet og velferd og til å hindre væpnet konflikt og trusler mot vår og alliert sikkerhet. Dette gjøres ved å løse de ni oppgavene fastsatt av Stortinget, se nærmere omtale i del I, 1 Mål og ansvarsområde for forsvarssektoren.

Forsvaret er organisert i ulike driftsenheter i tråd med styrkestruktur vedtatt av Stortinget (se tekstboks under for de ulike enhetene).

Boks 6.1 Forsvaret

Forsvarsstaben utøver på vegne av forsvarssjefen strategisk ledelse av Forsvaret.

Forsvarets fellestjenester (FFT) består av 13 ulike avdelinger med et bredt spekter av oppgaver. Enkelte av avdelingene understøtter Forsvaret med stabs- og administrasjonsoppgaver. FFT omfatter også Forsvarets kulturvirksomhet, Forsvarets tros- og livsynskorps, Forsvarets veteran tjeneste og Tillitsvalgtdordningen i Forsvaret.

Forsvaret operative hovedkvarter (FOH) er forsvarssjefens overordnede, utøvende og operative enhet. Sjef FOH utøver operativ kommando over Forsvarets styrker, samt støtter og kontrollerer norske styrker som bidrar i internasjonale operasjoner. FOH skal bidra til å etablere fellesoperative synergier mellom de taktiske styrkesjefene, koordinere med allierte styrker og hovedkvarter, og utvikle nasjonalt planverk på operasjonelt nivå.

Hæren skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere landmilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne for operasjoner i fred, krise og krig.

Sjøforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere sjømilitære styrker som har relevant og nødvendig operativ evne i fred, krise og krig.

Luftforsvaret skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å produsere og operere luftmilitære kapasiteter som har relevant og nødvendig operativ evne i fred, krise og krig.

Heimevernet skal bidra til å løse Forsvarets oppgaver ved å styrkeprodusere militære kapasiteter til innsatsstyrkene og områdestrukturen. Heimevernets territorielle ansvar innebærer vakt og sikring av utpekte objekter og infrastruktur, territoriell overvåking og kontroll, tilrettelegging for og mottak av allierte forsterkninger og sivilt-militært samarbeid.

Forsvarets spesialstyrker (FS) har tre overordnede oppgaver. Disse er forsvar av Norge, operasjoner i utlandet, og støtte til andre sektorer. Enheten skal etter anmodning yte bistand til justissektoren i forbindelse med kontraterroroperasjoner, med et særskilt oppdrag innenfor maritim kontraterror mot offshoreinstallasjoner.

Cyberforsvaret understøtter Forsvarets operasjoner hjemme og ute ved å etablere, drifte og beskytte Forsvarets informasjonsinfrastruktur.

Forsvarets logistikkorganisasjon (FLO) har ansvar for forsyningstjenester i Forsvaret og utfører tyngre vedlikehold. Nasjonalt logistikkoperasjonssenter (NLOGS) er et felles nasjonalt ledelselement for logistikk, sanitet og vertslandsstøtte på det taktiske kommandonivået.

Forsvarets sanitet (FSAN) styrkeproduserer og bemanner militærmedisinske kapasiteter til operativ virksomhet for FOH og de øvrige delene av Forsvaret. FSAN har også ansvar for oppfølging av skadde veteraner det første året etter hjemkomst.

Forsvarets høgskole (FHS) sin kjernevirksomhet er utdanning og formidling, samt forskning og utvikling. FHS omfatter Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen, Cyberingeniørskolen, Språk- og etterretningsskolen, Stabsskolen, Befalsskolen og Institutt for forsvarsstudier.

Forsvarets personell- og verneplikts senter (FPVS) understøtter forsvarssjefens arbeidsgiveransvar. Dette omfatter blant annet ivaretagelse av arbeidsgiverrollen innenfor delegerte avtaler, samt ivaretagelse av forhandlingsmyndighet på vegne av forsvarssjefen for særavtaler i Forsvaret. FPVS har også ansvaret for forvaltning av verneplikten.

Etterretningstjenesten er omtalt under kap. 1735.

Status i Forsvaret

Gjennom Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021) ble det lagt til grunn et økt ambisjonsnivå for Forsvarets operative evne, i tillegg til omfattende langsiktige endringer av Forsvarets organisasjon og struktur. Målet i langtidspanperioden er å styrke beredskapen gjennom økt reaksjonsevne og operasjonsutholdenhet, og å styrke evne til daglige operasjoner, samvirke og etterretning. Samtidig innebærer strukturutviklingen i Forsvaret omfattende investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA), i tillegg til en betydelig økning av personell. På bakgrunn av Russlands invasjon av Ukraina økte regjeringen sine ambisjoner ytterli-

pen gjennom økt reaksjonsevne og operasjonsutholdenhet, og å styrke evne til daglige operasjoner, samvirke og etterretning. Samtidig innebærer strukturutviklingen i Forsvaret omfattende investeringer i materiell og eiendom, bygg og anlegg (EBA), i tillegg til en betydelig økning av personell. På bakgrunn av Russlands invasjon av Ukraina økte regjeringen sine ambisjoner ytterli-

gere for Forsvarets beredskap og tilstedeværelse med daglige operasjoner gjennom satsingen beskrevet i Prop. 78 S (2021–2022).

Rapportering av den nasjonale evnen i del I, 3 Status i sektoren viser resultatene som sektoren har tatt ut gjennom Forsvaret i 2021, og så langt i 2022, knyttet til økt beredskap og evne til operasjoner i krise og krig, økt evne til å samvirke med NATO, allierte, totalforsvaret, målrettede daglige operasjoner og situasjonsforståelse og den lang-

siktige videreutvikling av nasjonal evne i sektoren.

Post 01 Driftsutgifter

Posten foreslås økt nominelt med 3 294,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Nedenfor følger endringene fra 2022 til 2023:

Tabell 6.5 Endringer fra 2022 til 2023

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2022	32 137,9
Pris- og lønnskompensasjon	690,8
Tekniske endringer	87,2
Øvrige endringer	2 516,7
Forslag 2023	35 435,6

I 2023 foreslår regjeringen en rekke økninger av Forsvarets driftspost som vil bidra til å nå målsettinger i langtidsplanen knyttet til økt beredskap og evne til operasjoner i krise og krig, målrettede daglige operasjoner, økt evne til å samvirke med NATO, allierte og totalforsvaret, og en langsiktig videreutvikling av nasjonal evne.

De tekniske endringene som foreslås er i hovedsak knyttet til økt utgiftsramme som følge av tilsvarende endring i inntektskrav på kap. 4720, post 01.

Øvrige endringer øker kap. 1720, post 01, med 2 516,7 mill. kroner. Regjeringen foreslår å øke budsjettet for Forsvaret til tiltak i langtidsplanen og gjenanskaffelse av donert materiell til Ukraina, som vist i tabell 6.6. Tiltakene er nærmere beskrevet under omtalen av respektive driftsenheter i Forsvaret. De resterende endringene er i hovedsak knyttet til omprioritering fra materiellinvesteringer til drift. Omdisponeringen skal i hovedsak bidra til å unngå redusert aktivitet i Forsvaret i 2023 som følge av økte strøm- og drivstoffpriser, økte valutautgifter og forsinkelser i gevinstrealisering av effektiviseringen i Forsvaret. Sett i lys av den forverrede sikkerhetspolitiske situasjonen mener regjeringen det er viktig å legge til rette for daglige, nasjonale operasjoner og beredskap og evne til operasjoner i krise og krig.

Regjeringen foreslår å styrke Heimevernet gjennom å øke antallet i områdestrukturen fra 37 000 til 37 500, øke andelen av områdestrukturen som øver årlig fra 70 til 80 prosent samt styrke kurs og kompetanseheving i Heimevernet. For å styrke evnen til beredskap og tilstedeværelse foreslår regjeringen i tillegg å forsere planlagt oppbemanning fra 2024 til 2023 for Hæren, Sjøforsvaret, Heimevernet og Forsvarets spesialstyrker. Regjeringen foreslår videre i 2023 å øke elevtallene ved Forsvarets skoler.

Bevilgningen på posten foreslås redusert med 125,5 mill. kroner som følge av endrede jobbreisevaner etter pandemien. Videre foreslås bevilgningen redusert med 23,2 mill. kroner som følge av at det i saldert budsjett 2022 ble beregnet for mye i kompensasjonen ved innføring av ny premiemodell i Statens pensjonskasse, som nærmere omtalt i innledningen til kap. 6.

Tabellen under viser hvordan styrkingen i langtidsplanen fordeler seg i 2023 på ulike tiltak under forsvarssjefen ekskl. Etterretningstjenesten, jf. tabell 4.3 i del I, 4 Hovedprioriteringer og økonomiske rammer 2023. I tillegg inkluderer tabellen midler avsatt til deler av gjenanskaffelsen av materiell donert til Ukraina i 2022.

Tabell 6.6 Tabell styrking i tråd med langtidsplanen og gjenanskaffelse av donert materiell til Ukraina:

	(i mill. kr.)
Forsyningsberedskap inkl. ammunisjon	576
Innfasing og økt drift av F-35 kampfly	273
Økt bemanning i Forsvaret	229
Gjenanskaffelse av donert materiell til Ukraina	142
Styrket materielldrift/økte driftsutgifter grunnet nye anskaffelser	133
Innfasing av P-8 maritime patruljefly og utfasing av P-3	102
Levetidsforlengelse Ula-klassen ubåter, vedlikehold	95
Økt vedlikeholds nivå FN-klassen fregatter	88
Fornyelse, vedlikehold og drift av simulatormateriell til Hæren	59
Videreutvikling av taktisk ledelse i Hæren	42
Ny minemottiltakskapasitet og levetidsforlengelse Alta/Oksøy minerydderfartøyer	42
Økte programutgifter MCCP-N (forhåndslagring av materiell)	17

Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester

Regjeringen foreslår å styrke bemanningen i 2023, og Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester, ved Forsvarets sikkerhetsavdeling, styrkes derfor med et mindre antall årsverk for å understøtte oppbemanningen i operative avdelinger.

Langtidsplanen legger opp til innføring av ny godtgjøringsmodell for reservister basert på inntektskompensasjon fra 2023. Det er tatt høyde for implementering av ny godtgjøringsmodell for reserven inkludert Heimevernet. Midlene er avsatt i Forsvarsstaben og vil bli fordelt på et senere tidspunkt.

Forsvarets musikk

Forsvarets musikk består av fem profesjonelle korps. I tråd med Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) finansieres 40 prosent av de samlede utgiftene til fire av korpene i Forsvarets musikk over Kulturdepartementets budsjett.

2021 var preget av pandemi, og for Forsvarets musikk førte dette til færre konserter enn normalt, og dermed lavere inntekter. Norsk militær tattoo ble gjennomført i september 2022. Dette arrangementet skjer hver partallsår, men arrangementet ble avlyst i 2020.

I mai 2021 la Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) frem en undersøkelse om arbeidsmiljø og helseprofil hos profesjonelle musikere i Norge, der blant annet musikere i Forsvarets musikk inn-

gikk. FFI fant ikke store ulikheter i arbeidsmiljørelaterte skader/helseprofil når de sammenlignet sivile og militære orkestre. Derimot fant FFI store forskjeller i arbeidsmiljøet mellom de to orkesterkategoriene. Musikere i Forsvaret opplevde mer yrkesstress enn sine sivile kolleger. FFI pekte på nedbemanning, omorganisering, lønnsnivå, antallet arbeidstimer per uke og graden av kontroll over egen innsats som viktige årsaker. Forsvaret har igangsatt tiltak for å bedre situasjonen. Dette inkluderer blant annet bedre støyskjerming og fokus på ledelse, kommunikasjon og anerkjennelse.

Bevilgningen til Forsvarets musikk foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022 justert med priskompensasjon. I Kulturdepartementets budsjettforslag for 2023 foreslås bevilgningen til korpene videreført med 52,7 mill. kroner, jf. omtale under kap. 323, post 22, i Kulturdepartementets Prop. 1 S (2022–2023).

Forsvarets museer

I 2021 ble en stortingsmelding om museer lansert, Meld. St. 23 (2020–2021) *Musea i samfunnet – Tillit, ting og tid*. En av anbefalingene i meldingen var å overføre ansvaret for museumsvirksomheten i Forsvaret fra Forsvarsdepartementet til Kultur- og likestillingsdepartementet, og at de to departementene skulle danne en prosjektgruppe for å forberede denne overføringen, jf. kap. 10.1.1 i nevnte melding. Av Innst. 573 S (2020–2021)

fremgår det at en samlet stortingskomité sluttet seg til den skisserte omleggingen. Prosjektgruppen påbegynte sitt arbeid i desember 2021. Prosjektgruppen skal etter planen fremme sine anbefalinger ved årsskiftet 2022/2023.

Forsvarets operative hovedkvarter

FOH vil fortsette arbeidet med å styrke NATOs evne til å planlegge og lede operasjoner i Norge og på alliansens maritime flanke. For Norge er det et mål at alliansen skal ha en tydeligere rolle i nord, samt få økt kompetanse og situasjonsforståelse for alliansens maritime flanke. Sjef FOH er tillagt ansvar for planlegging, ledelse og gjennomføring av fellesoperative øvelser og tilrettelegging for utenlandsk trening og øving i Norge.

Hæren

Regjeringen foreslår i 2023 å styrke bemanningen i Hæren ut over langtidsplanen ved å forsere deler av planlagt oppbemanning i 2024, primært i Brigade Nord og Finnmark landforsvar.

Hæren fortsetter videreutviklingen av Brigade Nord med vekt på evne til gjennomføring av taktiske samvirkeoperasjoner i en fellesoperativ ramme. Artilleribataljonen fortsetter oppbyggingen i henhold til plan for etableringen av kampluftvern og innføringen av nye artilleriskyts. Det vises til omtale under kap. 1760, post 45, om prosjekt 5447 Artillerisystem 155 mm.

Oppbyggingen av Porsanger bataljon med støtteelementer ved Garnisonen i Porsanger fortsetter. Avdelingene inngår som del av Finnmark landforsvar

Videre foreslås det å fortsette styrkingen av Hærens evne til å realisere vedtatt struktur slik at eksisterende materiell kan driftes parallelt med innføring av nytt materiell.

Forventet levetid på eksisterende løsning for Hærens kommando-, kontroll- og informasjonssystemer (K2IS) er ved utgangen av 2023. Regjeringen foreslår derfor å anskaffe nødvendige K2IS systemer i 2023 for å videreføre Hærens evne til å ivareta kommando, kontinuerlig drift og operasjoner gjennom hele konfliktspekteret.

Videre foreslår regjeringen å opprettholde simulatorkapasiteten til øving og trening ved å oppdatere simulatormateriellet og kamptrenings-senteret i Hæren. Dette vil bidra til å redusere behovet for bruk av skarp ammunisjon og annen materiellslitasje knyttet til øving og trening.

Utviklingen av en kadrebasert, tung ingeniørbataljon, og en kadrebasert militærpolitibataljon,

med kapasitet til vertslandsstøtte og understøttelse av fellesoperasjoner, fortsetter i 2023. Avdelingene planlegges styrkeprodusert og satt opp av Hæren, og vil utgjøre felleselementer for hele Forsvaret.

Sjøforsvaret

Regjeringen foreslår i 2023 å styrke bemanningen i Sjøforsvaret ut over langtidsplanen ved å forsere planlagt oppbemanning i 2024 for å øke robustheten i operative besetninger og kompetanseproduksjonen i Sjøforsvaret.

Sjøforsvaret har en aldrende struktur, og vil på noe sikt gjennomgå store strukturendringer. I perioden fremover vil det være nødvendig å gjennomføre oppdateringer av fartøyene for å sikre operativ relevans og tilgjengelighet. Den aldrende strukturen medfører videre at Sjøforsvarets fartøy har et økende vedlikeholdsbehov.

I 2023 foreslår regjeringen derfor å øke bevilgningen til Forsvaret for gjennomføring av nødvendige tiltak knyttet til vedlikehold av FN-klassen, Alta-/Oksøy-klassen og ULA-klassen, slik at kapasitetene kan opprettholde teknisk tilgjengelighet, sikker drift og relevant operativ evne for resterende del av levetiden.

Luftforsvaret

Regjeringen foreslår å styrke bemanningen i Luftforsvaret i 2023 i tråd med langtidsplanen innenfor luftvern, baseforsvar og understøttelse av F-35.

Luftforsvaret fortsetter omstillingen med fornyelse på mange områder. Nytt materiell vil bidra til å ytterligere øke den operative evnen og beredskapen i Forsvaret. Kompetansen på drift av ny struktur er under oppbygging, og flere baser har stor aktivitet med etablering av infrastruktur og klargjøring for innfasing av materiellet. I sum vil dette gi et styrket og moderne luftforsvar.

I løpet av 2023 vil Norge etter planen ha mottatt 46 av i alt 52 nye kampfly. F-16 er tatt ut av operativ drift, men Luftforsvaret fortsetter arbeidet med å omskolere personellet. Nødvendig infrastruktur for F-35 er fortsatt under etablering og Luftforsvaret styrkes i 2023 for å ivareta videre innfasing, drift og økt aktivitet av flere nye kampfly.

Forsvarets kapasitet til maritim luftovervåking skal videreføres i overgangen mellom utfasing av P-3 og innfasing av P-8. Regjeringen forslår å styrke Luftforsvaret for å sikre at kapasiteten på maritim luftovervåking ivaretas og videreføres i 2023.

Luftforsvaret fortsetter innfasingen av de nye AW101 redningshelikoptrene. Planen er at alle helikoptre og baser skal være i full operativ drift i løpet av 2023.

Heimevernet

Regjeringen vil styrke HV på flere områder og foreslår en økt bevilgning til HV, for å øke den årlige andelen av områdestrukturen som øver fra 70 pst. til 80 prosent.

Regjeringen foreslår også en økt bevilgning for å øke antallet i HVs områdestruktur med 500 soldater og befal, som hever det totale antallet mannskaper fra 37 000 til 37 500 i områdestrukturen. I dette ligger også anskaffelse av personlig utstyr og våpen til de nye mannskapene. Økningen som er lagt til grunn for 2023 er basert på forsvarssjefens anbefaling om hva som er realistisk å få til det første året, samtidig som personellet må få nødvendig personlig utstyr, våpen og trening. Regjeringen foreslår videre å styrke HV gjennom å forsere deler av planlagt oppbemanning i 2024 til 2023.

Regjeringen foreslår i tillegg en økt bevilgning til HV til kurs og kompetanseheving av befal, som skal understøtte økt øvingsaktivitet og mannskap-søknning.

Regjeringen legger til grunn et fortsatt høyt nivå på øving av innsatsstyrkene og hele områdestrukturen.

Kystvakten

Kystvakten viderefører en struktur på 15 fartøyer, med to-besetningsløsning. Kystvakten ivaretar også den nasjonale slepeberedskapen med to innleide fartøyer og fartøyer i Ytre Kystvakt. Kapasiteten gir god tilgjengelighet i hele det norske interesseområdet knyttet til suverenitetshevdelse, og utgjør en viktig søk- og redningsberedskap (SAR) for sjøfarende i norske havområder.

Det planlegges for mottak av første av i alt tre fartøyer i Jan Mayen-klassen ultimo 2022, og ytterligere ett fartøy i 2023. Fartøyklassen vil erstatte Nordkapp-klassen.

Forsvarets spesialstyrker

Arbeidet med å etablere en ny maritim Special Operations Task Group (SOTG) i Forsvaret fortsetter i 2023. Regjeringen foreslår å styrke bemanningen i Forsvarets spesialstyrker ut over langtidsplanen ved å forsere planlagt oppbemanning i 2024 for å øke kapasiteten og redusere risikoen

for samtidighetskonflikter, evnen til innsats, alliert mottak og samvirke i nord.

Relevante funksjonsområder styrkes, herunder kommando og kontroll av spesialstyrkene gjennom NORSOF HQ (Nasjonalt spesialoperasjons-senter), som vil øke den operative evnen til det taktiske ledelse nasjonalt og i rammen av NATO. Overordnet bidrar dette til å innfri NATOs kapabilitetskrav til Norge.

I tråd med Stortingets tidligere beslutninger fortsetter Forsvaret arbeidet med å videreutvikle og integrere Special Operations Aviation Squadron (SOAS – 339 skvadron) med Bell 412-helikoptre og Special Operations Air Task Group (SOATG) som del av Forsvarets spesialstyrker. Disse luftavdelingene vil gi spesialstyrkene økt operativ evne til å løse sine militære oppgaver både nasjonalt og internasjonalt, i tillegg til at den øker spesialstyrkenes evne til å bistå politiet med relevante kontraterrorkapasiteter.

Cyberforsvaret

Cyberforsvaret vil fortsette arbeidet med å styrke evnen til å beskytte Forsvarets IKT, herunder videreutvikling av IKT-responsmiljøet (milCERT), og evnen til å forebygge, avdekke og håndtere uønskede digitale hendelser rettet mot Forsvarets IKT i fred, krise og krig.

Regjeringen fortsetter styrkingen av materielldriften i 2023 gjennom midler til effektforbedring materiell, som er den forsvarsspesifikke kostnadsveksten (utgiftsøkningen) til nytt materiell som innføres. Videre foreslår regjeringen å styrke Cyberforsvarets evne til å støtte Forsvarets operasjoner, blant annet gjennom å øke bemanningen til Cybersikkerhetssenteret.

Cyberforsvaret skal prioritere arbeidet med å fornye Forsvarets IKT og innrettes fremover mot oppgaver kun Forsvaret kan løse. Strategisk samarbeid med NATO, allierte, næringslivet og andre statlige virksomheter utvikles videre for å legge til rette for raskere implementering av nye teknologiske muligheter.

Forsvarets logistikkorganisasjon

FLO viderefører arbeidet med å redusere etterslep på vedlikehold, reservedelsbeholdninger og beredskapslagre. For å øke forsyningsberedskapen i Forsvarets operative avdelinger foreslår regjeringen å styrke oppbyggingen i 2023. Styrkingen gjelder i hovedsak anskaffelse av ammunisjon, men også noe materiell innenfor øvrige klasser.

Videre foreslår regjeringen å styrke FLOs evne til å understøtte Forsvarets stående styrker gjennom økt bemanning innenfor blant annet logistikkledelse.

Gjenanskaffelse av materiell donert til Ukraina blir prioritert for å opprettholde Forsvarets operative evne og nasjonale beredskap. Gjenanskaffelsen av donert materiell gjøres dels av FLO og dels av Forsvarsmateriell.

Gjennom videre strategisk samarbeid med forsvarsindustrien vil det vurderes om vedlikeholdsvirksomheten skal effektiviseres ytterligere på de områder der dette er hensiktsmessig.

Arbeidet med strategiske beredskapsavtaler med norsk næringsliv for å gi Forsvaret tilgang på nødvendige logistikkressurser i fred, krise og krig, fortsetter og utvikles videre. Det skal i denne sammenhengen legges særlig vekt på at avtalene gir Forsvaret sikker vare- og tjenesteyting i hele konfliktspekteret.

Denne regjeringen legger vekt på at innkjøp gjøres lokalt der dette er hensiktsmessig, blant annet sett opp mot rammeavtaler, innkjøpsbestemmelsene og hensynet til beredskap og leverings-sikkerhet.

Regjeringen viderefører evnen til alliert mot-tak gjennom å foreslå inndekning for økte programutgifter knyttet til Marine Corps Prepositioning Program–Norway (MCPN) i 2023. Programmet er en avtale mellom Norge og USA om forhåndslagring av amerikansk materiell på norsk territorium.

Forsvarets sanitet

FSAN vil i 2023 videreutvikle det sivilt-militære samarbeidet for å sikre en bærekraftig kompetansestruktur som evner å understøtte operativ evne i fred, krise og krig.

Landevakueringskompaniet utvikles videre for å kunne ivareta antatt skadde ved krise/krig. Kompaniet skal evne å planlegge og koordinere evakuering mellom skadested og medisinsk behandlingsfasilitet, og bemannes i hovedsak av reservister. FSANs operative leveranser i 2023 skal ivareta utviklingen av Forsvarets deployerbare ROLE 2-leveranser, herunder krav til interoperabilitet med sivile og allierte. Dette vil skape mulighet for multinasjonalt samarbeid, og bidra til videreutvikling av det sivilt-militære samarbeidet. Målet er en mer sammenhengende sanitetstjeneste i hele konfliktspekteret.

FSAN vil legge til rette for jevnlig kartlegginger av fysisk og psykisk helse for personell som har deltatt i internasjonale operasjoner inntil åtte år etter avsluttet tjeneste. Regjeringen vil styrke forskning på veteranfeltet ytterligere og legge til rette for å utvikle et tverrfaglig miljø for veteranforskning. Regjeringen vil derfor tildele FSAN 1,0 mill. kroner for å styrke helsefaglig forskning for oppfølging av Afghanistan 2020-undersøkelsen, i tråd med allerede igangsatte prosjekter, og i samarbeid med Universitetet i Oslo.

Forsvarets høyskole

For å sette Forsvaret i bedre stand til å nå planlagt oppbemanning i langtidsplanen foreslår regjeringen en økning av elevtallet med totalt 83 elever ved Krigsskolen, Sjøkrigsskolen, Luftkrigsskolen og Cyberingeniørskolen i 2023.

Regjeringen vil styrke forskning på veteranfeltet og legge til rette for å utvikle et tverrfaglig miljø for veteranforskning. Dagens forskning på veteraner innenfor humaniora og samfunnsvitenskapelige fag styrkes. Regjeringen foreslår derfor å tildele Forsvarets høyskole ytterligere 1,0 mill. kroner til forskning for oppfølging av Afghanistan 2020-undersøkelsen, i tråd med allerede igangsatte prosjekter, og i samarbeid med relevante universiteter og høyskoler.

Regjeringen ønsker å støtte opp om sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning i og utenfor forsvarssektoren. For å sikre bedre etterlevelse av økonomiregelverket vil fremtidig målgruppe for tilskuddsordning for sikkerhets- og forsvarspolitikk avgrenses til forskningsinstitusjoner som ikke er en del av Forsvaret, jf. omtale under kap. 1700, post 73 Forskning og utvikling. Prosjekter for sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning ved Forsvarets høyskole vil fra 2023 tildeles midler gjennom den ordinære budsjettprosessen.

Samlet FoU-støtte til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning for 2023 er foreslått på samme nivå som i 2022. Av dette er det for 2023 foreslått en tildeling på om lag 10 mill. kroner til sikkerhets- og forsvarspolitisk forskning i forsvarssektoren over kap. 1720, post 01.

Forsvarets personell- og vernepliktssenter

I 2023 foreslås det en mindre økning i antall årsverk ved FPVS som en del av den planlagte personellopptrappingen i langtidsplanen.

Norske styrker i utlandet

Norge vil også i 2023 aktivt bidra med internasjonal innsats. Rammen for norske, militære bidrag i utlandet er noe redusert sammenliknet med 2022, i tråd med planlagte operasjoner per høsten 2022. Regjeringen vil videreføre innsatsen mot internasjonal terrorisme gjennom bidragene til Irak i *Operation Inherent Resolve* og *NATO Mission Iraq*. Videre vil regjeringen opprettholde internasjonal innsats for å bidra til NATOs kollektive forsvar gjennom deltakelse i NATOs forsterkede nærvær i Øst-Europa og innmeldinger til NATOs beredskapsstyrker samt NATOs beredskapsinitiativ.

Overordnede målsettinger

Deltakelse i internasjonale operasjoner og NATOs reaksjonsstyrker er en viktig og etablert del av norsk sikkerhets- og forsvarspolitik, og tjener flere formål. Norsk deltakelse ute styrker evnen til å møte sikkerhetsutfordringer knyttet til hele spekteret av NATOs kjerneoppgaver, fra kollektivt forsvar til krisehåndtering og partnerskap. Videre er internasjonalt engasjement en viktig del av internasjonal byrdefordeling for å møte globale sikkerhetsutfordringer. Internasjonale bidrag er en integrert del av byrdefordelingsdiskusjonen i NATO, og er dermed en viktig del av Norges allianseforpliktelser. Internasjonalt engasjement styrker også Norges posisjon i FN. Deltakelse ute bygger verdifull kompetanse som videreutvikler både Forsvarets egen operative evne og kapasiteten til å operere sammen med nære allierte, og i tillegg vil dette bedre Norges situasjonsforståelse og evne til nasjonal krisehåndtering i ustabile regioner. Den sikkerhetspolitiske utviklingen i Europa medfører økt behov og etterspørsel etter norske styrkebidrag til NATO og innenfor flernasjonale krisehåndtering.

NATOs fremskutte tilstedeværelse i Estland, Latvia, Litauen og Polen

Som del av styrkingen av NATOs evne til avskrekking og kollektivt forsvar opprettholder alliansen et forsterket fremskutt nærvær (*Enhanced Forward Presence* (eFP)) med multinasjonale styrker deployert til Estland, Latvia, Litauen og Polen. Dette innebærer at det er etablert en mekanisert bataljonsstridsgruppe i hver av de fire nasjonene. De fire stridsgruppene ledes av et multinasjonalt divisjonshovedkvarter i Polen. Norge har stilt styrker til den tysklede bataljonsstridsgruppen i Litauen siden 2017. Som følge av den sikkerhets-

politiske situasjonen i Europa forsterket Norge sitt bidrag i 2022, og planlegger å opprettholde et forsterket landbidrag ut 2023.

NATOs hurtigreaksjonsstyrke og NATOs beredskapsinitiativ

NATO har de siste årene økt reaksjonsevnen og volumet for NATOs hurtigreaksjonsstyrke (*NATO Response Force* (NRF)). Norge opprettholder målsettingen om langsiktig deltakelse i NRF, som bidrar til forutsigbarhet for nasjonale beredskapsstyrker, og alliansens behov for reaksjonsstyrker. Det er viktig å se sammenheng mellom deltakelse i NRF, styrkebidrag til NATOs fremskutte styrke i Baltikum og innmeldinger til NATOs beredskapsinitiativ (*NATO Readiness Initiative*, (NRI)). Norge stiller i 2023 en bataljonsstridsgruppe samt luftvern på høy beredskap til NRF. Norge fortsetter regelmessig deltakelse med minejaktfartøy i NATOs stående flåtestyrker i 2023. Norge vil i perioder i 2023 ta ansvar for NATOs jagerflyberedskap på Island, *Iceland Air Policing* (IAP). Innmelding til NATOs styrkeregister NRI videreføres på dagens nivå.

Irak

ISIL utgjør fortsatt en betydelig trussel. Til tross for at de har mistet all territoriell kontroll i Irak og Syria, opererer de fortsatt som en terrororganisasjon med tilgang til ressurser. *Operation Inherent Resolve* (OIR) vil tilpasses den nye situasjonen. Norge er beredt på at OIR fortsatt vil være et av Norges største internasjonale militære bidrag. Fokus vil fortsatt være på å støtte irakiske myndigheter med trening og rådgivning av landets sikkerhetsstyrker i deres kamp mot ISIL. Norge bidrar også til *NATO Mission Iraq*, som skal utfylle OIRs kapasitetsbygging av irakiske sikkerhetsstyrker.

Jordan

Norge viderefører forsvarssamarbeidet med jordanske styrker. I 2023 planlegges et begrenset bidrag til trening, øving og kapasitetsbygging av jordanske sikkerhetsstyrker. Bidraget vil også legge til rette for bedret norsk situasjonsforståelse i regionen. Logistikelementet i Jordan videreføres for å understøtte Forsvarets deltakelse i Irak. Det er opprettet en midlertidig stilling for en militærrådgiver ved ambassaden i Amman for kontinuitet og oppfølging av samarbeidet.

Mali og Sahel

Sikkerhetssituasjonen i Sahel er alvorlig. Utviklingen preges av økende sikkerhetstrusler og økt politisk ustabilitet. Landene i regionen trues av terrorgrupper med bånd til Al Qaida og ISIL. Norge vil høsten 2022 terminere den norske leiren og avvikle den norskledede rotasjonsordningen for transportfly i FN-operasjonen *Multidimensional Integrated Stabilisation Mission in Mali* (MINUSMA). Dette vil redusere de samlede, planlagte utgiftene til norske styrker i utlandet i 2023. Nedtrekket skjer på bakgrunn av endrede forutsetninger for å delta i MINUSMA, herunder sikkerhetsutfordringene i landet og opptreden til maliske myndigheter, samt utfordringer med å identifisere fremtidige deltakerland til rotasjonsordningen. Norge viderefører et mindre antall stabsoffiserer til MINUSMA.

Norge vil delta i den USA-ledede øvingsrekken Flintlock og stille med personell til treningssenteret AILCT (*The International Academy for the Fight Against Terrorism*) i Elfenbenskysten.

Vest-Balkan og Svartehavsregionen

Norge viderefører en stilling i *Joint Training and Evaluation Center* (JTEC) i Georgia. I tillegg gjennomføres annen kapasitetsbygging i Montenegro, Nord-Makedonia og Serbia.

Deltakelse i Joint Expeditionary Force

Joint Expeditionary Force (JEF) er en flernasjonal beredskapsstyrke ledet av Storbritannia. Eventuell bruk av norske styrker forutsetter politisk behandling.

Andre operasjoner

Norge vil videreføre tilpassede bidrag til ulike andre operasjoner innenfor rammene av NATO, EU og FN. Bidragene til *United Nations Mission in*

South Sudan (UNMISS), *United Nations Truce Supervision Organization* (UNTSO) samt *Multinational Force and Observers* (MFO) planlegges videreført på om lag samme nivå som i 2022.

Regjeringen vurderer fortløpende behovet for å stille bidrag til andre internasjonale operasjoner.

Ivaretagelse av personell før, under og etter operasjoner i utlandet

Regjeringen foreslår å videreføre 1,5 mill. kroner til uavhengig tilsyn av Forsvarets helsetjenester i utlandet. Mellomlanding for alle kontingenter i forbindelse med hjemkomst etter tjeneste i operasjoner i utlandet videreføres også i 2023.

Det vil bli innført tiltak for bedre å ivareta veteranfamilienes behov. Det legges opp til at det skal gis kompensasjon for ulønnet foreldrepermisjon til hjemmeværende forelder der personell i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut sin mødre- eller fedrekvotepå grunn av tjenesten. Det forutsettes at samlet foreldrepengeperiode inkludert kompensasjon er uendret.

Det legges videre opp til at det skal gis kompensasjon for stønadsdager med syke barn som den som er ute i internasjonale operasjoner ikke får tatt ut på grunn av tjenesten, etter at den som er hjemme har tatt ut egen kvote for stønadsdager med omsorgspenger.

Ovennevnte vil bli hjemlet i forsvarstilsatteforskriften og iverksettes når endringene i denne trer i kraft.

Kjønnsperspektiv i operasjoner

Handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet for 2019–2022 ble forlenget til å dekke perioden ut 2023. Handlingsplanen er operasjonalisert som en integrert del av hele den internasjonale innsatsen, både når det gjelder lokal kapasitetsbygging og et kjønnsperspektiv integrert i operativ planlegging og operative rutiner.

Tabellen under viser forsvarssjefens planlagte fordeling av bevilgningsforslaget på kap. 1720,

post 01, for 2023 sammenstilt med fordelingen i saldert budsjett for 2022.

Tabell 6.7 Forsvarssjefens planlagte tildeling innenfor kap. 1720, post 01

Driftsenhet	(1000 kr.)	
	Saldert 2022	FSJs plan for 2023
Forsvarsstaben og Forsvarets fellestjenester	1 457 143	1 871 980
Forsvarets operative hovedkvarter	892 555	974 206
Hæren	6 521 702	7 125 979
Sjøforsvaret, ekskl. Kystvakten	4 678 819	5 115 007
Luftforsvaret	7 505 412	8 054 812
Heimevernet	1 528 042	1 736 248
Kystvakten	1 205 719	1 390 198
Forsvarets spesialstyrker	995 085	1 103 575
Cyberforsvaret	1 879 122	1 983 606
Forsvarets logistikkorganisasjon	2 208 543	2 818 163
Forsvarets sanitet	381 523	399 847
Forsvarets høyskole	832 907	889 187
Forsvarets personell og vernepliktsenter	1 132 938	1 195 814
Norske styrker i utlandet	918 381	773 934
Sum kap. 1720, post 01	32 137 891	35 432 556

Post 71 Overføringer til andre

Støtte til veteranorganisasjoner og veteranprosjekter

Forsvaret forvalter en tilskuddsordning for veteranorganisasjoner og veteranprosjekter på vegne av Forsvarsdepartementet. Midler tildeles frivillige organisasjoner basert på søknad om drifts- og prosjektstøtte, og etter formål og bestemmelser i forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet. Formålet med tilskuddsordningen er å stimulere til økt aktivitet for og ivaretagelse av de som har tjenestegjort for Forsvaret i internasjonale operasjoner, eller til aktivitet som fremmer kunnskap om og engasjement for denne gruppen.

I 2021 ble det tildelt om lag 24,0 mill. kroner til 19 tilskuddsmottakere som oppfylte tilskuddsordningens formål. Det ble tildelt 15,4 mill. kroner i driftsstøtte og 8,5 mill. kroner i prosjektstøtte.

Tildelingen til tilskuddsordningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Støtte til Stiftelsen Veteranhjelp

Stiftelsen Veteranhjelp er etablert av Norges Veteranforbund for Internasjonale Operasjoner for å kunne gi øyeblikkelig hjelp til veteraner og nærmeste familie som befinner seg i en vanskelig økonomisk situasjon. I 2021 ble stiftelsen tildelt 25 000 kroner i tilskudd av Forsvarsdepartementet. Formålet med tilskuddet er å støtte drift av stiftelsen og deres arbeid for å hjelpe veteraner og deres nærmeste familie som befinner seg i en vanskelig økonomisk situasjon.

Tildelingen til stiftelsen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Støtte til historie- og minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig

Fra 2022 overtok Forsvaret forvaltningen av tilskuddsordningen for historie- og kulturminneprosjekter relatert til andre verdenskrig fra FD. Midler tildeles basert på søknad til mindre historie- og

minnekulturprosjekter relatert til andre verdenskrig. Tilskuddsordningens formål og bestemmelser for tildeling fremgår av forskrift om tilskudd til frivillig aktivitet på forsvars- og sikkerhetsområdet.

I 2021 tildelte FD 2,4 mill. kroner i støtte. Resterende midler ble overført til Forsvaret for tildeling i 2022. Det ble i samsvar med forskriften kun tildelt prosjektstøtte. Prosjektene det ble tildelt midler til bidro til ny kunnskap om og anerkjennelse av innsats for Norge under andre verdenskrig.

Tildelingen til tilskuddsordningen foreslås videreført på om lag samme nivå som i saldert budsjett for 2022.

Støtte til veteranforskning

Regjeringen vil styrke forskning på veteranfeltet og legge til rette for å utvikle et tverrfaglig miljø for veteranforskning. Forsvarets høyskole får i oppdrag å forvalte en tilskuddsordning for forskning på veteranfeltet, på vegne av Forsvarsdepartementet. Ordningen skal ha som formål å legge til rette for å utvikle et tverrfaglig forskningsmiljø for forskning på veteranfeltet. Ordningen skal primært rettes mot doktorgrads-

stipendiater og studenter ved akkrediterte universiteter. Ordningen må ses i sammenheng med forskning på veteranfeltet som skal gjennomføres ved hhv. Forsvarets høyskole og Forsvarets sanitet, jf. post 01 i dette kapitlet. Forsvarsdepartementet vil sende forskrift om tilskuddsordningen på høring i fjerde kvartal 2022 eller første kvartal 2023.

Regjeringen foreslår en bevilgning på 3,0 mill. kroner over tilskuddsordningen i 2023.

Støtte til kapasitetsbygging

Forsvaret utøver kapasitetsbygging i utvalgte partnerland på oppdrag fra Forsvarsdepartementet. Formålet er å bidra til omstilling og effektivisering av landenes forsvarssektorer, med vekt på demokratisk kontroll og bedret evne til deltakelse i flernasjonale fredsoperasjoner. Innsatsen finner sted i Bosnia-Hercegovina, Georgia, Montenegro, Nord-Makedonia og Serbia. Innsats i Ukraina er stilt i bero grunnet krigshandlingene i landet.

Støtte til kapasitetsbygging foreslås videreført på om lag 12 mill. kroner i 2023.

Samlet foreslås kap. 1720, post 71 bevilget med 44,3 mill. kroner i 2023.

Kap. 4720 Forsvaret

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsinntekter	1 469 731	768 453	878 719
	Sum kap. 4720	1 469 731	768 453	878 719

Post 01 Driftsinntekter

Posten foreslås økt nominelt med 110,3 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Ut over den årlige prisjusteringen, skyldes foreslått justering tre forhold som alle medfører en netto tilsvarende justering av kap. 1720, post 01.

Nasjonal slepeberedskap planlegges videreført i 2023 på lik linje med de siste års justeringer foretatt gjennom revidert nasjonalbudsjett. Det foreslås derfor å gjennomføre en varig teknisk økning av inntekstrammen tilsvarende det nåvæ-

rende avtalte omfanget med Samferdselsdepartementet.

Inntekter med tilhørende utgifter relatert til Forsvarets deltakelse i *Resolute Support Mission* (Afghanistan) og deltakelse i rotasjonsordningen med C-130J knyttet til MINUSMA avsluttet og reduserer dermed rammen i 2023.

Forsvarets høyskoles utgifter og tilhørende inntektgrunnlag for eksterntfinansierte prosjekter har falt bort, og innebærer derfor en varig reduksjon av inntektsrammen.

Kap. 1735 Etterretningstjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
21	Spesielle driftsutgifter	2 416 570	2 580 633	2 955 881
	Sum kap. 1735	2 416 570	2 580 633	2 955 881

Hovedprioriteringer 2023

Etterretningstjenesten vil i 2023 særlig prioritere forhold av betydning for nasjonal sikkerhet, herunder situasjonsforståelse i nordområdene og våre nærområder, i utøvelsen av sine oppgaver.

Om Etterretningstjenesten

Etterretningstjenesten er Norges utenlandsetterretningstjeneste og har som oppgave å skaffe rettidig, pålitelig og relevant informasjon om verden rundt oss, som beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter. Hovedformålet er å bidra til å beskytte Norges suverenitet, territoriale integritet, demokratiske styreform og andre nasjonale sikkerhetsinteresser. Evne til å varsle om utenlandske trusler og innhente og analysere relevant informasjon er en grunnleggende forutsetning for forsvaret av Norge. Det er nødvendig å ha situasjonsforståelse til lands, over og under havoverflaten, i luften, i rommet og i det digitale domenet. Etterretningstjenesten støtter forsvarsplanleggingen og norske styrker som deltar i operasjoner i utlandet. Etterretningstjenesten samarbeider med Politiets sikkerhetstjeneste (PST) i Felles etterrettings- og kontraterrorssenter (FEKTS), som ble opprettet i 2021. I FEKTS samarbeider de to tjenestene innenfor områder som kontraterror, fremmed etterretning og masseødeleggelsesvåpen. I Felles cyberkoordineringssenter (FCKS) samarbeider PST, Kripos, Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Etterretningstjenesten for å motvirke trusler i det digitale rom. Etterretningstjenesten skal bidra til fortsatt videreutvikling av samarbeidet med de øvrige nasjonale etterrettings- og sikkerhetstjenestene.

Etterretningstjenesteloven

Etterretningstjenesteloven trådte delvis i kraft 1. januar 2021. Kapittel 7 og 8 i loven, som omhand-

ler tilrettelagt innhenting av grenseoverskridende elektronisk kommunikasjon, ble med unntak av § 7-3 ikraftsatt 1. januar 2022. Forsvarsdepartementet har sendt forslag til endringer i § 7-3 på høring. Det tas sikte på å fremme et lovforslag til Stortinget våren 2023. For å sikre et solid juridisk grunnlag for utlevering av data i testfasen av prosjekt 0011 Tilrettelagt innhenting ble eksisterende bestemmelse satt i kraft 2. september 2022, avgrenset til test og analyseformål. Status og fremdrift i prosjekt 0011 Tilrettelagt innhenting er omtalt under kap. 1760, post 45.

Ved Stortingets behandling av Innst. 357 L (2019–2020) til Prop. 80 L (2019–2020) og lovvedtak 134 (2019–2020) 11. juni 2020, ba Stortinget regjeringen sørge for en uavhengig evaluering av den nye etterretningstjenesteloven fra full ikrafttredelse, jf. anmodningsvedtak nr. 676. Etterretningstjenesteloven har trådt i kraft trinnvis og den siste bestemmelsen ble satt i kraft 2. september 2022. Evalueringen skal i henhold til vedtaket være offentlig, foreligge senest fire år etter at loven er satt i kraft og gjelde lovens virke og mulighet for kontroll av dens bestemmelser, inkludert ressursituasjonen, kompetanse og virkemidler hos EOS-utvalget og domstolene.

Post 21 Spesielle driftsutgifter

Den forverrede sikkerhetspolitiske situasjonen innebærer at betydningen av god situasjonsforståelse og rettidige og gode beslutningsgrunnlag for militære og sivile myndigheter har økt. Dette stiller store krav til Etterretningstjenesten. Regjeringen vil i tråd med langtidsplanens ambisjoner om økt kapasitet, kompetanse og relevans innenfor Etterretningstjenestens ansvarsområde, fortsette styrkingen av tjenesten i 2023.

Posten foreslås økt nominelt med 375,2 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022.

Med bevilgningen på 140 mill. kroner for 2022, jf. regjeringens forslag i Prop. 78 S (2021–2022) om endringer i statsbudsjettet 2022 som følge av krigen i Ukraina, økte regjeringen ambisjonen for Etterretningstjenesten ut over ambisjonen i gjeldende langtidsplan. Styrkingen har gitt operativ

effekt for Etterretningstjenesten og bidrar til økt evne til situasjonsforståelse og nasjonal kontroll i nord. For å legge til rette for økt operativ effekt også i 2023 foreslår regjeringen å styrke Etterretningstjenesten særskilt med 90 mill. kroner ut over langtidsplanens forutsetninger.

Kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

		(i 1 000 kr)		
Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	2 047 665	1 950 015	2 106 718
44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	163 675	132 669	147 690
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	18 344 581	20 346 486	21 296 264
48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	337 912	350 000	470 000
75	Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	125 886	111 931	123 208
Sum kap. 1760		21 019 719	22 897 101	24 143 880

Forsvarsmateriell skal gjennom materiellanskaffelser og materiellforvaltning legge til rette for en modernisering av Forsvaret og bidra til utvikling av Forsvarets operative evne.

I 2023 legges det opp til betydelige utbetalinger til nye ubåter, kystvaktfartøyer og stridsvogner. I tillegg fortsetter utbetalingene til nye kampfly samt til anskaffelse og oppgradering av sjømålsmissiler (NSM) til Sjøforsvaret og til en rekke andre prosjekter. Regjeringen foreslår en betydelig økning av investeringsnivået også i 2023. Det vises til omtalen under post 45 for nærmere beskrivelse av materiellinvesteringss porteføljen.

Status i Forsvarsmateriell

Forsvarsmateriell har i 2021 utrustet Forsvaret og andre virksomheter i sektoren med relevant og tidsrett materiell.

Ved utgangen av 2021 hadde Forsvarsmateriell 1 484 tilsatte og et totalt årsverksforbruk på 1526 årsverk.

Arbeidet med modernisering og effektivisering har involvert hele organisasjonen og er koordinert av Forsvaret på sektornivå. Forsvarsmateriell gjennomfører viktige tiltak som gir gevinster i andre deler av forsvarssektoren, blant annet bedring av materielldata og effektiv forvaltning av materiellsystemer.

Målet om at «Materiell som møter Forsvarets behov, er tilgjengeliggjort på en mest mulig ressurseffektiv og bærekraftig måte» er i hovedsak innfridd i 2021. Forsvaret har gjennom året fått tilført materiell til en samlet verdi av 7,0 mrd. kroner som bidrar til økt operativ evne, og da særlig innenfor Hæren og Luftforsvaret. Den største leveransen var knyttet til F-35-programmet gjennom fly og våpen.

I hovedsak er materielltilstanden tilfredsstillende for mye av hovedmateriellet som Forsvaret disponerer men tilstanden er mindre tilfredsstillende for enkelte eldre materiellsystemer. Tilstanden for de eldre systemene vil først bedres når disse er erstattet med nytt materiell. Materiellsikkerheten er ivaretatt for alle systemer som er i bruk.

Post 01 Driftsutgifter

Posten finansierer driftsutgiftene til etaten Forsvarsmateriell, og dekker gjennomføringsutgifter til materiellanskaffelsesprosjekter og utgifter knyttet til materiellforvaltning i forsvarssektoren.

Driftsutgifter til kampflyanskaffelsen utgjør 97,5 mill. kroner.

Posten foreslås økt nominelt med 156,7 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022.

Nedenfor følger endringene fra 2022 til 2023:

Tabell 6.8 Endringer fra 2022 til 2023

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2022	1 950,0
Pris- og lønnskompensasjon	44,1
Tekniske endringer	4,1
Øvrige endringer	108,5
Forslag 2023	2 106,7

De tekniske endringene som foreslås gjelder i hovedsak operativ test og evaluering av kampfly og overføring av ansvar for håndtering av avhending av materiell fra Forsvaret til Forsvarsmateriell.

Ut over tekniske endringer og kompensasjoner foreslås det en økning på 108,5 mill. kroner. I økningen ligger både forslag til styrkinger og reduksjoner. I hovedsak er forslagene til økte utgifter knyttet til tilhørende inntekter for gjennomføring av salget av F-16, til styrking av utredningskapasiteten i takt med økende investeringer, til styrket eierskapsforvaltning, til forebyggende sikkerhet og beredskap og til sikker kommunikasjon.

Bevilgningen foreslås redusert med 20,2 mill. kroner som følge av endrede jobbreisevaner etter pandemien. Bevilgningen under posten er videre redusert med 2,6 mill. kroner som følge av at det i saldert budsjett 2022 ble beregnet for mye i kompensasjonen ved innføring av ny premiemodell i Statens pensjonskasse, som nærmere omtalt i innledningen til kapittel 6.

Post 44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel

Posten dekker de nasjonale utgiftene knyttet til gjennomføring av NATOs investeringsprogram for sikkerhet, samt prefinansiering av NATO-prosjekter i Norge når dette er nødvendig. Posten foreslås økt nominelt med 15,0 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022. Økningen skyldes de nasjonale utgiftene knyttet til nye godkjente og planlagte prosjekter.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Posten omfatter utgifter til materiellanskaffelser til forsvarssektoren, inkludert nye kampfly med baseløsning, som til og med 2020 ble bevilget over kap. 1761, og flernasjonale investeringsprogrammer i NATO. Posten omfatter også utgifter til forsknings- og utviklingsaktiviteter (FoU) og innovasjon. Investeringsmidler kan også nyttes til tiltak for å redusere driftsutgifter, øke produktiviteten eller forbedre kvaliteten på leveranser innenfor vedtatt struktur og ambisjonsnivå.

For å redusere effekten av forsvarsbudsjettets eksponering mot valutavingninger i forbindelse med anskaffelser av forsvarsmateriell, er det lagt til grunn at materiellprosjekter som er over 1 mrd. kroner, og som er eksponert for utenlandsk valuta, gis en årlig valutajustering. Dette innebærer at forsvarsrammen (alt annet likt) vil reduseres i en periode med styrket kronekurs. I motsatt tilfelle, vil en svekket krone medføre at forsvarsrammen øker. Hensikten med å foreta årlige valutajusteringer av store investeringsprosjekter er å bevare kjøpekraften til forsvarssektoren og øke forutsigbarheten for at målene om økt forsvarsevne i langtidsplanen blir nådd.

Basert på denne modellen er det i budsjettet for 2023 foreslått å styrke kap. 1760, post 45 med 982 mill. kroner på grunn av forventet svakere norsk valuta enn lagt til grunn ved vedtatt langtidsplan for forsvarssektoren. Basert på endringer i valutakurser og utbetalinger gjennom året, vil regjeringen foreslå justeringer i revidert nasjonalbudsjett og i nysalderingen i 2023.

Det legges til grunn at endringer i kostnadsrammene for investeringsprosjektene som følge av priskompensasjon og valutaendringer ikke krever særskilt godkjenning av Stortinget.

Innenfor materiellinvesteringsområdet ser vi at den globale situasjonen medfører en del forsinkelser i prosjektene. Det er grunn til å tro at situasjonen også vil gi en prisøkning for materiellinvesteringsprosjektene som vil overgå den kompensasjon som er gitt i årlige prisjusteringer. Konsekvensen av dette kan medføre utfordringer knyttet til å gjennomføre prosjektene innenfor gitte styrings- og kostnadsrammer, samt justering av tidsplaner. Det kan derfor bli behov for å øke prosjektenes rammer, kutte i omfang og ytelse eller fordele prosjekter, med tilhørende kostnader, utover flere år.

Nasjonal sikkerhetsmyndighet (NSM) og Forsvarsbygg har en egen FoU-portefølje på denne posten. NSMs FoU-aktiviteter skal rettes mot utvikling av sikkerhetstiltak for å bedre sikkerhetstilstanden i samfunnet. FoU-aktivitetene vil i hovedsak være rettet mot økt kompetanse om forebyggende sikkerhet, utvikling av forebyggende IKT-sikkerhetstiltak, hendelseshåndtering og objektsikkerhet. For Forsvarsbygg vil FoU-aktivitetene i hovedsak rettes mot utvikling av bygningsmessige sikringstiltak.

Posten foreslås økt nominelt med 949,8 mill. kroner sammenliknet med saldert budsjett for 2022, inkludert kampflyinvesteringene.

Nedenfor følger endringene fra 2022 til 2023:

Tabell 6.9 Endringer fra 2022 til 2023

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2022	20 346,5
Priskompensasjon	379,2
Tekniske endringer	-119,9
Styrking i tråd med LTP	1 052,4
Gjenanskaffelser av materiell donert til Ukraina	286,5
Øvrige endringer	-648,4
Forslag 2023	21 296,3

I nominell endring inngår tekniske endringer med en reduksjon på 119,9 mill. kroner.

Posten foreslås tilført 1 052,4 mill. kroner til investeringer i strategiske kapasiteter, herunder merutgifter i 2023 som følge av utbetalinger til nye undervannsbåter, modernisering av kampnære IKT-systemer samt artillerilokaliseringsskudd i Hæren.

Øvrige endringer på posten utgjør en reduksjon på 648,4 mill. kroner, hvorav kompensasjon for forventede valutamerutgifter utgjør 982 mill. kroner.

De resterende endringene består av en rekke økninger og reduksjoner, herunder omprioritering fra investeringer til drift innenfor rammen av forsvarsbudsjettet som følge av blant annet forsinkelser i gevinstrealisering av effektiviseringen i

Forsvaret, økte driftsutgifter som følge av økte investeringer og økte krav til sikkerhetstiltak som følge av et høyere trusselnivå.

Det foreslås å styrke posten med 286,5 mill. kroner for å gjenanskaffe deler av materiellet som er donert til Ukraina. Gjenanskaffelsen av donert materiell gjøres dels av Forsvarets logistikkorganisasjon og dels av Forsvarsmateriell.

Nye kampfly

Da kampflyanskaffelsen ble besluttet, ble det lagt opp til en midlertidig styrking av forsvarsbudsjettet med samlet inntil 28 mrd. 2012-kroner. Tabellen under synliggjør styrkingen som tidligere var samlet under kap. 1761.

Tabell 6.10 Finansiering av kampfly med baseløsning

	(i mill. kr)			
	2012–2022	2023	Gjenstående	Totalt
Midlertidig styrking av kap 1760, post 45 Kampfly (kap. 1761 frem til 2021)	26 822	2 962	581	30 365
Midlertidig styrking av kap. 1760, post 45 JSM (kap. 1761 frem til 2021)	2 707	-	-	-
Midlertidig styrking av kap. 1761, post 47 (kap. 1710 frem til 2021)	5 661	-	-	-

Ut over de direkte utgiftene til anskaffelsen påløper det programrelaterte utgifter til deltakelse i produksjonsavtalen for F-35, som i 2023 vil beløpe seg til om lag 183 mill. kroner.

Nye prosjekter og programmer for godkjenning

2591 Kommandoplassmateriell

Kommandoplassmateriell i ulike versjoner brukes i alle militære avdelinger, og er avgjørende for evnen til å utøve effektiv kommando og kontroll over underlagte avdelinger. Store deler av Forsvarets eksisterende kommandoplassmateriell for taktisk nivå ble anskaffet på 1980-, 1990- og begynnelsen av 2000-tallet. Materiellet er i begrenset grad tilpasset dagens operative behov og krav, og ble anskaffet i en tid da IKT-materiell ennå ikke var tatt i omfattende bruk og hvor kravene til levering av strøm var lavere enn i dag. Materiellet har også utfordringer knyttet til helse, miljø og sikkerhet i form av fukt- og muggskader. I sum innebærer dette at materiellet ikke lenger tilfredsstiller de operative krav og behov som stilles til moderne kommando- og kontrollfasiliteter.

Prosjektet skal levere kommandoplassmateriell for bruk i alle forsvarsgrener i forbindelse med ledelse og gjennomføring av operasjoner. Hovedelementene som skal leveres fra prosjektet er taktisk mobil kommandoplass (TMK), autonom TMK og deployerbar modulær kommandoplass. Prosjektet skal også levere støttesystemer for å operere kommandoplassene som strømforsyning, varme/kjøling, telt, kamuflasje, IKT-nettverk mv. Prosjektet består også av en eiendoms-, bygge- og anleggsdel (EBA) som skal etablere fasiliteter for lagring av materiellet i de periodene materiellet ikke er i bruk. Ny bygningsmasse skal etableres ved et antall lokasjoner i Trøndelag og Nord-Norge.

Anskaffelsen planlegges gjennomført i perioden 2024–2028. For EBA-delen av prosjektet vil

anskaffelsene bli gjennomført med konkurranse i markedet. Når det gjelder materielldelen av prosjektet skilles det på materiell som det av hensyn til nasjonal sikkerhet og beredskap må anskaffes fra norske leverandører og materiell som kan anskaffes i et åpent marked med konkurranse. Anskaffelsesmyndigheten vil bli gitt fullmakt til å vurdere dette i hvert enkelt tilfelle.

Prosjektets anbefalte totale kostnadsramme for materiell- og EBA-anskaffelsen er 679 mill. kroner inkludert usikkerhetsavsetning, gjennomføringskostnader og merverdiavgift. Kostnadsrammen er basert på valutakursnivå pr. 1. juli 2022 og vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene. Prosjektets samlede styringsramme er 583 mill. kroner inkludert merverdiavgift

1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen

Norge mottar i henhold til kontrakt med leverandør første nye ubåt av 212 CD-klassen i 2029. Eksisterende prosjekt 6370 Mellomløsning Ula-klassen har til hensikt å holde ubåtene operative til 2028.

Å unngå et kapasitetsgap og opprettholde kontinuerlig ubåtkapasitet er avgjørende for Norges evne til å avskrekke og påvirke andres bruk av militære virkemidler i en konflikt i Norge og norske interesseområder.

Hensikten med prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen, er derfor å sikre teknisk tilgjengelige ubåter frem til ny ubåtklasse er fullt operativ, planlagt i 2035, slik at målet om kontinuerlig ubåtkapasitet ivaretas. Dette er en prioritert aktivitet for å kunne opprettholde en strategisk ubåtkapasitet i overgangen mellom gammel og ny struktur.

Prosjektet er et oppdateringsprosjekt og direkte etterfølger etter prosjektene 6344 Kapasitetsmessig videreutvikling av Ula-klassen, 6345

Videre oppdatering av Ula-klassen og 6370 Mel-lomløsning Ula-klassen. Prosjektet inkluderer og bygger videre på resultatene oppnådd i disse, og omfatter oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på ubåtene.

Det er gjennomført ekstern kvalitetssikring av prosjektet i samsvar med retningslinjene for store statlige investeringer. Resultatene fra kvalitetssikringen ligger til grunn for den foreslåtte kostnadsrammen. Forsvarsdepartementet vil følge opp de forhold som kvalitetssikrer har påpekt i den videre styringen av prosjektet. Likeledes vil departementet sørge for at de usikkerhetsreducerende tiltakene som ekstern kvalitetssikrer har anbefalt blir fulgt opp innen prosjektet settes i gang.

Prosjektets foreslåtte kostnadsramme er 4 139 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Kostnadsrammen er basert på valutakursnivå pr. 1. juli 2022 og vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene.

Prosjektets styringsramme er 3 607 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og gjennomføringskostnader, basert på valutakursnivå pr. 1. juli 2022, og tilsvarende 3 116 mill. kroner uten merverdiavgift eller gjennomføringskostnader.

Program Mime – leveransebølge 2

Som en del av satsingen på IKT for bedret samhandling i Forsvarets operasjoner, besluttet gjennom Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016) og Innst. 87 (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021), skal kampnære IKT-systemer i land-, luft- og sjødomenet moderniseres. Dette skal sikre relevant og tidsriktig evne til kommando- og kontroll, situasjonsforståelse og informasjonsdeling mellom enheter i Forsvarets operative struktur, med allierte og med totalforsvaret.

Forsvarsdepartementet har flere planlagte og godkjente materiellprosjekter innenfor området kampnær IKT, og har nå valgt å samle tiltakene innenfor dette området i et eget program for kampnær IKT, kalt Mime-programmet. De planlagte prosjektene 8043 Taktisk ledelsessystem for landdomenet og 8100 Kommunikasjon til kamplattformer, som er omtalt i Prop. 1 S (2020–2021), inngår som en del av programmet. Når prosjektene nå blir gjennomført som en del av et program, har regjeringen kommet frem til at det er formålstjenlig å vurdere tiltakene i enkeltprosjektene helhetlig innenfor rammene til programmet. Dette er i tråd med statens prosjektmodell for store investeringer.

Mime-programmet skal realisere kampnære IKT-systemer til Forsvaret gjennom flere toårige leveransebølger som blir gjennomført suksessivt frem mot 2030. Leveransebølge 2 skal ta frem sikre kommunikasjonsløsninger, samhandlingstjenester og taktisk ledelsessystem for landdomenet for å bedre evnen til å utøve effektiv kommando og kontroll i våre nærområder.

Mime-programmet bidrar også til å realisere målsettinger i nasjonal forsvarsindustriell strategi i tråd med Meld. St. 17 (2020–2021). Som et ledd i dette er det etablert et strategisk samarbeid med Kongsberg Defence & Areospace (KDA), som vil ha en sentral rolle innenfor innovasjon, utvikling, anskaffelse og integrasjon i program Mime. KDA vil også ha en viktig rolle i å engasjere og skape muligheter for øvrige deler av norsk næringsliv.

Det er gjennomført ekstern kvalitetssikring av Mime-programmet. Kvalitetssikringen er gjennomført både på programnivå og på leveransebølgens nivå. Det vil bli gjennomført tilsvarende kvalitetssikring for fremtidige leveransebølger. Resultatene fra kvalitetssikringen ligger til grunn for den anbefalte kostnadsrammen. Forsvarsdepartementet vil følge opp de risikoene som er påpekt og tiltakene som ekstern kvalitetssikrer har anbefalt. Den foreslåtte kostnadsrammen for leveransebølge 2 er 3 038 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning. Kostnadsrammen er basert på valutakursnivå pr. 1. juli 2022 og vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene. Leveransebølgens styringsramme blir satt til 2 591 mill. kroner inkludert merverdiavgift.

Godkjenning av endring av kostnadsramme for et pågående prosjekt

1092 Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 360 S (2019–2020) til Prop. 127 S (2019–2020). Prosjektet omfatter oppgradering av 20 CV90 kamp- og støttevogner til Hæren.

I Prop. 14 S (2019–2020) *Langtidsplan for forsvarssektoren* er det lagt opp til å videreutvikle Brigade Nord med fire mekaniserte bataljoner, som alle settes opp med blant annet CV90 kamp- og støttevogner. Hæren har 20 CV90-chassis tilgjengelig, og disse bygges om for å dekke deler av det økte behovet. Prosjektet gjennomføres i perioden 2020–2023.

Ved godkjenningen av prosjektet var det usikkerhet rundt den foreslåtte kostnadsrammen grunnet tidspress for å iverksette tiltak for å støtte

norsk industri i møte med koronapandemien. Det ble derfor opplyst at regjeringen ville komme tilbake til Stortinget med eventuelle behov for justeringer på et senere tidspunkt. Anskaffelsesprosessen har avdekket at rammen ikke er tilstrekkelig

for å anskaffe alle våpen til vognene. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme foreslås derfor økt til 1 046 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader, basert på valutakursnivå pr. 1. juli 2022.

Pågående materiellprosjekter – status og fremdrift for kategori 1-prosjekter

Tabell 6.11 Kategori 1-prosjekter innenfor materiell (kostnadsramme over 500 mill. kroner)

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2023	Forventet gjenstående etter 2023
0011	Tilrettelagt innhenting	1 133	273	703
1092	Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren	1 046	160	307
2047	Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet	11 409	359	1 604
2513	Logistikk- og støttefartøy	2 518	38	242
2559	Landbasert transportstøtte	2 181	58	1 843
4018	Hånd- og avdelingsvåpen	669	141	92
4019	Bekledning og beskyttelse	876	402	403
5007	Artillerilokaliseringsradar	2 218	424	1 430
5044	Feltvogner til Heimevernet	612	0	107
5045	Broleggerpanservogn	805	295	95
5049	Ingeniørpanservogn	796	4	108
5436	Kampvogner til Hæren	11 965	322	593
5447	Artillerisystem 155 mm	4 726	99	1 914
5475	Elektroniske mottiltak	610	84	365
6023	Videreføring av NSM	2 227	577	1 146
6086	AEGIS COTS <i>Baseline update</i>	1 486	75	122
6192	Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter	2 264	380	344
6345	Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter	1 748	11	92
6346	Nye ubåter	46 868	2 110	42 094
6370	Mellomløsning Ula-klasse ubåter	631	12	145
6401	Erstatning av <i>Stingray Mod 0</i>	2 312	0	892
6615	Nye kystvaktfartøyer	7 565	1 597	1 311
7628	Kampluftvern til Hæren	1 074	230	114
7660	Helikopter til fregatt og kystvakt	8 731	32	2 977
7806	Nye transportfly – anskaffelse	6 147	0	1 317
8164	Modernisering av kryptoløsninger	717	121	526
9360	Stridsvognkapasitet til Hæren	19 676	1 588	18 034
1131	Program Mime – leveransebølge 1	2 957	218	719

0011 Tilrettelagt innhenting

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021) og Prop. 1 S Tillegg 1 (2020–2021).

Prosjektet er opprettet for å anskaffe et system for tilrettelagt innhenting. Systemet vil gi Etterretningstjenesten mulighet til å innhente elektronisk kommunikasjon som passerer Norges grenser, innenfor de begrensninger og forutsetninger som etterretningstjenesteloven setter.

Anskaffelsen av et system for tilrettelagt innhenting utføres av Etterretningstjenesten, og er planlagt gjennomført innen 2025. Systemets planlagte kapasitet er vurdert som tilfredsstillende for dagens situasjon. Utvikling i trusselbildet mv. kan medføre behov for å øke kapasiteten i fremtiden.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 133 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

2047 Videreføring av MPA- og ISR-kapasitet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 127 S (2016–2017) til Prop. 27 S (2016–2017). Prosjektet skal anskaffe fem nye maritime patruljefly av typen P-8A Poseidon i forbindelse med utfasing av dagens P-3 Orion og DA-20 Jet Falcon. Kapasiteten maritime patruljefly ble besluttet videreført ved Stortingets behandling av Innst. 62 S (2016–2017) til Prop. 151 S (2015–2016). Forsvarsmateriell inngikk avtale med amerikanske myndigheter om anskaffelse av fly gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket i mars 2017. Alle fem flyene er nå levert av Boeing i henhold til avtalt leveranseplan. Det første flyet ble levert og overtatt av Forsvarsmateriell i slutten av november 2021. Femte og siste fly ble overtatt i slutten av juni 2022. To fly er fortsatt i USA for gjennomføring av nasjonale tilpasninger, noe som over tid vil gjøres med alle norske P-8 for å sikre at de kan overta oppgaver som i dag ivaretas av P-3 Orion og DA-20.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme over kap. 1760 er 11 409 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. I tillegg vil en del av utgiftene bli belastet kap. 1735 Etterretningstjenesten.

2513 Logistikk- og støttefartøy

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 370 (2008–2009) til St.prp. nr. 70 (2008–2009). Prosjektet omfatter anskaffelse av et nytt logistikk- og støttefartøy til understøttelse av

Forsvarets maritime kapasiteter. Dette vil gi betydelig økt operativ tilgjengelighet og evne til tilstedeværelse over tid. Fartøyet skal også kunne understøtte andre avdelinger i Forsvaret og samfunnet for øvrig i beredskapssammenheng. Fartøyet vil inngå som en viktig plattform i et moderne og alliansetilpasset forsvar.

Byggingen av det nye logistikk- og støttefartøyet, KNM Maud, ble ferdigstilt høsten 2018, og fartøyet er overlevert til Sjøforsvaret. I perioden fra fartøyet ankom Norge vinteren 2019 har en rekke garantiarbeider og utbedringer blitt gjennomført. Prosjektet planlegges terminert mot slutten av 2023.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 518 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

2559 Landbasert transportstøtte

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret anskaffet om lag 2 000 Scania lastevogner i flere varianter i perioden 1987–1996, og vognene nærmer seg slutten på sin tekniske levetid. Gjennom prosjektet anskaffes det nye lastevogner som erstatning for Scania-lastevognene. Innenfor sine fullmakter har Forsvarsdepartementet tidligere godkjent anskaffelser av de 125 høyest prioriterte lastevognene i ulike varianter. Disse lastevognvariantene anskaffes gjennom avrop på en felles norsk-svensk rammeavtale inngått med det tyske selskapet Rheinmetal M.A.N. Military Vehicles. Det er så langt mottatt 109 vogner fra leverandøren. De første blir overført til Forsvaret høsten 2022.

Den samme rammeavtalen ligger også til grunn ved anskaffelsene i prosjekt 2559. Prosjektet skal anskaffe om lag 290 nye lastevogner i ulike versjoner. De første 56 kjøretøyene er levert fra leverandøren og vil bli overført til Forsvaret innen utgangen av 2022.

Om lag 500 av Scaniavognene i best tilstand skal levetidsforlenges. Dette arbeidet pågår, og gjøres i stor grad gjennom kjøp av reservedeler og komponenter som står i fare for å gå ut av produksjon. Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 181 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4018 Hånd- og avdelingsvåpen

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Forsvaret startet en moderniseringspro-

sess for hånd- og avdelingsvåpen i 2007. Prosjektet omfatter anskaffelse av avdelingsvåpen, og er i hovedsak en erstatning av dagens våpensystemer. Det anskaffes nye mitraljøser, maskingevær og et enhetlig øvingssystem til rekylfri kanon. Leveransene vil bidra til å gi Forsvaret økt operativ evne og beskyttelse for personellet i operasjoner.

Det er så langt levert mer enn 900 mitraljøser og 600 middelstunge maskingevær med reservedeler og spesialverktøy. Øvrige leveranser følger i årene frem mot 2025.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 669 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

4019 Bekledning og beskyttelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å erstatte og videreutvikle beklednings- og beskyttelsesmaterieil til militært personell i alle forsvarsgrenene og for Heimevernets innsatsstyrker. Det grunnleggende operative behovet er at Forsvaret har materieil som gir personellet tilstrekkelig stridsutholdenhet, stridseffektivitet, overlevelsessevne, mobilitet og beskyttelse mot ytre påvirkninger og trusler fra miljøet under alle operative forhold. Videre skal materieillet gi økt beskyttelse ved forbedret kamuflasje, og det skal gi personellet forbedret beskyttelse av syn og hørsel. Prosjektet gjennomføres i perioden 2014–2025.

Prosjektet leverer et nytt uniformssystem som anskaffes gjennom et nordisk samarbeid mellom Norge, Sverige, Danmark og Finland. Uniformssystemet leveres med en ny og oppdatert norsk kamuflasje for nordiske forhold.

Prosjektet har tidligere levert hodeplagg tilpasset bruk under hjelm med ballistisk beskyttelse og aktive hørselvern. Hovedfokus for prosjektet er å lede og understøtte leveransen av nye uniformer til Forsvaret, samt gjennomføre anskaffelse av et nytt fottøysystem.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 876 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5007 Artillerilokaliseringsradar

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 339 S (2019–2020) til Prop. 78 S (2019–2020). Hæren har i omkring 60 år hatt en kapasitet til å varsle om og lokalisere fiendtlige bombekastere, rør- og raketartilleri og andre trusler avfyrt fra improviserte utskytingsinnretninger. Denne

kapasiteten omtales som artillerilokaliseringsradar. De eksisterende radarene ble tatt i bruk i Hæren på slutten av 1990-tallet, og har nådd sin teknologiske levealder. Videre er det av hensyn til mannskapenes sikkerhet nødvendig å integrere en ny radar på et pansret kjøretøy.

Et nytt artillerisystem ble levert til Hæren i 2020. Artillerilokaliseringsradarene skal integreres med artillerisystemet. Radarene gir Hæren kapasitet til å lokalisere skytende fiendtlige våpensystemer hurtig og nøyaktig.

Ved Stortingets behandling av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022) ble prosjektets omfang økt til å anskaffe åtte artillerilokaliseringsradarer med tilhørende pansrede kjøretøy, logistikk og materieil for utdanning. Levering er planlagt å finne sted innen 2027.

Kontrakten er inngått og anskaffelsen gjennomføres i et materiellsamarbeid med Nederland.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 2 218 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5044 Feltvogner til Heimevernet

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2015–2016) til Prop. 1 S (2015–2016). Prosjektet skal tilføre Heimevernet et større antall upansrede feltvogner og tilhengere for økt laste- og transportkapasitet. Det er anskaffet 420 kjøretøyer for bruk med vanlig personbilførererkort, samt et antall tilhengere, gjennom en rammeavtale. Kjøretøyene er levert til Heimevernet. Det gjenstår noe mindre avslutningsarbeid i prosjektet. Prosjektet planlegges terminert i 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 612 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5045 Broleggerpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for gjennomføringen av operasjonene.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks broleggerpanservogner på moderniserte Leopard 2-chassis, samt nødvendig materieil for logistikk og utdan-

ning. De eksisterende broene av typen Leguan, som blir benyttet på dagens Leopard 1-vogner, vil bli videreført da de tidligere er levetidsforlenget. Det er levert to vogner i 2022. De resterende vognene er planlagt levert innen utgangen av 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 805 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5049 Ingeniørpanservogn

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Gjennom Stortingets behandling av Innst. 50 S (2017–2018) til Prop. 2 S (2017–2018), ble det besluttet at Hæren også i fremtiden skal ha en moderne stridsvognkapasitet som et viktig element i den mekaniserte strukturen. En mekanisert struktur er imidlertid helt avhengig av en rekke støttekjøretøyer for gjennomføringen av operasjonene.

Prosjektet skal tilføre Hæren seks ingeniørpanservogner på moderniserte Leopard 2-chassis, samt nødvendig materiell for logistikk og utdanning. Alle vognene er levert.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 796 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5436 Kampvogner til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 387 S (2011–2012) til Prop. 93 S (2011–2012). Prosjektet omfatter oppgradering og ombygging av 103 eksisterende stormpanservogner av typen CV90 i kombinasjon med nyanskaffelse av vogner. Vognene vil tilføre Hæren økt kapasitet og kampkraft, og prosjektet er viktig for den fortsatte modernisering og videreutvikling av Hæren.

Prosjektet skal i alt levere 144 CV90-vogner i ulike versjoner: stormpanservogner, stridsledelsesvogner, stormingeniørvogner, oppklaringsvogner, multirollevogner (bombekaster og transport) og vogner for utdanningsformål. Det skal videre anskaffes blant annet fjernstyrte våpenstasjoner, kommunikasjonssystemer og ubemannede strids-tekniske luft- og bakkefarkoster.

Alle vogner er mottatt fra leverandøren. Det gjenstår enkelte leveranser til oppklaringspanservognene. Dette planlegges levert innen 2023.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 11 965 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

5447 Artillerisystem 155mm

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 83 S (2017–2018) til Prop. 12 S (2017–2018). Prosjektet skal anskaffe 24 artilleriskyts med tilhørende ammunisjonskjøretøy, ammunisjon og materiell for utdanning og logistikk. Leveranser av artillerisystemene startet ultimo 2019 og ble fullført i 2020.

Det nye systemet erstatter artillerisystem av typen M109G som ble anskaffet på slutten av 1960-tallet. Det nye systemet vil ha evne til å levere ildstøtte på avstander over 40 km på en effektiv og sikker måte.

Ved Stortingets behandling av Innst. 420 S (2021–2022) til Prop. 75 S (2021–2022) ble det vedtatt å tilføre ytterligere skyts og ammunisjonskjøretøy til Hæren. Tilleggsanskaffelsen vil bli gjort ved utløsning av en opsjon som ligger i den tidligere inngåtte kontrakten. Leveransene er planlagt fullført innen 2026.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 4 726 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

5475 Elektroniske mottiltak

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2017–2018) til Prop. 1 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å reanskaffe kapasiteten for å utføre elektroniske mottiltak (EMT). Det planlegges anskaffet et mindre antall systemer som skal monteres dels på pansrede kampstøttekjøretøyer av typen M113 og dels på hjulkjøretøyer av en kommersielt tilgjengelig type. Alle systemene skal benyttes i Hæren. Leveransene planlegges i perioden 2023–2025.

Hæren har benyttet systemer for elektronisk krigføring i lang tid. Noen av systemene er fornyet gjennom mindre anskaffelser tidligere, men det gjenstår å fornye kapasiteten til å gjennomføre elektroniske mottiltak. EMT-systemer benyttes blant annet for å forstyrre en motstanders kommunikasjon, bryte motstanderens kommandokjede og forstyrre presisjonsvåpen som er avhengige av elektronisk kommunikasjon. I dagligtale omtales et slik EMT-system gjerne som et «jammesystem».

Hærens eksisterende EMT-systemer ble tatt i bruk på slutten av 1990-tallet. Systemene er oppsatt på beltegående kjøretøyer. Både EMT-systemene og kjøretøyene er i ferd med å nå slutten av sin tekniske og operative levetid.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 610 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6023 Videreføring av NSM

Naval Strike Missile (NSM) er et langtreggende presisjonsvåpen og utgjør Forsvarets hovedvåpen for overflatekrigføring. Våpenet er utviklet i et samarbeid mellom Kongsberg Defence & Aerospace (KDA), Forsvaret og Forsvarets forskningsinstitutt. Missilet ble tatt i bruk i Sjøforsvaret mellom 2012 og 2017, og vil i lang tid være sentral for Forsvarets evne til å levere presis og langtreggende ildkraft i det maritime domenet. Missilsystemet er designet for en systemlevetid på om lag 20 år forutsatt et hovedvedlikehold etter ti år.

Prosjekt 6023 Videreføring av NSM består av to elementer. Det ene omfatter hovedvedlikehold av den eksisterende missilbeholdningen, planlagt gjennomført i perioden 2021–2029, for å sikre videre operativ drift av missilene på Nansen-klassen fregattene. Stortinget vedtok dette prosjektet gjennom behandling av Innst. 7 S (2020–2021) til Prop. 1 S (2020–2021). Det andre elementet omhandler en suppleringsanskaffelse av NSM som følge av Stortingets tilslutning til å videreføre Skjold-klasse korvetter frem mot 2030, jf. Stortingets behandling av Innst. 87 S (2020–2021) til Prop. 14 S (2020–2021). Den totale beholdningen av NSM i Sjøforsvaret er i dag begrenset. Da NSM er hovedvåpensystemet på Skjold-klasse korvettene, anses en suppleringsanskaffelse som nødvendig for å opprettholde den maritime kampkraften og den operative evnen til disse overflatefartøylene. Stortinget vedtok suppleringsanskaffelsen av NSM til Skjold-klassen korvetter som en omfangsendring av prosjektet gjennom behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021).

Den totale prisjusterte kostnadsrammen for prosjektet omfatter dermed både hovedvedlikeholdet og suppleringsanskaffelsen og er på 2 227 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, gjennomføringskostnader og usikkerhetsavsetning.

6086 AEGIS COTS Baseline Update

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å opprettholde ytelsen til Fridtjof Nansen-klassens våpensystemer ved at delsystemer eller komponenter, hvor ukurans vil kunne påvirke teknisk tilgjengelighet, skiftes ut. På denne måten sikres det at våpensystemet opp-

rettholder sin operative og teknologiske relevans. Prosjektet skal oppdatere programvare og prosessorkraft, samt gjenanskaffe komponenter.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015) at prosjektets omfang skulle økes til å omfatte restaktiviteter fra prosjekt 6088 Nye fregatter. Prosjektet omfatter aktiviteter knyttet til klargjøring for helikopter, kommunikasjonssystemer, styre- og fremdriftssystem, radarsystem, sensorsystem og elektrisk anlegg.

Alle aktivitetene er igangsatt. For å oppnå mest mulig operativ tilgjengelighet for fregattene gjennomføres leveransene i hovedsak i forbindelse med hovedvedlikehold. Leveransene forventes dermed ferdigstilt i perioden frem til 2026.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 1 486 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6192 Oppgradering av luftvernmissil til Fridtjof Nansen-klasse fregatter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 234 S (2013–2014) til Prop. 84 S (2013–2014). Formålet med prosjektet er å oppgradere *Evolved Sea-Sparrow Missile* (ESSM) for å forlenge levetiden til systemet, slik at behovet for beskyttelse mot kjente lufttrusler for fregattene ivaretas. Kravene til ESSM ble utviklet på 1990-tallet. Fremtidige, nye og endrede trusler gjør at det er behov for oppdateringer og videreutvikling av luftvernmissilsystemets ytelse og kapasitet. Oppdateringen og videreutviklingen av ESSM gjennomføres i et NATO-samarbeidsprosjekt, *NATO Sea-Sparrow Project*, som Norge deltar i. Prosjektet består i hovedsak av tre tiltak: 1) Deltakelse i utviklingen av missilet, 2) Anskaffelse av nye missiler av typen ESSM Block 2, og 3) Tilpasning av fregattenes våpensystem til de nye missilene og forlengelse av levetiden på eksisterende missiler av typen ESSM Block 1.

Utvikling av missilet ble ferdigstilt i desember 2021. Anskaffelse og innfasingen av missilene er planlagt i perioden 2024–2031. Fregattene skal gjennomgå en omfattende oppgradering og levetidsforlengelse. Dette tiltaket omfatter også en oppgradering av fartøyenes kommando- og kontrollsystem og tilpasning til våpensystemene. Omfanget i prosjekt 6192 er i 2021 justert for å ta hensyn til dette og sikre en kostnadseffektiv helhetlig tilpasning til nye ESSM Block 2 missiler.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er på 2 264 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2008–2009) til St.prp. nr. 1 (2008–2009), og omfatter oppdatering og oppgradering av sensor- og våpensystemer på Ula-klasse ubåter. Prosjektet skal forbedre sikkerheten under dykking, navigasjonssikkerheten og sikkerheten om bord generelt, slik at nasjonale og internasjonale regelverk og sentrale NATO-krav oppfylles. Prosjektet ble startet opp i 2010 og er forlenget ett år med ferdigstilling i 2023. Forlengelsen skyldes justering av pågående kontrakter som følge av høyt aktivitetsnivå og lavere tilgjengelighet på fartøyer for prosjektet.

Prosjektets pris- og valutajusterte kostnadsramme er 1 748 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

Det vises også til omtale under prosjekt 6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter og nytt prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen.

6346 Nye ubåter

Prosjektet for nye ubåter ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 381 S (2016–2017) til Prop. 123 S (2016–2017). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye ubåter.

Norge og Tyskland har inngått et omfattende, strategisk, maritimt materiellsamarbeid, som omfatter nye ubåter, missiler, marine-til-marine samarbeid, forsknings- og utviklingssamarbeid samt industrisamarbeid. Tyskland skal anskaffe to ubåter av samme konfigurasjon som de norske.

Kontrakten for nye ubåter ble signert i juli 2021. Thyssen Krupp Marine Systems (tkMS) vil levere de norske og tyske ubåtene fra 2029. Produksjonen er samordnet for å oppnå stordriftsfordeler og synergier, og for å sikre identisk konfigurasjon på ubåtene. Ubåtsamarbeidet med Tyskland omfatter også utdanning, trening, vedlikehold, levetidsunderstøttelse, reservedeler, oppdateringer og oppgraderinger.

Det strategiske partnerskapet med Tyskland omfatter også industrisamarbeid. Samarbeidet er positivt for høyteknologisk kompetanseutvikling i Norge, og for eksportpotensialet til norskutviklede produkter. Primærfokus er samarbeid om videreutvikling av missiler og missilteknologi, og om kampledelsessystem til de nye norske og tyske ubåtene. Samarbeidet bidrar til å åpne opp det tyske markedet for en rekke norske forsvarsbedrifter, og en forpliktende industriavtale ble signert samtidig med ubåtkontrakten.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 46 868 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

6370 Mellomløsning Ula-klasse ubåter

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015), og omfatter oppdateringer og utskifting av ukurante deler og anskaffelse av flere reservedeler til systemene om bord på fire Ula-klasse ubåter. Dette gjøres for å kunne holde ubåtene teknisk tilgjengelige frem til ny ubåtkapasitet innføres. Mellomløsningen bidrar til at Norge opprettholder en kontinuerlig ubåtkapasitet, og legger til rette for innføring av en ny kapasitet.

Ula-klassen var i utgangspunktet planlagt redusert fra seks til fire fartøyer fra 2022 for å sikre operative ubåter frem mot planlagte leveranser av nye ubåter fra 2029. Med bakgrunn i kontraktfestet leveringsplan for de nye ubåtene er det nødvendig å forlenge levetiden til et begrenset antall Ula-klasse ubåter ytterligere.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 631 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

Det vises også til omtale under prosjekt 6345 Videre oppdatering av Ula-klasse ubåter og nytt prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen.

6401 Erstatning av Stingray Mod 0

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 62 (2007–2008) til St.prp. nr. 22 (2007–2008), og omfatter anskaffelse av nye lettvekttorpedoer. Torpedoene skal kunne benyttes av fregattene og P-3C Orion maritime patruljefly. Kontrakt ble inngått med BAE Systems i 2009, og det er også inngått en samarbeidsavtale mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og BAE Systems om vedlikehold og lagring av torpedoene. Samtlige torpedoer er levert. Prosjektet planlegges terminert innen utgangen av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 2 312 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

6615 Nye kystvaktfartøyer

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2013–2014) til Prop. 1 S (2013–2014). Prosjektet ble endret ved at omfanget i tidligere prosjekt 3049 Erstatning Nordkapp-klassen ble tatt inn som en del av prosjekt 6615. Antall kystvaktfartøyer ble økt fra ett til tre fartøyer. Sammenslåin-

gen er tidligere omtalt i Prop. 151 S (2015–2016). Revidert prosjekt med ny kostnadsramme, basert på fremforhandlet tilbud fra norsk verft, ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 359 S (2017–2018) til Prop. 66 S (2017–2018). Formålet med prosjektet er å anskaffe tre helikopterbærende kystvakt fartøyer med godkjent isforsterket skrog. Fartøyenes operasjonsområde skal i hovedsak være i de nordlige havområdene. Skroget på fartøyene må derfor ha en viss lengde og utforming for å oppnå god stabilitet, og fartøyene må ha evne til å operere under isforhold.

Hovedkontrakt for tre nye kystvakt fartøyer ble i 2018 inngått med Vard Group AS, Langsten.

Alle fartøyene er nå under bygging og første fartøy er forventet overlevert i slutten av 2022.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 7 565 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

7628 Kampluftvern til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 337 S (2014–2015) til Prop. 113 S (2014–2015). Prosjekt Kampluftvern til Hæren er opprettet for å etablere en evne til å forsvare Hærens manøveravdelinger mot luftangrep. Kapasiteten ble besluttet etablert ved Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012). Prosjektet skal etablere et kampluftvern batteri til Hæren, og vil blant annet benytte eksisterende og allerede innarbeidede løsninger i Forsvaret. Kampluftvern batteriet vil bestå av ulike enheter for ildledning, kortholdsluftvern, luftvern med middels lang rekkevidde og nødvendige stabsfunksjoner for ledelse og logistikk. Anskaffelse av kortholdsluftvern gjennomføres som en rettet anskaffelse fra Kongsberg Defence & Aerospace AS. NASAMS luftvern med middels rekkevidde, som ble overlevert fra Luftforsvaret til Hæren i 2019, er nå tatt i bruk. Kontrakt på mobilt kortholdsluftvern ble inngått i oktober 2019. Til tross for noen utfordringer knyttet til koronapandemien, forventes kortholdsluftvernet levert i henhold til opprinnelig plan i 2023. Prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 1 074 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

7660 Helikopter til fregatt og kystvakt

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Budsjett-innst. S. nr. 7 (2000–2001) til St.prp. nr. 1 (2000–2001). Prosjektet omfatter levering av 14

NH90-helikoptre til Kystvakten og Marinen. Kontrakt ble inngått mellom Forsvarets logistikkorganisasjon og franske NATO Helicopter Industries (NHI) gjennom et felles nordisk anskaffelsesprogram, *Nordic Standard Helicopter Programme* (NSHP), i 2001. Etter omfattende forsinkelser og mangler i leveranser, hevet Forsvarsmateriell kontrakten 9. juni 2022.

Anskaffelsen omfattet seks NH90 utrustet for antiubåtkrigføring til fregatter og åtte i kystvaktkonfigurasjon. Ambisjon for samlet utnyttelse av kapasiteten var en oppbygging mot 3 900 flytimer årlig til støtte for Marinen og Kystvakten. Alle helikoptrene skulle opprinnelig vært levert i perioden 2005–2008. Etter at kontrakten ble reforhandlet i 2011 ble det avtalt en to-steps tilnærming med leveranse av seks helikoptre i en foreløpig versjon (IOC) i perioden 2011–2012. Helikoptre i endelig versjon (FOC) skulle leveres i perioden 2014–2015. Oppgradering av seks IOC helikoptre skulle deretter gjøres i perioden 2016–2018. Det ble tidlig klart at de reviderte leveranseplanene heller ikke ville bli overholdt av NHI. Først i 2016 var alle helikoptrene i IOC versjon levert. I 2017 ble kontrakten på nytt reforhandlet. I reforhandlet leveranseplan skulle alle FOC helikoptre leveres fra 2017–2019 og oppgradering av IOC til FOC skulle skje i tidsrommet 2018–2022. Igjen oppsto vesentlige forsinkelser i forhold til leveranseplanen. Norge mottok sju helikoptre i FOC versjon, før kontrakten ble hevet.

Beslutningen om å heve NH90-kontrakten innebærer at det må anskaffes en alternativ maritim helikopterkapasitet for å dekke det operative behovet. Heving av kontrakten medfører også konsekvenser for personellet og kompetansen som er bygget opp i Forsvaret og Forsvarsmateriell. NH90 med tilhørende reservedeler og annet materiell skal utrangeres, inngåtte avtaler knyttet til NH90 må avvikles og pågående og planlagte NH90-relaterte materiellprosjekter skal avsluttes. Det er iverksatt nødvendige tiltak for å ivareta materiellet inntil hevingssaken er avsluttet. Det må påregnes noen utbetalinger i 2023 for utestående aktiviteter utenom hovedkontrakten med NHI, og i forbindelse med avviklingen av prosjektet. For berørt personell er det igangsatt flere tiltak for å ivareta kompetansen på best mulig måte frem til ny helikopterkapasitet er på plass. Personellet, og kompetansen dette personellet besitter, er viktig å beholde for å kunne implementere en ny maritim helikopterkapasitet i Forsvaret så raskt som mulig. Det er også behov for kompetent personell til å følge opp aktiviteter med å avslutte NH90-kontrakten. Det arbeides derfor kontinuer-

lig med tiltak og planer for håndtering av personell og NH90-materiell frem til saken er avsluttet.

Prosjektets pris- og valutajusterede kostnadsramme er 8 731 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

Det er etablert en tett dialog med allierte for å undersøke flere alternativer, for både midlertidige og langsiktige løsninger, for å dekke det operative behovet for maritim helikopterkapasitet så raskt som mulig. Anskaffelse av nye maritime helikoptre vil også vurderes i en helhetlig sammenheng med den planlagte anskaffelsen av helikoptre til Forsvarets spesialstyrker og Hæren.

7806 Nye transportfly – anskaffelse

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. S. nr. 287 (2006–2007) til St.prp. nr. 78 (2006–2007). Prosjektet omfatter anskaffelse av fire nye transportfly av typen C-130J. Forsvaret inngikk avtale med amerikanske myndigheter gjennom *Foreign Military Sales*-avtaleverket. Første fly ble levert i november 2008, andre fly i juni 2009 og de to siste sommeren 2010.

I mars 2012 styrtet et C-130J transportfly i Sverige og fem offiserer omkom. Ved behandlingen av revidert nasjonalbudsjett for 2012, jf. Innst. 375 S (2011–2012) til Prop. 111 S (2011–2012), vedtok Stortinget en tilleggsfinansiering på 720 mill. kroner for å erstatte det havarerte flyet. Forsvaret fikk rask tilgang til et nytt fly som opprinnelig skulle leveres til det amerikanske luftforsvaret. Erstatningsflyet ankom Norge allerede høsten 2012.

Prosjektet var opprinnelig planlagt avsluttet i 2013, men ble videreført for å kunne ivareta nødvendige ombygginger av erstatningsflyet til norsk konfigurasjon, samt ferdigstilling av SATCOM-installasjon og leveranse av nye redningsflåter. Prosjektet planlegges avsluttet i 2024.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme, inkludert tilleggsbevilgningen er 6 147 mill. kroner, inkludert merverdiavgift og usikkerhetsavsetning.

8164 Modernisering av kryptoløsninger

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet omfatter anskaffelse av et høygradert og et lavgradert kryptosystem til forsvarssektoren.

I et moderne forsvar utveksles store mengder gradert informasjon mellom ulike systemer, og slik informasjon må beskyttes. Prosjektets hensikt

er å modernisere kryptoløsningene, slik at fremtidige krav til kapasitet, beskyttelse, interoperabilitet, mobilitet og drift imøtekommes. Løsningene skal ivareta konfidensialitet, integritet og autentisitet¹ for informasjonsutveksling mellom stasjonære, deployerbare og mobile enheter på alle graderingsnivåer. Systemene som tas frem vil være relevante for Forsvaret, totalforsvaret og eksport til allierte.

Det er viktig for Norge å ha nasjonal kontroll og nasjonal kompetanse innenfor kryptologi og kryptoteknologi, og det stilles derfor krav til norske leverandører. For høygraderte kryptoløsninger vil det bli gjennomført en direkteanskaffelse hos en norsk industripartner, da høygradert krypto er spesielt sensitivt.

Anskaffelsen var opprinnelig planlagt gjennomført i perioden 2020–2024, men er forsinket. Hovedårsakene er avstanden mellom prosjektets ramme og mottatt tilbud. Oppdatert kostnadsgrunnlag vil bli gjenstand for en ekstern kvalitets-sikring. Dersom regjeringen anbefaler å øke kostnadsrammen, vil dette bli lagt frem for Stortinget.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 717 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

9360 Stridsvognekapasitet til Hæren

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2021–2022) til Prop. 1 S (2021–2022).

Formålet med prosjektet er å anskaffe moderne stridsvogner med evne til å bekjempe en fiendes landbaserte, mobile plattformer. Prosjektet omfatter også integrert logistikkstøtte, utdanningsmateriell og del- og støttesystemer. Prosjektet skal anskaffe det stridsvognsystemet som gir best mulig balanse mellom kostnad, tid og operativ ytelse for kapasiteten.

Anskaffelsen gjennomføres som en konkurranse mellom to leverandører fra henholdsvis Tyskland og Sør-Korea. Valg av leverandør skal gjøres på grunnlag av det tilbudet som gir det samlet beste utfallet basert på blant annet operative, logistikkmessige, merkantile, industrimesige og sikkerhetspolitiske kriterier.

Forsvarsdepartementet gjennomfører en myndighetsdialog med henholdsvis Tyskland og Sør-Korea i den hensikt å etablere en myndighetsavtale. Departementet søker gjennom avtalen å

¹ Konfidensialitet: At informasjonen kun er tilgjengelig for adressert mottaker. Integritet: At informasjonen ikke er endret mellom avsender og mottaker. Autentisitet: At informasjonen kommer fra oppgitt avsender.

dekke et bredt spekter av relevante samarbeidsområder for sektoren, men også markedsadgang for norske industribedrifter i leverandørlandets forsvarsmarked.

For anskaffelsen vil det bli inngått avtaler om industrisamarbeid tilsvarende verdien av anskaffelseskontrakten.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 19 676 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader. Kostnadsrammen er basert på valutakursnivå pr. 1. juni 2021 og vil bli gjenstand for justering ved endring i valutakursene.

Program MIME – leveransebølge 1

Program Mime – leveransebølge 1 ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 7 S (2021–2022) til Prop. 1 S (2021–2022).

Mime-programmet skal realisere kampnære IKT-systemer til Forsvaret gjennom flere toårige leveransebølger som blir gjennomført suksessivt frem mot 2030. Leveransebølge 1 tar frem flere ulike delleransere innenfor kampnær IKT. Dette inkluderer blant annet en felles, taktisk IKT-plattform, anskaffelse av satellitterminaler, bakke-til-luft radioer, datalinkterminaler og programvare for kommando og kontroll. Leveransebølgen omfatter også oppstart av anskaffelsen av nye taktiske radioer til landstyrkene og en oppstart av fornyelse av kommando- og kontrollsystem for luftdomenet.

Leveransebølgens prisjusterte kostnadsramme er 2 957 mill. kroner inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Kampflyanskaffelsen – status og fremdrift

Stortinget vedtok gjennom behandlingen av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012) kjøp av inntil 52 F-35 kampfly. Stortinget har siden, gjennom behandlingen av Innst. 7 S (2019–2020) til Prop. 1 S (2019–2020), gitt bestillingsfullmakt til å anskaffe til sammen 52 kampfly med nødvendig tilleggsutstyr og tjenester, inkludert våpen. Flyene er satt i bestilling gjennom det flernasjonale partnerskapet, som også inngår kontrakter for anskaffelsen av de norske flyene.

Det er forventet at Luftforsvaret ved utgangen av 2022 opererer 40 fly, hvorav 30 fly i Norge og ti fly i USA for utdanningsformål. Det er planlagt

med mottak av seks fly årlig inntil anskaffelsen av totalt 52 F-35 kampfly vil være fullført i løpet av 2024. Flyleveransene i 2023 vil sannsynligvis bli to til fire måneder forsinket i forhold til opprinnelig plan, men de vil fortsatt leveres innenfor samme planlagte leveranseår. Årsaken er forsinket produksjon og komponentleveranser som følge av koronapandemien.

Luftforsvaret etablerte første operative evne (IOC) i november 2019 og overtok NATO-beredskapen /QRA – Quick Reaction Alert) med F-35 på Evenes i januar 2022. Arbeidet med oppbygging mot full operativ evne (FOC) i 2025 fortsetter. Frem mot FOC er det planlagt gjennomført en full operativ testing og evaluering (OT&E) i USA. Trening og øving i Norge inkluderer bruk av åtte taktiske simulatorer, som fungerer som et effektivt tillegg til flytrening i luften.

Luftforsvaret har fortsatt noe lavere tilgjengelighet på F-35 kampfly enn forutsatt. Dette er delvis forårsaket av koronapandemien og delvis av et umodent globalt understøttelsessystem (GSS). Forsvaret jobber kontinuerlig sammen med det flernasjonale partnerskapet for å bedre dette. GSS er under stadig utvikling og støtter driften av norske F-35 i samarbeid med det nasjonale logistikk-senteret på Ørland. Som omtalt i Prop. 73 S (2011–2012) skulle logistikkunderstøttelsen gradvis bygges opp i takt med innfasingen av de norske flyene. I lys av erfaringen knyttet til styrkeproduksjonsbehovet som er nødvendig for å oppnå full operativ evne, vurderes det nå om den nasjonale driftsorganisasjonen er optimalt dimensjonert eller om den må økes noe utover opprinnelige plantall. Disse vurderingene understøttes av andre partenerlands erfaringer og egne nasjonale analyser fra FFI. Vurderingene som nå gjøres er i tråd med anbefalingene om gradvis oppbygging som ble gjort i 2012.

Logistikk-løsningen benytter seg i dag av datasystemet *Autonomic Logistics Information System* (ALIS), men dette vil i løpet av de neste årene fases ut og erstattes av et nytt system betegnet *Operational Data Integrated Network* (ODIN).

I USA er byggingen av *Norway Italy Reprogramming Laboratory* (NIRL) nå ferdigstilt og produksjon av nødvendig nasjonal operativ programvare er i gang. På Ørland flystasjon er skvadrons-, vedlikeholds-, og forsyningsbygg for understøttelse av F-35-operasjoner tatt i bruk av Forsvaret. Det vises til nærmere omtale av eiendom, bygg og anlegg (EBA) under kap. 1710, post 47.

Det samlede kostnadsbildet for kampflyanskaffelsen

F-35-prosjektets oppdaterte usikkerhetsanalyser følger utviklingen i det samlede kostnadsbildet for anskaffelsen av F-35, og danner grunnlaget for styring og budsjettering av prosjektet. Usikkerhetsanalysene gir et oppdatert estimat for kampflyanskaffelsens forventede investerings- og levetidskostnader, og er et øyeblikksbilde av anskaffelsens kostnadselementer inkludert justerte prisestimater, oppdatert organisering, valuta og usikkerhetsbilde.

Den oppdaterte analysen viser en forventet investeringskostnad på 92,1 mrd. kroner. Dette estimatet ligger under prisjustert kostnadsramme på 92,9 mrd. kroner.

Sammenliknet med den prisjusterte styringsrammen på 81,5 mrd. kroner, som ble lagt til grunn da kampflyanskaffelsen ble vedtatt gjennom Stortingets behandling av Innst. 388 S (2011–2012) til Prop. 73 S (2011–2012), skyldes avviket en økt vekslingskurs mot amerikanske dollar. Dette motvirkes kun delvis av reduserte priser på flyene, logistikkutstyr og reservedeler. Forsvarsdepartementet har derfor gitt Forsvaret klarsignal til å utløse usikkerhetsavsetningen i prosjektet.

Da kampflyanskaffelsen ble vedtatt, ble det tatt hensyn til at vekslingskursen mot amerikanske dollar i investeringsperioden ville variere. Det ble lagt til grunn en markedsforventning om en gjennomsnittlig vekslingskurs på 6,47 kroner for perioden. Siden kampflyanskaffelsen ble godkjent i 2012 har faktisk vekslingskurs mot amerikanske dollar variert mellom 5,44 og 11,40 kroner med en stabilt høyere vekslingskurs enn opprinnelig beregnet etter 2015. I usikkerhetsanalysen er det i de påløpte kostnadene lagt til grunn faktisk valuta-

kurs på utbetalingstidspunktet. For den resterende delen av anskaffelsen er det beregnet en vekslingskurs mot amerikanske dollar på 9,08 kroner. Valutausikkerheten håndteres i tråd med prinsippene beskrevet i innledningen til kap. 1760, post 45.

Det flernasjonale programkontoret (JPO) har forhandlet frem gode kontrakter med leverandørene, og har iverksatt en rekke initiativer for å redusere kostnadene i produksjonen. Vesentlige initiativer er inngåelsen av en felles bestilling av flyanskaffelser over flere år (*Block Buy*) og *Multi-Year Contracting* (MYC) for Norges flyanskaffelser med leveranse i 2023 og 2024. I tillegg til disse virkemidlene har JPO gjennomført en rekke tiltak gjennom forhandlinger og samarbeid med leverandørene for å redusere enhetsprisen på flyene. Flere kostnadsreduserende tiltak er kombinert i programmer. Eksempler på slike programmer er *Blueprint for Affordability* (BFA) I og II. BFA I er nå evaluert av JPO og har gitt god effekt på enhetsprisene. F-35-prosjektet har gjennom å erstatte en rekke prisestimater med kontraktsverdier, fått bekreftet store kostnadsbesparelser som følge av disse tiltakene. Samtidig er det nå forventet at ettervirkningene av pandemien i spesielt USA, kan medføre en økning i enhetsprisene på flyene som skal leveres i 2023 og 2024.

Det er noe prisusikkerhet knyttet til våpenanskaffelsen, videreutviklingsprogrammet, samt evnen til å opprettholde tilstrekkelig kapasitet i den norske organisasjonen. Vekslingskursen mot amerikansk dollar har historisk vært det det altoverskyggende usikkerhetselementet knyttet til utgiftsøkninger i programmet. Dette håndteres nå gjennom ordningen for valutajustering av store investeringsprosjekter som omtalt ovenfor.

Tabell 6.12 Kampflyanskaffelsen

Område	(i mill. kr.)		
	Prisjustert kostnadsramme (P85)	Prisjustert styringsramme (P50)	Forventet kostnad
Nye kampfly med utrustning	92 925	81 479	118 ¹

Jf. omtale over tabellen.

Tabell 6.13 Kostnadsbilde kampflyanskaffelsen

	(i mill. kr.)			
	2012–2022	2023	Gjenstående	Total
Gjennomføringskostnader (post 01)	1 598	117	371	2 086
Samlet kostnadsbilde for F-35 kampfly med utrustning (post 45)	61 750	7 646	22 722	92 118
Kostnadsbilde produksjonsavtale F-35 (post 45)	1 690	183		
Kostnadsbilde for baseløsning (post 47)	8 014	93	0	8 107

Programmets rammer er beregnet inkludert merverdiavgift på de postene der dette påløper.

Levetidskostnader for kampflyene

På tilsvarende måte som for forventet investeringskostnad, beregner F-35-prosjektet årlig den forventede levetidskostnaden for kampflysystemet. Levetidskostnadene beskriver kampflyenes totale kostnader fra og med 2012 og ut levetiden i 2054, og utgjør, med en vekslingskurs på 9,08 mot amerikanske dollar, 326 mrd. kroner. Dette er 8 mrd. kroner lavere enn den prisjusterte levetidskostnaden oppgitt i St.prp. nr. 36 (2008–2009), som prisjustert utgjør 334 mrd. kroner.

Kostnadene inkluderer både materiell- og EBA-anskaffelser, samt tilhørende drifts- og videreutviklingskostnader for hele perioden. Driftsutgiftene for å operere F-35-systemet omfatter en rekke kostnadselementer, som for eksempel flytimepris, tungt vedlikehold, GSS, driftsutgifter for våpen, systemforvaltning, systemspesifikk utdanningsvirksomhet og driftsorganisasjon. Den største usikkerheten i disse beregningene er kostnaden ved en mulig oppjustering av driftsorganisasjonen som følge av forholdene beskrevet under status for kampflyanskaffelsen. Størrelsen på driftsorganisasjonen har siden oppstarten vært adressert i usikkerhetsanalysene som er gjennomført.

I norske beregninger er dermed flytimepris en komponent i levetidsutgiftene som også omfatter de helhetlige driftsutgiftene for F-35. Både i det flernasjonale programmet og nasjonalt, pågår det arbeid etter samme modell som er gjennomført for anskaffelsen for å redusere driftsutgiftene.

7707 Joint Strike Missile (Utvikling/kvalifisering/integrasjon)

Utviklingsprosjektet for *Joint Strike Missile* (JSM) trinn 3, som Stortinget godkjente ved behandlingen av Innst. 278 S (2013–2014) til Prop. 98 S (2013–2014), har pågått siden høsten 2014. Utviklingen ble i all hovedsak ferdigstilt i løpet av høsten 2018, men enkelte teknologiområder i missilet vil fortsatt videreutvikles og oppdateres i perioden frem til fullført integrasjon av missilet på F-35. Arbeidet med integrasjonen pågår, og et nødvendig antall testmissiler til integrasjonen er i produksjon. Ferdig integrasjon er planlagt slik at missilet skal være operativt på norske kampfly når F-35-systemet når full operativ evne i 2025.

Kontrakt for hovedleveransen av JSM missiler til Forsvaret ble inngått i 2021.

7720 F-35 Oppgraderinger

Avgjørelsen om innkjøp av F-35 ble fattet i et levetidsperspektiv, som innbefatter at våpensystemet vil bli holdt oppgradert i hele systemets levetid for å ivareta den strategiske effekten av kampflyvåpenet. Norge har gjennom partnerskapsavtalen *Joint Strike Fighter Memorandum of Understanding* (JSF PSFD MOU) forpliktet seg til å bidra i den kontinuerlige videreutviklingen av F-35 våpensystemet.

Stortinget vedtok ved behandlingen av Innst. S 496 (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021) prosjekt 7720 F-35 oppgraderinger. Formålet med prosjektet er å opprettholde en kampflykapasitet som bidrar til nasjonal sikkerhet gjennom utvikling og implementering av felles kapabiliteter som opprettholder den operative ytelsen på våre F-35 kampfly mot forventet trusselbilde i 2030.

F-35-prosjektet deltar aktivt i prosessene knyttet til utviklingen av fremtidige oppgraderingstil-

tak på F-35. De første utgiftene knyttet til prosjektet på post 45 av noe betydning er forventet å starte i 2024.

Tabell 6.14 Kategori 1-prosjekter i kampflyanskaffelsen

Formål/prosjektbetegnelse	Kostnadsramme (post 45)	Anslått utbetaling 2023 (post 45)	(i mill. kr.)
			Forventet gjenstående etter 2023
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 2	1 328	0	198
7707 <i>Joint Strike Missile</i> – Utvikling trinn 3	5 291	66	673
7720 <i>F-35</i> – Oppgraderinger	6 610	5	6 605

Øvrige våpenanskaffelser knyttet til kampflyanskaffelsen

Relevante deler av våpenbeholdningen som tidligere ble benyttet på F-16 er videreført for bruk på F-35. I tillegg pågår en anskaffelse av kanonammunisjon, nye kortholds luft-til-luft-missiler, medium rekkevidde luft-til-luft-missiler og langt-rekkende presisjonsvåpen mot sjø- og bakkemål.

Forskning og utvikling knyttet til kampflyanskaffelsen

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) støtter kampflyanskaffelsen med forskning og utvikling (FoU). En vesentlig del av FoU-aktivitetene er knyttet til gjennomføringen av materiellprosjekter og våpen- og taktikkutvikling. Videre støtter FFI kampflyanskaffelsen i utarbeidelsen av antallsanalyser og økonomiske usikkerhetsanalyser.

Status i det flernasjonale samarbeidet knyttet til kampflyanskaffelsen

Det flernasjonale F-35-programmet har hatt god fremdrift til tross for koronapandemien. Utfordringer knyttet til distribusjon av deler og komponenter til produksjonen medfører at produsenten nå ligger to til fire måneder etter produksjonsplanen. Fokuset i programmet dreies nå mer og mer mot understøttelse av den globale flåten, inkludert tiltak for å redusere understøttelseskostnadene. Det pågår arbeid med å videreutvikle F-35 for å holde våpensystemet oppdatert i takt med den teknologiske og operative utviklingen. De første videreutviklingene, inklusiv integrasjon av det norskutviklede JSM-missilet, er nå på kontrakt med leverandøren.

Det er til nå levert fly til partnernasjonene USA, Australia, Storbritannia, Nederland, Italia, Danmark og Norge. Canada har som siste partnernasjon nå besluttet å anskaffe F-35 som sitt nye kampfly. Det er en betydelig interesse for å anskaffe F-35 kampfly også fra nasjoner som ikke er partnere. Japan, Israel og Sør-Korea har mottatt fly. Belgia, Polen, Singapore og Finland har alle besluttet å anskaffe F-35. I tillegg er det forventet at Sveits og Tyskland vil anskaffe F-35. Den store interessen for flyet vil underbygge stordriftsfordelene ved F-35 i anskaffelse og drift.

Flernasjonale programmer i NATO

De viktigste flernasjonale programmene som Norge deltar i er luftbåren bakkeovervåking (NATO *Alliance Ground Surveillance*, AGS), luftbåren tidligvarsling og kontroll (NATO *Airborne Early Warning and Control*, NAEW&C (AWACS)), Multi rolle tankfly (*Multi-National Multi-Role Tanker Transport Fleet*, (MMF/MRTT)) samt strategisk lufttransport (*Strategic Airlift Capabilities* (SAC)).

AGS er en høyt prioritert kapasitet som eies og driftes av NATO i fellesskap. Systemet gir alliansen en evne til å overvåke store landområder fra stor høyde og med lang rekkevidde. Hovedbasen for NATO AGS Force er på Sicilia. Eierskapet til alliansens felleskapasitet ivaretas av AGS Support Partnership der alle medlemsland deltar.

Anskaffelsesfasen av NATO AGS som omfatter fem ubemannede fly av typen Global Hawk med støttesystemer ble formelt avsluttet 31 mars 2022. Alle leveranser i hovedkontrakten er godkjent og avsluttet. Systemet er nå i sin helhet overført fra anskaffelsesnasjonene til alliansen og dis-

poneres av SHAPE via NATO AGS Force for operativ bruk.

Anskaffelsesbyrået NAGSMA ble avvirket 1. april 2022. Fra samme dato fikk en liten stab av eksperter under ledelse av en bobestyrer ansvaret for en ryddig avvikling av samarbeidsprosjektet og koordinert overgang til driftsorganisasjonen, herunder overføring av kompetanse og dokumentasjon, arkivering, sluttregnskap og revisjonsforberedelser.

Norge er blant 15 NATO-land som har stått for finansieringen av AGS-anskaffelsen. Alle medlemslandene bidrar nå til å dekke utgifter ved operativ bruk og til drift og vedlikehold av systemet.

Alliansens operative myndigheter har påbegynt vurderinger av hva som trengs for å sikre at systemet forblir operativt relevant i fremtiden. Da anskaffelsen i sin tid ble godkjent i NATO forelå det ikke planer om oppgraderinger og moderniseringer av systemet. Inntil videre vil bruk av NATOs fellesfinansierte budsjetter for dette formål bli vurdert fra sak til sak.

NAEW&C er et nøkkelement i alliansens felles integrerte luftforsvar. I nærmere 40 år har den stående NATO-eide styrken med 17 avanserte AWACS-overvåkingsfly og tilhørende støtte-systemer gitt tilgang til nødvendig varslings- og kontrollkapasitet. Programmet består i dag av 16 medlemsland, herunder Norge. For å tilpasse styrken til lavere driftsrammer er antall fly redusert til 14. Moderniseringen av flyenes radar og cockpit, for å imøtekomme operative behov frem mot 2025, er i hovedsak fullført.

For å sikre at denne viktige felleskapasiteten i alliansen forblir operativ frem til planlagt utfasing av flyene i 2035, er det nødvendig å forbedre kommunikasjonsløsninger og programvare i flyene. Deltakernasjonene startet gjennomføringen av denne siste levetidsforlengelsen høsten 2019 da kontrakten med systemleverandøren ble inngått. Delprogrammet har en samlet økonomisk ramme på 1 mrd. amerikanske dollar inkludert drift av anskaffelsesorganisasjonen. Koronapandemien medførte en rekke utfordringer og økt risiko for programmet, men fremdriften har

likevel vært god og stort sett som planlagt. Tidsplan og kostnadsramme ligger fast, men utviklingen følges nøye.

Modernisering av første fly er planlagt påbegynt i 2022. Påfølgende uttesting av ny programvare og testflyvning skal etter planen skje i 2023. Deretter vil oppgraderingen av de øvrige flyene kunne påbegynnes med sikte på slutføring i 2027.

MMF består av et samarbeid mellom Norge, Nederland, Luxemburg, Tyskland, Belgia, og nylig også Tsjekkia. Det er NSPA og OCCAR-EA som gjennomfører anskaffelsen fra Airbus Defence and Space på vegne av deltakernasjonene. Deltakernasjonene betaler i henhold til hvor mange flytimer de reserverer. Nederland er ledernasjon i MMF-prosjektet og flyene blir registrert i Nederland. Hovedbase for MRTT flyene vil være Eindhoven i Nederland. I tillegg skal det være en permanent Forward Operating Base i Köln/Wahn hvor det til enhver tid skal være stasjonert tre fly.

MRTT vil kunne utføre luft-til-luft-tanking og transport av personell og last. I tillegg vil ett fly stasjonert i Köln/Wahn være oppsatt i en medisinsk evakueringskonfigurasjon. Den primære bruk for Norges del vil være luft-til-luft-tanking av F-35 kampfly.

Det skal anskaffes ni fly av typen A330 MRTT. De tre første flyene ble levert i 2020 og det fjerde ble levert i 2021. Programmet holder seg innenfor sitt budsjett og leveransene er i henhold til tidsplanen.

SAC-programmet er viktig for å dekke Norges forsvar sine strategiske transportbehov, eksempelvis under operasjonen i Afghanistan. Luftvingen består av tre C-17 transportfly lokalisert til Papa i Ungarn. Norge deltar med finansiering og personell som en av tolv medlemsnasjoner. For bidraget mottar Norge ca. 400 flytimer årlig. Programmet ble startet i 2008 og flyene går nå inn i en fase med modernisering. De fleste av investeringene er gjennomført, men det gjenstår etablering av simulator i Papa. Programmet er godt drevet og holder seg innenfor de økonomiske rammer som er fastsatt i *Memorandum of Understanding* (MOU).

Felles materiell- og eiendom, bygg og anleggsprosjekter – status og fremdrift for kategori 1-prosjekter

Tabell 6.15 Oversikt over felles materiell- og EBA-investeringsprosjekter

	Formål/prosjektnavn	Kostnadsramme	Anslått utbetaling 2023	Forventet gjenstående etter 2023
2078	Sensorer for militær luftromsovervåking	8 717	580	6 555
8051	Oppgradering VLF-stasjon Novik	978	349	611

2078 Sensorer for militær luftromsovervåking

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 346 S (2018–2019) til Prop. 60 S (2018–2019). Prosjektet skal anskaffe åtte nye sensorer for overvåking av norsk og nærliggende luftrom. Forsvaret har frafalt kravet om at to av sensorene skal være flyttbare. Prosjektet skal også anskaffe nødvendig eiendom, bygg og anlegg med tilhørende infrastruktur (herunder vei, kraft og IKT) til lokasjonene hvor sensorene plasseres, samt tre regionale vedlikeholdssentre (Rygge, Ørlandet og Sørreisa). To radarleverandører leverte tilbud innen fristen i mai 2021. Kontraktsforhandlinger for radaranskaffelsen startet andre halvår 2021, og inngåelse av kontrakt forventes i løpet av vinteren 2023. Det planlegges med leveranser i prosjektet i perioden 2025–2029.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 8 717 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

8051 Oppgradering VLF-stasjon Novik

Prosjektet ble vedtatt ved Stortingets behandling av Innst. 496 S (2020–2021) til Prop. 123 S (2020–2021). VLF (*Very Low Frequency*) stasjon Novik har vært i kontinuerlig drift i over 50 år, uten større tekniske oppdateringer. Stasjonen er en viktig bidragsyter til Norges og NATOs ubåtopearasjoner i nord. Prosjektet skal anskaffe ny senderstasjon og oppdatere aldrende infrastruktur for å sikre en fortsatt stabil og driftssikker VLF-tjeneste til Forsvaret. Prosjektet omfatter både teknisk og bygningsmessig infrastruktur. Prosjektet planlegges ferdigstilt i 2027.

Prosjektets prisjusterte kostnadsramme er 978 mill. kroner, inkludert merverdiavgift, usikkerhetsavsetning og gjennomføringskostnader.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel

Fra NATOs fellesfinansierte investeringsprogram for sikkerhet (NSIP) fikk Norge omlag 322 mill. kroner i 2021. Slike fellesfinansieringer er primært knyttet til prosjekt for mottak av alliert støtte i krise og krig som det ikke er ventet at nasjonene selv skal finansiere. De største tilskuddene til Norge i 2021 var til infrastruktur på Ørland og til oppgraderinger ved *Joint Warfare Centre* i Stavanger.

Posten dekker nasjonal forskuttering av den fellesfinansierte andelen av NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. For autoriserte prosjekter forskuttes utgifter på grunnlag av prognoser for forbruk. Utgiftene refunderes fra NATO, og inntektsføres på kap. 4760, post 48. Posten foreslås økt med om lag 120 mill. kroner knyttet til NATO-prosjektet *Ørland – Restore Runway* for oppgradering av flystripen på Ørland.

Post 75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Posten dekker Norges tilskudd til de fellesfinansierte investeringene i NATO. Posten foreslås økt med 11,3 mill. kroner mot saldert budsjett for 2022. Økningen følger av at NATO skal øke den årlige totalrammen for *NATO Security Investment Programme* (NSIP). Utbetalingene er avhengige av fremdriften i prosjekter i alle NATOs medlemsland, og kan i liten grad påvirkes av Norge.

Kap. 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsinntekter	108 102	32 543	33 519
45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter	94 740	101 760	1 486 933
48	Fellesfinansierte investeringer, inntekter	322 494	350 036	470 000
	Sum kap. 4760	525 336	484 339	1 990 452

Post 01 Driftsinntekter

I 2021 ble det solgt materiell for om lag 22 mill. kroner. Auksjonssalg og salg av metall etter destruksjonen av fregatten KNM Helge Ingstad stod for over halvparten av dette. Forsvarsmateriell har fortsatt å styrke kapasiteten til å avhende eldre materiellsystemer de kommende årene. Det pågår nå blant annet ferdigstilling av salgskontrakter for et større antall F-16 fly.

Posten omfatter budsjetterte inntekter for salg av utrangert utstyr av mindre omfang, mest gjennom auksjonssalg. Den dekker også innbetaling av royalti og dagbøter til sektoren.

Posten foreslås videreført på om lag samme nivå som i 2022.

Post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold

Prosessen med å avhende F-16 kampfly er blitt noe utsatt på grunn av koronapandemien. Forut-

satt inngåelse av salgskontrakter, og innvilgelse av nødvendige godkjenninger, vil salg av jagerfly gi store inntekter i 2023. Materiellet er blant annet underlagt bestemmelser fra amerikanske myndigheter ved salg, og en potensiell salgssinntekt avhenger av at godkjenning fra amerikanske myndigheter foreligger. Netto overskudd fra salget av F-16 vil tilfalle statskassen.

Post 48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter

Posten gjelder refusjoner fra NATO i forbindelse med NATOs investeringsprogram for sikkerhet i Norge. Inntektene blir justert hvert år ut fra forventet fremdrift og forbruk i allerede godkjente prosjekter. Inntektene på post 48 er i hovedsak knyttet til refusjon av utgifter på kap. 1760, post 48. Refusjon fra NATO på prosjekter som er prefiansiert vil også bli inntektsført på kap. 4760, post 48.

Kap. 1791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsutgifter	764 523	661 021	703 934
	Sum kap. 1791	764 523	661 021	703 934

Oppdrag og organisering

Justis og beredskapsdepartementet er fag- og budsjettansvarlig departement for redningshelikoptertjenesten. Luftforsvaret er operatør, med Forsvarsmateriell etablert som luftdyktighet-

smyndighet og delegert ansvar for kontinuerlig luftdyktighet.

Innad i Luftforsvaret er Redningshelikoptertjenesten (RHT) organisert som egen budsjett- og resultatansvarlig avdeling. RHT består videre av en test og evalueringseenhet (OT&E), samt 330

skvadron. I tråd med de definerte samfunns- og effektmål skal 330 skvadron utføre søk- og redningsoppdrag så hurtig og sikkert som mulig. OT&E har i oppgave å etablere operative prosedyrer, samt å konvertere og gi initial trening til operativt og teknisk personell som skal bemanne de nye redningshelikoptrene AW101 SAR Queen.

Det er sju redningshelikopterbasert i Norge. To av disse, Florø og Tromsø, er per tid basert på sivilt innleie. De resterende fem opereres av 330 skvadronen, hvorav Sola, Ørland og Banak er ferdig konvertert til SAR Queen, mens Bodø og Rygge opererer Sea King, med plan om suksessiv konvertering til de nye helikoptrene i løpet av 2023. 330 vil også ta tilbake Florø, med operasjon av SAR Queen når tilstrekkelig antall personell er konvertert til de nye helikoptrene.

I tillegg til tilstedevakt for ivaretagelse av redningstjeneste inngår helikoptrene i statens luftambulansetjeneste. De inngår også i den nasjonale beredskapen for å støtte innsetting av militære og sivile kapasiteter i forbindelse med krisehåndtering i norske områder på land og til havs. Maritim kontraterrorberedskap, videreføres med Sea King frem til nødvendige prosedyrer og materiell er kommet på plass i de nye helikoptrene.

De nye helikoptrene vil ha langt bedre rekkevidde, større fart og bedre evne til å operere i dårlig vær enn dagens Sea King-helikoptre. De nye redningshelikoptrene gir mer sikkerhet for folk

på sjøen, langs kysten og i avsides områder over hele landet. Det har vært utfordringer i arbeidet med å utvikle og sertifisere de nye redningshelikoptrene fra leverandørens side, noe som har fått konsekvenser for innføringen i Forsvaret, og har medført at arbeidet har blitt forsinket. I tillegg er håndteringen av situasjonen med koronaviruset krevende, blant annet som følge av at leverandøren er lokalisert i Nord-Italia og Storbritannia. Programmet for innføring i Forsvaret har også blitt påvirket av at mannskapet har vært mindre benyttet som følge av smitteverntiltak.

Det vil i en overgangsperiode være høyere driftsutgifter på grunn av at redningshelikopterberedskapen opprettholdes både med Sea King og SAR Queen.

Forsvarsdepartementet har for Sea King alene hatt ansvaret for gjennomføringen av vedlikeholdsprogrammet, men for SAR Queen er deler av vedlikeholdet styrt av anskaffelseskontraktens avtale om vedlikehold og etterforsyning av komponenter og deler de første 15 driftsårene.

Det er utarbeidet retningslinjer for koordinering mellom vedlikehold/utfasing av Sea King og innfasing av SAR Queen for å sikre at dette ses i sammenheng.

Det må i tillegg til ordinære driftsutgifter til Luftforsvaret blant annet tas høyde for midler knyttet til utbetaling av ordinære driftsutgifter til leverandøren *Leonardo Helicopters*.

Post 01 Driftsutgifter

Tabell 6.16 Endringer fra 2022

	(i mill. kr.)
Saldert budsjett 2022	661,0
Pris- og lønnskompensasjon	2,1
Teknisk endring	0
Øvrige endringer	40,8
Forslag 2022	703,9

Økningen er knyttet til vedlikehold og høyere forbruk på Sea King systemet, samt økte drivstoffpriser for nye redningshelikoptre.

Kap. 4791 Redningshelikoptertjenesten

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
01	Driftsinntekter	642 195	548 937	591 001
	Sum kap. 4791	642 195	548 937	591 001

Post 01 Driftsinntekter

Forsvarets inntekter på kapitlet er den del av utgiftene som belastes Justis- og beredskapsdepartementet, og foreslås økt med 42,1 mill. kroner. Økningen er knyttet til vedlikehold og høyere forbruk på Sea King systemet, samt økte drivstoffpriser for nye redningshelikoptre.

Leonardo Helicopters er ansvarlig for at SAR Queen er tilgjengelig på de basene der de nye

helikoptrene er satt i drift. Deler av bevilgningen som tidligere har gått til forsvarssektoren for å dekke utgifter knyttet til dette, vil nå gå til å dekke leverandørens utgifter til vedlikehold og logistikk til understøttelse av helikoptrenes drift. Disse utgiftene vil kun bli regnskapsført over Justis- og beredskapsdepartementets kap. 454 Redningshelikoptertjenesten.

Kap. 4799 Militære bøter

(i 1 000 kr)

Post	Betegnelse	Regnskap 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023
86	Militære bøter	813	500	500
	Sum kap. 4799	813	500	500

Post 86 Militære bøter

Inntektene gjelder militære bøter.

Del III
Omtale av særlige tema

7 Informasjonssaker

7.1 Varslingsaker i Forsvaret

I løpet av 2022 er det rettet kritikk mot Forsvarets håndtering av en rekke varslingsaker. Forsvarsdepartementet ser svært alvorlig på varslingsakene. Forsvaret er som arbeidsgiver ansvarlig for et forsvarlig arbeidsmiljø. Det innebærer en plikt til å undersøke varsler om kritikkverdige forhold innen rimelig tid og gjøre tiltak for å avdekke, rette og forebygge trakassering eller annen utilbørlig opptreden. Forsvarsdepartementet har derfor bedt forsvarssjefen utarbeide en rapport om varslingsaker i Forsvaret. En foreløpig rapport ble overlevert den 23. juni 2022. Den konkluderer blant annet med at det skal gjennomføres en ekstern gjennomgang av varslingsinstuttet i Forsvaret og hvordan oppfølgingen av varsler og omvarslede ivaretas av arbeidsgiver. Departementet støtter forsvarssjefens beslutning om en ekstern gjennomgang. Forsvarssjefen vil avgi en endelig rapport i desember 2022, etter at den eksterne gjennomgangen er gjennomført.

Foruten en kort innledning og konklusjon har den foreløpige rapporten tre deler. Den første gir en oversikt over gjeldende praksis for varslingsaker og undersøkelse av varsler i Forsvaret spesielt og forsvarssektoren generelt. Andre del retter søkelyset mot arbeidsgivers håndtering av varslingsaker ved funn av kritikkverdige forhold. Delen innledes med en gjennomgang av tilgjengelige sanksjonsmuligheter. Deretter følger en drøfting av ivaretagelsen av varsler og konsekvenser for omvarslede.

Siste del av rapporten lister tidligere iverksatte, pågående og planlagte tiltak som skal iverksettes på kort, middels og lang sikt. Foruten den eksterne gjennomgangen inkluderer disse for eksempel å videreutvikle, ressurssette og kravstille opplæring, bedre rapporteringsrutiner, jevnlig vurderinger med forankring i Forsvarets øverste ledelse, samt større ansvarliggjøring av ledere ved at de sitter lengre i stilling.

7.2 Ny overflatestruktur i Sjøforsvaret

Gjennom Meld. St. 10 (2021–2022) informerte regjeringen blant annet om status på Forsvarets

maritime kapasiteter og prioritering for veien frem mot neste langtidsplan. Regjeringen legger vekt på at Forsvaret skal ha tilstrekkelig evne til overvåking, informasjonsinnhenting, kampkraft og tilstedeværelse i våre nærområder med vekt på nordområdene. En slik ambisjon er viktig for at Norge skal kunne være tilstede og operere i norsk territorialfarvann, norske havområder og i Arktis, både selvstendig og sammen med allierte.

Sjøforsvaret går nå inn i en periode preget av vedlikehold, oppdatering av eldre kapasiteter og utskiftning av fartøyer. Regjeringen vil jobbe for å videreutvikle strukturen slik at Forsvaret er relevant i møte med fremtidens sikkerhetspolitiske utfordringer.

Regjeringen vil legge til rette for en helhetlig oppfølging av videreutviklingen av evne til krigføring i det maritime domenet, i tillegg til å se på en standardisering av Forsvarets kystvakt- og støtte-/logistikkfartøyer.

Overordnede interesser og behov i det maritime domenet

Norsk posisjon som europeisk energileverandør er forsterket, og produksjonsinstallasjonene i havområdene er sårbare i en konflikt. I samvirke med våre allierte er en havgående maritim kapasitet viktig for å bidra til situasjonsforståelse og tilstedeværelse i fredstid, påvirke maritim aktivitet, avskrekking og evne til å respondere hvis nasjonale eller allierte interesser blir utsatt for trusler, anslag eller angrep. Forsvaret må kunne beskytte kritisk infrastruktur og forsyningslinjer langs kysten, ha kontroll i mottaksområder for allierte forsterkninger, samt understøttelse av disse, og bidra til å sikre handlefrihet for egne land-, sjø- og luftstyrker, samtidig som en motstander nektes det samme.

Norges omfattende interesser i det maritime domenet understreker behovet for kapasiteter i forsvarsstrukturen som kan hegne om havretten og fri ferdsel på havene. Norskekysten og havområder utenfor Norge er et viktig område i en potensiell konfliktsituasjon, og området er gjensidig viktig for strategisk signalisering. Skal Norge

kunne ivareta sine interesser, både alene og sammen med allierte, er det behov for nasjonale militære kapasiteter som kan operere på åpent hav med tilstedeværelse, slagkraft, beskyttelsesevne og utholdenhet.

Ettersom dagens og fremtidens trusler i stadig større grad er domeneoverskridende, blir det viktig å se på alle domener (sjø, land, luft, cyber og space) og alle Forsvarets kapabiliteter som et helhetlig system når vi søker å finne handlingsrommet knyttet til krigføring i det maritime domenet.

Økt russisk og alliert maritim aktivitet i norske interesseområder medfører også større behov for norsk tilstedeværelse, situasjonsforståelse, overvåkning og kontroll.

En av hovedutfordringene med dagens maritime struktur er redusert tilgjengelighet grunnet generasjonsskifter på ulike typer kapabiliteter og behov for hyppigere vedlikehold på eldre hovedmateriell. Fartøyene har også redusert operativ relevans som følge av den utvikling som har skjedd på trusselsiden, teknologiutviklingen og den sikkerhetspolitiske utviklingen. I tråd med vedtatt langtidspan for forsvarssektoren er det planlagt med en rekke prosjekter utover 2020-tallet for å videreføre Forsvarets evne til krigføring i det maritime domenet.

Det nødvendige moderniseringsbehovet for store deler av strukturen innebærer en risiko for redusert operativ tilgjengelighet og leveranser i overgangen mellom gammel og ny struktur. Årsaken er at det vil byttes ut flere systemer samtidig ut over 2020-tallet i hele Sjøforsvarets struktur.

Innretning av ny overflatekapasitet

For å møte utfordringsbildet legges det opp til en helhetlig vurdering av den maritime overflatestrukturen hvor overflatekampfartøyer og kystvaktfartøyer ses under ett og i sammenheng. I dette bildet inngår også vurderinger av utvikling av støttestrukturen, herunder logistikkfartøyer, moderfartøyer for ny minemottiltakskapasitet og styrkebeskyttelse. Parallelt vil Forsvarsdepartementet vurdere muligheten for å forlenge levetiden for deler av eksisterende overflatestruktur. Denne vurderingen skal gi svar på om en levetidsforlengelse er kostnadssvarende sett opp mot behovet for evner i det maritime domenet, og vil ha betydning for når en ny overflatekapasitet innføres. Ny struktur må også sees i sammenheng med den besluttede strukturen i de øvrige forsvarsgrenene som også bidrar med slagkraft i det maritime domenet.

For å konkretisere handlingsalternativene for den fremtidige overflatekapasiteten vil Forsvarsdepartementet anbefale å iverksette en konseptuell studie snarest mulig. Hensikten med en slik studie vil blant annet være å identifisere det samlede kapabilitetsbehovet for videreutvikling av sjømilitær evne og beskrive alle tiltak som støtter opp under fremtidig evne i en samlet tilnærming. Videre vil det være viktig å identifisere handlingsalternativer for realisering av den fremtidige overflatestrukturen, samt optimalisere omfanget av oppdateringer for dagens struktur opp mot tidspunkt for mulige nyanskaffelser. Parallelt vil det kunne være hensiktsmessig å innlede samtaler med allierte nasjoner om fremtidige prosjekter, i den hensikt å innhente kunnskap og informasjon som kan understøtte beslutningsprosessen for den fremtidige overflatekapasiteten. Dette arbeidet vil inngå som en del av de helhetlige vurderingene som skal gjøres i forbindelse med arbeidet med en ny langtidspan for forsvarssektoren og forsvarssjefens fagmilitære innspill til denne.

7.3 Donasjoner til Ukraina

Norge har helt siden Russlands angrep tatt del i den internasjonale støtten til Ukraina. Norske donasjoner har i hovedsak vært våpensystemer og militært materiell som har vært eller er planlagt utfaset. Fremover vil donasjoner til Ukraina i tiltakende grad være fabrikknytt enhetlig materiell av vestlig modell og standard. Dette vil forenkle logistikk så vel som trening, øving og utdanning. Vår støtte vil også møte ukrainske behov på disse områdene.

Regjeringen har i proposisjon om blant annet endringer i statsbudsjettet 2022 under Forsvarsdepartementet, som følge av krigen i Ukraina mv. foreslått en økning av støtten til Ukraina med 7 mrd. kroner. Av dette går 3 mrd. kroner til militær støtte. Regjeringen vil følge opp denne støtten med ytterligere 3 mrd. kroner i 2023, hvorav 1 mrd. kroner settes av til militær støtte.

Så lenge krigen pågår vil Ukraina ha et vesentlig behov for ammunisjon og våpen. Det ukrainske forsvaret vil også ha et betydelig behov for gjenoppbygging når krigen avsluttes. Allierte land, inkludert Norge, vil i tillegg ha behov for reanskaffelse av donerte våpensystemer, ammunisjon og annet utstyr som er tatt ut av operativ struktur.

Norge har også bevilget penger til en finansieringsmekanisme som Storbritannia har tatt initiativ til, for å anskaffe det materiellet Ukraina trenger mest. Norge bestemmer bruk av de norske

midlene i fondet. Videre har USA besluttet å donere luftvernssystemet *Norwegian Advanced Surface-to-Air Missile System* (NASAMS). Norge bidrar med materiell og treningsstøtte som del av donasjonen.

Norge deltar i flere samarbeid for å effektivisere støtten som koordineres av USA. I tillegg til vårt bidrag til den britiske finansieringsmekanismen, søker vi å opprette samarbeid med andre land i Nord-Europa som kan effektivisere støtten ytterligere. Gjennom samarbeidet kan standardisering av materiell oppnås, samtidig som det legges til rette for tilpasset logistikkunderstøttelse og langsiktig trening og øving. Et eksempel på dette er det britiske «*Train10K*»-initiativet, hvor britene legger opp til å trene 10 000 ukrainske soldater. Her har Norge besluttet å bidra med instruktører.

Regjeringen tar sikte på å gi tilskudd til flernasjonale mekanismer for innkjøp av militært materiell og forsyninger og for koordinering av trening og utdanning, inkludert den britiske mekanismen. Disse, i tillegg til mekanismer ledet av USA, har bred kontakt med Ukraina, og har vist evne til raskt å bringe støtten frem til Ukraina. Det vil være viktig å ha fleksibilitet til å imøtekomme skiftende ukrainske militære behov. I den britiske mekanismen har Norge kontroll på hvordan pengene brukes. Deltakelse i andre mekanismer gir Norge ulik grad av innflytelse på bruken. I EUmekanismen *European Peace Facility* indikerer med EU at tredjeland har et betydelig handlingsrom for å utforme rammebetingelsene for nasjonale bidrag. Regjeringen vil utforske dette videre. En sentral forutsetning for donasjonene er at norsk eksportkontrollregelverk blir fulgt.

Støtte til land i krig innebærer risiko for at støtte misbrukes. Ukraina hadde omfattende problemer med korrupsjon allerede før krigen og det er grunn til å tro at situasjonen ikke har bedret seg vesentlig. Donert militært materiell er særlig lett å misbruke, enten ved at materiellet brukes til andre formål enn forsvar mot Russlands invasjon eller ved at det selges videre til andre brukere. Regjeringen vurderer løpende disse forholdene opp mot behovet for effektiv støtte til Ukraina. Samtidig er tiltak iverksatt for å følge opp hvordan Ukraina gjør bruk av norsk-donert materiell.

Til sammen foreslår regjeringen 1 mrd. kroner i militær støtte til Ukraina i 2023. Det legges opp til å erstatte deler av det norske, militære materiellet som er donert, for til sammen 428 mill. kroner. Norske donasjoner har i noen grad vært våpensystemer og militært materiell som har vært eller er planlagt utfaset. Dette materiellet erstattes ikke. Imidlertid har donasjonene ført til reduksjo-

ner i lagerbeholdningene for militært materiell som må erstattes.

Videre ser regjeringen på om det er realistisk å gi annen militær støtte direkte fra Norge. Den resterende delen av beløpet, 572 mill. kroner, foreslås plassert på en nyopprettet tilskuddspost 79 med tittelen «Militær støtte til Ukraina». Fra denne posten styres midlene inn i egnede internasjonale finansieringsmekanismer, hvor den britiske, som ble benyttet i forbindelse med bevilgningen i Revidert nasjonalbudsjett for 2022, er den mest aktuelle. På bakgrunn av de pågående undersøkelsene kan det være nødvendig å komme tilbake til Stortinget med en justert fordeling mellom kapitler og poster i Revidert nasjonalbudsjett for 2023.

Ved starten av krigen donerte Norge i første rekke beskyttelsesutstyr, som hjelmer og skuddsikre vester. Ukraina trenger også tilførsel av våpen og ammunisjon for å kunne forsvare seg. Norge har derfor donert 4 000 M72 panservernraketter, samt om lag 150 missiler av typen *Hellfire*. I tillegg er det donert 14 lett pansrede IVECO kjøretøy for å øke mobiliteten til de ukrainske forsvarsstyrkene. Det er viktig for ukrainske styrker å kunne beskytte seg mot trusler fra luften, som for eksempel angrepshelikopter. Norge har derfor donert om lag 100 *Mistral* luftvernmisseriler, samt et mindre antall utskytningseenheter.

Artilleri har fått en stadig viktigere rolle i krigen. Norge har derfor donert to typer artillerisystemer til Ukraina. Vi har donert 22 M109 155 mm selvdrevet artilleri. Videre er det i samarbeid med Storbritannia besluttet donert tre M270 *Multiple Launch Rocket System* (MLRS). I tillegg er det donert artilleriammunisjon og nattoptikk.

7.4 Implementering av sikkerhetsloven i forsvarssektoren

Lov om nasjonal sikkerhet (sikkerhetsloven) trådte i kraft 1. januar 2019, og alle sektorer arbeider med å implementere loven. Formålet med loven er å trygge de nasjonale sikkerhetsinteressene våre og å forebygge, avdekke og motvirke sikkerhetstruende virksomhet. De nasjonale sikkerhetsinteressene blir beskyttet ved at departementene identifiserer grunnleggende nasjonale funksjoner (GNF) innenfor sine ansvarsområder. Virksomheter av avgjørende betydning for GNF underlegges sikkerhetsloven, og nødvendige sikringstiltak for skjermingsverdige verdier gjennomføres. For å ivareta lovens formål, er GNF-prosessen en kontinuerlig prosess. Denne prosess-

sen kan føre til endringer når det gjelder identifiserte funksjoner og skjermingsverdige verdier, hvilke virksomheter som er av vesentlig og avgjørende betydning, og i hvilken grad en virksomhet er avhengig av eksterne ressurser (andre virksomheter). Hva som kreves for å oppnå et forsvarlig sikkerhetsnivå, kan også bli endret.

Forsvarsdepartementet har identifisert følgende grunnleggende nasjonale funksjoner i egen sektor:

- GNF 1: Situasjonsforståelse – Evnen til etterretning, situasjonsforståelse og rettidig varsel.
- GNF 2: Innsats – Evnen til å håndtere episoder og sikkerhetspolitiske kriser og om nødvendig forsvare norsk eller alliertes territorium.
- GNF 3: Kommando og kontroll – Evnen til kommando og kontroll over norske og allierte styrker.
- GNF 4: Beskyttelse – Evnen til beskyttelse av norske og allierte styrker, kritiske samfunnsfunksjoner, samt kritiske funksjoner for Forsvaret.
- GNF 5: Forsvarsdepartementets virksomhet, handlefrihet og beslutningsdyktighet. Dette omfatter departementets rolle som faglig sekretariat for politisk ledelse, utøvelse av myndighet, og styring og oppfølging av underliggende virksomheter, samt departementets beredskapsfunksjoner.

Forsvarsdepartementet har etablert oversikt over virksomheter som er av vesentlig betydning, og også fattet vedtak om underleggelse av sikkerhetsloven for virksomheter av avgjørende betydning. Identifiserte GNF er meldt inn til sikkerhetsmyndigheten.

Forsvarsdepartementet gjennomfører en årlig revisjon av forsvarssektorens skjermingsverdige objekter og infrastruktur. Siden 2019 er revidering av skjermingsverdige objekter utført på bakgrunn av nytt regelverk og i tråd med identifiserte GNF. Det er iverksatt et omfattende arbeid for grunn-

sikring av skjermingsverdige objekter gjennom etableringen av et eget investeringsprogram som pågår til utgangen av 2023. Det vises til omtale av dette investeringsprogrammet i Del II, 6. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv, kap. 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold. I påvente av at den permanente sikringen skal komme på plass, har Forsvaret etablert midlertidige tiltak på de objektene som skal videreføres, og som er vurdert som mindre eller ikke tilfredsstillende sikret. Eventuelt nye skjermingsverdige objekter som utpekes vil måtte håndteres fortløpende. I nye investeringsprosjekter inkluderes sikring i kostnadsrammen. For eksisterende bygg, anlegg og installasjoner som i fremtiden eventuelt vil bli utpekt, er det ikke satt av midler til sikring. Det kan derfor ikke utelukkes at det vil oppstå ytterligere investeringsbehov for sikringstiltak.

Ny sikkerhetslov utvider virkeområdet til beskyttelse av informasjonssystemer gjennom at informasjonssystemer, som i seg selv er av avgjørende betydning for grunnleggende nasjonale funksjoner, skal beskyttes etter loven. Forsvarssektoren benytter et stort antall systemer med varierende kompleksitet og utbredelse. Forsvaret og Forsvarsmateriell har utfordringer knyttet til å beskytte systemene som er i bruk i samsvar med lovpålagte krav. Forsvarsdepartementets særskilte oppfølging av Forsvarets og Forsvarsmateriells arbeid innenfor informasjonssikkerhet har gitt resultater og vil videreføres så lenge det er behov for dette, men det vil ta tid før statusen er tilfredsstillende.

Sikkerhetstilstanden i IKT-porteføljen påvirkes av andre utfordringer på IKT-området. Den gjeldende IKT-strategien for forsvarssektoren er utformet for å møte disse. Videre oppfølging av tiltaksområdene i strategien og funn fra Riksrevisjonens undersøkelse av Forsvarets informasjonssystemer for kommunikasjon og informasjonsutveksling i operasjoner er derfor viktig også fra et sikkerhetsperspektiv.

8 Menneske, læring og utvikling

8.1 Personell og kompetanse

Personellet er Forsvarets viktigste ressurs. Personellet og deres kompetanse er en grunnleggende forutsetning for Forsvarets operative evne.

Ved utgangen av 2021 hadde Forsvaret 17 185¹ årsverk. I løpet av 2021 forserte Forsvaret oppbemanningen med 310 årsverk i tråd med anmodningsvedtak nr. 129 og 126 fra stortings sesjonen 2020-2021. Oppbemanningen av Forsvaret vil fortsette gjennom en kontinuerlig prosess i hele langtidsp perioden, og denne regjeringen legger opp til å forsere personellopptrapping fra 2024 til 2023 og gradvis øke antallet i Heimevernets områdestruktur.

I tillegg til ansatt personell består Forsvaret av vernepliktige i førstegangstjeneste. Førstegangstjeneste er viktig både som del av beredskapen og for å bidra til forsvarsvilje i befolkningen som helhet. I tillegg er det en viktig kilde for rekruttering til Forsvarssektoren.

Forsvaret har en grundig seleksjonsprosess for å velge ut personer til førstegangstjeneste, og det er Forsvarets behov som avgjør hvor mange som kalles inn. Årlig henter Forsvaret inn og behandler personopplysninger fra rundt 60 000 kvinner og menn. I 2021 møtte om lag 22 000 personer til sesjon, og videre ble mer enn 11 000 kalt inn til førstegangstjeneste. Dette tilsvarer om lag 18 pst. av et årskull.

I 2021 fullførte i overkant av 9 100 personer førstegangstjenesten, og drøyt 2 900 av disse var kvinner. Dette gav en kvinneandel på 32 pst. blant de som fullførte førstegangstjenesten.

For å styrke den operative effekten av førstegangstjenesten, har Hæren gjennomført en pilot med 16 måneders førstegangstjeneste for stillinger som er særlig kompetansekrevene. Denne ordningen er planlagt videreført for hele Forsvaret i tråd med ambisjonen i langtidsplanen.

Regjeringen vil fremover øke antall ansatte og antall vernepliktige som blir kalt inn til førstegangstjeneste. Dette vil gradvis gi styrket operativ evne, og bidra til økt beredskap, reaksjonsevne og utholdenhet. For å øke tilgangen på relevant kompetanse vil regjeringen i perioden videreutvikle verneplikten, reservistordningen, samt samarbeidsordninger med allierte, næringslivet og andre sektorer. Den planlagte bemanningsutviklingen må ses i sammenheng med øvrige innsatsfaktorer og nye investeringer og kapasiteter som fases inn, samt den videre utviklingen av Forsvarets utdanningssystem.

For å styrke evnen til å rekruttere og beholde personell, fortsetter arbeidet med å videreutvikle rekrutteringsprosessene slik at forsvarssektoren etterspør den riktige kompetansen. Forsvarssektoren skal nyttiggjøre seg av et bredt rekrutteringsgrunnlag for å tilrettelegge for nødvendig kompetansemangfold. Innsatsen for å motvirke og håndtere mobbing og trakassering er en viktig del av dette arbeidet, og oppfølging av arbeidet med inkludering og integrering likeså. Verneplikten gir et unikt grunnlag for å tiltrekke seg andre typer kompetanser enn den sektoren i dag primært selekterer inn. Et aktuelt eksempel er behovet for digital kompetanse, der også det sivile samfunnet opplever knapphet på ressurser.

Karriere- og kompetanseutviklingsmuligheter er viktige motivasjonsfaktorer for å bli værende på en arbeidsplass. Det skal også vurderes å videreutvikle lønns- og insentivsystemene i tråd med nye behov. Eksempelvis kan det være behov for en større differensiering, herunder mer målrettet bruk av virkemidler mot konkurranseutsatte kompetanseområder og tjeneste i distriktene.

For å oppnå de ønskede effektene ved ordning for militært tilsatte (OMT) vil det være behov for å jobbe videre med sammenhengen mellom vedtatt struktur og den faktiske bemanningen, samt at det etableres en oversikt over den enkeltes kompetansedata. For å sikre at ordningen virker i henhold til intensjonen må det arbeides videre med regelverk og daglig forvaltning, samt sikre at ordningen innarbeides i organisasjonskulturen.

¹ Jf. Forsvarets årsrapport for 2021. Tallgrunnlaget for 2021 innebærer nye medarbeidergrupper iht. ny definisjon som skal legges til grunn for tilgjengelig årsverksproduksjon. Tallgrunnlaget er derfor ikke direkte sammenliknbart med tidligere år.

For å ivareta sitt samfunnsansvar må forsvarssektoren løse sine oppgaver og forvalte sine ressurser på en måte som skaper tillit, støtte og legitimitet i befolkningen. Dette krever kontinuerlig oppmerksomhet om integritetsbygging, verdier og organisasjonskultur.

En styrking av kompetanseproduksjonen aktualiserer behovet for å tenke optimalisering og samordning av utdanning på tvers av forsvarsgrener og øvrige driftsenheter ytterligere. Regjeringen vil legge til rette for å øke kvaliteten, effektiviteten og relevansen i fag- og funksjonsutdanningen i Forsvaret. Læringsteknologi er et område i rivende utvikling, og gir helt sentrale verktøy for å møte et individualisert og økende kompetansebehov på en attraktiv og effektiv måte. Bedre utnyttelse av læringsteknologi vil bidra til et relevant, fleksibelt og effektivt utdanningssystem.

Det vil i perioden bli etablert et felles HR-senter i sektoren som skal gi kvalitative gevinster gjennom en enklere og bedre opplevelse for brukerne i alle virksomhetene.

Regjeringen har iverksatt arbeidet med en ny og styrket tverrsektoriell tiltaksplan for oppfølging, ivaretagelse og anerkjennelse av personell og deres familier, før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner. Arbeidet ledes av Forsvarsdepartementet. Berørte departementer deltar i arbeidet. Det vil legges til rette for å styrke ivaretagelsen av veteraner fra internasjonale operasjoner når det gjelder helse, sosial oppfølging og veteraners familier. Regjeringen vil også styrke forskning på veteranfeltet i tråd med strategi for veteranforskning.

8.2 Ny godtgjøringsmodell for reservister

Insentivene for personellet i reserven vil bli styrket i inneværende langtidsperiode. Dette fordi plikten samfunnet pålegger ikke skal bli en urimelig belastning for den enkelte, men også fordi et velfungerende reservistkonsept fordrer motiverte tjenestepliktige. Dagens godtgjøringsmodell er fragmentert, ressurskrevende og gir store forskjeller mellom godtgjøringen til menige på den ene siden, og offiserer og befal på den andre siden. Felles for både offiserer, befal, grenaderer, konstabler og menige er at godtgjøringen er uavhengig av sivil inntekt.

Langtidsplanen legger opp til å innføre en ny godtgjøringsmodell for reservister basert på inntektskompensasjon. Det innebærer blant annet at reservister kan få dekket tapt arbeidsinntekt, som

Boks 8.1 Om reservister

Reservister er tjenestepliktig personell som har sitt primære virke utenfor Forsvaret i fredstid, men som skal kunne bekle stillinger i Forsvarets styrkestruktur ved krise og krig. Reservistordningen gjør det mulig for Forsvaret å nyttiggjøre den samlede personellkapasitet og kompetansen i Norge.

Forsvarets styrkestruktur består av om lag 50 000 reservister, hvorav om lag 40 000 i HV. De 10 000 andre fordeler seg over hele Forsvaret, og flest er i Hæren.

følge av gjennomføringen av tjenesten, med inntil seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Innføring av en ny godtgjøringsmodell innebærer en harmonisering med godtgjøringsmodellen som ble innført for Sivilforsvaret i 2018, jf. forskrift om godtgjøring for tjeneste i Sivilforsvaret. Det betyr at tjenestepliktig personell godtgjøres etter samme prinsipper uavhengig av hvilken beredskapsetat de representerer.

Det er avsatt midler til implementering av ny godtgjøringsmodell for reserven, inkludert Heimevernet fra og med 2023. Arbeidet med å øke trening- og øvingsnivået av reservistene i hele styrkestrukturen fortsetter.

En sentral del av et helhetlig reservistkonsept er solid forankring og samarbeid med arbeidsgiver, blant annet for å skape forståelse for samfunnsoppdraget reservistene løser. Det planlegges med å etablere et konsept for arbeidsgiverdialog i 2023.

8.3 Bonusutbetaling

Militært personell tilsettes som hovedregel fast til fylte 35 år eller fast til fylte 60 år. Det er Forsvarets behov for kompetanse som er styrende for lengden på tilsettingsforholdet. Militært personell som tilsettes fast til fylte 35 år opptjener en bonus på inntil to årslønner eller tilsvarende. Bonusen har til hensikt å stimulere personellet til å stå tilsettingsperioden ut og lette overgangen til ny karriere.

Med implementeringen av ordningen for militært tilsatte (Prop. 111 LS (2014–2015)) ble det i perioden 2016–2020 innført et spesialistkorps i tråd med NATO-standard, med tilpassede

systemer for tilsetting, utdanning, disponering og avansement. Innføringen av en egen karrieresøyle for spesialister gjør det mulig å ha en livslang karriere som spesialist i Forsvaret. Dette vil gi langt flere tilsetting til 60 år enn tidligere.

I overgangen mellom de tidligere personellordningene og ordningen for militært tilsatte er det flere tilsatte som ble førstegangstilsatt under de tidligere ordningene. Denne personellgruppen nærmer seg nå 35 år. De skal derfor i utgangspunktet slutte i tråd med nåværende tilsetningsforhold. Flere av disse har opparbeidet seg kritisk kompetanse som Forsvaret vil ha behov for videre, og er således i målgruppen for tilsetting til 60 år. Forsvaret har derfor oppfordret de aktuelle kandidatene til å søke seg til stillinger med tilsetting til 60 år. Det aktuelle personellet ønsker ikke å søke seg videre i Forsvaret dersom det innebærer at de taper retten til bonus. Forsvaret ønsker derfor at de aktuelle personene får utbetalt bonus selv om de søker seg til og gis tilsetting til 60 år. Tiltaket gjennomføres i en overgangsperiode basert på alminnelig intern kunngjøring og etter kvalifikasjonsprinsippet. Ordningen vil avgrenses til å gjelde ut 2023.

8.4 Vernepliktsundersøkelsen

Vernepliktsundersøkelsen 2021 hadde en svarprosent på 37. Av de som svarte, sier om lag åtte av ti at de trives ganske godt eller meget godt i Forsvaret. Dersom førstegangstjenesten hadde vært frivillig ville om lag tre av fire kvinner og menn likevel valgt å gjennomføre tjenesten. Prosentandelen som vil anbefale førstegangstjeneste til andre er høy. Videre svarer over 40 pst. av kvinner og menn at de har blitt mer positive til videre tjeneste i Forsvaret i løpet av førstegangstjenesten. Oppslutningen om verneplikten og tilliten til Forsvaret er fremdeles høy blant de som avtjener førstegangstjeneste. Det store flertallet av de som avtjener førstegangstjeneste mener Forsvaret er en åpen og inkluderende organisasjon.

8.5 Mangfold, likestilling og kompetanse

Forsvaret trenger et mangfold i sammensetningen av personell. Ettersom førstegangstjenesten er et grunnlag for rekruttering til utdanning og videre tjeneste i Forsvaret, legges det vekt på mangfold i seleksjonen til førstegangstjenesten. Målet er at seleksjonen skal speile samfunnet når det gjelder

geografisk tilhørighet, bakgrunn, kompetanse og kjønn. Innretningen av seleksjonen til førstegangstjenesten blir utviklet med dette som mål.

Høyere prosentandel kvinner i Forsvaret er et viktig bidrag til at Forsvaret skal få det mangfoldet det trenger. Forsvaret hadde i 2021 en total kvinneandel på 20 pst. De senere årene har andelen kvinner i Forsvaret vært i underkant av 20 pst.

Forsvaret er den største lærebedrift i Norge, med 26 ulike lærefag. I 2021 var det 631 lærlinger, 21,2 pst. av lærlingene var kvinner. De aller fleste lærlinger som går opp til fagprøve består prøven.

8.6 Integritet, etikk og forvaltningskompetanse

Forsvarsdepartementet fortsetter arbeidet med kompetanseheving, rådgiving og systematisering innenfor integritet, etikk og forvaltningskompetanse, inkludert HEL-porteføljen (holdninger, etikk og ledelse). I 2021 gjennomførte Forsvarsdepartementet case- og dilemmatrening for ansatte på alle nivåer og også for andre departement gjennom Byråkratskolen og Byråkratprogrammet. Treningen omfatter casebasert undervisning i spennet fra etiske utfordringer til forholdet mellom politikk og embetsverk.

I tillegg fortsetter arbeidet som NATOs fagansvarlige, faglige rådgiver og kompetansetilbyder for integritetsbygging, godt styresett og antikorrupsjonsarbeid. Kommuniket fra NATOs toppmøte i 2021 understreket betydningen av integritetsbygging og godt styresett for allierte og partnere. Forsvarsdepartementet har samarbeidet med forsvarsindustriens bransjeorganisasjon om å redusere risikoen for korrupsjon. Samarbeidsprosjektene på Vest-Balkan og i Ukraina har stått sentralt også i 2021. Utenriksdepartementet dekker utgiftene for prosjektene, mens Forsvarsdepartementet har ansvar for gjennomføringen. På Vest-Balkan er det nå samarbeid med både innenriksdepartementene og forsvarsdepartementene i Albania, Kosovo, Montenegro og Nord-Makedonia. I Bosnia og Herzegovina er det samarbeid med Forsvarsdepartementet. Prosjektene omfatter endringer i lovverk, regler og prosedyrer for embetsverket og integritet i forvaltningen.

Etisk råd for forsvarssektoren (ERF) var i 2021 involvert i en rekke aktiviteter. De mest sentrale spørsmålene som ble behandlet dreide seg om etiske utfordringer og digitale trusler knyttet til kunstig intelligens, råd om hvilke budskap som bør gis til soldater som har tjenestegjort i Afghanistan, betydningen av tilstrekkelig etisk kompe-

tanse i forsvarssektoren og den faktiske muligheten til å søke fritak fra religiøse seremonier i Forsvaret.

Forsvarsepartementet publiserte i 2021 et nytt e-læringskurs om varsling i forsvarssektoren. Kurset er særlig rettet mot ledere og andre personer som tar imot eller behandler varsler. I tillegg brukes kurset som et opplæringstiltak for annet personell i Forsvarsdepartementet og i resten av forsvarssektoren.

8.7 Mobbing og seksuell trakassering

Det ble ikke gjennomført ny spørreundersøkelse om mobbing og seksuell trakassering (MOST) i Forsvaret i 2021 (MOST-undersøkelsen). Den siste ble gjennomført i 2020 som den andre store spørreundersøkelsen blant alle ansatte og menige for å kartlegge omfanget av mobbing og seksuell trakassering i Forsvaret. Sommeren 2022 ble det gjennomført en første undersøkelse for Forsvarsdepartementet og forsvarssektoren utenom Forsvaret, og en selvstendig og ny undersøkelse vil bli gjennomført for Forsvaret høsten 2022.

Seksuell trakassering er et hinder for en trygg og reell deltakelse på alle samfunnsområder, også i forsvarssektoren. Arbeidet med å forebygge og håndtere seksuell trakassering har høy prioritet. Det arbeides blant annet med å videreutvikle tydelige retningslinjer, og redusere terskelen for å varsle om kritikkverdige forhold. Eksempelvis utvikles det en mangfoldspan for Forsvaret og nytt tilpasset opplæringsmateriell til bruk i undervisning og opplæring. Andre tiltak er utarbeidelse av holdnings- og informasjonskampanjer, direktiv fra forsvarssjefen om mobbing og seksuell trakassering og en gjennomgang av Forsvarets system for varsling. Målet som er satt, om minimum 30 pst. av hvert kjønn i befalsutdanningen og i den grunnleggende offisersutdanningen, er et viktig tiltak for å bedre kjønnskulturen og holdninger til at kvinner tjenestegjør i Forsvaret.

8.8 Veteraner

Anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av personell før, under og etter tjeneste i internasjonale operasjoner er et særlig, sektorovergripende samfunnsansvar. Regjeringen vil styrke ivaretakelsen av veteranene fra internasjonale operasjoner, særlig når det gjelder helse, sosial oppfølging, økonomisk sikkerhet og pårørende. Regjeringen vil også at samfunnet i større grad må nyttiggjøre seg veteranenes unike kompetanse. Regjeringen har derfor besluttet at det skal utarbeides en ny tiltaksplan for ivaretagelse og oppfølging av veteraner fra internasjonale operasjoner. Særlig vil ivaretakelsen av personellens barn og familier, videreutvikling av kompetanse og samhandling i det sivile hjelpeapparatet, samt tilgjengeliggjøring av informasjon og kompetanse være satsingsområder, sammen med forskning som nevnt over. Forsvarsdepartementet vil lede arbeidet med den nye tiltaksplanen. Berørte departementer vil delta i arbeidet, sammen med Forsvaret og andre relevante etater. Veteranorganisasjonene vil også bli involvert i arbeidet med ny tiltaksplan for anerkjennelse, ivaretagelse og oppfølging av personell før, under og etter tjenesten i internasjonale operasjoner. Se del II, 6. Nærmere omtale av bevilgningsforslagene mv. under kap. 1700, post 73, for omtale om forskningsprosjekt om veteraners familier.

Regjeringen vil videre styrke forskning på veteranfeltet og stimulere til utviklingen av et tverrfaglig forskningsmiljø for veteranforskning, og har derfor prioritert ytterligere fem millioner kroner årlig til dette formålet fra 2023. Forskning er viktig for å styrke kompetansen i hjelpeapparatet og for å bedre forvaltningens arbeid med veteransaker. Midlene vil fordeles slik at Forsvaret ved Forsvarets sanitet tildeles ytterligere én million kroner, Forsvaret ved Forsvarets høgskole/ Institutt for forsvarsstudier tildeles ytterligere én million kroner og Forsvarets høgskole gis ansvar for å forvalte en tilskuddsordning som skal tildele inntil tre millioner kroner årlig til forskning på veteranfeltet. Tildelingene skal primært gå til opprettelsen av doktorgradsstipendiatstillinger ved ett akkreditert universitet. Ordningen vil evalueres senest innen fem år.

9 Oppfølging av §§24 og 26a i likestillings- og diskrimineringsloven – Aktivitets- og redegjørelsesplikten (ARP) for Forsvarssektoren

I det følgende redegjør Forsvarsdepartementet for status for likestillingsarbeidet og arbeidet mot diskriminering i forsvarssektoren sett i lys av likestillings- og diskrimineringslovens §§ 24 og 26a. Endringer i likestillings- og diskrimineringsloven påla fra 1. januar 2020 arbeidsgivere og offentlige myndigheter en forsterket plikt til å arbeide aktivt for å fremme likestilling og forhindre diskriminering. Dette innebar at virksomhetene i forsvarssektoren rapporterer i rollen som offentlig myndighet i sektoren, der det er aktuelt, i tillegg til å rapportere som arbeidsgiver. Rapporten omfatter status i virksomhetene ved utgangen av 2021. Den inkluderer også Forsvarsdepartementets vurdering av inkluderingsdugnaden så vel som konsekvenser av koronapandemien for forhold knyttet til likestilling og diskriminering i forsvarssektoren.

Etatene arbeider med tiltak for å øke annet mangfold i sektoren og for å redusere omfanget av mobbing og trakassering. Det siste gjøres blant annet ved holdningsskapende arbeid og gjennom kompetansehevende tiltak innenfor varslings. Forsvarssektoren har et stykke igjen før man oppnår målet om full likestilling. Andelen kvinner blant militært tilsatte er fremdeles lav. Det arbeides målrettet med tiltak for rekruttering av flere kvinner i Forsvaret og i sektoren for øvrig, blant annet gjennom rekrutteringsprosedyrer, ved å øke andelen kvinner til utdanning i Forsvaret og ved å øke uttaket av kvinner som kalles inn til førstegangstjeneste.

9.1 Forsvarsdepartementet

9.1.1 Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet

Forsvarsdepartementet tilstreber å etterleve og forholde seg til de krav som gjelder på det likestillingspolitiske området. Forsvarsdepartementet legger til grunn at alle etater i forsvarssektoren arbeider ut i fra de samme målsettinger.

For å kunne løse oppgavene og ivareta samfunnsansvaret på en best mulig måte, trenger forsvarssektoren personell med variert bakgrunn og kompetanse. Sektoren må nyttiggjøre seg et bredt rekrutteringsgrunnlag for å tilrettelegge for nødvendig kompetansemangfold. Det er også viktig at ansatte i forsvarssektoren gjenspeiler mangfoldet ellers i samfunnet. Mangfoldet i sektoren må romme et bredt spekter av kulturer, identiteter og kompetanse.

Forsvarssektoren viderefører arbeidet med likestilling, med særlig vekt på å øke kvinneandelen i organisasjonen. Arbeidet støtter opp under FNs bærekraftsmål om likestilling mellom kjønnene. Innsatsen for å motvirke og håndtere mobbing og trakassering er en viktig del av dette arbeidet.

9.1.2 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Forsvarsdepartementet er en IA-bedrift og tilrettelegger for fleksibilitet med utgangspunkt i den enkeltes livssituasjon. Forsvarsdepartementet tilpasser individuelt, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, langtidssyke og eldre arbeidstakere. Forsvarsdepartementets personalpolitikk har som mål at rekruttering skal bidra til økt mangfold.

Departementets viktigste verktøy for å sikre likestilling og ikke-diskriminering er å sikre at relevante tiltak, lover, forskrifter og regler på området er innarbeidet i rutiner og prosessbeskrivelser som Forsvarsdepartementet følger i det daglige arbeidet.

9.1.3 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsdepartementet

I lokale lønnsoppgjør er kjønn blant faktorene som overvåkes for å oppdage og forhindre lønnskjevheter i Forsvarsdepartementet. Småbarnsforeldre, kronisk syke og bevegelseshemmede

kan tilbys parkering nær Forsvarsdepartementets lokaler. Forsvarsdepartementet samarbeider med bedriftshelsetjenesten om ergonomisk tilpassing av arbeidsplassene for de som har behov for dette og tilbyr ergonomisk tilpassede arbeidsverktøy.

Forsvarsdepartementet gjennomfører medarbeiderundersøkelse for alle ansatte hvert annet år. Ulike aspekter av likestilling og diskriminering belyses i undersøkelsen, blant annet mobbing og seksuell trakassering. Eventuelle avvik håndteres kort tid etter undersøkelsen. I etterkant av årlig, lokalt lønnsoppgjør kartlegges fordeling mellom kjønn og alder med hensyn til lønnsnivå og endringer i tittel. Funnene fra både medarbeiderundersøkelsen og lønnsoppgjøret tyder på at Forsvarsdepartementet har god likestilling og ikke diskriminerer noen grupper. Forsvarsdepartementet har ikke avdekket diskriminering eller manglende likestilling og vil fortsette med samme type tiltak og overvåkning av resultatene som er utført de siste årene.

Om lag en fjerdedel av Forsvarsdepartementets ansatte er militære, som er «utlånt» fra Forsvaret for en periode på tre til fem år. Av ulike årsaker har forsvarsansatte noe høyere lønn enn sivilt ansatte i Forsvarsdepartementet. Lønnen det militære personellet får i perioden de er i Forsvarsdepartementet må til en viss grad tilpasses for å unngå utilsiktede lønnsforskjeller. Likevel vil lønnen til militært tilsatte være høyere enn for tilsvarende sivile stillinger. I tillegg har Forsvaret høyere andel menn enn mange andre arbeidsplasser. Konsekvensen er økt sannsynlighet for at menn i Forsvarsdepartementet har høyere lønn enn kvinner. Totalt for alle ansatte i Forsvarsdepartementet er det likevel ingen signifikant forskjell på lønn for menn og kvinner.

Forsvaret består av flere menn enn kvinner. En konsekvens av dette er at flere menn enn kvinner bekler militære stillinger i Forsvarsdepartementet. Forsvarsdepartementet benytter kvalifikasjonsprinsippet ved rekruttering, men den store representasjonen av menn i Forsvaret gjør at Forsvarsdepartementet og ansetter flere menn enn kvinner i militære stillinger også på mellomledernivå. I toppledergruppen er en av stillingene militær, i tillegg til forsvarssjefen.

Ansettelse i Forsvarsdepartementet krever sikkerhetsklarering tilsvarende minimum nivå HEMMELIG. Utenlandsk bakgrunn, psykisk sykdom og bruk av visse medikamenter kan i noen tilfeller bidra til at sikkerhetsklarering ikke kan gis, eller at klareringen er så tidskrevende at for

eksempel vikariater er utgått før klareringen er ferdigstilles.

Forsvarsdepartementet holder til i to bygninger. Den ene bygningen er fra 1856 og fungerer som midlertidige lokaler. Selv om det er installert enkelte hjelpemidler, er ikke alle deler av alle bygningene tilpasset for alle typer fysiske funksjonshemminger. Løsningene fungerer tilfredsstillende for nåværende ansatte.

De tillitsvalgte deltar aktivt i Forsvarsdepartementets lønnspolitikk gjennom forhandling og drøfting av lønnsendringer og vilkår for endringer, bortsett fra topplederlønn. Lønnsstatistikken gjennomgås årlig og har over flere år gått stadig mer i retning av likelønn mellom kjønnene. De fleste ansatte er ansatt på heltid. Unntaket er tilkallingshjelp som benyttes i vaktfunksjonen. De fleste i denne gruppen er studenter.

Midlertidig ansatte og deltidsansatte (kjønnsforskjell i antall eller pst.)

19 personer var ansatt som tilkallingshjelp (deltidsstillinger med varierende timetall) i Forsvarsdepartementets vaktfunksjon. Seks av disse var kvinner (32 pst.). Ni var ansatt på pensjonistvilkår, åtte menn og en kvinne. En kvinne er ansatt på deltid, etter eget ønske.

Militær ansatte som er beordret inn i Forsvarsdepartementet, regnes ikke inn blant midlertidig ansatte.

Kjønnsbalansen totalt i virksomheten (antall)

31. desember 2021 var totalt 407 personer ansatt i, eller disponert til, Forsvarsdepartementet.

Gjennomsnitt antall uker foreldrepermisjon er for kvinner 25 uker og for menn 17 uker.

Lønnsforskjeller på ulike stillingsnivå/grupper (kvinnens andel av menns lønn i kroner eller pst.)

Tallene som er oppgitt er grunnlønn. Toppledere og ledere med personalansvar har i tillegg «lederlønn», men ikke betalt overtid. For å kunne sammenligne gjennomsnittlig årslønn for de som får betalt overtid, er kun grunnlønn benyttet i dette materialet.

Tidligere ledere, som ikke lenger har en lederportefølje, men som har beholdt tittelen, er regnet som saksbehandlere i tallene under.

79 (24 pst.) av Forsvarsdepartementets ansatte er militære. Av disse er fem kvinner.

Tabell 9.1 Militære og sivile ledere

Stillingsnivå/grupper	Grunnlønn kvinner	Grunnlønn menn
Toppledere: fire kvinner, fem menn Inkl. leder kommunikasjonsenheten og materielldirektør	1	kr 1 462 829
Ledere med personalansvar (ikke toppledere, ikke nestledere)	kr 990 843	kr 971 874
Saksbehandlere, nestlederfunksjoner, spesialrådgivere, kontorstøtte og vaktfunksjoner	kr 687 562	kr 750 655
Totalt i Forsvarsdepartementet	Kr 740 209	Kr 777 998

¹ Kan ikke oppgis fordi det er færre enn fem i en gruppe

9.2 Forsvaret

9.2.1 Likestillingsredegjørelse som offentlig myndighet

Som offentlig myndighet forvalter Forsvaret betydelige ressurser, både økonomiske og menneskelige. Forsvaret har som etat stor innvirkning på samfunnet for øvrig. 60 000 ungdommer er hvert år i kontakt med Forsvaret. Verneplikten er et bærende prinsipp i samfunnskontrakten mellom landets borgere og staten. Da Norge innførte allmenn verneplikt 1. januar 2015, ble Norge det første NATO-landet som gir både menn og kvinner lik plikt til å verne om sitt land.

9.2.2 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Det er foretatt lønnskartlegging knyttet til kjønnsforskjeller for regnskapsåret 2021, jf. omtalen nedenfor. Lønnskartlegging vil i det videre gjøres annethvert år.

9.2.3 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling i Forsvaret

Forsvarets arbeid med likestilling og mot diskriminering er forankret i Forsvarets verdigrunnlag og Forsvarets personellhåndbok (FPH) del A, der like-

stilling, lønn og ivaretagelse vektlegges som viktige områder for å rekruttere, beholde og sikre mangfoldig personell til Forsvaret. FPH del A ble utgitt i 2002, og er for tiden under revisjon. Likestillingsarbeidet i Forsvaret har tradisjonelt handlet om utvikling og forbedring av kjønnsmangfold. De senere år har imidlertid Forsvaret arbeidet med å føre et mer sammensatt likestillingsarbeid. Fokus ligger på at alle ansatte skal ha like rettigheter og muligheter uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, alder, etnisitet og religion. Dette arbeidet vil videreføres i 2022, blant annet gjennom revidering av både verdigrunnlaget og FPH. Etter at allmenn verneplikt ble innført har det viktigste målet vært å gjøre førstegangstjenesten attraktiv for kvinner, slik at flest mulig kvinner gjennomfører førstegangstjenesten.

Forsvaret hadde i 2021 en total kvinneandel på 20 pst. Kvinneandelen i Forsvaret har vært stabil i de senere årene. Andelen kvinner som avtjente førstegangstjeneste i 2021, var 32 pst., det vil si en liten nedgang fra 2020 da andelen var 33 pst. Når det gjelder fast ansatte er kvinneandelen vesentlig lavere på militær side enn på sivil side. I 2021 var det på militær side 15 pst. kvinneandel, mens det i sivile stillinger var 33 pst. fast ansatte kvinner. Kvinneandelen blant offiserer er 11 pst. og blant spesialister 17 pst. Tilsvarende tall for 2020 var 11 pst. blant offiserer og 16 pst. blant spesialister.

Tabell 9.2 Tilstand for kjønnslikestilling blant ansatte

	Kvinner	Menn	Totalt
Deltid	143	160	303
Midlertidige stillinger	1 472	3 130	4 602
Foreldrepermisjon	208	688	896
Gjennomsnitt antall dager	145,86	75,56	80 266

Forsvarets forvaltningsverktøy gir ikke informasjon om frivillighet eller ufrivillighet når det gjelder deltid. Det er svært få av Forsvarets ansatte som arbeider deltid, bare 1,2 pst. av alle ansatte. Dette skyldes i stor grad at Forsvaret ikke har tradisjon for å lyse ut deltidsstillinger.

Som statlig organisasjon hvor lønns- og arbeidsvilkår er knyttet til den enkelte stilling, er

det i Forsvaret lik lønn for likt arbeid. Lønnsforskjellene i tabellen skyldes ulik grad av aktivitetsbaserte godtgjøringer, samt forskjeller i gjennomsnittlig ansiennitet mellom kjønnene, og reflekterer i liten grad en faktisk forskjell mellom kvinner og menn i fast avtalt lønn for likt arbeid.

Tabell 9.3 Lønnsforskjell totalt i virksomheten, avtalt fastlønn (i kroner)

	Snittlønn	Antall
Alle	534 170	17 265
Menn	538 413	13 821
Kvinner	517 141	3 444

Forsvaret ønsker å være en attraktiv arbeidsplass for alle lag av befolkningen og fortsetter å arbeide aktivt for å få flere kvinner i ledende stillinger, både sivile og militære. Blant annet er det et mål om at like mange kvinner som menn deltar i all intern og ekstern talent- eller lederutvikling. Dette sikrer andelen kvinner i forhold til andelen menn som får muligheten til å kvalifisere seg til lederstillinger. Forsvaret arbeider videre for en livsfaseorientert personalpolitikk som er tilpasset de behovene den enkelte medarbeider har i de forskjellige fasene av yrkeslivet. Andre virkemidler har blant annet vært å:

- Aktivt portrettere kvinnelige rollemodeller i kommunikasjonsmateriell og i sosiale medier, på konferanser og utdannings- og karrieremesser.
- Sørge for nødvendig sanitærutstyr for kvinnelige vernepliktige i felt, herunder tilpasning av kaserner og latriner.
- Tilpasning av uniformskrav, eksempelvis hæl- høyde på sko.

Basert på føringer fra Forsvarsdepartementet ga Forsvarssjefen i 2021 et oppdrag om å legge til

rette for opptak av minimum 30 pst. av begge kjønn på befals- og krigsskoleutdanning. Den totale kvinneandelen ved opptak til befals- og krigsskoleutdanning var i 2021 henholdsvis 22 pst. og 24,3 pst. I 2020 var tallene henholdsvis 21,3 pst. og 28,4 pst.

I 2021 ble det utarbeidet et sett med tiltak for det videre likestillings- og mangfoldsarbeidet i organisasjonen. Målet med tiltakene er at Forsvaret skal ivareta hensynet til likestilling og ikke-diskriminering i all virksomhet. Forsvaret forholder seg for øvrig til NATOs doktriner med hensyn til konfliktrelatert vold basert på seksualitet og kjønn. Eksempler på iverksatte og planlagte tiltak er:

- Etablere en handlingsplan for arbeidsgiver-siden av likestillings- og mangfoldsarbeidet, og forankre denne i hver enkelt driftsenhet. Tiltak og mål skal i størst mulig grad operasjonaliseres slik at resultat og effekt kan måles.
- Etablere et nettverk for likestillingsarbeid på tvers av etaten.
- Fortsette å ha fokus på intern og ekstern kommunikasjon som fremmer likestilling.

- Fortsette med opplæring av personell i holdninger og risiko for diskriminering, blant annet gjennom kommunikasjon av resultatene fra MOST-undersøkelsen (Forsvarets undersøkelse om mobbing og seksuell trakassering).
- Gjennomgå og sikre likestillingsperspektiv i medarbeiderundersøkelse.

Forsvarssjefens internrevisjon leverte i 2021 en rapport om Forsvarets etterlevelse av likestillings- og diskrimineringsloven. Et av hovedfunnene i den omfattende rapporten var at det eksisterer en betydelig stor risiko for sammenblanding av likestillings- og diskrimineringsloven og FNs sikkerhetsrådsresolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet og de påfølgende resolusjonene om samme tema. Forsvaret har i 2021 i denne sammenheng besluttet og forankret flere tiltak for å mitigere denne risikoen:

- Handlingsplan og strategiske styringsdokumenter: Arbeid med handlingsplan ble iverksatt i 2021, og videreføres i 2022,
- FPH er vedtatt revidert, og arbeidet med dette fortsetter i 2022,
- etablere Forsvarets Likestillings- og mangfoldsutvalg med representanter fra Forsvarstabene, driftsenheter, tillitsvalgtordningen og ansattorganisasjonene,
- etablere et skille mellom reguleringsgrunnlagene i likestillings- og diskrimineringsloven og FN-resolusjonene gjennom å skille den forvaltningsmessige fredstidsdriften regulert i likestillings- og diskrimineringsloven klarere fra det operative fokuset.

9.3 Forsvarsmateriell

9.3.1 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

FMA arbeider aktivt for å fremme likestilling og mangfold. Ingen skal oppleve diskriminering på grunnlag av kjønn, etnisitet, nasjonal opprinnelse, språk, religion og livssyn, funksjonsevne, seksuell orientering, omsorgsoppgaver, graviditet, foreldrepermisjon og adopsjon, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk eller alder. FMA har en egen handlingsplan for mangfold, som blant annet omfatter følgende:

- FMA er underlagt statens personellhåndbok som skal bidra til å styrke likestilling, inkludering og mangfold,
- FMA har en lønnspolitikk som sikrer likelønn mellom menn og kvinner,
- FMA har etablerte rutiner for rekruttering sikrer likebehandling av søkere uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, legning og seksuell orientering,
- i virksomhetene er det nulltoleranse for mobbing og trakassering,
- mobbing og trakassering kartlegges gjennom virksomhetens medarbeiderundersøkelse. FMA har rutiner for hvordan saker som omhandler mobbing og trakassering skal rapporteres og håndteres,
- det er etablert en varslingskanal og et avviksrapporterings- og avvikshåndteringssystem.

Det er mange indikatorer som kan være relevante for å gjøre vurderinger knyttet til tilstanden for kjønnslikestilling i virksomheten. Kjønnsbalanse, gjennomsnittlig årslønn, midlertidige stillinger, ufrivillig deltid og uttak av foreldrepermisjon er viktige indikatorer i denne sammenheng.

Tabell 9.4 Kjønnsbalanse og gjennomsnittlig årslønn fordelt etter kjønn og stillingskategori

Stillingskategori	Kjønnsbalanse		Gjennomsnitt brutto årslønn			
	Kvinner %	Menn %	Totalt antall	Kvinner kr	Menn kr	Gjennomsnitt lønn total
Totalt Forsvarsmateriell	24	76	1 514	685 237	707 960	702 568
KATEGORI 1: Direktører, kontreadmiral, avdelingsdirektør stab, brigader	20	80	10	¹ 1 046 687		1
KATEGORI 2: Avdelings- og underdirektør, mellomledere, seksjonssjef, oberst	25	75	115	849 756	864 446	861 286
KATEGORI 3: Rådgiver, seniorrådgiver, prosjektleder, oberstløytnant, saksbehandler	28	72	870	663 127	691 279	683 351
KATEGORI 4: Ingeniører, avdelings- og overingeniører, senior- og sjefsingeniører	16	84	530	689 446	694 759	693 899

¹ Kan ikke oppgis fordi det er færre enn fem i en gruppe

Andelen kvinnelige ledere i kategori 2 har økt fra 16 pst. i 2020 til 25 pst. i 2021.

Lønnsforskjeller i gjennomsnittlig brutto årslønn mellom menn og kvinner er redusert i perioden 2017 til 2021.

FMA har som hovedregel kun heltidsstillinger. Deltidsstillinger er i all hovedsak knyttet til tilrettelegginger for den enkelte ansatte. Ufrivillig deltid er derfor ikke en utfordring. Ved utgangen av første tertial 2022 har FMA tolv midlertidig ansatte hvorav en kvinne og elleve menn.

I 2021 tok kvinner i snitt ut 35 uker foreldrepermisjon, mens menn tok i snitt ut 16 uker foreldrepermisjon. Gjennomsnittlige antall uker foreldrepermisjon for menn har økt i perioden 2016–2021. Snitt for årene 2016–2018 var 10,7 uker permisjon for menn, mens i årene 2019–2021 har menn i snitt tatt ut 14,3 uker foreldrepermisjon.

9.3.2 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsmateriell

Som en del av FMAs arbeid for å fremme likestilling og hindre diskriminering, er det blitt gjennomført en risikovurdering av likestilling og mangfold. Det er utarbeidet tiltak for å redusere risikoen. Resultater fra medarbeiderundersøkelser, gjennomgang av varslingsaker og innrapporterte saker i hendelses- og avviksrapporterings-systemet inngår som en del av dette arbeidet.

Medarbeiderundersøkelsen viser at 76 pst. opplever at de vanligvis har en passende balanse mellom arbeidsliv og familie/fritid. Om lag 80 pst. rapporterer at de opplever arbeidsplassen som åpen og inkluderende når det gjelder mangfold. Videre fremkommer det i undersøkelsen at 3,4 pst. av de som har svart på undersøkelsen rapporterer at de har blitt utsatt for mobbing eller trakassering på arbeidsplassen i løpet av de siste tolv månedene. 1,1 pst. rapporter om uønsket seksuell oppmerksomhet.

Gjennom risikovurderingen ble det blant annet identifisert risikoer knyttet til alderssammensetning, kjønn, universell utforming av bygg og kompetanse knyttet til mangfold.

Som følge av kartlegging og risikovurdering vil det blant annet arbeides videre med følgende tiltak:

- Mangfold og likestilling som del av opplæringen av linjeleder.
- Gjennomføre dilemmatrening i temaer knyttet til likestilling og mangfold.
- Videreføre bevisst ordbruk i stillingsutlysninger.
- Nøye vurdere hvilke krav som stilles til erfaring og kompetanse slik at søkere ikke ekskluderes.
- Lønnsforhandlinger, lønnsansettelse av nyansette skal skje på bakgrunn av nøytrale kriterier som kvalifikasjoner og erfaring.
- Fremme FMAs holdning til likestilling og mangfold i aktuelle kanaler.

- Øke andel ledere og ansatte som gjennomfører opplæring i forsvarssektorens varslingsrutiner.
- Tilrettelegge for ansatte i alle livsfaser.
- Kartlegge og analysere kompetansebehov samt ha oversikt over FMAs alders- og kompetansesammensetning.

Resultat fra gjennomført medarbeiderundersøkelse i 2021 viser en nedgang i antall personer som rapporterer at de har vært utsatt for mobbing og trakassering. Videre viser undersøkelsen en positiv utvikling knyttet til balanse mellom arbeidsliv og familie/fritid. På spørsmålet om hvorvidt ansatte opplever at arbeidsplassen er åpen og inkluderende når det gjelder mangfold, svarer 80 pst. bekreftende på dette spørsmålet.

Andelen kvinnelige ledere har økt i perioden 2016 til 2021.

I 2021 rekrutterte FMA 159 sivilt tilsatte hvorav fire hadde nedsatt funksjonsevne eller hull i CV-en.

9.4 Forsvarsbygg

9.4.1 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Forsvarsbygg (FB) har som målsetting at arbeidsmiljøet skal preges av tverrfaglighet, mangfold og likestilling. FB skal arbeide aktivt, målrettet og planmessig for å fremme mangfold og likestilling, hindre diskriminering og forebygge trakassering. FB har gjennom 2021 arbeidet med en handlings- og tiltaksplan for hvordan målsettingene skal nås.

Handlings- og tiltaksplanen omfatter pågående tiltak, men også tiltak som vil bli igangsatt i løpet av 2022. FB har samarbeidet med de tillitsvalgte i dette arbeidet.

FB utarbeider regelmessig HR-rapporter som viser tall for kjønnsbalanse totalt i virksomheten og avdelinger, i ulike stillingskategorier, lederstillinger, samt turnover med kjønnsfordeling. Dette bidrar til å skape bevissthet om kjønnsbalansen i virksomheten.

9.4.2 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarsbygg

Arbeidet med å fremme likestilling og mangfold er nært knyttet til det løpende arbeidet som gjøres innenfor helse, miljø og sikkerhet (HMS). Koronapandemien med tilhørende smittevernstiltak har påvirket HMS-arbeidet i 2021. Dette gjelder særlig gjennomføringen av kurs. HMS-grunnopp-

læring ble i 2021 endret fra klasseromskurs til et digitalt kurs. Kurset er rettet mot FBs kompetansebehov og ulike målgrupper internt i virksomheten, og har grensesnitt mot likestilling og mangfold. Kurset ble gjennomført to ganger i løpet av året.

Likestillings- og mangfoldsarbeidet i FB er forankret i ledelsen på alle nivåer, og har en viktig plass i lederutviklingsprogrammet som pågår i virksomheten. I 2021 var det et særlig fokus på å opprettholde et forsvarlig fysisk og psykisk arbeidsmiljø til tross for koronapandemien. Det ble gjennomført flere kurs om hvordan man skal følge opp sykefravær, og ledere ble informert om hvordan man kan drive god ledelse og styring under pandemien.

Samlet turnover i 2021 var 9,6 pst., en økning på 2,1 pst. fra 2020. Turnover som skyldtes egen oppsigelse var 7,2 pst., en økning på 2,5 prosentpoeng fra 2020. Økningen i turnover ser ut til å ha sammenheng med økningen i antallet utlyste stillinger i arbeidsmarkedet i 2021 sammenlignet med 2020.

Turnover for kvinner er en del høyere enn for menn, en tendens FB har sett over flere år. I 2021 er bakgrunnen for størsteparten av avgangen for begge kjønn egen oppsigelse. For menn har det tidligere vært jevnere fordelt mellom egen oppsigelse og pensjon. For kvinner har det vært en økning i turnover på grunn av pensjon sammenlignet med tidligere år.

Menn utfører en større andel av overtidarbeidet enn kvinnene, men dette må sees i sammenheng med at menn utgjør 74,3 pst. av de ansatte. Overtidsbruken i FB utgjorde 3,7 pst. av total arbeidstid i 2021. Dette er en økning på 0,1 prosentpoeng fra 2020. Kvinnes andel av det totale overtidarbeidet utgjorde 17 pst., som er litt lavere enn i 2020 (2020: 19 pst.). Mennenes andel av det totale overtidarbeidet utgjorde 83 pst.

Ved utgangen av 2021 hadde FB totalt 1 446 ansatte, inkludert sykevikarer, timelønnede og ansatte på pensjonistvilkår.

Kvinneandelen i virksomheten var på 25,7 pst., en nedgang på 0,1 prosentpoeng fra 2020. FB har en relativt jevn kjønnsfordeling innen alle virksomhetsområder, med unntak av eiendomsforvaltning.

Eiendomsforvaltning er FB største avdeling, og har dermed stor innvirkning på den totale kjønnsbalansen i virksomheten. Årsaken til den lave kvinneandelen i denne avdelingen er først og fremst den lave andelen kvinner i rekrutteringsgrunnlaget, en utfordring FB deler med sammenlignbare virksomheter.

FBs viktigste arena for å øke kvinneandelen i virksomheten er gjennom rekruttering til nye stillinger. I 2021 begynte det 102 (2020:199) nye medarbeidere i FB. Av disse var 32,4 pst. kvinner (30,1 pst. i 2020). Det er fortsatt særlig krevende å rekruttere kvinner til forvaltnings-, drifts-, og vedlikeholdsstillinger, noe som blant annet skyldes en lavere andel kvinner i rekrutteringsgrunnlaget.

Andelen kvinnelige ledere var ved utgangen av 2021 på 24 pst., en nedgang på tre prosentpoeng fra 2020. Omorganiseringer har ført til færre lederstillinger der menn nå utgjør et større flertall enn tidligere.

Av de fast ansatte er 98,9 pst. ansatt i sivile stillinger. Det er kun 1,1 pst. ansatte i militære stillinger. Dette har vært stabilt i flere år. Av den totale arbeidsstokken er 5,1 pst. ansatt i midlertidige stillinger. Dette er en nedgang på 0,4 prosentpoeng fra 2020. FB ligger godt innenfor landsgjennomsnittet, som i 2021 var 9,4 pst. i alle næringer.

Deltidsansatte utgjorde 3 pst. av arbeidsstyrken i 2021. Dette er en økning på 0,1 prosentpoeng fra 2020, men likevel betydelig under landsgjennomsnittet. FB har ikke informasjon som tilsier at deltiden er ufrivillig, men ser at hovedårsaken til midlertidig deltidsarbeid er foreldrepermi-

sjon, midlertidig uførhet og delvis avtalefestet pensjon (AFP). Andelen ansatte i ordinære deltidsstillinger utgjorde 0,4 pst. Andelen var noe høyere for kvinner enn for menn.

Dersom man tar ut timelønnede ekstravakter og bruk av pensjonister, var det en noe større andel menn på midlertidige kontrakter enn med kvinner. Tallene var likevel lave sammenlignet med statlig sektor forøvrig.

Det er etter FBs vurdering ingen systematiske lønnsforskjeller mellom kjønnene. Der det er lønnsdifferanser, anses disse som små. FB er opptatt av å beholde en god og rettferdig lønnsbalanse mellom kjønnene. Det er gjennomgående små innbyrdes lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i de ulike stillingskodene. Ansatte i den enkelte stillingskode spenner over et bredt spekter av funksjoner og roller med ulike oppgaver og ansvarsområder, noe som gjør at det også vil være noe ulik lønn innenfor en gitt stillingskode. FB testet i 2021 ut metoder som vil gjøre det enklere å analysere lønnsnivåer, og dermed også skjevheter mellom kjønn. Dette arbeidet pågår fortsatt og har ført til økt bevissthet om hvor viktig gode data er for å avdekke systematiske eller utilsiktede skjevheter, som for eksempel kan være forårsaket av kjønn.

Tabell 9.5 Lønnsforskjeller mellom kjønnene

Stillingskode	Lønn kvinner	Lønn menn	Forskjell
Avdelingsleder	873 010	844 083	28 927
Seksjonssjef	991 875	1 011 003	19 128
Førstekonsulent	521 796	520 752	1 054
Seniorkonsulent	562 250	596 439	34 189
Overingeniør	653 646	658 275	4 629
Senioringeniør	735 895	755 342	19 447
Prosjektleder	723 456	718 573	4 883
Rådgiver	622 209	648 564	26 355
Seniorrådgiver	746 633	764 311	17 678

83 personer i FB tok ut foreldrepermisjon i 2021. Av disse var 31 kvinner (37 pst.) og 52 menn (62 pst.). Kvinner tok i snitt ut 83 dager permisjon (cirka 17 uker), og menn 68 dager (cirka 14 uker). Dette tilsier at de mannlige ansatte kun tok ut den lovpålagte fedrekvoten på 15 uker. Statistikk fra NAV tilsier at 70 pst. av fedre tar ut den til enhver tid lovpålagte fedrekvoten. I FB hadde om lag 20 pst. av mennene over 15 uker. Gjennomsnittlig antall per-

misjonsuker for kvinner fremstår som kunstig lavt i 2021. Årsaken til dette er at permisjonen har blitt avsluttet tidlig på året eller startet sent på året.

Gjennom kommunikasjon, profilmateriale og stillingsannonser skal FB underbygge og styrke arbeidet for mangfold og likestilling i virksomheten. Dette gjøres blant annet ved å kvalitetssikre rekrutteringsprosessene, ved at det kalles inn underrepresentert kjønn og etnisk minoritet for å

sørge for en rettferdig og likeverdig behandling. Underrepresentert kjønn, samt kandidater som har bedt om å bli vurdert på bakgrunn av etnisk minoritet, kalles inn til intervju dersom de er kvalifiserte. Tillitsvalgte inviteres til å delta i intervjuene for å sørge for at kandidatene behandles rettferdig og likeverdig. Ansettelsesrådet får opplysninger om kjønnsbalansen i innstillinger for å bidra til å rette oppmerksomhet mot kjønns mangfold.

FBs likestillingsarbeid er forankret i åtte strategier, verktøy og retningslinjer. I 2021 har oppfyllelsen av flere av målene blitt forsinket på grunn av koronapandemien. Dette gjelder blant annet en handlingsplan for likestilling og mangfold og en ny struktur for likestillingsarbeidet i virksomheten. Planen vil ta utgangspunkt i lovens aktivitetsplikt knyttet til å identifisere risiko, analysere årsaker, iverksette tiltak og analysere resultater.

9.5 Forsvarets forskningsinstitutt

9.5.1 Likestillingsredegjørelse som arbeidsgiver

Ved utgangen av 2021 har Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) 800 ansatte, hvorav 28 pst. er kvinner. Andelen kvinner totalt ved instituttet har gått opp med ett prosentpoeng sammenliknet med 2020, og økningen skyldes i hovedsak flere kvinner blant de vitenskapelig ansatte. Andel kvinner i ledelsen har økt med to prosentpoeng sammenliknet med 2020.

Av de 800 stillingene er 21 midlertidige stillinger, ti færre enn året før. Av de 21 midlertidige stillingene er 38 pst. kvinner. Av deltidsstillinger har FFI fire bistillinger innen FoU og sju ringevakter som sikkerhetsbetjener i vakt/resepsjon. Alle disse bistillingene er besatt av menn. Ellers er det 56 ansatte med 100 prosent stilling som har redusert stillingen etter eget ønske eller på grunn av tilrettelegging ved redusert arbeidsevne. Blant kvinnelige ansatte er det 11,3 pst. som har slik ordning, mens det blant menn er 4,7 pst.

Statistikk for avvikling av foreldrepermisjon i 2021 viser at av de dagene som er brukt til foreldrepermisjon i 2021, er omtrent 40 pst. benyttet av kvinner. I snitt tok menn ut litt flere dager enn fedrekvoten skulle tilsi.

Årlig vurderer FFI lønnsveksten for menn og kvinner som en del av forberedelsene til lokale lønnsforhandlinger. Analysene av året som har gått gjøres av en partssammensatt arbeidsgruppe internt ved FFI i mars/april det påfølgende år. Det er utarbeidet et eget mandat for gruppen.

Beregningen er basert på gjennomsnitt grunnlønn inkludert faste tillegg, og de siste tallene instituttet har per nå er for 2020. Den gjennomsnittlige lønnsveksten på personnivå over fem år (2015–2020) har vært på 21,5 pst. for kvinner og 18,8 pst. for menn. I 2020 var den på henholdsvis 1,16 pst. og 1,14 pst. Instituttet har beregnet lønns gjennomsnitt for stillingskoder fordelt på kjønn for kodene med fire eller flere av hvert kjønn. Dette er vurdert mot alder og kriteriet «likt arbeid» og «arbeid av lik verdi». I lønnsoppgjøret i 2021 ble det sett på tilfeller vurdert mot disse kriteriene, og eventuelle skjevheter som ikke hadde plausible forklaringer, ble justert. Lønnsforskjellen i snitt i gruppen som inkluderer forskningsledere og ansatte med personalansvar kan forklares med alder.

9.5.2 Prinsipper, prosedyrer og standarder for likestilling og mot diskriminering i Forsvarets forskningsinstitutt

FFI er en IA-bedrift. Instituttet legger til rette for den enkeltes behov for fleksibilitet så langt det er mulig ut fra arbeidsoppgavens art og gitt at FFIs arbeidsnett er konfidensielt. Tilrettelegging skjer vanligvis i dialog mellom den ansatte og leder og er individuelt tilpasset, spesielt for småbarnsforeldre, gravide, ved sykdom og ved redusert funksjonsevne. Som et tiltak for å motvirke «tidsklemma» mellom arbeid og fritid er det drøftet frem en lokal ordning ved FFI som gir småbarnsforeldre utvidet rett til bruk av velferdsdager.

FFIs bygningsmasse er i utgangspunktet ikke godt tilrettelagt for ansatte med nedsatt fysisk funksjonsevne, men arbeidsgiver stiller med tilpasset utstyr og kontormøbler eller andre tiltak for å redusere hindringer så langt det er bygningsmessig mulig og økonomisk forsvarlig. FFIs bedriftshelsetjeneste brukes aktivt i slike vurderinger av tilpasningstiltak. Det er også nedsatt en kontorutformingsgruppe med representanter fra arbeidsgiver, tillitsvalgte og vernetjenesten, som vurderer helhetlige og fremtidsrettede løsninger.

For å hindre diskriminering og sikre likestilling, har FFI fortsatt å videreutvikle og profesjonalisere prosessene knyttet til rekruttering. Det kan gå lang tid mellom hver gang ledere gjennomfører en rekrutteringsprosess. Derfor er det satt krav til obligatoriske oppstartsmøter mellom HR-rådgiver og rekrutterende leder. Dette skal sikre at de rekrutteringsansvarlige er oppdatert om prosesser, føringer og maler. Det er også et tiltak å bevisstgjøre rekrutterende leder om at struktu-

rerte og kompetansebaserte intervjuer reduserer sjansen for ubevisst diskriminering. FFIs rekrutteringspolitikk dekker ikke alle stillingsgrupper, derfor er det planlagt å revidere den. FFI har et bevisst forhold til bruk av bilder og tekst i stillingsannonser, profileringsmateriale og på FFIs nettsider. Disse kanalene synliggjør instituttets aktiviteter, forskning og stillinger og når en større del av befolkningen.

I 2021 har internrevisjonen ved FFI (FFI IR), på oppdrag fra styret ved FFI, undersøkt hvordan instituttet arbeider med å forebygge og håndtere uønsket adferd. IR har undersøkt om arbeidet er systematisk og hensiktsmessig, slik at det bidrar til å sikre et forsvarlig psykososialt arbeidsmiljø.

IRs metode har vært dokumentanalyse og gjennomgang av relevante rutiner og retningslinjer, enkeltintervjuer og gruppeintervjuer. FFI IR gjennomført våren 2021 en spørreundersøkelse med svarprosent på 46.

Resultatene fra FFI IRs spørreundersøkelse ble overlevert styret og FFIs ledelse i desember 2021. Undersøkelsen støtter funn i medarbeiderundersøkelsen fra 2019 som viser at enkelte ansatte opplevde uønsket adferd, men også at opplevelsene ikke alltid ble rapportert. Undersøkelsen viser forskjell mellom avdelinger, og at kvinner i større grad enn menn oppgir at de opplever uønsket adferd. Noen av anbefalingene arbeider instituttet allerede med. Rapporten ble i desember presentert for arbeidsmiljøutvalget, verneombudene og de hovedtillitsvalgte fra fagforeningene ved instituttet. Rapporten følges nå opp med en handlingsplan.

En partssammensatt arbeidsgruppe ble oppnevnt i januar 2020 med mål om å identifisere tiltak som fremmer mangfold i hele organisasjonen og i alle faser av ansettelsesforholdet. Det er utarbeidet et mandat for arbeidsgruppen. Mandatet knyttet hensikten med mangfoldsstrategiarbeidet blant annet til statlige krav, krav til bredde i kompetanse og høy kvalitet på leveranser, og økt nedslagsfelt for rekruttering. Arbeidsgruppen leverte sitt forslag i november 2020. Strategi og handlingsplan er under utarbeidelse. Foreslåtte tiltak er blant annet at FFI skal legge til rette for at ansatte skal kunne være i en lederrolle uavhengig av hvilken livsfase eller livssituasjon en er i, at lederutviklingen ved instituttet skal inneholde opplæring i mangfoldsledelse, og at alle medarbeidere og ledere bør lære om ubevisst diskriminering og hvordan en selv kan bidra til at dette ikke skjer. Arbeidsgruppen påpekte at et viktig mål med en mangfoldsstrategi er å bidra til å bevisstgjøre og skape disku-

sjon rundt temaet. Dette kan igjen føre til ytterligere tiltak i fremtiden. Mangfoldsstrategien bør sees i sammenheng med instituttets kompetanse- og rekrutteringsstrategi.

I arbeidet for likestilling og mot diskriminering har FFI innført tiltak for å sikre etterrettelighet og transparens i lønns- og arbeidsvilkår. Det er utarbeidet rutiner som skal følges ved oppnevning i ulike roller for å sikre sporbarhet og åpenhet rundt slike prosesser. FFI har en omforent lønnspolitikk som er detaljert på stillingskoder, nivå, lønn og tilhørende prosesser. De siste par årene er det arbeidet med tydeligere kriterier for lønnsutvikling i tilknytning til lokale forhandlinger og ved opprykk. For å følge opp risiko for uønskede og/eller ubevisste lønnsforskjeller er en partssammensatt arbeidsgruppe med eget mandat sentral i analysearbeidet. Denne arbeidsgruppen utarbeider statistikk og analyserer status og avvik. Arbeidsgruppens rapport blir benyttet både av arbeidsgiver og de lokale arbeidstakerorganisasjonene i videre vurdering av tiltak på området lønns- og arbeidsvilkår.

For tre år siden gikk FFI over til en ny prosess for lokale lønnsforhandlinger etter enighet med fagforeningene. Gammel prosess var kommet inn i et spor hvor den selektivt favoriserte en liten gruppe der menn var overrepresentert. Økende lønnsforskjeller mellom kvinner og menn var dermed også observert. Dette var en av flere årsaker til endring av prosessen for lokale lønnsforhandlinger. Hovedpoenget var å sikre mer likebehandling. Ved å se hen til likestillingsperspektivet i etterfølgende oppgjør, har kvinner hatt høyere lønnsvekst som en korreksjon i senere år. I 2015 var lønnsforskjellen på 2,5 pst. I 2020 var forskjellen på 1,1 pst., mens den i 2021 var på 0,8 pst. Prosessen gir også mer eierskap og involvering fra lederne når en i fellesskap må gjøre lønnsvurderinger og lønnsfordeling for en stor gruppe medarbeidere. Ved å gjøre dette i en transparent prosess, reduseres risikoen for at det oppstår ubevisste skjevheter og diskriminering.

9.5.3 Inkluderingsdugnaden

Forsvarsdepartementet har vært ansvarlig for gjennomføring av inkluderingsdugnaden i forsvarssektoren, herunder å følge opp dugnaden i sine respektive underliggende virksomheter i etatsstyringsdialogen. Inkluderingsdugnaden har vært tema på møter i Kontaktforum HEL (fagforum som omhandler tema rundt holdninger, etikk og ledelse i forsvarssektoren), hvor Forsvarsdepartementet og underliggende virksomhe-

ter drøfter problemstillinger og utfordringer i gjennomføringen av dugnaden. Inkluderingsdugnaden har også vært tema i HR-sjefsforum i sektoren, som ledes av Forsvarsdepartementet.

Forsvarsdepartementet har i arbeidet med inkluderingsdugnaden tatt en leder- og pådriverrolle, og utarbeidet høsten 2020 en handlingsplan med konkrete tiltak for gjennomføring av inkluderingsdugnaden for 2021. Gjennom etatsstyringen har underliggende virksomheter redegjort for hvordan rekrutteringsarbeidet har vært innrettet for å nå målene i handlingsplanen. Måloppnåelsen i etatene for 2021 er rapportert tertialvis til Forsvarsdepartementet, ikke i årsrapportene som tidligere. Et mer langsiktig mål for arbeidet med inkluderingsdugnaden har vært å bidra til holdnings- og kulturendringer for å øke tilsetting av personell i målgruppen, som er personer med nedsatt funksjonsevne og/eller hull i CV-en.

Som del av arbeidet er kompetanseheving om inkluderingsdugnaden innført i lederopplæring og for rekrutteringsansvarlige. Det er innført endringer i rekrutteringsrutiner med oppfordring i stillingsutlysninger til kandidater i målgruppen om å søke på ledige stillinger. Søkere i målgruppen er innkalt til intervju under forutsetning at de oppfyller minimumskrav til kvalifikasjoner. Informasjon og rådgivning om inkluderingsdugnaden, samt opplæring av nøkkelpersonell, er gjennomført.

Videre er traineeprogrammet i staten tatt i bruk, og det er inngått samarbeid med NAV i forbindelse med rekrutteringsprosesser. Inkluderingsdugnaden ses for øvrig i sammenheng med annet likestillings- og mangfoldsarbeid i forsvarssektoren.

Til tross for tiltakene har det vært utfordrende å nå målene i inkluderingsdugnaden i forsvarssektoren. Krav om medisinsk og fysisk skikkethet for tilsetting i militære stillinger har ført til at militært ansatte har fått unntak fra tellingen. Det er imidlertid ikke noe krav om fysisk og medisinsk skikkethet for øvrige ansatte. En hovedgrunn til den

relativt lave måloppnåelsen er at det har vært relativt få kvalifiserte personer i målgruppen som har søkt på ledige stillinger i forsvarssektoren.

Samlet måloppnåelse for tilsetting av personell med nedsatt funksjonsevne og hull i CV-en for hele forsvarssektoren (inkludert Forsvarsdepartementet) er for 2021 på 1,55 pst. mot 1,39 pst. i 2020. Antall nytilsetninger i målgruppen var 16 personer, det samme antallet som i 2020. Til sammen ble det i 2021 ansatt 1 029 personer i forsvarssektoren, inkludert Forsvarsdepartementet. Tilsvarende tall for 2020 var 1 145 nytilsetninger.

9.5.4 Forsvarssektoren – antall nyansettelser og antall i målgruppen for inkluderingsdugnaden i 2020 og 2021

Forsvarssektoren	2020	2021
<i>Forsvaret</i>	615	627
Antall i målgruppen	4	8
Måloppnåelse	0,65 pst.	1,27 pst.
<i>Forsvarsbygg</i>	269	135
Antall i målgruppen	6	4
Måloppnåelse	2,23 pst.	2,96 pst.
<i>Forsvarsmateriell</i>	165	159
Antall i målgruppen	5	4
Måloppnåelse	3,03 pst.	2,51 pst.
<i>Forsvarets Forskningsinstitutt</i>	66	78
Antall i målgruppen	0	0
Måloppnåelse	0 pst.	0 pst.
<i>Forsvarsdepartementet</i>	30	30
Antall i målgruppen	1	0
Måloppnåelse	3,33 pst.	0 pst.

10 Oppfølging av FNs bærekraftsmål

Bærekraftsmålene ble vedtatt av FN i 2015, med tilslutning fra alle de 193 medlemslandene. Kommunal- og distriktsdepartementet koordinerer arbeidet med nasjonal oppfølging av bærekraftsmålene. I april 2022 behandlet Stortinget Innst. 218 S (2020–2021) til Meld. St. 40 (2020–2021) *Mål med mening. Norges handlingsplan for å nå bærekraftsmålene innen 2030*. FNs 17 hovedmål og 169 delmål utgjør FNs arbeidsplan for å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene. I den norske handlingsplanen er det blant annet tatt stilling til norske satsninger kalt «regjeringen vil-punkter» tilknyttet disse målene.

Nytt strategisk konsept for NATO ble vedtatt på toppmøte i juni 2022 og har enkelte fellesnevnerne med FNs bærekraftsmål. Her fremgår blant annet at alliansen vil være ledende i arbeidet med å vurdere virkningen av klimaendringer på forsvar og sikkerhet og møte disse utfordringene. Videre vil alliansen bidra til å bekjempe klimaendringer ved å redusere klimagassutslipp, forbedre energi-effektiviteten, investere i overgangen til rene

energikilder og utnytte grønne teknologier. Samtidig som alliansen skal arbeide for militær effektivitet og troverdig avskrekking skal verdifelleskapet, blant annet ved å fremme godt styresett, menneskelig sikkerhet og kvinner, fred og sikkerhetsagendaen så vel som likestilling vektlegges.

Forsvarsdepartementet har intensjon om å utvikle strategi og styring for implementering av relevante bærekraftsmål og føringer fra NATOs strategiske konsept og har etablert arbeidsgrupper for dette. Forsvaret, Forsvarsbygg, Forsvarsmateriell og Forsvarets forskningsinstitutt har utarbeidet en klima- og miljøstrategi som legges til grunn for deres arbeid fremover.

Klima- og miljødepartementet ivaretar helheten i regjeringens klima- og miljøpolitikk, og forsvarssektorens klima- og miljøarbeid er derfor gitt en særskilt presentasjon i Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon. Basert på anmodning fra Kommunal- og distriktsdepartementet rapporteres sektorens arbeid i det følgende etter strukturen for FNs bærekraftsmål.

Figur 10.1 FNs bærekraftsmål

Kilde: De forente nasjoner

Oppfølgingen av bærekraftsmålene er i utvikling i forsvarssektoren, og rapporteringen er så langt i stor grad aktivitetsbasert. Forsvarssektorens sen-

trale bidrag til FNs bærekraftsmål kan foreløpig oppsummeres slik:

Boks 10.1 Relevante bærekraftsmål for forsvarssektoren (ikke uttømmende liste)

Nedenfor oppsummeres forsvarssektorens utvalgte mål og bidrag:

4. *God utdanning*, gjennom å sikre mangfold og kvalitet i utdanningssystemet og gi muligheter for livslang læring.
5. *Likestilling mellom kjønnene*, gjennom tiltak for økt kvinneandel, herunder mål om minimum 30 pst. av begge kjønn på befals- og krigsskoleutdanning, ivareta mangfold og tiltak for å få bukt med mobbing og seksuell trakassering.
6. *Rent vann*, gjennom å overvåke vannkvalitet, følge opp utslippstillatelser og ta hensyn til våtmark under øving.
7. *Ren energi*, gjennom energireduserende tiltak og tiltak for produksjon og lagring av energi.
8. *Anstendig arbeid og økonomisk vekst*, gjennom samfunnsansvar, arbeidsgiveransvar og krav til leverandører.
9. *Innovasjon og infrastruktur*, gjennom forskning, utvikling og samarbeid
10. *Mindre ulikhet*, gjennom å redusere forskjellsbehandling og inkludere personer i Forsvaret uavhengig av kjønn, alder, religion, legning, etnisitet eller sosial status.
11. *Bærekraftige byer og samfunn*, gjennom å ivareta kulturmiljøer i sektorens kulturhistoriske eiendommer og ta hensyn til kulturminner ved militær aktivitet.
12. *Ansvarlig forbruk og produksjon*, gjennom forebygging av miljømessige konsekvenser av utstyr og materiell, øvelser og operasjoner, anskaffelser og investering.
13. *Stoppe klimaendringer*, gjennom tiltak for å redusere klimagassutslipp. Tilpasse forsvarssektorens eiendom og materiell til et endret klima.
14. *Livet i havet*, gjennom å tilpasse aktivitet i sårbare områder for naturmangfold og gjennom Kystvaktens innsats med miljøoppsyn og for å bekjempe overfiske og annet uregulert fiske.
15. *Livet på land*, gjennom å unngå skade på sårbar natur ved militær aktivitet. Gjennomføre miljøopprydding og bevaringstiltak for arter og naturtyper.
16. *Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner* nasjonalt og internasjonalt, gjennom samarbeid om forsvar og sikkerhet, og fremme av godt styresett.
17. *Samarbeid for å nå målene* i sektoren, nasjonalt og internasjonalt, gjennom koordinering og kunnskapsdeling.

Mål 4 Sikre inkluderende, rettferdig og god utdanning og fremme muligheter for livslang læring for alle.¹

Delmål 4.5: Innen 2030 avskaffe kjønnsforskjeller i utdanning og opplæring og sikre lik tilgang til alle nivåer innenfor utdanning og yrkesfaglig opplæring for sårbare grupper, inkludert personer med nedsatt funksjonsevne, urfolk og barn i utsatte situasjoner.

¹ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:

Følge opp tiltak i styringsmeldingen for statlige universiteter og høyskoler, slik at institusjonene på best mulig måte kan innfri hele bredden av politiske mål for forskning og høyere utdanning.

Følge opp stortingsmeldingen om arbeidslivsrelevans i høyere utdanning som en del av regjeringens langsiktige satsing på kvalitet i høyere utdanning og samspillet mellom arbeidsliv og høyere utdanning.

Det er viktig at ansatte i forsvarssektoren gjenspeiler mangfoldet ellers i samfunnet når det gjelder geografisk tilhørighet, bakgrunn, kompetanse og kjønn. Forsvarssektoren videreførte i forrige år arbeidet med likestilling og arbeidet med å tilrettelegg for ansatte i alle livsfaser i alle deler av organisasjonen. Det er et mål med opptak av minimum 30 prosent av begge kjønn på befals- og krigsskoleutdanning, og det utvikles nytt tilpasset opplæringsmateriell til bruk i undervisning og opplæring for å forebygge og håndtere seksuell trakassering. Den totale kvinneandelen ved opptak til befals- og krigsskoleutdanning var i 2021 henholdsvis 22 prosent og 24,3 prosent. I 2020 var tallene henholdsvis 21,3 prosent og 28,4 prosent. Videre lå kvinneandelen på gjennomført første-

gangstjeneste i 2021 på 32 prosent, med tilsvarende tall for 2020 og 2019 på henholdsvis 33 prosent og 29 prosent. Forsvaret øker tilgangen til opplæring i førstegangstjenesten ved blant annet å sørge for nødvendig sanitærutstyr for kvinnelige vernepliktige i felt, herunder tilpasning av kaserne og latriner.

Forsvaret ble i 2021 kåret til statens beste lærebedrift som resultat av et omfattende arbeid for å rekruttere lærlinger og for å ha en stabil, positiv utvikling i antall lærekontrakter. Forsvaret har også lærlinger med hull i CVen og ulike typer nedsatt funksjonsevne.

Mål 5 Likestilling mellom kjønnene: Oppnå likestilling og styrke jenters og kvinners stilling i samfunnet.²

Delmål 5.1: Få slutt på alle former for diskriminering av jenter og kvinner i hele verden.

Forsvarsdepartementets og forsvarssektorens arbeid med likestilling mellom kjønnene er utfyllende redegjort for i kapittel 8 som en oppfølging av aktivitets- og redegjørelsesplikten (ARP) i tråd med likestillings- og diskrimineringsloven §§ 24 og 26a.

Delmål 5.2: Avskaffe alle former for vold mot alle jenter og kvinner både i offentlig og privat sfære, inkludert menneskehandel, seksuell utnyttning og andre former for utnyttning.

Innsatsen for å motvirke og håndtere mobbing og trakassering (MOST) er en viktig del av arbeidet for sikre at forsvarssektoren skal være en trygg og inkluderende arbeidsplass. Mobbing og seksuell trakassering er en hindring for en trygg og reell deltakelse i alle samfunnsområder, også i Forsvaret. Arbeidet med å forebygge og håndtere seksuell trakassering skal fortsatt ha høy prioritet.

Forsvaret gjennomfører regelmessige undersøkelser for å avdekke og registrere omfanget av mobbing og seksuell trakassering. I 2022 gjen-

nomføres for første gang en slik undersøkelse også i resten av forsvarssektoren, inkludert Forsvarsdepartementet. Resultatene fra undersøkelsen vil foreligge i begynnelsen av 2023, og vil danne grunnlaget for sektorens videre oppfølging av arbeidet mot MOST. Tiltak for å forhindre mobbing og seksuell trakassering i forsvarssektoren vil være viktige bidrag til regjeringens arbeid for å forebygge seksuell trakassering i hele det norske samfunnet. Erfaringene fra begynnelsen av inneværende år viser at det gjenstår mye arbeid i forsvarssektoren for å skape gode holdninger og kultur i egen organisasjon.

Kjønnsperspektivet i forsvarssektorens internasjonale innsats ivaretas i tråd med FN-resolusjon 1325 om kvinner, fred og sikkerhet og regjeringens handlingsplan på området. Forsvaret forholder seg for øvrig til NATOs doktriner med hensyn til konfliktrelatert seksuell- og kjønnsbasert vold.

Delmål 5.5: Sikre kvinner fullstendig og reell deltakelse og like muligheter til ledende stillinger på alle nivåer der beslutninger tas, i det politiske, det økonomiske og det offentlige liv.

Forsvarssektoren viderefører arbeidet med likestilling, med særlig vekt på å øke kvinneandelen i organisasjonen. Forsvaret har en høyere andel menn enn mange andre arbeidsplasser, og den totale kvinneandelen er kun 20 prosent. Forsvaret har ligget stabilt på opp under 20 prosent kvinneandel de siste årene. Det er få kvinner i høyere stillinger i Forsvaret, og for mange faller fra. Det er derfor et mål å arbeide for flere kvinnelige offiserer i de høyere stillingene i Forsvaret. Blant annet er det et mål om at like mange kvinner som menn deltar i all intern og ekstern talent- eller lederutvikling. Dette sikrer andelen kvinner i forhold til andelen menn som får muligheten til å kvalifisere seg til lederrollen. Forsvaret arbeider videre for en livsfaseorientert personalpolitikk, som er tilpasset de behovene den enkelte medarbeider har i de forskjellige fasene av yrkeslivet. Ytterligere tiltak gjengis under ARP-rapporteringen fra Forsvaret over. Som en konsekvens av at Forsvaret har en høyere andel menn enn de fleste arbeidsgivere, søker også vanligvis flere menn enn kvinner på militære stillinger i Forsvarsdepartementet.

Forsvaret har i 2021 etablert åtte nye gender rådgiverstillinger, som blant annet skal gjøre Forsvaret bedre i stand til å planlegge og gjennomføre operasjoner i henhold til norsk lovgivning og regjeringens handlingsplan for kvinner, fred og

² Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:

Følge opp handlingsplanen for kvinner, fred og sikkerhet i utenriks- og utviklingspolitikken.

Legge frem en strategi for et likestilt utdannings- og arbeidsliv etter sommeren 2021.

Vurdere å utvikle en samlet strategi for kunnskapsutvikling og forskning på likestillings- og diskrimineringsområdet, på tvers av sektorer og for alle diskrimineringsgrunnlag.

At arbeidsgivere gjennomfører lønnskartlegging etter kjønn i tråd med aktivitets- og redegjørelsesplikten.

Følge opp Stortingets anmodningsvedtak om å utarbeide en bred gjennomgang av ulike arbeidsfelt og sektorer i samfunnet, der det foreslås tiltak som kan bidra til å forebygge seksuell trakassering.

sikkerhet i fred, krise og krig nasjonalt og internasjonalt. Forsvaret vektlegger blant annet særlig kvinnedeltakelse til FNs fredsoperasjoner og annen internasjonal innsats. Forsvaret deltar i, men fordi søknad til internasjonal tjeneste er frivillig og tallet på personell i internasjonal tjeneste lavt, forblir variasjonene store fra kontingent til kontingent.

Det er ikke avdekket signifikante eller systematiske forskjeller i lønn for menn og kvinner i Forsvarsdepartementet eller underliggende etater. Etatene i forsvarssektoren har egne handlingsplaner for mangfold som blant annet sikrer likelønn mellom menn og kvinner.

Delmål 5.C: Vedta og styrke god politikk og vedta gjennomførbar lovgiving for å fremme likestilling og styrke jenters og kvinners stilling på alle nivåer i samfunnet.

Forsvarssektoren arbeider med tiltak for å øke graden av likestilling og motarbeide diskriminering i sektoren. Ut over å følge opp sektorens forpliktelser etter likestillings- og diskrimineringsloven, innebærer dette blant annet holdningsskape arbeid, kompetansehevende tiltak innenfor varslings- og forbedring av rutiner for rekruttering og utjevning av lønnsforskjeller mellom kvinner og menn i sektoren. Forsvarssektoren har et stykke igjen før man oppnår målet om full likestilling.

For mer utfyllende rapportering på tiltak i forsvarssektoren som er med på å oppfylle bærekraftsmål 5, vises det til kapittel 9, *Oppfølging av §§ 24 og 26a i likestillings- og diskrimineringsloven*.

Mål 6 Rent vann og gode sanitærforhold: Sikre bærekraftig vannforvaltning og tilgang til vann og gode sanitærforhold for alle.

Delmål 6.3: Innen 2030 sørge for bedre vannkvalitet ved å redusere forurensning, avskaffe avfallsdumping og mest mulig begrense utslipp av farlige kjemikalier og materialer, halvere andelen ubehandlet spillvann og i vesentlig grad øke gjenvinning og trygg ombruk på verdensbasis.

Sektoren arbeider kontinuerlig for å redusere utslipp og bruk av kjemikalier som utgjør en trussel mot helse og miljø gjennom fortsatt fokus på utfasing av farlige stoffer ved substitusjon. En del av internkontrollarbeidet til Forsvarsbygg består i å dokumentere og overvåke vannkvaliteten i bekker, elver, innsjøer og sjøområder på arealene Forsvaret bruker. Utslippstillatelser etter bestemmelsene i forurensningsloven ble i 2021 fastsatt av

Miljødirektoratet og Statsforvalteren for Leksdal, Sessvollmoen, Hengsvann og Mauken-Blåtind. Forsvaret og Forsvarsbygg har etablert et eget system for å sikre god internkontroll og enhetlig oppfølging, slik at sektoren sikrer at oppgavene i tillatelsene følges opp.

Mål 7 Ren energi til alle: Sikre tilgang til pålitelig, bærekraftig og moderne energi til en overkommelig pris.³

Delmål 7.2: Innen 2030 øke andelen fornybar energi i verdens samlede energiforbruk betydelig.

Forsvarsbygg har i løpet av 2021 lansert «Solstrømsvelger'n», som skal gjøre det lettere å beregne kost/nytte av solstrøm for elektrisitetsproduksjon på tak og vegger i utbyggings- eller rehabiliteringsprosjekter. Forsvarsbygg har også jobbet med å realisere konkrete prosjekter med produksjon og lagring av energi for økt forsyningssikkerhet og reduserte utslipp gjennom året.

Delmål 7.3: Innen 2030 få forbedringen av energieffektivitet på verdensbasis til å gå dobbelt så fort.

Arbeid med energieffektivisering i sektorens bygninger har pågått i flere år og vil fortsette fremover. Dette gjøres blant annet gjennom energileddelse for å optimalisere driften av sektorens eiendom, bygg og anlegg (EBA) og ved å bevisstgjøre forsvarssektoren på eget energiforbruk. I 2021 har Forsvarsbygg kartlagt mulige energitiltak og skal i perioden 2022–2024 gjennomføre særskilte energitiltak. Energitiltakene handler om å oppgradere og implementere tekniske anlegg for bedre styring og drift av EBA.

Delmål 7.A: Innen 2030 styrke det internasjonale samarbeidet for å lette tilgangen til forskning og teknologi på området ren energi, inkludert fornybar energi, energieffektivisering og avansert og renere teknologi for fossilt brensel, og fremme investeringer i energiinfrastruktur og teknologi for ren energi.

Forsvarssektoren er representert i en rekke internasjonale samarbeidsforum som har energi på dagsorden, slik som ulike komiteer, arbeidsgrupper og andre undergrupper, inkludert i NATO, det europeiske forsvarsbyrået (European Defence Agency) og øvrig forsvarssamarbeid.

³ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er: *Følge opp stortingsmeldingen om langsiktig verdiskaping fra norske energiresurser. Realisere målet om 10 KWh energisparing i bygg innen 2030.*

Mål 8 Fremme varig, inkluderende og bærekraftig økonomisk vekst, full sysselsetting og anstendig arbeid for alle.⁴

Delmål 8.3: Fremme en utviklingsrettet politikk som støtter produktive aktiviteter, opprettelse av anstendige arbeidsplasser, entreprenørskap, kreativitet og innovasjon, og stimulere til formalisering av og vekst i antallet svært små, små og mellomstore bedrifter, blant annet ved å gi dem tilgang til finansielle tjenester.

Forsvarssektoren er en betydelig samfunnsaktør, med virksomhet som berører mange mennesker og lokalsamfunn over hele Norge. Gjennom virksomhetenes tilstedeværelse oppstår også økonomiske effekter for mange lokalsamfunn, både direkte og indirekte. Den samlede direkte økonomiske effekten av forsvarssektorens tilstedeværelse for 2021 er estimert til rundt 43,3 mrd. kroner, en økning på om lag 3 mrd. kroner sammenliknet med effekten for 2020. Den økonomiske effekten i 2021 var størst i følgende tre fylker: Viken, Oslo og Vestland.

De økonomiske effektene er beregnet ut fra sektorens utbetaling av lønn og godtgjørelse til personell, vare- og tjenestekjøp fra nasjonale leverandører, inklusive nasjonale materiellinvesteringer og drift av EBA. I tillegg til den estimerte økonomiske effekten på 43,3 mrd. kroner kommer økonomiske effekter til utlandet på om lag 17,2 mrd. kroner, samt indirekte økonomiske effekter fra utlandet gjennom gjenkjøpsavtaler med norsk forsvarsindustri.⁵

Forsvarssektoren har et nært samarbeid med industrien gjennom trekantmodellen, som er et tett samvirke mellom brukere, forskere og industri. Regjeringen vil styrke forsvarssektorens evne til å dra nytte av ekspertisen til næringslivet ut over de tradisjonelle forsvarsbedriftene. Regjeringen vil derfor videreutvikle og forsterke samarbeidet mellom forsvarssektoren og små og mellomstore bedrifter som har relevant teknologi, kompetanse og produkter. Målet er å bidra til en bedre utnyttelse av teknologipotensialet i disse bedriftene, Meld. St. 17. (2020–2021) Samarbeid for sik-

kerhet. Nasjonal forsvarsindustriell strategi for et høyteknologisk og fremtidsrettet forsvar.

Norske bedrifter, eller sammenslutninger av norske bedrifter, kan søke Forsvarsdepartementet om støtte til FoU-samarbeidsprosjekter. Hensikten med denne ordningen er å stimulere industri og næringsliv til utvikling av teknologi, produkter og tjenester basert på Forsvarets behov. Bærekraftige løsninger for sektoren vil på lik linje med andre behov kunne utløse støtte fra ordningen.

Mål 9 Industri, innovasjon og infrastruktur: Bygge solid infrastruktur og fremme inkluderende og bærekraftig industrialisering og innovasjon.⁶

Delmål 9.5: Styrke vitenskapelig forskning og oppgradere teknologien i næringslivssektorene i alle land, særlig i utviklingsland, blant annet ved –innen 2030 – å stimulere til innovasjon, betydelig øke antallet ansatte (per million innbyggere) innenfor forsknings- og utviklingsvirksomhet og betydelig øke bevilgningene til offentlig og privat forskning og utvikling.

Forsvarets forskningsinstitutt har til formål å drive forskning og utvikling for Forsvarets behov. Instituttet bruker også sin kompetanse til forskning for andre sektorer, og samarbeider tett med kommersielle teknologimiljøer. Forsvarets forskningsinstitutt har omlag 800 ansatte og omsatte i 2021 for 1,15 mrd. kroner. Forsvarssektoren skal sammen med industrien, Forsvarets forskningsinstitutt og sivile forskningsmiljøer finne mer klima- og miljøvennlige løsninger på Forsvarets materiell.

Forsvaret har en egen digitaliseringsstrategi som gir en rettesnor for hvordan digitalisering skal benyttes for økt operativ evne og økt effektivitet på tvers av forsvarssektoren. Forsvarsdepartementet utvikler en strategi for kunstig intelligens (KI) som skal bidra til styring og samarbeid i utvikling og bruk av KI for hele forsvarssektoren. KI er en viktig del av flere av satsingsområdene i digitaliseringsstrategien. Prinsippene for en vellykket digital transformasjon i digitaliseringsstrategien vil også være viktige å se til når KI-strategien skal settes ut i livet.

⁴ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:

Føre en aktiv konkurransepolitikk som bidrar til bedre ressursutnyttelse, økt produktivitet og verdiskaping. Bevare et omstillingsdyktig arbeidsliv, der regelverk og rammebetingelser for arbeidslivet innrettes slik at arbeidskraften finner ny anvendelse når økonomien utsettes for endringer.

⁵ Forsvarsdepartementet: Økonomisk effekt av forsvarssektorens tilstedeværelse i 2021.

⁶ Relevante regjeringen-vil-punkter som understøttes er:

Følge opp innovasjonsmeldingen med mål om å bidra til mer innovasjon i offentlig sektor.

Følge opp regjeringens digitaliseringsstrategi En digital offentlig sektor: digitaliseringsstrategi for offentlig sektor 2019 – 2025.

Følge opp St. Meld 22. (2020–2021) Data som ressurs, datadrevet økonomi og innovasjon.

Mål 10 Mindre ulikhet: Redusere ulikhet i og mellom land.⁷

Delmål 10.2: Innen 2030 sikre myndiggjøring og fremme sosial, økonomisk og politisk inkludering av alle, uavhengig av kjønn, funksjonsevne, rase, etnisitet, nasjonal opprinnelse, religion eller økonomisk eller annen status.

Likestillingsarbeidet i sektoren har tradisjonelt handlet om utvikling og forbedring av kjønns- mangfold. De senere år har imidlertid sektoren arbeidet med å sikre en mer helhetlig retning, med bevissthet på at alle ansatte skal ha like rettigheter og muligheter uavhengig av kjønn, funksjonsevne, seksuell orientering, alder, etnisitet og religion. I 2021 ble det utarbeidet et sett med tiltak for det videre likestillings- og mangfoldarbeidet i organisasjonen. Målet med tiltakene er at Forsvaret skal ivareta hensynet til likestilling og ikke-diskriminering i all virksomhet.

Forsvarsdepartementet deltar i arbeidet med regjeringens nye handlingsplan for LHBTIQ+-personer. Handlingsplanen skal inneholde konkrete tiltak for å redusere forskjellsbehandling og inkludere flere personer uavhengig av legning. I tillegg har Forsvaret i 2022 fått i oppdrag å sørge for en helhetlig og systematisk oppfølging av alt arbeid knyttet til utvikling av likestilling, mangfold og kjønnsperspektiv i Forsvaret.

Forsvarssektoren har deltatt i inkluderingsdugnaden med fokus på inkludering (ikke-diskriminering) av grupper av søkere med hull i cv og/ eller funksjonshemming, og vil fortsette med samme type tiltak og overvåkning av resultatene som er utført de siste årene for å motvirke diskriminering på bakgrunn av kjønn, funksjonsevne, rase, etnisitet, nasjonal opprinnelse, religion eller økonomisk eller annen status, eller manglende likestilling.

Etatene i forsvarssektorens handlingsplaner for mangfold etablerer rutiner for rekruttering som sikrer likebehandling av søkere uavhengig av kjønn, alder, etnisitet, legning og seksuell orientering. For å øke sannsynligheten for et mer mangfoldig personell, har Forsvaret også revidert og justert seleksjonskriterier for stillinger.

⁷ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er:

Fortsette å jobbe for et samfunn med tillit, små forskjeller og muligheter for alle.

Øke andelen innvandrere som deltar i arbeidslivet gjennom mer målrettet norskopplæring og kvalifisering, og på den måten redusere fattigdom hos dem og hos deres barn.

Mål 11 Bærekraftige byer og lokalsamfunn: Gjøre byer og lokalsamfunn inkluderende, trygge, robuste og bærekraftige.

Delmål 11.4: Styrke innsatsen for å verne om og sikre kultur- og naturarven i verden.

Forsvarssektoren er en betydelig forvalter av norsk kulturarv og kulturmiljø, og produserer et mangfold av kulturopplevelser. Forsvarssektorens 14 nasjonale festningsverk og flere grensebefestninger er attraktive arenaer for historie- og kulturformidling, reiseliv og rekreasjon. Fokuset på festningene som kulturdestinasjoner er økende og mange av Forsvarets museer er å finne på festningene⁸. Nye service- og opplevelsestilbud er etablert i samarbeid med kommuner, venneforeninger, investorer og private aktører innenfor kultur- og næringsliv. Dette har over en tiårsperiode bidratt til en økning i publikumstilstrømmingen fra 1,9 mill. besøkende i 2009 til 4,4 mill. besøkende i 2019. I 2021 hadde festningene 2,6 mill. besøkende. Selv om besøkstallet er lavere sammenlignet med et normalår, er dette likevel et godt antall besøkende med tanke på reiserestriksjoner og avlyste arrangementer på grunn av koronapandemien.

Det utføres kartlegging, arkeologiske utgravninger og merking av arkeologiske kulturminner i forsvarssektorens områder. Forsvarsbygg har i perioden levert kulturminnerådgivning i forbindelse med utarbeiding av arealplaner i Halkavarre skyte- og øvingsfelt, Rena militære flyplass, samt kommet med arkeologfaglige innspill i utredningen av skyte- og øvingsfelt i sjø.

I 2021 ble landsverneplan fase 2 stadfestet av Forsvarsdepartementet. Dette innebærer vern av et utvalg bygninger og anlegg fra den kalde krigen. De fleste kulturhistoriske bygningene i aktive leire er i bruk av Forsvaret. Forsvarsbygg jobber kontinuerlig med nødvendig tilpasning og oppgradering, slik at kulturminneverdi og god funksjonalitet opprettholdes.

Forsvarsbygg har utarbeidet en veileder i bærekraftig utvikling av festningene som blir implementert i forvaltningen i løpet av 2022. Veilederen skal være et godt grunnlag for å gjøre festningene til attraktive og bærekraftige besøksmål.

Forsvarsdepartementet igangsatte i 2021 et tverrsektorielt arbeid for å utrede alternativer for fremtidig forvaltning av forsvarssektorens kulturhistoriske eiendommer, og anbefale en fremtidig

⁸ Det pågår et arbeid med å forberede overføring av Forsvarets museer til Kultur- og likestillingsdepartementets museumsportefølje. Festningene vil fortsatt være viktige museumsarenaer, og det må etableres nye avtaler for samarbeid mellom festningsforvaltningen og museene.

løsning. Arbeidsgruppen ble ledet av Forsvarsbygg og hadde representanter fra Kulturdepartementet, Kommunal- og distriktsdepartementet, Riksantikvaren, og Statsbygg. Disse leverte sin rapport til Forsvarsdepartementet 15. juni 2022.

Mål 12 Ansvarlig forbruk og produksjon. Sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre.⁹

Delmål 12.4: Innen 2020 oppnå en mer miljøvennlig forvaltning av kjemikalier og alle former for avfall gjennom hele livssyklusen, i samsvar med internasjonalt vedtatte rammeverk, og betydelig redusere utslipp av kjemikalier og avfall til luft, vann og jord for mest mulig å begrense skadevirkningene for folkehelsen og for miljøet.

Delmål 12.5: Innen 2030 redusere avfallsmengden betydelig gjennom forebygging, reduksjon, materialgjenvinning og ombruk.

Delmål 12.6: Stimulere selskaper, særlig store og flernasjonale selskaper, til å ta i bruk bærekraftige metoder og integrere informasjon om egen bærekraft i sine rapporteringsrutiner.

Delmål 12.7: Fremme bærekraftige ordninger for offentlige anskaffelser, i samsvar med de enkelte landenes politikk og prioriteringer.

Bruk av helse- og miljøskadelige stoffer i kjemikalier, materiell, bygg og anlegg skal reduseres. Ved anskaffelser skal det stilles strenge krav til innhold av miljøskadelige stoffer med mål om strengere praksis enn hva regelverket krever (der det er mulig).

Forsvarssektorens indirekte påvirkning på klima og miljø kommer fra produksjon og leveranser knyttet til EBA, materiell og tjenester som sektoren anskaffer, bruker og avhender. Sektoren skal redusere sine indirekte klimagassutslipp. Forsvarssektoren skal bruke sin mulighet som en stor innkjøper av varer og tjenester til å påvirke leverandører til å produsere mest mulig bærekraftige

materiell og tjenester, og redusere svinn og avfall. Forsvarssektoren skal ha fokus på miljø og bærekraft i hele livsløpet til materialer og materiell, fra anskaffelse til utfasing. I sektorens anskaffelser skal klima og miljø vurderes sammen med tid, kostnad og ytelse, og det skal fokuseres på god leverandørdialog for å forstå handlingsrommet og utforme konkrete ambisiøse klima og miljøkrav.

EBA og materiell skal designes for å kunne gjenbrukes og resirkuleres, slik at minst mulig materiell og materialer går til forbrenning og deponi. Det skal vurderes gjenbruk av eksisterende bygningsmasse og det skal bygges fleksibelt ved nye behov, og det skal sikres klimavennlige løsninger i et livsløpsperspektiv. Videre skal det utredes muligheter for systemer for ombruk, gjenbruk og reparasjon av materiellkategorier som i dag genererer store mengder avfall.

Nærings- og fiskeridepartementet leder et interdepartementalt samarbeid om oppjustering av miljøkrav i anskaffelser som Forsvarsdepartementet er representert i. Industri- og samarbeidspartnere skal etterleve OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv, Innst. 507 S (2020–2021) til St. Meld. 17, (2020–2021).

Forsvarssektoren har siden 1998 hatt en egen miljødatabase og Forsvarets forskningsinstitutt utgir årlig «Forsvarssektorens miljø- og klimaregnskap». Målet fremover er at rapporten i større grad skal brukes som et strategisk dokument for beslutninger knyttet til bærekraft. Regnskapet for 2021 er gitt ut i rapport FFI-22/00774.¹⁰ Rapportene gir oversikt over resultat og utvikling for sentrale miljøaspekter over tid, som næringsavfall, energibruk, drivstofforbruk, ammunisjonsbruk og kjemikalier. I tillegg presenteres forsvarssektorens utslipp av klimagasser i et klimaregnskap.

Mål 13 Stoppe klimaendringene: Handle umiddelbart for å bekjempe klimaendringene og konsekvensene av dem.

Delmål 13.1: Styrke evnen til å stå imot og tilpasse seg til klimarelaterte farer og naturkatastrofer i alle land.¹¹

Det vises til omtale i Klima- og miljødepartementets budsjettproposisjon for nærmere detaljer om

⁹ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er: *Følge opp strategien for sirkulærøkonomi og sikre at Norge blir et foregangsland i omstilling til en mer sirkulær økonomi som utnytter ressursene bedre, som bidrar til å nå Norges klima- og miljømål, bærekraftsmålene og til å styrke norsk, grønn konkurransekraft.*

Få fortgang i reguleringen av prioriterte miljøgifter, og fase ut farlige stoffer fra plast.

Bruke offentlige anskaffelser som et virkemiddel for å stimulere markeder til å tenke bærekraftig og bidra til å nå bærekraftsmålene.

Bidra til at næringslivet i større grad kjenner til og etterlever OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper om ansvarlig næringsliv og FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter.

¹⁰ <https://www.ffi.no/publikasjoner/arkiv/forsvarssektorens-miljo-og-klimaregnskap-for-2021>

¹¹ Relevante regjeringen vil-punkter som understøttes er: *Styrke samfunnets samlede evne til å håndtere klimaendringer på tvers av sektorer og aktører. Utarbeide et helhetlig system for måling og evaluering av effekt av klimatilpasningstiltak og innsats nasjonalt, regionalt og lokalt.*

forsvarssektorens arbeid med klimatilpasning. Klimaendringer påvirker den globale sikkerhets-situasjonen, og tiltak for å møte endringene kan føre til endret tilgang på materialer, varer og drivstoff. Dette får betydning for operasjoner og beredskap i Forsvaret, samt for forsvarssektorens langtidsplanlegging. Raskere klimaendringer i nordområdene vil kunne øke trafikken i regionen, og følgelig vil Forsvaret kunne få et større operasjonsområde. For Kystvakten vil dette for eksempel kunne medføre lengre forsyningslinjer og endret logistikk. Det vil også stille større krav til søk- og redningskapasiteten, og økt trafikk vil i seg selv føre til større risiko for ulykker, med tilhørende konsekvenser for mennesker og miljø.

Klimaendringene medfører også flere ekstremhendelser som styrtregn, hetebølger, tørke, flom og skred, samtidig som et høyere havnivå er forventet. Klimaendringer blir en stadig viktigere årsak til tap av naturmangfold. Risikoen for avrenning fra sektorens arealer øker, og forurenning som i dag er bundet, kan som en konsekvens frigis til grunn og vann. I forvaltningen av forsvarssektorens arealer og naturområder er det derfor i økende grad behov for å ta hensyn til klimaendringer gjennom blant annet bevaring av naturtyper og øvrig naturmangfold. Dette vil også bidra til økosystemer er mer robuste mot endringer.

Forsvarssektorens EBA må i økende grad tilpasses et endret klima. Dette gjøres ved arealplanlegging, og ved bygging og drift. Miljørisikoanalyser og omfattende miljøovervåking av tilstand er en del av det forebyggende arbeidet som er pålagt gjennom konsesjoner og tillatelser for sektorens virksomhet.

På NATO-toppmøtet i juni 2021 ble alliansen enig om behovet for å etablere et Centre of Excellence (COE) for klimaendringer og sikkerhet for å øke kunnskap og forståelse for klimaendringer og dets konsekvenser.

Delmål 13.2: Innarbeide tiltak mot klimaendringer i politikk, strategier og planlegging på nasjonalt nivå.¹²

Regjeringen la 8. april 2022 frem stortingsmeldingen om prioriterte endringer, status og tiltak i for-

svarssektoren (Meld. St. 10 2021–2022). Her fremheves det at klimaendringer er en av de viktigste nye driverne for utviklingen av norsk forsvarspolitik. Det fremgår videre at forsvarssektoren skal være en aktiv bidragsyter i det nasjonale arbeidet med utslippskutt og skal samtidig tilpasse seg et potensielt endret trusselbilde drevet frem av klimaendringer.

De direkte klimagassutslippene fra forsvarssektoren er i stor grad relatert til drivstofforbruk fra spesielt fartøyer, fly og kjøretøy. Med mer aktivitet og mer bruk av slikt materiell, så øker også utslippene. Det forventes fremover en økning i forsvarssektorens klimautslipp, også som følge av innfasingen av F-35 kampfly. Antallet kampfly er planlagt økt med seks fly årlig, inntil anskaffelsen er fullført i 2024.

Forsvarssektoren har gjennomført flere tiltak som reduserer belastningen på klima. Utfasing av fossilt brensel til oppvarming av sektorens bygnings er i all hovedsak ferdigstilt. Forsvaret bruker ulike simulatorer for fly, fartøy og kjøretøy til øving og trening. Dette bidrar til å redusere klimagassutslipp. Mer systematisk og målrettet arbeid knyttet til simulatorbruk vil bli viktig fremover. Forsvarssektoren jobber målrettet med å redusere energiforbruket. Forsvarsbygg har implementert et system for miljøoppfølgingsplaner som skal brukes på prosjekter. Denne setter krav til miljøledelse, byggeplass og uteområder, energi, gjenvinning og avfall, helse- og miljøfarlige stoffer, materialkrav og utslipp til vann, jord og luft.

Norge har de siste årene hatt flere ledende roller i arbeid relatert til tematikken klimaendringer og sikkerhet. Norge er for eksempel prosjektleder i CLIMate Change, global SECurity and future operations (CLIMSEC) i Multinational Capability Development Campaign (MCDC), et prosjekt som tar sikte på å analysere sikkerhetsrelaterte implikasjoner av klimaendringer og deres potensielle effekter på militære operasjoner.

Sektoren deltar aktivt i internasjonalt samarbeid, blant annet i NATO, Nordic Defence Cooperation (NORDEFECO) og European Defence Agency (EDA). Erfaringsutveksling i disse foraene er viktig for å dele informasjon og beste praksis for en samkjørt utvikling blant allierte, yte støtte til allierte til deres arbeid og for å kunne få inspirasjon til vårt eget klima- og miljøarbeid.

¹² Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:

Følge opp (Meld. St. 13 (2020–2021) Klimaplan for 2021–2030 om hvordan Norge skal nå klimamålet som er meldt inn under Parisavtalen og samtidig skape grønn vekst.

Styrke insentiver for forskning og utvikling som bidrar til mer klimavennlig transport.

Mål 14 Livet i havet: Bevare og bruke havet og de marine ressursene på en måte som fremmer bærekraftig utvikling.

Delmål 14.1: Innen 2025 forhindre og i betydelig grad redusere alle former for havforurensning, særlig fra landbasert virksomhet, inkludert marin forsøpling og utslipp av næringsstoffer.¹³

Tiltaket mot forurenset sjøbunn i Horten indre havn ble fysisk ferdigstilt i 2020. Oppryddingen var del av en nasjonal miljøsatsing. Et ti års overvåkningsprogram for å følge opp langtidseffekter ble startet opp i 2021. I 2021 er det gjennomført en rekke strandryddeaksjoner i regi av forsvarssektoren for å bidra til bedre lokalmiljø. Blant annet samarbeidet Forsvarsbygg med Oslofjordens friluftsråd og Skjærgårdstjenesten i et prosjekt kalt Krafttak for en renere Oslofjord. I 2021 ryddet prosjektet på Rauer, Oscarsborg, Dypeklo, Mel-lomøya, Østøya og Oddane fort. Til sammen ble det samlet inn over syv tonn marint avfall.

Delmål 14.2: Innen 2020 forvalte og beskytte økosystemene i havet og langs kysten på en bærekraftig måte for å unngå betydelig skadevirkninger, blant annet ved å styrke økosystemenes motstandsevne og ved å iverksette tiltak for å gjenoppbygge dem, slik at havene kan bli sunne og produktive.¹⁴

Forsvaret har i dag 87 skyte- og øvingsfelt i sjø, fra Oslofjorden i sør til Kvæningen i nord. Disse er sentrale for Forsvarets operative virksomhet, og dermed også for den nasjonale beredskaps- og kriseshåndteringsevnen. Ved øving og bruk av områdene blir miljøverdier tatt hensyn til gjennom for eksempel tidsavgrensninger i sårbare perioder for dyreliv, restriksjoner knyttet til ferdsel, uønskede inngrep og installasjoner og avstandskrav til ulike områder med miljøverdier. Forsvarssektoren arbeider nå med et forslag til formalisering av en ny landsdekkende struktur for skyte- og øvingsfelt i sjø. Forslag til forskrift om Forsvarets skyte- og øvingsfelt i sjø var på høring høsten 2021.

Det er fastsatt flere forbudsområder i sjø med hjemmel i sikkerhetsloven § 7-5 og forskrift av 20.

¹³ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er: Videreføre arbeidet med å redusere marin forsøpling, både fra sjøbaserte og landbaserte kilder.

¹⁴ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er: Samle inn, systematisere og dele kunnskap og data om havet som grunnlag for en god og bærekraftig bruk av havets ressurser og bevaring av økosystemene.

desember 2018 nr. 2058 om militære forbudsområder innenfor Sjøforsvaret. Disse forbudsområdene knytter seg primært til Forsvarets interesser og installasjoner. Siden områdene ofte er forholdsvis urørte, kan de representere kvaliteter som er viktige for marint liv.

Delmål 14.4: Innen 2020 innføre effektive tiltak for å regulere uttaket av fiskebestandene, få slutt på overfiske og ulovlig, urapportert og uregulert fiske og ødeleggende fiskemetoder, og iverksette vitenskapelig baserte forvaltningsplaner for å gjenoppbygge fiskebestandene på kortest mulig tid, i det minste til de nivåene som kan gi høyest mulig bærekraftig avkastning ut fra bestandenes biologiske særtrekk.¹⁵

Kystvakten har en viktig rolle i innsatsen for å overvåke og bekjempe ulovlig og annet uregulert fiske og gjennomføre miljøoppsyn.

Mål 15 Livet på land: Beskytte, gjenopprette og fremme bærekraftig bruk av økosystemer, sikre bærekraftig skogforvaltning, bekjempe ørkenspredning, stanse og reversere landforringelse samt stanse tap av arts-mangfold.¹⁶

Delmål 15.4: Innen 2030 bevare økosystemer i fjell-områder, inkludert det biologiske mangfoldet der, slik at de skal bli bedre i stand til å bidra til en bærekraftig utvikling.

Forsvarsbygg ferdigstilte norgeshistoriens største naturrestaureringsprosjekt på Hjerkin i 2020. Målsettingen med å tilbakeføre 165 kvadratkilometer skytefelt til villmark er nådd, og området er innlemmet i Dovrefjells verneområder.

Forsvarsbygg har i løpet av 2021 miljøsantert to skyte- og øvingsfelt. I tillegg pågår det kartlegging og prosjektering av tiltak i flere felt, med planlagt sanering i perioden 2022–2024. Feltene som er ryddet/santert er Nyborgmoen i Nesseby kommune i Troms og Finnmark) og Brettingen i Indre Fosen kommune i Trøndelag.

¹⁵ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er: Reformere den nasjonale fiskerikontrollen og styrke arbeidet mot fiskerikriminalitet nasjonalt og internasjonalt gjennom Blue Justice-initiativet og den internasjonale deklarasjonen om organisert kriminalitet i den globale fiskerinæringen (København-erklæringen).

¹⁶ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er: Iverksette tiltak for å redusere ødeleggelsen av økosystemer, naturtyper og arter, og for å begrense spredningen av fremmede organismer.

Delmål 15.5: Iverksette umiddelbare og omfattende tiltak for å redusere ødeleggelsen av habitater, stanse tap av biologisk mangfold og innen 2020 verne truede arter og forhindre at de dør ut.¹⁷

Det legges vekt på at forsvarssektorens eiendommer skal forvaltes på en måte som gjør at naturmiljø og naturmangfold tas vare på. Det betyr at aktiviteter skal tilrettelegges slik at truede og nær truede arter og naturtyper bevares. Sektoren bidrar blant annet i oppfølgingen av nasjonale strategier og tiltaksplaner knyttet til å ivareta naturmangfold. Det jobbes systematisk med å hindre negative konsekvenser for natur- og kulturverdier i forbindelse med Forsvarets øvingsvirksomhet og med miljøoppyrdding etter tidligere militær aktivitet. Forsvarets miljøoffiserer og kompetansemiljøer i etatene legger ned en omfattende innsats for å redusere skader på miljøet under utdanning og øvelser som under Cold Response 2022. Viktige naturverdier på forsvarssektorens arealer sikres for øvrig gjennom utvikling av reguleringsplaner, hvor det settes av hensynssoner med begrensninger for bruk. For å følge opp at verneformålet ivaretas utarbeider Forsvarsbygg forvaltningsplaner for områdene som omfatter tilsyn og skjøtsel. Forsvarssektoren ved Forsvarsbygg har gjennomført en rekke skjøtels- og restaureringstiltak for truet natur. Dette inkluderer gjennomført slått for å restaurere enger, tilpasset skjøtsel som tilrettelegger for pollinerende insekter og fjernet fremmede arter.

Delmål 15.8: Innen 2020 innføre tiltak for å unngå innføring og spredning av fremmede arter for å redusere fremmede arters påvirkning på land- og vannbaserte økosystemer i betydelig grad, og dessuten kontrollere eller utrydde prioriterte fremmede arter.¹⁸

Bekjempelse av fremmede arter utføres årlig på mange av forsvarssektorens lokasjoner. Særlig slierekneartene og lupin er en utfordring mange ste-

der, men i tillegg bekjempes blant annet tromsøpalme, rynkerose, russekål, kanadagullris, gravmyrt og gullregn. Ved NATO-øvelser kreves at utstyr skal ha veterinærattest for å unngå spredning av sykdom og fremmede arter. Store NATO-øvelser vurderes for gjennomføring i vinterhalvåret når det er tele for blant annet å unngå jordpakking.

Mål 16 Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner.¹⁹

Som beskrevet i del I av denne proposisjonen, er å hindre krig – bevare fred – de viktigste mål for norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Delmålene knyttet til bærekraftsmål 16 er mer spesifikt relevante for forsvarssektoren på to ulike måter. Den første er knyttet til delmål 16.1, 16.2 og 16.a, som omhandler å sikre fred og redusere vold i verden. Den andre er knyttet til delmålene 16.3, 16.4, 16.5, 16.6, 16.7 og 16.10 som omhandler ulike sider ved demokratiske prinsipper for godt styresett: Rettsikkerhet og rettsvern, kamp mot korrupsjon og andre former for kriminalitet, åpenhet og gode beslutningsprosesser.²⁰

Delmål 16.1: Betydelig redusere alle former for vold og dødelighet knyttet til vold i hele verden.

Delmål 16.2: Stanse overgrep, utnyttning, menneskehandel og alle former for vold og tortur mot barn.

Delmål 16.a: Styrke relevante nasjonale institusjoner, blant annet gjennom internasjonalt samarbeid, med sikte på å bygge kapasitet på alle nivåer, særlig i utviklingsland, for å forebygge vold og bekjempe terrorisme og kriminalitet.

Bidrag til internasjonale militære operasjoner som har som mål å bevare fred og redusere vold i sårbare stater, kan regnes som bidrag til å oppnå disse delmålene under bærekraftsmål 16. Mye gitt den endrede sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa beskrevet i del I, ligger norske bidrag til slike internasjonale militære operasjoner på et lavt nivå sammenliknet med de foregående tiårene. Norge stiller i 2022 imidlertid bidrag til FN-ledede

¹⁷ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Iverksette tiltak for å redusere ødeleggelsen av økosystemer, naturtyper og arter, og for å begrense spredningen av fremmede organismer.

Sørge for god kunnskap, god forvaltning og overvåkingsprogrammer for å sikre bærekraftig bruk og bevaring av økosystemer på land.

Arbeide for at det tas hensyn til bærekraftsmålene i regional og kommunal areal- og samfunnsplanlegging.

¹⁸ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Iverksette tiltak for å redusere ødeleggelsen av økosystemer, naturtyper og arter, og for å begrense spredningen av fremmede organismer.

¹⁹ Relevante Regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Bidra til at NATO forblir en sterk allianse som kan forhindre krig og konflikt i våre nærområder.

Følge opp Strategisk rammeverk for norsk innsats i sårbare stater og regioner med vekt på å bidra til forebygging, stabilisering og redusert sårbarhet.

²⁰ Relevante Regjeringen-vil punkter som understøttes er:
Videreføre innsatsen for å fremme menneskerettigheter, demokrati, rettsstatsprinsipper og styresett preget av åpenhet, ansvarlighet, inkludering og integritet i norsk utenriks- og utviklingspolitikk.

operasjoner i Midtøsten (UNTSO), Sør-Sudan (UNMISS) og ikke minst i Mali (MINUSMA), til den internasjonale styrken *Multinational Force and Observers* (MFO) i Egypt, og i både den USA-ledede og NATO-ledede innsatsen i Irak.

Som nevnt over, er det igangsatt et særskilt prosjekt med formål om å belyse sikkerhetsutfordringer tilknyttet klimaendringer og tilpasninger til disse. For eksempel konflikter/scenarier som kan oppstå, herunder risiko for redusert tilgang på ressurser, ref. 2.2.3 Klima og tryggleik.

Delmål 16.3: Fremme rettsstaten nasjonalt og internasjonalt, og sikre likhet for loven, rettsikkerhet og rettsvern for alle.

Delmål 16.4: Innen 2030 oppnå en betydelig reduksjon av ulovlige finans- og våpenstrømmer, gjøre det enklere å spore opp og returnere stjålne eiendeler og bekjempe alle former for organisert kriminalitet.

Delmål 16.5: Betydelig redusere korrupsjon og bestikkelser i alle former.

Delmål 16.6: Utvikle effektive, ansvarlige og åpne institusjoner på alle nivåer.

Delmål 16.7: Sikre lydhøre, inkluderende, deltakelsesbaserte og representative beslutningsprosesser på alle nivåer.

Delmål 16.10: Sikre allmenn tilgang til informasjon og beskytte grunnleggende friheter, i samsvar med nasjonal lovgivning og internasjonale avtaler.

Alle delmålene listet over er på ulike måter knyttet til begrepet godt styresett. Godt styresett i betydningen vektlegging blant annet av demokratiske verdier og rettsstatsprinsipper, god forvaltnings-skikk, åpenhet og kamp mot korrupsjon og andre former for maktmisbruk, har lenge vært viktig også i forsvarssektoren.

Sikkerhets- og forsvarsavdelingen i *Transparency International* publiserer vurderinger av godt styresett-aspekter knyttet til korrupsjonsrisiko i forsvars- og sikkerhetssektoren i en rekke land. Norge ble vurdert i 2015 og 2020. Resultatet i 2020 som ble offentliggjort i november 2021, viste forbedringer fra 2015, men også områder norske myndigheter bør arbeide videre med. Særlig gjelder det tiltak knyttet til korrupsjonsrisiko i mili-

tære operasjoner i sårbare stater, og prosedyrer og regelverk for militære anskaffelser.

Norge er en aktiv pådriver for arbeidet med å styrke godt styresett i forsvars- og sikkerhetssektoren både i rammen av NATO og gjennom bilateralt samarbeid med utvalgte land. Med midler fra Utenriksdepartementet støtter Forsvarsdepartementet fem land på Vest-Balkan og Ukraina i deres nasjonale arbeid med godt styresett. Forsvarsdepartementet har også arbeidet aktivt for å heve den politiske profilen på arbeidet for godt styresett i NATO. Både toppmøtet i Brussel i 2021 og ikke minst toppmøtet i Madrid i 2022 har bidratt til å heve den politiske oppmerksomheten om godt styresett. NATOs strategiske konsept omtaler nå å fremme godt styresett som grunnleggende for alle alliansens oppgaver.

Mål 17 Samarbeid for å nå målene.

Forsvarssektorens samarbeid med myndigheter, industri, NATO, EU, og andre samarbeidspartnere er viktig for å forstå handlingsrommet og mulighetene som ligger i det grønne skiftet. Forsvarssektoren legger stor vekt på et integrert samarbeid mellom etatene. Arbeidet med forsvarssektorens klima- og miljøstrategi har styrket samarbeidet om spesielt klima- og miljøsaker internt i forsvarssektoren. Det er opprettet en kjernegruppe og flere kompetansegrupper med representanter for de ulike etatene for å samarbeide om tiltak i oppfølgingen av strategien. Etatene er representert i ulike samarbeidsfora, eksempelvis er Forsvarsbygg representert i flere direktoratsgrupper på tvers av sektorer som følger opp strategier og tiltaksplaner for naturmangfold.

Mål 17 tar tak nettopp i behovet for samarbeid både internasjonalt og nasjonalt for å lykkes. Det internasjonale samarbeidet som omtales i mål 17, vektlegger samarbeid med utviklingsland – og særlig de minst utviklede landene – som trenger støtte for å oppnå målene. Selv om forsvarssektoren på linje med omtalen under mål 16 kan bidra til å støtte fred og utvikling i sårbare stater gjennom internasjonal militær innsats, har sektoren en relativ perifer rolle i det internasjonale samarbeidet som står i søkelyset i bærekraftsmål 17.

Mål 17 omhandler imidlertid også samarbeid nasjonalt. Her er det særlig delmål 17.14 og 17.17 som er aktuelle.

Delmål 17.14: Oppnå en mer samstemt og helhetlig politikk for bærekraftig utvikling.²¹

Forsvarsdepartementet bidro i arbeidet med St. meld. 40 og deltar nå i koordineringsmøter med Kommunal- og distriktsdepartementet om arbeid tilknyttet FNs bærekraftsmål. Forsvarsdepartementet har ikke et overordnet ansvar for noen av bærekraftsmålene, Kommunal- og distriktsdepartementet samarbeider med Statistisk sentralbyrå og ansvarlige departementer om blant annet indikatorer og styring innenfor målene. Kommunal- og distriktsdepartementet leder også et interdepartementalt samarbeid om Open Government Partnership (OGP) og tilknyttet handlingsplan, som Forsvarsdepartementet er representert i. Målet med OGP er at offentlig sektor og det sivile samfunnet skal samarbeide om å skape en åpnere og

²¹ Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:

Fremme god koordinering av det multilaterale arbeidet mellom alle deler av norsk statsforvaltning.

Føre en samstemt politikk for bærekraftig utvikling, slik at nasjonal og internasjonal politikk bidrar til å nå bærekraftmålene.

Forbedre og effektivisere rapporteringen av samstemthet og gjøre rapporteringen av arbeidet med bærekraftsmålene reelt tverrsektoriell.

mer velfungerende og brukervennlig forvaltning, ref. mål 16 over.

Delmål 17.17: Stimulere til og fremme partnerskap i det offentlige, mellom det offentlige og private og i det sivile samfunn som bygger på partnerskapenes erfaringer og ressursstrategier.²²

Forsvarssektoren er representert i en rekke internasjonale samarbeidsforum som inkluderer klima og miljø på dagsorden, slik som ulike komiteer, arbeidsgrupper og andre undergrupper, inkludert i NATO, det europeiske forsvarsbyrået (European Defence Agency) og øvrig forsvarssamarbeid. Samarbeid og erfaringsutveksling i disse foraene er viktig for å dele informasjon og beste praksis for en samkjørt utvikling blant allierte, yte støtte til allierte til deres arbeid og for å kunne få inspirasjon til vårt eget klima- og miljøarbeid.

²² Relevante regjeringen-vil punkter som understøttes er:

Være en pådriver i arbeidet med å fremme internasjonale normer, standarder og operative tiltak for å forebygge og bekjempe korrupsjon, skatteunndragelser og ulovlig kapitalflyt.

Styrke NATOs integritetsbyggingsprogram for å bidra til å sikre åpenhet og motvirke maktmisbruk og korrupsjon i forsvars- og sikkerhetssektoren i allierte og partnerland.

11 Heleide foretak under Forsvarsdepartementet

Rygge 1 AS

Selskapet etablerer og eier infrastruktur (testcelle) på Rygge flystasjon, som benyttes til testing av vedlikeholdte motordeler til F135-motoren som brukes i F-35 kampflyene. Testcellen inngår som en viktig del av motordepot for vedlikehold av disse motorene. Testcellen leies ut til *Kongsberg Aviation Maintenance Services AS*, KAMS (tidligere AIM Norway AS), som er ansvarlig for motordepotet og bruker testcellen i sin vedlikeholdsproduksjon.

Rygge 1 AS var tidligere et datterselskap av *Kongsberg Aviation Maintenance Services AS*. Staten overtok eierskapet gjennom en utdeling av samtlige aksjer i Rygge 1 AS som tingsutbytte i 2019 forut for gjennomføring av salg av aksjene i KAMS til *Kongsberg Defence & Aerospace AS*.

Staten eier 100 pst. av selskapet. Det er ingen ansatte i selskapet. Statens mål som eier i Rygge 1 er å bidra til å muliggjøre etablering av motordepot i Norge. Testcellen ble ferdigstilt og satt i drift våren 2022. Selskapet er planlagt oppløst og testcellen legges inn under Forsvarsbyggs portefølje.

Forsvarsdepartementet

t i l r å r :

I Prop. 1 S (2022–2023) om statsbudsjettet for år 2023 føres opp de forslag til vedtak som er nevnt i et
framlagt forslag.

Forslag

Under Forsvarsdepartementet føres det i Prop. 1 S (2022–2023) statsbudsjettet for budsjettåret 2023 opp følgende forslag til vedtak:

Kapitlene 1700–1791, 4700–4799

I

Utgifter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
		Alle	
1700	Forsvarsdepartementet:		
	01 Driftsutgifter	671 512 000	
	21 Spesielle driftsutgifter, <i>overslagsbevilgning</i>	144 941 000	
	22 IKT-virksomhet, <i>kan overføres</i>	531 645 000	
	43 Til disposisjon for Forsvarsdepartementet, <i>kan overføres</i>	5 991 000	
	52 Overføringer til statlige forvaltningsorganer	4 300 000	
	53 Risikokapital, NATOs innovasjonsfond	13 300 000	
	60 Overføringer til kommuner og fylkeskommuner	1 550 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	82 210 000	
	73 Forskning og utvikling, <i>kan overføres</i>	96 097 000	
	78 Norges tilskudd til NATOs og internasjonale driftsbudsjetter, <i>kan overføres</i>	653 361 000	
	79 Militær støtte til Ukraina, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1710, post 01 og 47, kap. 1720, post 01 og kap. 1760, post 01 og 45</i>	572 000 000	
	90 Kapitalinnskudd, NATOs innovasjonsfond	24 680 000	2 801 587 000
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg:		
	01 Driftsutgifter, <i>kan overføres</i>	5 505 151 000	
	47 Nybygg og nyanlegg, <i>kan overføres</i>	3 993 600 000	9 498 751 000
1716	Forsvarets forskningsinstitutt:		
	51 Tilskudd til Forsvarets forskningsinstitutt	252 010 000	252 010 000
1720	Forsvaret:		
	01 Driftsutgifter	35 432 556 000	
	71 Overføringer til andre, <i>kan overføres</i>	44 305 000	35 476 861 000
1735	Etterretningstjenesten:		
	21 Spesielle driftsutgifter	2 955 881 000	2 955 881 000

Kap.	Post	Kroner	Kroner
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold:		
	01 Driftsutgifter, <i>kan nyttes under kap. 1760, post 45</i>	2 106 718 000	
	44 Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	147 690 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, <i>kan overføres</i>	21 296 264 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel, <i>kan overføres</i>	470 000 000	
	75 Fellesfinansierte investeringer, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet, <i>kan overføres, kan nyttes under kap. 1760, post 44</i>	123 208 000	24 143 880 000
1791	Redningshelikoptertjenesten:		
	01 Driftsutgifter	703 934 000	703 934 000
	Sum alle		75 832 904 000
	Sum departementets utgifter		75 832 904 000

Inntekter:

Kap.	Post	Kroner	Kroner
	Alle		
4700	Forsvarsdepartementet:		
	01 Driftsinntekter	9 916 000	
	02 IKT-virksomhet, inntekter	95 920 000	105 836 000
4710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg:		
	01 Driftsinntekter	4 765 741 000	
	47 Salg av eiendom	557 000 000	5 322 741 000
4720	Forsvaret:		
	01 Driftsinntekter	878 719 000	878 719 000
4760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold:		
	01 Driftsinntekter	33 519 000	
	45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter	1 486 933 000	
	48 Fellesfinansierte investeringer, inntekter	470 000 000	1 990 452 000
4791	Redningshelikoptertjenesten:		
	01 Driftsinntekter	591 001 000	591 001 000
4799	Militære bøter:		
	86 Militære bøter	500 000	500 000
	Sum alle		8 889 249 000
	Sum departementets inntekter		8 889 249 000

Fullmakter til å overskride gitte bevilgninger

II

Merinntektsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan benytte alle merinntekter til å overskride enhver utgiftsbevilgning under Forsvarsdepartementet, med følgende unntak:

- a. Inntekter fra militære båter kan ikke benyttes som grunnlag for overskridelse.
- b. Inntekter ved salg av større materiell kan benyttes med inntil 75 pst. til overskridelse av bevilgningen under kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold.

Merinntekt som gir grunnlag for overskridelse, skal også dekke merverdiavgift knyttet til overskridelsen, og berører derfor også kapittel 1633, post 01 for de statlige forvaltningsorganene som inngår i nettoordningen for merverdiavgift. Merinntekter og eventuelle mindreinntekter tas med i beregningen av overføring av ubrukt bevilgning til neste år.

Fullmakter til å pådra staten forpliktelser ut over gitte bevilgninger

III

Bestillingsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan:

1. foreta bestillinger ut over gitte bevilgninger, men slik at samlet ramme for nye bestillinger og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	01	Driftsutgifter	34 mill. kroner
1720		Forsvaret	
	01	Driftsutgifter	9 190 mill. kroner
1760		Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	
	01	Driftsutgifter	1 100 mill. kroner
	44	Fellesfinansierte investeringer, nasjonalfinansiert andel	220 mill. kroner
	45	Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold	103 820 mill. kroner
	48	Fellesfinansierte investeringer, fellesfinansiert andel	470 mill. kroner
1791		Redningshelikoptertjenesten	
	01	Driftsutgifter	60 mill. kroner

2. gi Forsvarets forskningsinstitutt fullmakt til å ha økonomiske forpliktelser på inntil 60 mill. kroner ut over det som dekkes av egne avsetninger.

IV

Tilsagnsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan gi tilsagn om tilskudd ut over gitt bevilg-

ning, men slik at samlet ramme for nye tilsagn og gammelt ansvar ikke overstiger følgende beløp:

Kap.	Post	Betegnelse	Samlet ramme
1700		Forsvarsdepartementet	
	73	Forskning og utvikling	500 mill. kroner

Andre fullmakter

V

Nettobudsjettering av salgsomkostninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan trekke salgsomkostninger ved salg av materiell og fast eiendom fra salgsinntekter før det overskytende inntektsføres under kapittel 4760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold, post 45 Større utstyrsanskaffelser og vedlikehold, inntekter og kapittel 4710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg, post 47 Salg av eiendom.

VI

Personell

Stortinget samtykker i at:

1. Forsvarsdepartementet i 2023 kan fastsette lengden på førstegangstjenesten, repetisjons-tjenesten og heimevernstjenesten slik det går frem av Prop. 1 S (2022–2023).
2. enheter oppsatt med frivillig heimevernsper-sonell kan overføres til forsvarsgrener og fellesinstitusjoner, og benyttes i operasjoner i utlandet.

VII

Investeringsfullmakter

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan:

1. starte opp følgende nye investeringsprosjek-ter:

Prosjekt	Kostnadsramme
Prosjekt 1103 Utvidet mellomløsning Ula-klassen	4 139 mill. kroner
Program Mime – leveransebølge 2	3 038 mill. kroner
Prosjekt 2591 Kommandoplassmateriell	679 mill. kroner

og endre omfang og kostnadsramme for følgende investeringsprosjekt:

Prosjekt	Kostnadsramme
Prosjekt 1092 Oppgradering av kamp- og støttevogner til Hæren	1 046 mill. kroner

2. Fullmaktene under punkt 1 gjelder også forpliktelse som inngås i senere budsjettår, innenfor kostnadsrammen for prosjektene. Forsvarsdepartementet gis fullmakt til å pris- og valutajustere kostnadsrammene i senere år,
3. endre tidligere godkjente prosjekter som anført i Prop. 1 S (2022–2023), herunder endrede kostnadsrammer,
4. starte opp og gjennomføre materiellinvesteringsprosjekter med en kostnadsramme under 500 mill. kroner,
5. starte opp og gjennomføre eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) med en kostnadsramme under 200 mill. kroner,

6. nytte bevilgningen på den enkelte investeringspost, hhv. post 44, 45, 47 og 48 fritt mellom formål, bygg- og eiendoms-kategorier, anskaffelser og prosjekter som presentert i Prop. 1 S (2022–2023),
7. gjennomføre konsept- og definisjonsfasen av planlagte materiellanskaffelser,
8. igangsette planlegging og prosjektering av eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter (inkludert tilhørende innredning) innenfor rammen av bevilgningen på de respektive poster, og
9. inkludere gjennomføringskostnader i eiendoms-, bygge- og anleggsprosjekter på post 47.

VIII

Fullmakter vedrørende fast eiendom

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan:

1. avhende fast eiendom uansett verdi til markedspris når det ikke foreligger annet statlig behov for eiendommen. Eiendommene skal normalt legges ut for salg i markedet, men kan selges direkte til fylkeskommuner eller kommuner til markedspris, innenfor EØS-avtalens bestemmelser. Dersom eiendommene er aktuelle for friluftsf- eller kulturformål kan de selges på samme vilkår til Statskog SF hvis ikke fylkeskommuner eller kommuner ønsker å kjøpe eiendommene. Likeledes kan eiendommer som er nødvendige for å oppfylle samfunnets målsetting om å opprettholde en selvfinansiert sivil luftfart, selges direkte til Avinor AS. Dette gjelder følgende eiendoms-kategorier:
 - a. rullebaner, taksebaner med tilhørende sikkerhetsområder, flyoppstillingsplasser og andre arealer og infrastruktur for flyoperasjoner
 - b. terminal innrettet mot det service- og tjenestebehov som forbrukere og myndigheter har bruk for
 - c. områder for kollektiv og privat tilbringer-tjeneste
 - d. kontorer og lignende
 - e. eiendommer for fremtidig utbygging

2. og avhende fast eiendom til en verdi av inntil 100 000 kroner vederlagsfritt eller til underpris når særlige grunner foreligger.

IX

Tidspunkt for belastning av utgiftsbevilgninger

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan belaste utgiftsbevilgninger for bestillinger gjennom NSPA (NATO Support and Procurement Agency), andre internasjonale organisasjoner eller andre lands myndigheter fra det tidspunkt materiell blir bestilt, selv om levering først skjer senere i budsjettåret eller i et etterfølgende budsjettår.

X

Uttak fra lager av materiell som er utgiftsført tidligere år

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet i 2023 kan fravike Bevilgningsreglementets bestemmelser om kontant- og ettårsprinsippet ved uttak fra lager som er utgiftsført på kapittel 1720 i tidligere budsjettår til anvendelse på Forsvarsdepartementets kapitler 1700, 1735 og 1791, samt Justis- og beredskapsdepartementets kapittel 481.

XI

Kjøp/innløsning av boliger med fellesgjeld

Stortinget samtykker i at Forsvarsdepartementet gjennom Forsvarsbygg i 2023 kan kjøpe/innløse boliger med fellesgjeld, slik at samlet gjeld knyttet til eierskap av slike boliger ikke overstiger 100 mill. kroner.

XII

Deltakelse i NATOs innovasjonsfond

Stortinget samtykker i at regjeringen slutter seg til NATOs innovasjonsfond med en samlet økonomisk forpliktelse over 15 år på opp til 37 mill. euro.

Vedlegg 1

Ordninger i tilknytning til verneplikten

Følgende bestemmelser gjelder for verneplikten i 2023.

Førstegangstjenesten

I samsvar med forsvarsloven § 18 kan vernepliktige bli pålagt inntil 19 måneder ordinær tjeneste.

Førstegangstjenestens varighet er normalt tolv eller 16 måneder, men kan differensieres mellom seks og 18 måneder. Førstegangstjeneste ut over normal varighet baseres på frivillighet.

All førstegangstjeneste er ordinær tjeneste etter forsvarsloven § 17.

Forsvaret kan forkorte førstegangstjenesten med inntil seks uker. Tjenestepliktige som ikke ønsker å få redusert tjenestetiden skal gis anledning til å fullføre tjenesten dersom forholdene ligger til rette. Av hensyn til utdanning og arbeid kan den enkelte vernepliktige som er innkalt til minimum tolv måneders tjeneste få redusert tjenestetiden med inntil seks uker. Reduksjon i tjenestetiden skal være forutsigbar for de vernepliktige og ikke få konsekvenser for beredskapen.

Tjenestepliktige som avtjener førstegangstjeneste kan ta ut inntil seks uker av foreldrepengerperioden. Dette kommer i tillegg til 14 dager omsorgspermisjon etter arbeidsmiljøloven § 12-3.

Repetisjons- og heimevernstjeneste, samt kurs

Tjenestepliktige kan kalles inn til repetisjons- og heimevernstjeneste hvert år.

Repetisjonstjeneste skal normalt ikke overstige 21 dager. Offiserer, befal og øvrig militært nøkkelpersonell med kompetanse Forsvaret har behov for, kan i tillegg kalles inn til tjeneste i inntil ni dager før og etter hver repetisjonstjeneste. Den totale varigheten på årlig repetisjonstjeneste skal ikke overstige 30 dager.

Den årlige tjenesteplikten i Heimevernet er inntil seks dager for tjenestepliktige med menig grad, og inntil ni dager for offiserer (OF 2–9), befal (OR 5–9), grenaderer og konstabler (OR 2–4). Fagpersonell i Heimevernet kan i tillegg

pålegges inntil tre dagers tjeneste som del av den årlige tjenesteplikten.

Det er ingen begrensning i antall innkallinger i tjenesteperioden. Tjenestepliktige kan inngå kontrakt om utvidet tjenesteplikt. Slik tjenesteplikt kommer i tillegg til den årlige tjenesteplikten.

Tjenestepliktige kan kalles inn til fag- og funksjonsrettet etterutdanningskurs av inntil tolv dagers varighet. Denne tjenesten regnes som ordinær tjeneste, og kan, dersom det er nødvendig, komme i tillegg til den årlige repetisjons- eller heimevernstjenesten.

Tjenestepliktige som sier seg villige til sjefsstillinger og forutbestemte nøkkelstillinger på lavere og midlere nivå, kan kalles inn til etterutdanningskurs av inntil fem ukers varighet.

Tjenestepliktige som ikke er pålagt annen tjeneste, kan kalles inn for å støtte gjennomføring av repetisjonstjeneste og etterutdanningskurs. Tjenesten omtales som hjelpetjeneste.

Godtgjøringer til tjenestepliktige

Godtgjøringer til tjenestepliktige med menig grad (OR 1) skal reguleres årlig med grunnlag i justering av grunnbeløpet i folketrygden. Reguleringen gjøres gjeldende fra 1. januar.

Offiserer og spesialister (OF 1–9 og OR 2–9), som ikke er tilsatt i Forsvaret, skal under årlig repetisjons- og heimevernstjeneste og etter ekstraordinær tjeneste, godtgjøres ut fra grad etter de til enhver tid gjeldende satsene for slik tjeneste. Satsene fastsettes med utgangspunkt i lønnsplanhefte for staten. Godtgjøring gis for alle tjenestegjørende dager, inklusive reisedager til og fra tjenesten.

Regjeringen legger opp til å innføre en ny godtgjøringsmodell for styrkedisponerte tjenestepliktige, som ikke er stadig tjenestegjørende (reservister), basert på inntektskompensasjon, der reservister kan få dekket tapt arbeidsinntekt som følge av gjennomføringen av pliktig tjeneste med inntil seks ganger folketrygdens grunnbeløp. Innføring av en ny godtgjøringsmodell innebærer en harmonisering med godtgjøringsmo-

dellen som ble innført for Sivilforsvaret i 2018, jf. forskrift om godtgjøring for tjeneste i Sivilforsvaret. Det er avsatt midler til implementering av ny godtgjøringsmodell for reservister fra og med 2023.

Ny godtgjøringsmodell for reservister vil ikke påvirke modellen for godtgjøringen til tjenestepliktige i førstegangstjeneste.

Vedlegg 2**Oversikt over Forsvarsdepartementets
enkeltstående tilskudd**

Tabell 2.1 Oversikt over enkeltstående tilskudd

				(i kroner)	
Kapittel	Post	Navn på tilskuddsmottaker	Saldert budsjett 2022	Forslag 2023	
1700	52	Norges forskningsråd	0	1 000 000	
1700	52	Innovasjon Norge	0	1 500 000	
1700	52	Innovasjon Norge	0	1 800 000	
1700	60	Troms og Finnmark fylkeskommune	1 800 000	1 500 000	
1700	71	Stiftelsen Akershus festning for kunst og kultur	3 100 000	3 200 000	
1700	71	The Atlantic Council of the US	2 500 000	2 700 000	
1700	71	Rhodium Group	300 000	100 000	
1700	71	Center for Strategic and International Studies	270 000	270 000	
1700	71	Center for a New American Security	250 000	250 000	
1700	71	Investinor	0	500 000	
1720	71	Stiftelsen Veteranhjelp	25 000	25 000	

Oversikten omfatter ikke tilskudd som staten gir som medlem av en internasjonal organisasjon, etter avtale med andre land om samarbeidstiltak eller etter avtale med internasjonale frivillige organisasjoner. Tilskuddene til *The Atlantic Council of the US*, *Rhodium Group*, *Center of Strategic and International Studies* og *Center for a New American Security* er avtalt i utenlandsk valuta, og mindre avvik i de angitte kronebeløpene vil derfor kunne forekomme.

Vedlegg 3**Standardiserte nøkkeltall for forvaltningsorganer med særskilte fullmakter – Forsvarets forskningsinstitutt (FFI)**

Tabell 3.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	Noter	(i 1000 kroner)			
		2019	2020	Regnskap 2021	Budsjett 2022
1. Utgifter					
<i>Driftsutgifter</i>					
Lønnsutgifter		679 817	708 662	733 006	808 000
Varer og tjenester		230 591	278 514	262 070	338 000
<i>Sum driftsutgifter</i>		<i>910 408</i>	<i>987 176</i>	<i>995 076</i>	<i>1 146 000</i>
Investeringsutgifter					
Investeringer, større utstyrsanskaffelser og vedlikehold		34 312	54 700	38 311	51 000
<i>Sum investeringsutgifter</i>		<i>34 312</i>	<i>54 700</i>	<i>38 311</i>	<i>51 000</i>
<i>Overføringer fra virksomheten</i>					
Utbetalinger til andre statlige regnskaper					
Andre utbetalinger		0	136 944	12 820	10 000
<i>Sum overføringsutgifter</i>		<i>0</i>	<i>136 944</i>	<i>12 820</i>	<i>10 000</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>					
Kjøp av aksjer og andeler					
Andre finansielle utgifter					
<i>Sum finansielle utgifter</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
Sum utgifter		944 720	1 178 820	1 046 207	1 207 000

Tabell 3.1 Virksomhetens brutto utgifter og inntekter fordelt etter art

Utgifter/inntekter	(i 1000 kroner)				
	Noter	2019	2020	Regnskap 2021	Budsjett 2022
2. Inntekter					
<i>Driftsinntekter</i>					
Inntekter fra salg av varer og tjenester		891 258	802 080	804 185	933 220
Inntekter fra avgifter, gebyrer og lisenser					
Andre driftsinntekter		4 118	11 938		
<i>Sum driftsinntekter</i>		<i>895 376</i>	<i>814 018</i>	<i>804 185</i>	<i>933 220</i>
<i>Investeringsinntekter</i>					
Salg av varige driftsmidler		25	0	5	0
<i>Sum varige driftsmidler</i>		<i>25</i>	<i>0</i>	<i>5</i>	<i>0</i>
<i>Overføringer til virksomheten</i>					
Inntekter fra statlige bevilgninger		250 641	250 532	257 827	249 780
Andre innbetalinger					
<i>Sum overføringsinntekter</i>		<i>250 641</i>	<i>250 532</i>	<i>257 827</i>	<i>249 780</i>
<i>Finansielle aktiviteter</i>					
Innbetalinger ved salg av aksjer og andeler					
Andre finansielle inntekter		0	0	0	0
<i>Sum finansielle inntekter</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Sum inntekter</i>		<i>1 146 042</i>	<i>1 064 550</i>	<i>1 062 017</i>	<i>1 183 000</i>
3. Netto endring i kontantbeholdningen (2-1)		201 322	-114 270	15 810	-24 000

Generelt

FFI følger Statlige regnskapsstandarder (SRS) ved føring av sitt regnskap.

Som følge av stadfesting av FFI som eget avgiftssubjekt i november 2019, med tilbakevirkende kraft fra 1. januar 2019, er avgiftshåndteringen i FFIs regnskap endret. Dette medfører at omsetning mot øvrige etater under FD er belastet med merverdiavgift. Unntak fra dette er tilskudd og bevilgninger. FFI har fradrag for all inngående merverdiavgift både i prosjekter, oppdrag og drift uavhengig av oppdragsgiver. Sammenligning av

regnskapstallene mellom årene 2018 og 2019 blir derfor ikke reell grunnet denne endringen. Posten andre utbetalinger er økt som følge av dette da beregningen av mva. ble bokført på 2019, men utbetalt i 2020.

Noen kommentarer til regnskapet:

- Store anskaffelser i prosjekt blir aktivert på linje med driftsinvesteringene.

Avskrivninger

- Store anskaffelser i prosjekter og oppdrag blir aktivert og inntekter periodiseres for å dekke

- fremtidige avskrivninger. Dette gjør at avskrivningene av store anskaffelser i prosjekter og oppdrag ikke får resultateffekt for instituttet. Disse periodiseringene er ikke en del av de periodiserte inntektene som beregnes i forhold til fremdrift i prosjektene.
- Lønnskostnadene har hatt en liten økning siden 2019. Dette skyldes i hovedsak overhendet fra lønnsoppgjøret i 2019, samt at det har vært en økning i antall ansatte i løpet av 2020.
 - Arbeidsgivers andel av pensjon for 2020 var 12,4 prosent.
 - Inntekter fra statlige bevilgninger: består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag, tilskudd til drift av forskningsfartøyet H.U. Sverdrup II og tilskudd Identifikasjonslaboratoriet. I tillegg er 6,8 millioner kroner fra Norges forskningsråd lagt inn som bevilgning.
 - I henhold til SRS 10 vises kun forbrukte bevilgninger som inntekt i FFIs eksterntregnskap.

Tabell 3.2 Virksomhetens inntekter spesifisert etter inntektskilde

Inntektskilde	Noter	(i 1000 kroner)			
		2019	2020	Regnskap 2021	Budsjett 2022
<i>Bevilgninger til finansiering av statsoppdraget</i>					
Bevilgninger fra fagdepartementet	1	241 517	243 780	249 539	249 780
Bevilgninger fra andre departement					
Bevilgninger fra andre statlige forvaltningsorganer					
Tildelinger fra Norges forskningsråd	2	9 124	6 752	8 288	8 000
<i>Sum bevilgninger</i>		<i>250 641</i>	<i>250 532</i>	<i>257 827</i>	<i>257 780</i>
<i>Offentlige og private bidrag</i>					
Bidrag fra kommuner og fylkeskommuner					
Bidrag fra private					
Tildelinger fra internasjonale organisasjoner					
<i>Sum bidrag</i>		<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Oppdragsinntekter mv.</i>					
Oppdrag fra statlige virksomheter	3	835 458	710 151	686 414	748 220
Oppdrag fra kommunale og fylkeskommunale virksomheter					
Oppdrag fra private	4	55 800	91 929	76 114	120 000
Andre inntekter		4 118	11 938	41 662	57 000
<i>Sum oppdragsinntekter mv.</i>		<i>895 376</i>	<i>814 018</i>	<i>804 190</i>	<i>925 220</i>
Salg av investeringsmidler		25			
<i>Sum inntekter</i>		<i>1 146 042</i>	<i>1 064 550</i>	<i>1 062 017</i>	<i>1 183 000</i>

Generelt:

Tildelinger fra andre departementer eller Norges forskningsråd (NFR): Små og forholdsvis stabile i omfang. Dette gjelder prosjekter som gjennomføres med finansiering av NFR eller andre departementer. Stim-EU utgjør en vesentlig del av inntektene fra NFR og føres som egenfinansiering i de prosjektene som har generert tildelingen.

Basistilskudd, forvaltningsoppdragsmidler, drift av H. U. Sverdrup II og tilskudd til identifikasjonslabben har vært stabile og har kun mindre justering i henhold til det generelle prisnivået.

Noter:

1. Bevilgninger fra fagdepartement: Består av basisbevilgning, forvaltningsoppdrag og til-

skudd til hav- og miljøkartlegging inklusive drift av forskningsfartøyet H. U. Sverdrup II og tilskudd identifikasjonslaboratoriet.

2. Tildelinger fra NFR: Dette er både prosjekter hvor kun FFI og NFR er avtaleparter, men også deltakelse i større konsortier med finansiering fra NFR. Stim-EU i forbindelse med EU-prosjekter er en vesentlig andel av tildelingene, og tilbakeføres som egenfinansiering i prosjektet som har generert inntekten.

3. Oppdrag fra statlige virksomheter: oppdragsforskning for Forsvaret og andre statlige etater.

4. Oppdrag fra private: Oppdragsforskning for sivile og ikke-statlige aktører innenlands og utenlands. I forbindelse med covid-19 har FFI hatt en sentral rolle i forbindelse med testing av utstyr.

Tabell 3.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

(i 1000 kroner)					
	Noter	2019	2020	2021	Endring 2020 til 2021
<i>Kontantbeholdning</i>					
Beholdning på oppgjørskonti i Norges Bank	1	848 450	734 183	749 987	15 804
Beholdning på andre bankkonti		0	0	23	23
Andre kontantbeholdninger	2	20	17		-17
<i>Sum kontanter og kontantekvivalenter</i>		<i>848 470</i>	<i>734 200</i>	<i>750 010</i>	<i>15 810</i>
Avsetninger til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår					
Feriepenger mv.		85 963	95 222	101 031	5 809
Skattetrekk og offentlige avgifter		162 691	68 543	82 835	14 292
Gjeld til leverandører		65 576	59 719	102 495	42 776
Gjeld til oppdragsgivere	3	435 647	425 495	304 097	-121 398
Annen gjeld som forfaller i neste budsjettår		-15 064	-18 950	-23 349	-4 399
<i>Sum til dekning av påløpte kostnader som forfaller i neste budsjettår</i>		<i>734 813</i>	<i>630 029</i>	<i>567 109</i>	<i>-62 920</i>

Tabell 3.3 Forholdet mellom virksomhetens kontantbeholdning, påløpte kostnader og avsetninger pr. 31. desember

		(i 1000 kroner)			
	Noter	2019	2020	2021	Endring 2020 til 2021
Avsetninger til dekning av planlagte tiltak der kostnadene helt eller delvis vil bli dekket i fremtidige budsjettår					
Prosjekter finansiert av Norges forskningsråd		0	0		
Større påbegynte, flerårige investeringsprosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet		0	0		
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet	4	80 044	48 975	56 870	7 895
Andre avsetninger til vedtatte, ikke igangsatte formål					
Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av bevilgninger fra andre departementer					
<i>Sum avsetninger til planlagte tiltak i fremtidige budsjettår</i>		<i>80 044</i>	<i>48 975</i>	<i>56 870</i>	<i>7 895</i>
<i>Andre avsetninger</i>					
Avsetninger til andre formål/ikke spesifiserte formål		0	0	0	0
Fri virksomhetskapskapital		33 613	55 196	126 031	70 835
<i>Sum andre avsetninger</i>		<i>33 613</i>	<i>55 196</i>	<i>126 031</i>	<i>70 835</i>
<i>Langsiktige forpliktelser (netto)</i>					
Langsiktig forpliktelse knyttet til anleggsmidler					
Annen langsiktig forpliktelse					
<i>Sum langsiktige forpliktelser</i>					
<i>Sum netto gjeld og forpliktelser</i>		<i>848 470</i>	<i>734 200</i>	<i>750 010</i>	<i>15 810</i>

Generelt:

Det var en betydelig nedgang i kontantbeholdningen fra 2019 til 2020. Dette skyldes i stor grad at mva. for 2019 ble beregnet sent på året og innbetalt i 2020.

Noter:

1. Beholdningen på oppgjørskonto i Norges bank: Inneholder feriepenger, skattetrekk, fordringer fra leverandører, ikke gjennomførte prosjektaktiviteter og frie likvide midler. Se også note 3 nedenfor.

2. Beholdningen på andre bankkonti, andre kontantbeholdninger og kontantekvivalenter: Kontantkasse H. U. Sverdrup II og beholdning gavekort til spesielle markeringer.
3. Gjeld til oppdragsgivere: Prosjekter og oppdrag som er under gjennomføring, men hvor arbeidet ikke er ferdig.
4. Periodiseringer i prosjekter og oppdrag som er finansiert av bevilgninger er skilt ut slik at dette vises i raden «Konkrete påbegynte, ikke

fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet». Ved revisjon av 2019 ble tilskudd fra Forsvarsdepartementet overført fra «Konkrete påbegynte, ikke fullførte prosjekter finansiert av grunnbevilgningen fra fagdepartementet» til «Gjeld til oppdragsgivere» for å skille mellom tilskudd og bevilgning. Tall for 2019 er derfor endret fra første innlevering i 2019.

Budsjettstatistikk for perioden 2020–2023

Tabell 4.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)										
		2020		2021		2022		2023				
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering			
1700	Forsvarsdepartementet	01	830 361	16 282	913 756	879 899	80 262	910 485	969 178	74 363	671 512	-8 336
		21	132 900	0	52 803	137 153	0	97 661	140 719	0	144 941	0
		22	0	0	0	0	0	0	0	0	531 645	222 963
		43	9 467	-1 000	899	9 713	0	3 275	9 936	0	5 991	-2 300
		52	0	0	0	0	0	0	0	0	4 300	0
		53	0	0	0	0	0	0	0	0	13 300	13 300
		60	0	0	0	0	0	0	0	0	1 550	-300
		71	86 226	-1 900	80 271	92 985	0	88 070	80 078	-7 025	82 210	379
		73	85 393	0	77 566	144 326	56 200	137 906	158 078	9 000	96 097	-50 249
		78	349 024	0	359 421	377 212	17 019	362 052	437 520	30 000	653 361	196 811
		79	0	0	0	0	0	0	0	0	572 000	572 000

Tabell 4.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)							
		2020		2021		2022		2023	
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering
		90	0	0	0	0	0	24 680	24 680
1710	Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg	01	4 414 351	166 088	4 476 569	4 851 619	380 581	5 161 669	265 262
		47	2 994 219	62 021	3 144 405	3 130 666	-801 305	3 532 802	333 046
1716	Forsvarets forskningsinstitutt	51	198 975	0	195 220	244 189	0	249 539	8 350
1720	Forsvaret*	01	9 473 868	380 186	9 774 800	30 903 730	845 424	32 137 891	444 942
		70				60 000	0	0	-60 000
		71	22 739	0	22 567	23 208	0	40 165	0
1731	Hæren	01	5 979 989	220 540	6 057 973	0	220 087	0	0
1732	Sjøforsvaret	01	4 545 051	62 536	4 619 991	0	-25 580	0	0
1733	Lufforsvaret	01	5 992 775	481 687	6 261 470	0	466 161	0	0
1734	Heimevernet	01	1 439 422	67 592	1 447 361	0	7	0	0
1735	Etterretningsjernen	21	2 188 783	137 668	2 223 335	2 372 653	167 068	2 580 633	187 229
1760	Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold	01	1 638 693	32 000	1 765 555	1 819 537	19 926	1 950 015	62 871
		44	83 794	-1 221	93 096	93 029	0	132 669	37 500
		45	10 179 932	1 639 443	8 997 043	18 345 238	1 903 736	20 346 486	1 716 489
								21 296 264	790 671
								2 955 881	316 001
								2 106 718	118 756
								147 690	12 500

Tabell 4.1 Budsjett og regnskap

		(1000 kroner)								
		2020		2021		2022		2023		
Kap.	Betegnelse	Post	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering	Regnskap	Saldert budsjett	Reell endring justert for effektivisering
1761 ¹	Nye kampfly med baseløsning	01	178 076	0	150 376	0	-29 762	0	0	0
		45	5 863 471	-1 866 986	7 279 693	0	615 739	0	0	0
		47	779 532	-97 613	616 738	0	-527 805	0	0	0
1790	Kystvakten	01	1 184 726	-27 326	1 227 149	0	8 339	0	0	0
1791	Redningshelikopter tjenesten	01	876 527	3 467	764 889	821 971	-57 942	764 523	661 021	-180 322
1792	Norske styrker i utlandet	01	940 928	0	948 033	0	0	0	0	0
		60	60 000	0	60 000	0	0	0	0	0
	Sum totalt		60 977 376	1 311 576	61 850 690	64 766 223	2 705 039	67 590 533	69 050 571	2 921 705
									75 832 904	5 645 980

Beløpene i tabellen over er i nominelle kroner. Endringene mellom de årlige vedtatte budsjettene fremkommer som reell endring justert for effektivisering, altså nominell endring justert for kompensasjoner, tekniske endringer og effektivisering i henhold til langtidsplanen for perioden 2017–2020 og 2021–2024.

Regnskapstall er hentet fra statsregnskapet og er til informasjon.

¹ Kapitlene 1720, 1731, 1732, 1733, 1734, 1790 og 1792 ble slått sammen i 2021. Samtidig ble kapittel 1761 lagt ned og midlene overført til kapitlene 1710, 1720 og 1760.

Vedlegg 5**Nøkkeltall for perioden 2020–2023**

Tabell 5.1 Utviklingen i forsvarsbudsjettet 2020–2023 med og uten kampfly med baseløsning

	Saldert budsjett 2020	Saldert budsjett 2021	Saldert budsjett 2022	Forslag budsjett 2023
Totalbudsjettet	60 977 376	64 766 223	69 050 571	75 832 904
Totalbudsjettet uten midlertidig styrking knyttet til kampfly med baseløsning	54 156 297	57 751 624	60 281 677	67 714 164

(1000 kr)

Tabell 5.2 Fordeling av saldert budsjett 2020–2022 og forslag for 2023

År	Materiell- investeringer	EBA- investeringer	Drift uten Norske styrker i utlandet	Norske styrker i utlandet
2023	28,1 pst.	6,2 pst.	64,7 pst.	1,0 pst.
2022	29,5 pst.	6,0 pst.	63,2 pst.	1,4 pst.
2021	28,6 pst.	5,7 pst.	64,2 pst.	1,6 pst.
2020	26,3 pst.	7,1 pst.	64,9 pst.	1,6 pst.

Tabellen er basert på nominelle kroner.

Materiellinvesteringer omfatter:

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 45, Større utstyransskaffelser og vedlikehold

EBA-investeringer omfatter:

- Kapittel 1710 Forsvarsbygg og nybygg og nyanlegg
 - post 47, Nybygg og nyanlegg

- Kapittel 1760 Forsvarsmateriell og større anskaffelser og vedlikehold
 - post 44, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, nasjonalfinansiert andel
 - post 48, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, fellesfinansiert andel
 - post 75, Fellesfinansierte bygge- og anleggsarbeider, Norges tilskudd til NATOs investeringsprogram for sikkerhet

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon

www.publikasjoner.dep.no

Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på

www.regjeringen.no

Trykk: 07 Media AS – 10/2022

